

En straffreform

Volym 1

Betänkande av Straffreformutredningen

Stockholm 2025

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2025:66

SOU och Ds finns på [regeringen.se](https://www.regeringen.se) under Rättsliga dokument.

Svara på remiss – hur och varför
Statsrådsberedningen, SB PM 2021:1.

Information för dem som ska svara på remiss finns tillgänglig på [regeringen.se/remisser](https://www.regeringen.se/remisser).

Layout: Kommittéservice, Regeringskansliet

Omslag: Elanders Sverige AB

Tryck och remisshantering: Elanders Sverige AB, Stockholm 2025

ISBN 978-91-525-1279-1 (tryck)

ISBN 978-91-525-1280-7 (pdf)

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 20 juli 2023 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att göra en översyn av straffskalorna samt föreslå ett reformerat och mer rättvist påföljdssystem (dir. 2023:115).

Som särskild utredare förordnades samma dag dåvarande riksåklagaren, sedermera hovrättspresidenten, numera rikspolischefen Petra Lundh. Som huvudsekreterare i utredningen anställdes från och med den 21 augusti 2023 rådmannen Elin Carbell Brunner. Hon har också varit utredningens kanslichef. Som sekreterare i utredningen anställdes från och med den 7 augusti 2023 hovrättsassessorn Kristina Lagercrantz, från och med den 18 september 2023 kanslirådet Henrik Berthels, från och med den 6 november 2023 hovrättsassessorn Elliot Sörensen och från och med den 25 november 2023 dåvarande hovrättsassessorn, numera hovrättsrådet, Josefine Wendel.

Som sakkunnig i utredningen förordnades den 18 september 2023 dåvarande vid Justitiedepartementet rättssakkunnige numera kanslirådet Simon Rosdahl. Som experter att biträda utredningen förordnades samma dag generaldirektören vid Brottsoffermyndigheten Anders Alenskär, docenten vid Uppsala universitet Gustaf Almkvist, advokaten Bengt Ivarsson, rättsliga experten vid Kriminalvården Elisabeth Lager, juristen vid Polismyndigheten Lisa Nilheim, hovrättsrådet och vice ordföranden vid Hovrätten för Västra Sverige Göran Nilsson, rättschefen vid Åklagarmyndigheten Marie-Louise Ollén, sektionschefen vid Kriminalvården Sari Richert och enhetschefen vid Brottsförebyggande rådet David Shannon. Från och med den 6 februari 2024 förordnades som ytterligare expert att biträda utredningen docenten vid Uppsala universitet Sandra Friberg.

Genom tilläggsdirektiv den 21 december 2023 förkortades utredningstiden med två månader (dir. 2023:181).

Petra Lundh är ensam utredare och svarar för innehållet i betänkandet. Experterna har deltagit i arbetet och har i allt väsentligt ställt sig bakom de redovisade förslagen. Skilda uppfattningar i enskildheter har dock förekommit utan att detta har kommit till uttryck i något särskilt yttrande. Experterna Gustaf Almkvist, Bengt Ivarsson och Göran Nilsson har gemensamt avgett ett särskilt yttrande. Därutöver har Bengt Ivarsson, för egen del, avgett ett särskilt yttrande.

Utredningen har antagit namnet Straffreformutredningen (Ju 2023:14) och överlämnar härmed betänkandet *En straffreform* (SOU 2025:66). Utredningens uppdrag är i och med detta slutfört.

Stockholm i maj 2025

Petra Lundh

Elin Carbell Brunner
Henrik Berthels
Kristina Lagercrantz
Elliot Sörensen
Josefine Wendel

Innehåll

VOLYM 1

Sammanfattning	29
-----------------------------	-----------

DEL 1 Författningsförslag och författningskommentar

1 Författningsförslag.....	65
1.1 Förslag till lag (2028:000) om villkorligt fängelse	65
1.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken	73
1.3 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	124
1.4 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken	144
1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid	148
1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken	149
1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott.....	151
1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	152
1.9 Förslag till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)...	157
1.10 Förslag till lag om ändring i passlagen (1978:302)	158

1.11	Förslag till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet	159
1.12	Förslag till lag om ändring i bötesverkställighetslagen (1979:189)	161
1.13	Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall	163
1.14	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.....	164
1.15	Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.	165
1.16	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll	167
1.17	Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister	168
1.18	Förslag till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling.....	171
1.19	Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716) ...	173
1.20	Förslag till lag om ändring i bidragsbrottslagen (2007:612)	174
1.21	Förslag till lag om ändring i fängelselagen (2010:610)	175
1.22	Förslag till lag om ändring i häkteslagen (2010:611).....	176
1.23	Förslag till lag om ändring i lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott.....	177
1.24	Förslag till lag om ändring i lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen	178
1.25	Förslag till lag om ändring i lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen	180
1.26	Förslag till lag om ändring i lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden	183

1.27	Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande	185
1.28	Förslag till lag om ändring i strafftidslagen (2018:1251)....	187
1.29	Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område.....	189
1.30	Förslag till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning	190
1.31	Förslag till lag om ändring i lagen (2025:000) om internationell verkställighet i brottmål	191
1.32	Förslag till förordning (2028:000) om villkorligt fängelse ...	194
1.33	Förslag till förordning (2028:000) om övervakning efter villkorlig frigivning.....	199
1.34	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål....	203
1.35	Förslag till förordning om ändring i bötesverkställighetsförordningen (1979:197)	205
1.36	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.	207
1.37	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1994:1060) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.....	208
1.38	Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister.....	210
1.39	Förslag till förordning om ändring i förordningen (2007:1174) med instruktion för övervakningsnämnderna.....	211
1.40	Förslag till förordning om ändring i fängelseförordningen (2010:2010)	213
1.41	Förslag till förordning om ändring i strafftidsförordningen (2019:95)	214

2	Författningskommentar	215
2.1	Förslaget till lag (2028:000) om villkorligt fängelse	215
2.2	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken.....	246
2.3	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	358
2.4	Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken	370
2.5	Förslaget till lag om ändring i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid.....	371
2.6	Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken	372
2.7	Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott	373
2.8	Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	373
2.9	Förslaget till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)	376
2.10	Förslaget till lag om ändring i passlagen (1978:302)	376
2.11	Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet	377
2.12	Förslaget till lag om ändring i bötesverkställighetslagen (1979:189)	378
2.13	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning.....	378
2.14	Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.	379
2.15	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll	381
2.16	Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister	381

2.17	Förslaget till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling.....	382
2.18	Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)	383
2.19	Förslaget till lag om ändring i bidragsbrottslagen (2007:612)	384
2.20	Förslaget till lag om ändring i fängelselagen (2010:610)	384
2.21	Förslaget till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)	385
2.22	Förslaget till lag om ändring i lagen (2014:307) om straff för penningtvåtsbrott.....	385
2.23	Förslaget till lag om ändring i lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen.....	386
2.24	Förslaget till lag om ändring i lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen	387
2.25	Förslaget till lag om ändring i lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden	389
2.26	Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande.....	390
2.27	Förslaget till lag om ändring i strafftidslagen (2018:1251)	391
2.28	Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område.....	392
2.29	Förslaget till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning	393
2.30	Förslaget till lag om ändring i lagen (2025:000) om internationell verkställighet i brottmål	393

DEL 2 Uppdragets genomförande och inriktning

3	Vårt uppdrag och arbete	397
3.1	Inledning	397
3.2	Utredningens uppdrag	397
3.3	Uppdragets genomförande	398
3.4	Avgränsningar.....	399
3.5	Betänkandets disposition	399
4	Ett stärkt brottsofferperspektiv och samhällsskydd	401
4.1	Inriktningen av vårt uppdrag	401
4.2	Straffteoretisk bakgrund	402
4.2.1	Inledning.....	402
4.2.2	Straffets ändamål	402
4.2.3	Bestraffningsprinciper	405
4.2.4	Straffteoriernas betydelse i dagens påföljdssystem	407
4.3	Påföljdssystemet från ett brottsofferperspektiv.....	408
4.3.1	En historisk tillbakablick – från självhämd till behandling.....	408
4.3.2	Brottsofferperspektivet i 1989 års påföljdsreform och i dag	411
4.4	Brottsofferperspektivet i ett reformerat påföljdssystem ...	414
4.4.1	Det finns goda skäl att stärka brottsofferperspektivet	414
4.4.2	Vem är brottsoffer?.....	414
4.4.3	Brottsoffers intressen och behov sträcker sig bortom det straffrättsliga ingripandet	416
4.4.4	Upprättelse som syfte med straff.....	417
4.4.5	Hur kan brottsofferperspektivet stärkas?	420
4.5	Samhällsskyddets plats i påföljdssystemet – från 1900-talet till i dag.....	424

4.6	Samhällsskyddet i ett reformerat påföljdssystem	427
4.6.1	Ett effektivt samhällsskydd kräver ett pluralistiskt förhållningssätt	427
4.6.2	Närmare om avskräckning och inkapacitering	428
4.6.3	Hur kan samhällsskyddsaspekterna i påföljdssystemet stärkas?	433

VOLYM 2

DEL 3 Påföljderna

5	Det nuvarande påföljdssystemet.....	441
5.1	Uppdrag och disposition	441
5.2	Den nuvarande ordningen	442
5.2.1	Inledning	442
5.2.2	Påföljderna	444
5.2.3	Val av påföljd	499
5.2.4	Ny påföljdsbestämning efter en tidigare dom	510
5.3	Ordningen i några andra europeiska länder	516
5.3.1	Inledning	516
5.3.2	Danmark	517
5.3.3	Norge	522
5.3.4	Finland	526
5.3.5	Island	529
5.3.6	Tyskland.....	531
5.3.7	England	532
5.3.8	Sammanfattande jämförelse	533
5.4	Tidigare överväganden och diskussioner om ett förändrat påföljdssystem	534
5.4.1	Lagstiftningsärenden	534
5.4.2	Den juridiska litteraturen	564
5.4.3	Särskilt om intensivövervakning med elektronisk kontroll	573

6	Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse	577
6.1	Närmare om vårt uppdrag.....	577
6.2	Utgångspunkter för våra överväganden	578
6.2.1	Övergripande utgångspunkter	578
6.2.2	De icke frihetsberövande påföljderna bör på ett tydligt sätt förmedla klander och ha ett tillräckligt ingripande verkställighetsinnehåll.....	580
6.2.3	Tydliga konsekvenser vid återfall i brott eller annan misskötsamhet.....	581
6.2.4	Korta fängelsestraff bör undvikas	582
6.2.5	Påföljdssystemet bör förenklas och påföljdsvalet styras av enhetliga kriterier.....	583
6.2.6	Reglerna bör främja en effektiv handläggning	584
6.3	Villkorligt fängelse bör införas i påföljdssystemet.....	585
6.4	Uppbyggnaden av ett system med villkorligt fängelse.....	594
6.4.1	Systemets grundläggande struktur och innebörd.....	594
6.4.2	IÖV bör fortfarande vara en verkställighetsform	600
6.4.3	Överlämnande till vård enligt LVM bör utgå ur påföljdssystemet	604
6.4.4	Kontraktsvård bör utgå ur påföljdssystemet.....	611
6.4.5	Prövotiden för villkorligt fängelse	621
6.5	Närmare om den lagtekniska lösningen.....	629
6.5.1	Ändringar i brottsbalken	629
6.5.2	En ny lag om villkorligt fängelse.....	637
6.5.3	Två nya förordningar som ersätter förordningen om verkställighet av frivårdspåföljder	637
6.6	Förutsättningarna för villkorligt fängelse	639
6.6.1	Den grundläggande förutsättningen	639
6.6.2	Närmare om betydelsen av brottslighetens art ...	648
6.6.3	Närmare om betydelsen av den tilltalades tidigare brottslighet.....	658
6.6.4	Synnerliga skäl för villkorligt fängelse.....	670
6.6.5	Delvis villkorligt fängelse	683

6.7	Tilläggsanktionerna till villkorligt fängelse.....	697
6.7.1	Allmänt om tilläggsanktionerna.....	697
6.7.2	Dagsböter som tilläggsanktion	701
6.7.3	Verkställighet av dagsböter som tilläggsanktion	707
6.7.4	Samhällstjänst som tilläggsanktion	709
6.7.5	Övervakning som tilläggsanktion	725
6.8	Valet av tilläggsanktion	736
6.8.1	Valet mellan böter, samhällstjänst och övervakning.....	736
6.8.2	Ett villkorligt fängelsestraff bör i vissa fall kunna förenas med mer än en tilläggsanktion....	743
6.8.3	Skäl att avstå från att förena straffet med en tilläggsanktion	748
6.9	Verkställighet av samhällstjänst och övervakning samt möjligheten att lämna nöjdförklaring	756
6.9.1	Inledande av verkställighet.....	756
6.9.2	Nöjdförklaring.....	758
6.9.3	Verkställighetens mål och utformning.....	761
6.9.4	Den dömdes allmänna skyldigheter	768
6.9.5	Ansiktsbilder.....	770
6.9.6	Verkställighet av en samhällstjänstsanktion	777
6.9.7	Krav på nykterhet vid utförande av samhällstjänst	783
6.9.8	Biträdande kontrollör.....	787
6.9.9	En samhällstjänstsanktion bör kunna ändras, upphävas eller ersättas med övervakning	788
6.9.10	Verkställighet av en övervakningssanktion.....	792
6.9.11	Övervakare och biträdande övervakare	795
6.9.12	Helghemarrest	800
6.9.13	Alternativ till helghemarrest	814
6.9.14	Elektronisk kontroll av helghemarrest och andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten.....	819
6.9.15	Undantag från inskränkningarna.....	821
6.9.16	Särskilda föreskrifter vid övervakning.....	822
6.9.17	Elektronisk kontroll av särskilda föreskrifter.....	837

6.9.18	Ändring av tidigare beslut och nya beslut vid en övervakningssanktion	841
6.9.19	Anmälningsskyldighet för externa vårdgivare.....	843
6.9.20	Bemyndigande	846
6.9.21	Beslutsordning.....	847
6.10	Åtgärder vid brister i fullgörandet av tilläggssanktioner....	855
6.10.1	Åtgärder när den dömden inte betalar dagsböter som tilläggssanktion	855
6.10.2	Åtgärder när den dömden inte fullgör sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning	858
6.10.3	Åtgärder när den dömden på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning	875
6.10.4	Upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt.....	881
6.10.5	Åtgärder när en samhällstjänst- eller övervakningssanktion inte går att verkställa av annat skäl.....	888
6.10.6	Tillgodoräknande med anledning av delvis fullgörande av tilläggssanktion	891
6.10.7	Omhändertagande.....	899
6.11	Ny påföljdsbestämning efter tidigare dom	908
6.11.1	Huvuddragen i den nuvarande ordningen behålls	908
6.11.2	Ny påföljd som huvudregel.....	911
6.11.3	Förutsättningarna för konsumtionsdom	917
6.11.4	Förutsättningarna för undanröjande.....	922
6.11.5	Upphävande av beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt	933
6.11.6	Korrigeringsreglerna	952
6.11.7	Tillämpningen i högre rätt.....	954
6.12	Tillgodoräknande av tid för frihetsberövande respektive fullgjord del av tilläggssanktion	957
6.12.1	Tillgodoräknande av tidigare frihetsberövande...	957

6.12.2	Förhållandet mellan tillgodoräknande av fullgjord del av tilläggssanktion och villkorlig frigivning efter upphävande av beslutet om villkorlighet.....	959
6.12.3	Sammanfattning.....	965
6.13	Anpassningar av andra regler i brottsbalken till ett system med villkorligt fängelse	967
6.13.1	Påföljdsvalet för unga lagöverträdare	967
6.13.2	Påföljdsvalet för lagöverträdare med en allvarlig psykisk störning.....	974
6.13.3	Beaktande av återfall vid straffmätningen	984
6.14	Underlaget för bestämmande av straff	993

VOLYM 3

DEL 4 Straffskalorna

7	Inledande överväganden till en översyn av straffskalorna	1001
7.1	Uppdrag och disposition	1001
7.2	Straffskalornas nuvarande utformning	1002
7.2.1	Straffskalorna och deras ramar enligt gällande rätt.....	1002
7.2.2	Grunderna för de nuvarande straffskalornas utformning.....	1004
7.2.3	De straffminimum och straffmaximum som faktiskt används i straffstadgandena.....	1006
7.2.4	De nuvarande straffskalorna överlappar varandra i stor utsträckning.....	1008
7.2.5	Särskilt om några tidigare lagstiftningsärenden som har avsett straffskalorna	1010
7.3	Reglerna om omvandling av fängelse på livstid.....	1014
7.3.1	Omvandlingslagen	1014
7.3.2	Användningen av livstidsstraffet	1018

7.4	Internationella åtaganden med krav på straffskalors utformning	1019
7.5	Straffskalornas utformning i några andra länder	1020
7.5.1	Inledning	1020
7.5.2	Dansk rätt	1021
7.5.3	Norsk rätt	1021
7.5.4	Finsk rätt	1021
7.5.5	Tysk rätt	1022
7.6	Behovet av en översyn av straffskalorna och utgångspunkterna för en sådan översyn.....	1022
7.7	Straffskalornas ramar.....	1042
7.7.1	Tiden för fängelse och nivåerna för böter	1042
7.7.2	De i straffskalorna angivna straffen	1050
7.8	Behovet av följdändringar med anledning av våra inledande överväganden till översynen.....	1055
7.9	Det praktiska genomförandet av översynen – vad vi menar med en översyn	1059
8	Översynen av straffskalorna.....	1065
8.1	Brotten mot liv och hälsa (3 kap. brottsbalken)	1065
8.1.1	Utgångspunkter för våra överväganden.....	1065
8.1.2	Vårt förslag och vår bedömning	1067
8.2	Brotten mot frihet och frid (4 kap. brottsbalken)	1083
8.2.1	Utgångspunkter för våra överväganden.....	1083
8.2.2	Vårt förslag och vår bedömning	1089
8.3	Ärekränkingsbrotten (5 kap. brottsbalken)	1107
8.3.1	Vår översyn av ärekränkingsbrotten.....	1107
8.4	Sexualbrotten (6 kap. brottsbalken)	1113
8.4.1	Utgångspunkter för våra överväganden.....	1113
8.4.2	Vårt förslag och vår bedömning	1119
8.5	Brotten mot familj (7 kap. brottsbalken).....	1125
8.5.1	Vår översyn av brotten mot familj	1125

8.6	Förmögenhetsbrotten (8–12 kap. brottsbalken)	1131
8.6.1	Utgångspunkter för våra överväganden och förslag	1131
8.6.2	Tillgreppsbrotten (8 kap. brottsbalken)	1139
8.6.3	Bedrägeri och annan oredlighet (9 kap. brottsbalken)	1148
8.6.4	Förskingring, annan trolöshet och mutbrott (10 kap. brottsbalken)	1166
8.6.5	Brott mot borgenärer m.m. (11 kap. brottsbalken)	1175
8.6.6	Skadegörelsebrotten (12 kap. brottsbalken)	1180
8.7	De allmänfarliga brotten (13 kap. brottsbalken)	1184
8.7.1	Vår bedömning	1184
8.8	Förfalskningsbrotten (14 kap. brottsbalken)	1192
8.8.1	Utgångspunkter för våra överväganden	1192
8.8.2	Vårt förslag och vår bedömning	1195
8.9	Mened, falskt åtal och annan osann utsaga (15 kap. brottsbalken)	1202
8.9.1	Vårt förslag och vår bedömning	1202
8.10	Brotten mot allmän ordning (16 kap. brottsbalken)	1214
8.10.1	Vår översyn av brotten mot allmän ordning	1214
8.11	Brotten mot allmän verksamhet m.m. (17 kap. brottsbalken)	1224
8.11.1	Vår bedömning	1224
8.12	Högmålsbrotten och brotten mot Sveriges säkerhet (18 och 19 kap. brottsbalken)	1234
8.12.1	Vår översyn av högmålsbrotten och brotten mot Sveriges säkerhet	1234
8.13	Tjänstefel m.m. (20 kap. brottsbalken)	1239
8.13.1	Vårt förslag och vår bedömning	1239
8.14	Brott av krigsmän och landsförräderi m.m. (21 och 22 kap. brottsbalken)	1245
8.14.1	Vår bedömning	1245

8.15	De osjälvständiga brottsformerna i 23 kap. brottsbalken ..	1249
8.15.1	Vår bedömning.....	1249
8.16	Brott i annan lagstiftning än brottsbalken (specialstraffrätten)	1252
8.16.1	Vilka ändringar av straffskalor i specialstraffrätten som bör övervägas	1252
8.16.2	Skattebrottslagen.....	1254
8.16.3	Lagen om straff för smuggling	1258
8.16.4	Bidragsbrottslagen	1268
8.16.5	Lagen om straff för penningtvättsbrott.....	1273
8.16.6	Lagen om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden.....	1278
8.16.7	Annan specialstraffrättslig reglering	1282

DEL 5 Straffmätningen

9	Hela straffskalan ska komma till användning.....	1305
9.1	Uppdrag och disposition.....	1305
9.2	Straffvärdet som en grund för påföljdsbestämningen enligt gällande rätt	1306
9.2.1	Den grundläggande bestämmelsen.....	1306
9.2.2	Vissa i lag angivna försvårande och synnerligen försvårande omständigheter.....	1310
9.2.3	Vissa i lag angivna förmildrande omständigheter.....	1312
9.2.4	Förhållandet till gradindelningen	1313
9.3	Något om processuella aspekter på straffvärdet.....	1318
9.4	Betydelsen av 1989 års påföljdsreform.....	1320
9.5	2010 års reform angående skärpta straff för allvarliga våldsbrott	1322
9.5.1	Grunden för reformen	1322
9.5.2	Ändringar av de generella reglerna om straffmätning.....	1322
9.5.3	De övriga ändringar som gjordes genom reformen	1324

9.6	Vad har hänt efter 2010 års reform?	1325
9.6.1	Brottsförebyggande rådets utvärdering av 2010 års reform (Brå rapport 2014:6).....	1325
9.6.2	Vad kan i övrigt konstateras om effekterna av 2010 års reform?	1328
9.6.3	Särskilt om kriminalstatistiken – vad kan sägas om hur straffet bestäms i praktiken?	1331
9.7	Något om regleringen i andra länder	1337
9.7.1	Inledning	1337
9.7.2	Dansk rätt	1337
9.7.3	Norsk rätt	1339
9.7.4	Finsk rätt	1339
9.7.5	Isländsk rätt	1340
9.7.6	Tysk rätt	1341
9.7.7	Engelsk rätt	1341
9.8	Ett utnyttjande av straffskalornas hela spännvidd	1343
9.8.1	Behovet av att straffskalorna kommer till användning och hur det bör tillgodoses	1343
9.8.2	Skyddsvärda intressen – inklusive brottsoffers – ska beaktas vid straffvärdebedömningen.....	1350
9.8.3	Hela straffskalans spännvidd ska komma till användning	1355
10	Skärpta straff för flerfaldig brottslighet	1373
10.1	Inledning	1373
10.2	När föreligger flerfaldig brottslighet?	1374
10.2.1	Flerfaldig brottslighet eller återfall?	1374
10.2.2	Ett eller flera brott?	1375
10.3	Allmänna principer för påföljdsbestämning vid flerfaldig brottslighet	1383
10.3.1	Gemensamt straff – separata straff – kollektivt straff	1383
10.3.2	Absorption – kumulation – asperation	1384
10.3.3	Grunderna för asperationsprincipens tillämpning	1386
10.4	En historisk tillbakablick.....	1389

10.5	Den nuvarande ordningen.....	1391
10.5.1	Den gemensamma straffskalan.....	1391
10.5.2	Bedömningen av den samlade brottslighetens straffvärde.....	1394
10.5.3	Påföljdsvalet vid flerfaldig brottslighet.....	1410
10.6	Tidigare överväganden.....	1413
10.6.1	Inledning.....	1413
10.6.2	Straffnivåutredningen	1414
10.6.3	Påföljdsutredningen	1415
10.6.4	Flerbrottsutredningen	1417
10.7	Ordningen i några andra europeiska länder	1426
10.7.1	Inledning.....	1426
10.7.2	Norsk rätt	1426
10.7.3	Finsk rätt	1431
10.7.4	Dansk rätt	1436
10.7.5	Sammanfattande jämförelse avseende de studerade nordiska länderna	1440
10.7.6	Kort om engelsk och tysk rätt.....	1443
10.8	Våra överväganden och förslag	1445
10.8.1	Närmare om uppdraget.....	1445
10.8.2	Behovet av en reform	1446
10.8.3	Utgångspunkter för våra överväganden.....	1450
10.8.4	En skärpning av den gemensamma straffskalan vid fängelse på viss tid.....	1458
10.8.5	Livstids fängelse som gemensamt straff	1468
10.8.6	En skärpt straffvärdebedömning av flerfaldig brottslighet kräver en ändamålsenlig reglering .	1474
10.8.7	Utformningen av en ny regel för straffmätningen av flerfaldig brottslighet	1486
10.8.8	Hanteringen av flerfaldig bötesbrottslighet	1502

11	Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk.....	1513
11.1	Bakgrund, uppdrag och disposition.....	1513
11.2	Brottslighet inom ramen för kriminella nätverk.....	1515
11.2.1	Allmänt om kriminella nätverk.....	1515
11.2.2	Brottsligheten och dess utveckling.....	1520
11.3	Den nuvarande ordningen om straffskärpning vid brott som har samband med kriminella nätverk.....	1527
11.3.1	Allmänt om reglering som kan ha särskild betydelse vid brott som har samband med kriminella nätverk.....	1527
11.3.2	Den särskilda straffskärpningsgrunden för brott i organiserad form	1531
11.3.3	Den särskilda straffskärpningsgrunden för våldsamma uppgörelser bland kriminella	1534
11.4	Skyddet för föreningsfriheten i förhållande till brott som har samband med kriminella nätverk.....	1543
11.4.1	Allmänt om skyddet för föreningsfriheten.....	1543
11.4.2	Särskilt om sammanslutningar som ägnar sig åt eller understöder terrorism.....	1544
11.5	Nordisk utblick.....	1546
11.5.1	Inledning	1546
11.5.2	Danmark	1548
11.5.3	Norge	1558
11.5.4	Finland	1561
11.5.5	Sammanfattande jämförelse	1563
11.6	Överväganden och förslag.....	1565
11.6.1	Närmare om uppdraget	1565
11.6.2	Föreningsfrihetens betydelse för den fråga som vårt uppdrag gäller	1566
11.6.3	Behovet av en reform och utgångspunkter för våra överväganden.....	1568
11.6.4	Tillämpningsområdet för en ny straffskärpningsbestämmelse.....	1573

11.6.5	Den nya straffskärpningsbestämmelsens inverkan på straffvärdet	1585
11.6.6	En förhöjd straffskala när ett tidsbestämt fängelsestraff bestäms enligt den nya straffskärpningsbestämmelsen	1595
12	Billighetsskäl, andra strafflindringsgrunder och påföljdseftergift	1605
12.1	Uppdrag och disposition.....	1605
12.2	Strafflindringsgrunderna enligt gällande rätt.....	1606
12.2.1	Den rättsliga regleringen	1606
12.2.2	Strafflindringsgrundernas bakgrund	1608
12.2.3	Strafflindringsgrundernas närmare innebörd	1615
12.3	Reglerna i några andra nordiska länder	1640
12.3.1	Inledning.....	1640
12.3.2	Norsk rätt	1641
12.3.3	Finsk rätt	1644
12.3.4	Dansk rätt	1647
12.3.5	Sammanfattande jämförelse.....	1649
12.4	Överväganden och förslag	1650
12.4.1	Närmare om uppdraget.....	1650
12.4.2	Utgångspunkter för våra överväganden.....	1651
12.4.3	Hur billighetsskäl och övriga strafflindringsgrunder bör inverka på påföljdsbestämningen	1652
12.4.4	Strafflindringsgrunden som avser allvarlig kroppsskada.....	1653
12.4.5	Strafflindringsgrunden som avser hög ålder och dålig hälsa	1655
12.4.6	Strafflindringsgrunden som avser sen lagföring.....	1657
12.4.7	Strafflindringsgrunderna som avser förebyggande av skadliga verkningar av brottet och frivillig angivelse	1659
12.4.8	Strafflindringsgrunden som avser arbetsrättsliga följder m.m.	1660

12.4.9	Straffflindringsgrunden som avser vissa typer av sanktionskumulation	1663
12.4.10	Straffflindring på grund av andra omständigheter	1665
12.4.11	Straffflindringsgrunderna som avser utredningsmedverkan	1668
12.4.12	Kravet på särskilda skäl för att gå under straffminimum med hänvisning till en straffflindringsgrund	1670
12.4.13	Bestämmelsen om påföljdseftergift	1671
12.4.14	Straffflindringsgrunderna är i övrigt väl avvägda	1672

VOLYM 4

DEL 6 Straffprocessuella frågor och följdändringar

13	En presumption för häktning i fler fall	1677
13.1	Uppdrag och disposition	1677
13.2	En inledande beskrivning av tvångsmedlet häktning	1678
13.2.1	Häktningens funktion samt förhållandet till den enskildes fri- och rättigheter	1678
13.2.2	De nuvarande förutsättningarna för häktning ...	1680
13.2.3	Statistik över antalet häktade	1693
13.3	En utvidgning av presumptionen för häktning	1696
13.3.1	En utvidgning genom att sänka det minimistraff som ska vara föreskrivet för brottet	1696
13.3.2	En utvidgning till vissa specifika brott med ett lägre minimistraff	1704
13.3.3	En utvidgning till försök, förberedelse eller stämpling till särskilt allvarliga brott	1707

14	Följdändringar i den straffprocessuella lagstiftningen m.m.	1715
14.1	Inledning och allmänna utgångspunkter	1715
14.1.1	Behovet av följdändringar och en mer genomgripande översyn av de straffprocessuella reglerna	1715
14.1.2	Kapitlets disposition	1716
14.2	Gripande, anhållande och häktning	1716
14.2.1	Nuvarande reglering	1716
14.2.2	Överväganden och bedömning	1718
14.3	Hemliga tvångsmedel m.m.	1720
14.3.1	Nuvarande reglering	1720
14.3.2	Överväganden och förslag	1721
14.4	Åtalsunderlåtelse och förundersökningsbegränsning	1722
14.4.1	Nuvarande reglering	1722
14.4.2	Överväganden och förslag	1725
14.5	Strafföreläggande	1727
14.5.1	Nuvarande reglering	1727
14.5.2	Överväganden och förslag	1728
14.6	Förordnande av offentlig försvarare	1731
14.6.1	Nuvarande reglering	1731
14.6.2	Överväganden och förslag	1732
14.7	Rättegången i brottmål – avgörande efter huvudförhandling i den tilltalades utevaro	1734
14.7.1	Nuvarande reglering	1734
14.7.2	Överväganden och förslag	1734
14.8	Rättegången i brottmål – avgörande utan huvudförhandling	1736
14.8.1	Nuvarande reglering	1736
14.8.2	Överväganden och förslag	1738
14.9	Rättegången i brottmål – dom i förenklad form	1740
14.9.1	Nuvarande reglering	1740
14.9.2	Överväganden och förslag	1741

14.10 Rättegången i brottmål – omröstningsregler	1742
14.10.1 Nuvarande reglering	1742
14.10.2 Överväganden och förslag	1742
14.11 Rättegången i brottmål – förbudet mot reformatio in pejus	1747
14.11.1 Nuvarande reglering	1747
14.11.2 Överväganden och förslag	1747
14.12 Övriga följdändringar i rättegångsbalken	1749
14.13 Internationell straffverkställighet m.m.	1750
14.13.1 Inledning	1750
14.13.2 Lagen om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen ..	1750
14.13.3 Lagen om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen	1752
14.13.4 Lagen om erkännande och verkställighet av bötesstraff inom Europeiska unionen	1753
14.13.5 Lagen om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.	1754
14.13.6 Lagen om internationell verkställighet i brottmål	1757
14.13.7 Lagen om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet	1758
14.13.8 Lagen om utlämning för brott	1760
14.13.9 Lagstiftning om överlämnande från Sverige enligt en arresteringsorder	1761
14.13.10 Övrigt internationellt rättsligt samarbete	1762
14.14 Övriga följdändringar	1763
14.14.1 Personutredning i brottmål	1763
14.14.2 Utvisning på grund av brott	1764
14.14.3 Lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare	1765
14.14.4 Socialförsäkringsbalken	1766
14.14.5 Lagen om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område	1767

14.14.6	Passlagen.....	1767
14.14.7	Lagen om belastningsregister	1768
14.14.8	Häktelagen	1769
14.14.9	Ytterligare lagändringar samt förordningsändringar behöver övervägas i det fortsatta lagstiftningsarbetet	1769

DEL 7 Ikraftträdande, övergångsbestämmelser och konsekvenser

15	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser	1773
15.1	Ikraftträdande	1773
15.1.1	Skälen för vårt förslag	1773
15.2	Övergångsbestämmelser	1774
15.2.1	Skälen för våra förslag och vår bedömning	1775
16	Konsekvenser	1785
16.1	Inledning	1785
16.2	Ekonomiska konsekvenser	1787
16.2.1	Övergripande effekter av våra förslag och vissa ingångsvärden	1788
16.2.2	Kriminalvårdens kostnader.....	1789
16.2.3	Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och domstolarna.....	1815
16.2.4	Kostnader för rättsväsendets övriga myndigheter	1820
16.2.5	Särskilt om ungdomspåföljder	1821
16.2.6	Finansiering	1822
16.3	Konsekvenser för brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet	1823
16.4	Konsekvenser för jämställdheten	1825
16.5	Konsekvenser för barn	1826
16.6	Övriga konsekvenser som anges i kommittéförordningen	1827

DEL 8 Förslag som inte följer av utredningens ställningstaganden

17	Författningsförslag som inte följer av ställningstagandena	1831
17.1	Inledning	1831
17.2	Alternativa författningsförslag.....	1831
17.2.1	Alternativt förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	1831
17.2.2	Alternativt förslag till lag om ändring i brottsbalken	1832
17.3	Författningskommentar	1833
17.3.1	Det alternativa förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	1833
17.3.2	Det alternativa förslaget till lag om ändring i brottsbalken	1834
17.4	Ikraftträdande och övergångsbestämmelser.....	1843
18	Konsekvenser av de förslag som utredningen inte står bakom.....	1845
18.1	Inledning	1845
18.2	Kriminalvårdens kostnader och finansiering av dessa.....	1845
18.2.1	Skärpta straff för flerfaldig brottslighet	1845
18.2.2	Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk	1847
18.2.3	Häktningspresumtionen ska gälla i fler fall	1849
18.3	Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och domstolarna	1851
18.3.1	Skärpta straff för flerfaldig brottslighet	1851
18.3.2	Häktningspresumtionen ska gälla i fler fall	1853
18.4	Sammantagen beräkning.....	1856

Särskilda yttranden 1857**Bilagor**

Bilaga 1	Kommittédirektiv 2023:115.....	1863
Bilaga 2	Kommittédirektiv 2023:181.....	1885
Bilaga 3	Exempel på utformningen av domslut när det beslutas att ett fängelsestraff ska vara villkorligt.....	1887

Sammanfattning

Våra förslag i korthet

Vi föreslår i detta betänkande att påföljdssystemet får en helt ny struktur med bl.a. nya regler för straffmätningen och införandet av villkorligt fängelse. I korthet innebär förslagen följande.

- Ett system med villkorligt fängelse införs som ersätter presumtionen mot fängelse och därmed sammanhängande regler för påföljdsvalet. Påföljderna villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras.
- En bred översyn av straffskalorna i brottsbalken och annan lagstiftning genomförs i syfte att straffskalorna ska motsvara brottslighetens allvar. Ett femtiotal ändringar görs i straffskalor.
- De allmänna bestämmelserna om hur straffvärdet ska bedömas kompletteras med en särskild regel som tar sikte på att hela straffskalan ska komma till användning. Begreppet brottsoffer introduceras i lagtexten.
- En särskild regel för straffvärdebedömningen av flerfaldig brottslighet införs som är avsedd att leda till ett ökat genomslag för tillkommande brott. Brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person ska som utgångspunkt ges fullt genomslag.
- Den gemensamma straffskalan för fängelse på viss tid skärps. Det införs också en bestämmelse som gör det möjligt att i vissa fall döma till ett gemensamt livstidsstraff även om fängelse på livstid inte är föreskrivet för något av brotten.
- Det införs en ny straffskärpningsbestämmelse avseende brott som har samband med kriminella nätverk eller i övrigt utgör led i organiserad brottslighet samt därutöver vissa brott som avser skjutningar

och sprängningar på allmän plats eller liknande. Dessutom införs en ny paragraf om förhöjt straffmaximum när domstolen tillämpar den nya straffskärpningsbestämmelsen.

- Vissa billighetsskäl tas bort. Samtidigt förtydligas hur kvarvarande billighetsskäl och övriga strafflindringsgrunder ska inverka på påföljdsbestämningen.
- Presumtionen för häktning vid allvarlig brottslighet utvidgas till att omfatta brotten grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning och hedersförtryck. Den utvidgas också till att omfatta försök, förberedelse och stämpling till brott för vilka det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i fyra år.
- Följdändringar görs av de straffprocessuella reglerna för att möjliggöra genomförandet av de materiella straffrättsliga förslagen.

I det följande ger vi en något utförligare redogörelse för inriktningen av vårt uppdrag, innebörden av våra förslag och skälen för våra ställningstaganden.

Vårt uppdrag

Vår övergripande uppgift har bestått i att göra en översyn av straffskalorna och reformera påföljdssystemet. Syftet med uppdraget har varit att straffskalorna på ett bättre sätt än i dag ska återspegla brottens allvar och att påföljderna som döms ut ska framstå som rimliga och rättvisa. Inom ramen för reformen har vi bl.a. haft i uppdrag att

- genomföra en översyn av straffskalorna för de enskilda brotten och föreslå ändringar av de yttre begränsningarna för straffskalorna,
- föreslå ändringar som säkerställer en nyanserad och differentierad straffmätning där försvårande omständigheter får större genomslag,
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå en modell för straffmätning av flerfaldig brottslighet som innebär att de tre allvarligaste brotten räknas fullt ut och att det först därefter blir aktuellt med straffreduktion,

- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå en straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på alla brott som har samband med kriminella nätverk,
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar som innebär att billighetsskäl (29 kap. 5 § brottsbalken) utmönstras eller i vart fall ges en mer begränsad betydelse för påföljdsbestämningen,
- föreslå ändringar av påföljderna och reglerna om val av påföljd,
- föreslå ändringar som innebär att presumptionen för häktning vid allvarlig brottslighet ska gälla i fler fall, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

Vårt uppdrag har inte omfattat straffansvar och påföljdsbestämning för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare. Uppdraget har inte heller omfattat de särskilda påföljdsreglerna för unga lagöverträdare eller reglerna om villkorlig frigivning och om straffskärpning för återfall.

Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse

Närmare om vårt uppdrag och utgångspunkter för våra överväganden

Vårt uppdrag när det gäller påföljder och val av påföljd har varit dels att föreslå ändringar av påföljderna som sådana, dels att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar av reglerna om påföljdsval där grundregeln ska vara att påföljden ska bestämmas utifrån brottets allvar i form av dess straffvärde. I uppdraget har också ingått att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar som syftar till att möjligheten att ta hänsyn till den tilltalades personliga omständigheter vid påföljdsvalet begränsas.

Vår ambition har varit att utforma påföljdssystemet med utgångspunkt i en pluralistisk syn på straff. Det innebär att systemet som helhet bör utformas utifrån att det ska uppfylla flera ändamål och med beaktande av att olika – ibland motstående – principer och intressen kan göra sig gällande och då måste balanseras mot varandra. Således bör systemet inte bara utformas så att de olika preventiva funktionerna av straff eller hot om straff tillvaratas och grundlägg-

gande principer om bl.a. proportionalitet, rättslig likabehandling och humanitet upprätthålls, utan också så att straffen blir ägnade att bidra till brottsoffers upprättelse. Detta bör leda till en ny balanspunkt i systemet, där bl.a. kravet på humanitet alltjämt är centralt, men måste ställas i relation till att straffet i högre grad ska utgöra ett led i brotts-offrets upprättelse.

Vid påföljdsbestämningen i det enskilda fallet ska kravet på proportionalitet, dvs. att straffet står i proportion till brottslighetens allvar, vara grundbulten. Med en sådan utgångspunkt – som i förekommande fall innebär att kränkningen av brottsoffret sätts i fokus för påföljdsbestämningen – har den straffrättsliga reaktionen enligt vår mening goda möjligheter att bidra till brottsoffrets upprättelse. Det förutsätter dock att rättens syn på kränkningens allvar också kommer till uttryck i den utdömda påföljden. En annan utgångspunkt för våra överväganden är därför att påföljderna – även när de inte är frihetsberövande – på ett tydligt sätt ska förmedla att, och i vilken utsträckning, gärningspersonen klandras för brottet. De icke frihetsberövande påföljderna bör därtill ha ett tillräckligt ingripande verkställighetsinnehåll samt vara förenade med kännbara och tydliga konsekvenser vid återfall i brott eller annan misskötsamhet. Korta fängelsestraff bör undvikas. Vidare bör påföljdssystemet och reglerna för påföljdsbestämningen förenklas och styras av enhetliga kriterier. Reglerna bör också främja en effektiv handläggning.

Våra överväganden i denna del ska ses i ljuset av de förändringar vi föreslår i fråga om straffskalorna och straffmätningen. Förslagen i de olika delarna ska alltså betraktas som en helhet, vilka tillsammans är avsedda att uppnå ändamålen med denna reform.

Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse införs

Vi har funnit att de ovan angivna utgångspunkterna bäst kan tillgodoses om presumptionen mot fängelse (30 kap. 4 § första stycket brottsbalken) och därmed sammanhängande regler för påföljdsvalet ersätts av ett system med villkorligt fängelse. Vi föreslår därför att ett sådant system införs och att samtliga icke frihetsberövande alternativ till fängelse inordnas under det villkorliga fängelsestraffet, med följden att villkorlig dom och skyddstillsyn helt utmönstras. Det betyder att påföljdssystemet för vuxna lagöverträdare i huvudsak kom-

mer att bestå av två påföljder, böter och fängelse, och att rätten under vissa förutsättningar ska få besluta att ett fängelsestraff på viss tid, helt eller delvis, ska vara villkorligt. Att straffet är villkorligt innebär, enligt den variant av påföljdskonstruktionen som vi föreslår, att det inte ska avtjänas i kriminalvårdsanstalt eller enligt någon av de övriga verkställighetsformer som annars gäller för (ovillkorligt) fängelse. Om den dömda under en prøvotid, som ska vara minst två år, återfaller i brott, eller om han eller hon brister i fullgörandet av en tilläggssanktion som straffet förenats med, ska beslutet om villkorlighet kunna upphävas.

Villkorligt fängelse ska som huvudregel förenas med dagsböter, samhällstjänst eller övervakning som tilläggssanktion. Systemet utformas utifrån att samhällstjänst och övervakning är att anse som mer ingripande tilläggssanktioner än böter samt att samhällstjänst och övervakning är att anse som likställda i ingripandegrad.

Så kallad kontraktsvård och överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) utgår ur påföljdssystemet och ska således varken utgöra tilläggssanktioner till villkorligt fängelse eller på annat sätt kunna beslutas vid påföljdsbestämningen. Vård- och behandlingsbehovet hos de målgrupperna får i stället tillgodoses av Kriminalvården inom ramen för verkställigheten av ett ovillkorligt respektive villkorligt fängelsestraff. Personer som enligt den hittillsvarande regleringen hade varit aktuella för kontraktsvård kommer i det nya systemet ofta kunna avtjäna fängelsestraffet genom vårdvistelse. Intensivövervakning med elektronisk kontroll ska även fortsättningsvis vara en verkställighetsform av (ovillkorliga) fängelsestraff.

Till följd av införandet av det nya systemet struktureras brottsbalkens kapitel om påföljderna om, så att tilläggssanktioner till villkorligt fängelse behandlas i ett nytt 27 kap., bestämmande av straff behandlas i ett nytt 28 kap. och 29 och 30 kap. upphävs. Det görs också ändringar i 26 kap. brottsbalken. Vissa anpassningar görs därtill av reglerna om påföljdsvalet för lagöverträdare med en allvarlig psykisk störning och för unga lagöverträdare. De förstnämnda reglerna samlas alla i 31 kap. brottsbalken och de sistnämnda i 32 kap. brottsbalken. Vidare införs en ny lag om villkorligt fängelse som innehåller bestämmelser om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse.

Förutsättningarna för villkorligt fängelse

Rätten ska få besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt om straffet ändå kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. Någon lagstadgad gräns eller presumptionsregel för vid vilka strafflängder ett villkorligt fängelsestraff ska anses uteslutet införs inte. Som en riktlinje bör dock gälla att ett villkorligt fängelsestraff normalt inte kan komma i fråga när det utmätta straffets längd uppgår till ett år eller mer eller, om brottsligheten är av sådan art att det minskar utrymmet för privilegiering, till sex månader eller mer. I mindre allvarliga fall, dvs. när det utmätta straffet är kortare än sex månader, ska brottslighetens art i stället beaktas inom ramen för ett villkorligt fängelsestraff genom valet av en strängare tilläggssanktion.

Frågan om den tilltalades tidigare brottslighet utesluter ett villkorligt fängelsestraff ska avgöras genom en sammanvägd bedömning av den tid som förflutit mellan brotten, den nya och den tidigare brottslighetens allvar samt likheten mellan brotten. För det fall att det nya brottet har begåtts under prövotiden för villkorligt fängelse och föranleder ett strängare straff än böter bör återfallet i princip alltid leda till en skärpt reaktion. Om den tidigare brottsligheten då inte kan beaktas inom ramen för ett villkorligt fängelsestraff genom valet av en strängare tilläggssanktion, ska ett ovillkorligt fängelsestraff normalt dömas ut.

Om det finns synnerliga skäl ska rätten få besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt även om straffets längd, brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet i och för sig talar för ett ovillkorligt fängelsestraff. Synnerliga skäl kan t.ex. föreligga om den tilltalade på grund av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av att avtjäna straffet i kriminalvårdsanstalt. Andra exempel kan vara om en påtaglig förbättring skett av den tilltalades personliga eller sociala situation i något hänseende som kan antas ha haft samband med brottsligheten eller om den tilltalade undergår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan antas ha samband med brottsligheten (jfr nuvarande 30 kap. 9 § andra stycket 1 och 2 brottsbalken). Frågan om kravet på synnerliga skäl är uppfyllt måste dock alltid avgöras genom en avvägning i det enskilda fallet mellan de skäl som talar för villkorligt fängelse och de skäl som talar däremot. Om en omständighet har beaktats vid straffmätningen ska

den normalt inte beaktas vid bedömningen av om straffet ska vara villkorligt.

Rätten ska i vissa fall få besluta att en del av ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorlig (delvis villkorligt fängelse). Det gäller bl.a. i sådana fall som hittills kommit i fråga för s.k. 28:3-fängelse. Den del av straffet som inte är villkorlig ska vara lägst en månad och får inte överstiga vare sig sex månader eller en tredjedel av straffets längd. Villkorlig frigivning ska inte ske från den del av straffet som inte är villkorlig. Denna del av straffet ska dock omfattas av reglerna om verkställighet genom intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Tilläggsanktionerna och valet av tilläggsanktion

Villkorligt fängelse ska kunna förenas med en tilläggsanktion bestående i en skyldighet att betala lägst 30 och högst 200 dagsböter, en skyldighet att utföra samhällstjänst i lägst 40 och högst 300 timmar eller övervakning.

Dagsböter som tilläggsanktion till villkorligt fängelse ska verkställas enligt bötesverkställighetslagen (1979:189). Böterna ska dock inte kunna förvandlas till fängelse på samma sätt som fristående bötesstraff (se nedan under rubriken "Åtgärder vid brister i fullgörandet av tilläggsanktioner"). Verkställigheten av samhällstjänst och övervakning ska Kriminalvården ansvara för.

Dagsböter ska få väljas som tilläggsanktion om en sådan sanktion kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. Om varken brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet talar för ett strängare ingripande kan tilläggsanktionen bestämmas till böter på strafflängder uppemot ett år. Antalet dagsböter bestäms med utgångspunkt i straffets längd. Är det fråga om ett artbrott eller ett relevant återfall i brott kan böter däremot normalt sett inte komma i fråga som tilläggsanktion. Då står valet i stället mellan samhällstjänst och övervakning. Detsamma gäller i de undantagsfall där straffet gjorts villkorligt trots att det uppgår till ett år eller mer.

I valet mellan de i ingripandegrad likställda tilläggsanktionerna samhällstjänst och övervakning ska behovet av stöd eller kontroll och övriga omständigheter beaktas. Det ställs inte något krav på den tilltalades samtycke för att förena villkorligt fängelse med samhällstjänst.

Samhällstjänst får dock inte väljas om en sådan sanktion är olämplig för den tilltalade, och vid den bedömningen kan den tilltalades inställning till att utföra samhällstjänstarbete beaktas. Om samhällstjänst bedöms olämpligt kommer valet med nödvändighet att falla på övervakning. Till skillnad från vad som har gällt avseende skyddstillsyn förutsätter en övervakningssanktion således inte att den kan antas bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet. Inte heller krävs det att den tilltalade har ett övervakningsbehov. Däremot kan ett sådant behov tala för att övervakning är den lämpligaste sanktionen, även om den dömde i och för sig har förutsättningar att genomföra samhällstjänst.

Om det behövs för att skärpa ingripandegraden med anledning av den tilltalades tidigare brottslighet eller när rätten har beslutat att straffet ska vara villkorligt för att det finns synnerliga skäl, ska straffet få förenas med mer än en tilläggsanktion.

I vissa undantagsfall ska rätten kunna avstå från att förena det villkorliga fängelsestraffet med en tilläggsanktion, eller välja en mindre ingripande sanktion än vad som annars skulle ha varit påkallat. Det gäller bl.a. när den tilltalade varit häktad eller på annat sätt frihetsberövad med anledning av misstanke om brott som prövats i målet.

Om det villkorliga fängelsestraffet förenas med samhällstjänst ska rätten bestämma antalet timmar samhällstjänst med utgångspunkt i straffets längd. Samhällstjänstsanktionen verkställs genom att den dömde, under det antal timmar som anges i domen, utför oavlönat arbete eller deltar i programverksamhet, behandling eller annan särskilt anordnad verksamhet, på tid och sätt som Kriminalvården anvisar. Samhällstjänsten ska utföras under prövotiden och endast en mindre del av samhällstjänsten får utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete. Ett krav på nykterhet och drogfrihet ska gälla vid utförande av samhällstjänst, och Kriminalvården ska ha möjlighet att ta prover för kontroll av att det kravet efterlevs. Om det finns särskilda skäl ska Kriminalvården bl.a. kunna ersätta hela eller delar av en samhällstjänstsanktion med övervakning.

En övervakningssanktion ska i sin grundform i princip motsvara innehållet i dagens skyddstillsyn. Till detta kommer att den dömde, om det villkorliga fängelsestraffet är sex månader eller längre, som utgångspunkt ska vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan 18 på kvällen till klockan sju på morgonen (helghemarrest). Ett sådant

förbud ska gälla under lika många veckor som det antal månader fängelsestraffet uppgår till. Kriminalvården ska i vissa fall kunna ersätta helghemarresten med någon annan liknande inskränkning i rörelsefriheten. Kontrollen av helghemarrest och andra liknande rörelseinskränkningar ska göras med elektroniska hjälpmedel, om det inte finns särskilda skäl mot det. Kriminalvården ska i vissa fall få besluta om undantag från helghemarrest eller andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten. Det kan bl.a. vara aktuellt i fall där innehållet i övervakningen ändå är tillräckligt ingripande med hänsyn till särskilda föreskrifter som meddelas den dömde. Kriminalvården ska kunna meddela den som dömts till villkorligt fängelse med övervakning särskilda föreskrifter om det behövs för att minska risken att den dömde begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället. Sådana föreskrifter ska däremot inte kunna beslutas av domstolen i brottmålet. Föreskrifterna ska kunna ha i huvudsak samma innehåll som de föreskrifter som meddelas personer som står under övervakning efter villkorlig frigivning och som hittills har kunnat meddelas skyddstillsynsdömda. Liksom i dag ska Kriminalvården kunna besluta om elektronisk övervakning om det behövs för att kontrollera att en särskild föreskrift följs.

Åtgärder vid brister i fullgörandet av tilläggssanktioner

I en situation där förutsättningarna för bötesförvandling är uppfyllda avseende dagsböter som tilläggssanktion ska rätten, på talan av åklagare, kunna undanröja de böter som inte har betalats och förena det villkorliga fängelsestraffet med samhällstjänst eller övervakning. I ett sådant fall ska rätten också kunna förlänga provotiden.

Om den dömde inte fullgör sina skyldigheter till följd av samhällstjänst ska Kriminalvården kunna meddela den dömde en varning.

För det fall att den dömde inte fullgör sina skyldigheter till följd av övervakning ska Kriminalvården kunna besluta att föreskrifter eller andra villkor ändras eller besluta nya föreskrifter. Anses sådana åtgärder otillräckliga ska Kriminalvården kunna meddela den dömde en varning.

Om den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning och det kan antas att han eller hon inte kommer att rätta sig genom någon sådan åtgärd

som Kriminalvården kan vidta, ska myndigheten skyndsamt begära att åklagare vid domstol för talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Vid prövningen av om den dömden på det angivna sättet har brutit mot sina skyldigheter ska rätten särskilt beakta om den dömden har fortsatt att bryta mot det som gäller för honom eller henne trots att varning har meddelats, eller om den dömden har visat att han eller hon inte har för avsikt att följa det som gäller för honom eller henne. Också om det, av något annat skäl än att den dömden har brutit mot sina skyldigheter, har visat sig att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid ska beslutet om villkorlighet kunna upphävas.

Att rätten upphäver ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt får till följd att straffet ska avtjänas i anstalt eller enligt vad som annars gäller för fängelsestraff som inte är villkorliga. Vid ett upphävande ska rätten samtidigt fastställa den eventuella tid som skäligen bör avräknas till följd av vad som har fullgjorts av en tilläggs-sanktion.

När det uppkommer fråga om upphävande av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt, eller att varning eller beslut som avser föreskrifter eller villkor ska meddelas med anledning av brister i fullgörandet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion, ska den dömden kunna omhändertas på samma sätt som hittills har gällt i fråga om skyddstillsynsdömda.

Ny påföljdsbestämning efter tidigare dom

Huvuddragen i den nuvarande regleringen i 34 kap. brottsbalken om ny påföljdsbestämning efter tidigare dom behålls. Även fortsättningsvis ska det som huvudregel alltså bestämmas en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten oavsett om denna är ny eller nyupptäckt. Också förutsättningarna för att meddela s.k. konsumtionsdom respektive att undanröja den tidigare utdömda påföljden och döma till en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten ska vara desamma som hittills. Det ska dock finnas ett särskilt undantag från undanröjandemöjligheten för sådana fall som i stället kan hanteras enligt reglerna om upphävande av ett beslut om att ett tidigare fängelsestraff ska vara villkorligt (se vidare nedan). Om den tidigare påföljden är fängelse som helt eller delvis är villkorligt ska den så-

ledes inte få undanröjas om det finns förutsättningar för att upphäva beslutet om villkorlighet med anledning av den tillkommande brottsligheten. Regleringen innebär att om det med anledning av den tillkommande brottsligheten krävs åtgärder såvitt avser ett tidigare utdömt villkorligt fängelsestraff kommer det ske genom undanröjande vid nyupptäckt brottslighet och genom upphävande vid ny brottslighet.

Ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt ska upphävas om någon med anledning av ny brottslighet döms till ett i sin helhet ovillkorligt fängelsestraff. Detta under förutsättning att den tidigare domen har fått laga kraft och att frågan tas upp i ett mål där den tilltalade häktats eller fått del av åtal inom ett år från prøvotidens utgång. Dessutom krävs att 1) den tidigare brottsligheten inte kan anses tillräckligt beaktad genom att det döms ut ett ovillkorligt fängelsestraff för den nya brottsligheten, eller 2) det med hänsyn till verkställigheten av det nya fängelsestraffet kan antas att den tilltalade inte inom föreskriven prøvotid kommer att fullgöra en samhällstjänst- eller övervakningssanktion som det villkorliga fängelsestraffet har förenats med. Rätten får dock avstå från att upphäva beslutet om villkorlighet om det finns särskilda skäl.

Om beslutet om villkorlighet upphävs ska rätten, liksom när upphävandet sker på grund av brister i fullgörandet av en tilläggssanktion som det villkorliga straffet förenats med, fastställa den eventuella tid som skäligen bör avräknas till följd av vad som har fullgjorts av tilläggssanktionen.

När högre rätt dömer för brott som prövats i flera domar i lägre rätt bör brottsligheten i varje sådan dom även fortsättningsvis leda till en särskild påföljd.

En översyn av straffskalorna

Behovet av en översyn

Vi har haft i uppdrag att se över straffskalorna för de enskilda brotten och föreslå de ändringar som bedöms vara nödvändiga för att straffskalorna ska återspegla brottens allvar. Översynen har gällt både brotten i brottsbalken och sådana straffskalor som finns i annan lagstiftning (den s.k. specialstraffrätten). Uppdraget har omfattat att föreslå ändringar såväl i de enskilda straffskalorna som av de yttre

begränsningarna för straffskalorna. Den överlappning som finns mellan olika grader av gradindelade brott har vi haft i uppdrag att föreslå begränsningar av eller, om det bedöms vara lämpligt, helt avskaffa. Dessutom har vi haft i uppdrag att föreslå nödvändiga följdändringar, exempelvis vad gäller regleringen om omvandling av fängelse på livstid.

Utformningen av de nuvarande straffskalorna är resultatet av överväganden som har gjorts vid olika tillfällen genom åren. Lagrådet och remissinstanser har upprepade gånger i olika lagstiftningsärenden påpekat att det finns ett behov av en mer övergripande och sammanhållen översyn av straffskalorna. Någon mer enhetlig bedömning av straffskalorna har emellertid inte gjorts i närtid. Många straffskalor har varit oförändrade under en längre tid. Vissa fördes till och med över oförändrade till brottsbalken när den trädde i kraft 1965. Andra straffskalor har samtidigt varit föremål för ett flertal förändringar genom åren. Samtidigt kan synen på hur allvarliga olika brott bör anses vara och i förlängningen hur straffskalorna bör vara utformade påverkas av samhällsutvecklingen. De nuvarande straffskalornas utformning, sedda som en helhet, vilar alltså på en relativt bräcklig grund. Det har därför framstått som angeläget med ett helhetsgrepp om straffskalornas utformning.

De förhållanden som bör vara styrande för straffskalornas utformning

Vår översyn av straffskalorna har gjorts med utgångspunkten att skalorna ska återspegla allvaret (eller svårheten) i brottsligheten. I sammanhanget är principerna om proportionalitet och ekvivalens centrala. Dessa principer innebär att svårare brott ska bestraffas strängare än lindrigare brott och att lika allvarliga brott ska bestraffas lika strängt.

Om andra hänsyn än allvaret i brottsligheten tillåts påverka straffskalornas utformning, riskerar det att bidra till att det framstår som oklart och oförutsägbart vilka brott som förtjänar vilka straff. Det skulle också försvåra möjligheterna att kunna få en uppfattning om hur allvarligt lagstiftaren i själva verket har ansett att ett visst brott är genom att jämföra olika straffskalor. Straffskalornas utformning ska alltså inte påverkas av andra hänsyn än allvaret i brottsligheten. Bedömningen av allvaret i en viss typ av brottslighet består i en värdering av den skada, kränkning eller fara ett visst brott typiskt sett

kan sägas innebära. Antaganden om straffets allmän- eller individualpreventiva effekter bör inte läggas till grund för bedömningen av straffnivåerna.

En annan utgångspunkt för vår översyn har varit att straffskalorna bör ha en tillräcklig spännvidd, vars omfattning kan variera mellan olika brott. Det bidrar till att straffet kan bestämmas på ett nyanserat sätt i det enskilda fallet. Avsikten har vidare varit att de ändringar vi föreslår av straffskalorna inte ska påverka gränsdragningen mellan olika svårhetsgrader av brott. Avseende överlappningen mellan straffskalorna för olika grader av brott har vi bedömt att det praktiska behovet av överlappningen är begränsat, men att det inte är påkallat att avskaffa den för samtliga gradindelade brott. Vår översyn av straffskalorna har gjorts med det förhållandet att straffskalorna vid gradindelade brott inte bör överlappa varandra mer än nödvändigt i åtanke. Översynen innebär i många fall att överlappningarna blir mindre.

Straffskalornas ramar

I syfte att uppnå ett så ändamålsenligt system som möjligt föreslår vi att allmänt fängelseminimum höjs från 14 dagar till en månad. Nivån för det antal dagsböter som ska kunna dömas ut anser vi dock kan lämnas oförändrad.

Brottsbalken innehåller en begränsning som innebär att fängelse på viss tid inte får överstiga tio år, när livstids fängelse inte är föreskrivet för brottet. Den tioårsgränsen har historiska skäl och har numera spelat ut sin roll. Vi föreslår därför att den tas bort. I stället ska fängelse kunna dömas ut på viss tid eller på livstid enligt vad som framgår av straffskalan för brottet eller annars är särskilt föreskrivet. Därigenom kan straffskalorna utformas på ett mer nyanserat sätt, utifrån hur allvarligt det finns anledning att se på de olika brotten. Konkret möjliggör det att längre straff än tio år kan föreskrivas för grova och synnerligen grova grader av vålds- och sexualbrott där maximistraffen i dag är fängelse i högst tio år och livstids fängelse inte är föreskrivet. Även i övrigt bör minimi- och maximistraffen som anges i de enskilda straffskalorna kunna bestämmas på ett så nyanserat sätt som möjligt.

Det längsta tidsbestämda fängelsestraffet som kan föreskrivas i straffskalor, fängelse i 18 år, anser vi bör lämnas oförändrat. När straff-

värdet är så högt att det straffet inte räcker till får lagens strängaste straff – livstidsstraffet – användas. Eftersom gränsen på 18 år finns kvar föreslår vi inte ändringar av regleringen om omvandling av fängelse på livstid. Mot bakgrund av vårt förslag om en höjning av allmänt fängelseminimum till en månad föreslår vi dock att den kortaste tid till vilken böter som inte har betalats ska kunna förvandlas till fängelse ska höjas från 14 dagar till en månad.

Närmare ett femtiotal ändringar i straffskalor

Genomförandet av översynen

Antalet straffskalor som finns är mycket stort. Det finns inte någon sammanställning i lagtext eller i övrigt som anger de straffbestämmelser som finns utanför brottsbalken. Vid översynen av straffskalorna har vi inventerat och analyserat ett stort antal straffskalor i gällande författningar. Översynen har även inneburit att vi har haft anledning att gå igenom relevanta förarbetsuttalanden i tidigare lagstiftningsärenden som ett led i att fastställa bakgrunden till att en viss straffskala har fått den utformning som har kommit att bli fallet. Vi har också beaktat annat lagstiftningsarbete avseende straffskalor, inriktat på en eller flera straffskalor på specifika områden, som har pågått parallellt med vårt arbete.

Vi har genomfört översynen av straffskalorna med det förhållandet för ögonen att översynen bör resultera i praktiskt genomförbara förslag som är förenliga med våra förslag avseende övriga delar av påföljdssystemet. Ett ingångsvärde har varit att en analys av en viss straffskala kan leda till att det inte finns anledning att ändra den, även med beaktande av hur samhället har utvecklats sedan den infördes. Så kan vara fallet också när straffskalan inte har ändrats under en längre tid eller ens sedan brottsbalken infördes. Det förändrar dock inte det förhållandet att översynen av straffskalorna är bred och genomgripande.

Förslagen till ändringar av straffskalor baseras på de förhållanden vi anser bör ligga till grund för utformningen av straffskalor och avser många olika typer av brott. Vi föreslår närmare ett femtiotal ändringar i straffskalor i brottsbalken och i annan lagstiftning. En sammanfattande redogörelse över ändringarna ges i det följande.

Straffskalorna i brottsbalken

Brotten mot liv och hälsa

Brottskatalogen i brottsbalken inleds med brotten mot liv och hälsa. För dessa brott föreslår vi flera straffskärpningar. Maximistraflet för grov misshandel höjs från fängelse i sex år till fängelse i sju år. Vidare skärps straffskalan för synnerligen grov misshandel från fängelse i lägst fem och högst tio år till fängelse i lägst sex och högst tolv år. Minimistraflet för vållande till annans död, grovt brott, höjs från fängelse i ett år till fängelse i två år. Dessutom höjs maximistraflet för framkallande av fara för annan från fängelse i två år till fängelse i tre år.

Brotten mot frihet och frid

Även för brotten mot frihet och frid föreslår vi ändringar av flera straffskalor. Maximistraflet för grovt olaga integritetsintrång höjs från fängelse i fyra år till fängelse i sex år. Därutöver skärps straffskalan för grovt dataintrång från fängelse i lägst sex månader och högst sex år till fängelse i lägst ett och högst åtta år.

Ärekränkingsbrotten

För ärekränkingsbrottens del föreslår vi att minimistraflet för grovt förtal höjs från böter till fängelse och att förolämpning endast ska ha en straffskala, som föreskriver böter eller fängelse i högst sex månader.

Sexualbrotten

När det gäller sexualbrotten föreslår vi att maximistraflet för både grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn höjs från fängelse i tio år till fängelse i tolv år. Vi föreslår också att minimistraflet för kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte inte längre ska vara böter utan i stället fängelse.

Brotten mot familj

Avseende brotten mot familj föreslår vi att maximistraflet för egenmäktighet med barn höjs från fängelse i ett år till fängelse i två år. Utöver detta föreslår vi att straffskalan för egenmäktighet med barn, grovt brott, skärps från fängelse i lägst sex månader och högst fyra år till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Förmögenhetsbrotten

Vi föreslår ett flertal ändringar av straffskalorna för förmögenhetsbrotten. För dessa brott kan det beskrivas som att en ny nivå etableras när det gäller minimistraflet för de grova svårhetsgraderna, om fängelse i ett år i stället för fängelse i sex månader i många fall. Sådana ändringar av minimistraflet föreslår vi för de grova svårhetsgraderna av stöld, bedrägeri, fordringsbedrägeri, subventionsmissbruk, olovlig befattning med betalningsverktyg, ocker, häleri, svindleri, förskingring, trolöshet mot huvudman, oredlighet mot borgenärer, försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning och skadegörelse. När det gäller grovt givande respektive tagande av muta höjs minimistraflet ytterligare, från fängelse i sex månader till fängelse i ett år och sex månader. Dessutom ska minimistraflet för tagande respektive givande av muta och handel med inflytande inte längre vara böter utan i stället fängelse. Därutöver höjs maximistraflet för grovt ocker från fängelse i fyra år till fängelse i sex år.

Andra brott i brottsbalken

Utöver de ändringar av straffskalor som hittills har berörts föreslår vi ett antal ytterligare ändringar av straffskalor i brottsbalken för andra typer av brott. Som några exempel kan framhållas att minimistraflet för mened höjs från allmänt fängelseminimum till fängelse i sex månader och att maximistraflet för involverande av en underårig i brottslighet höjs från fängelse i fyra år till fängelse i sex år.

Straffskolorna i specialstraffrätten

Avseende specialstraffrätten har vi övervägt ett stort antal olika lagar som kan betecknas som mer eller mindre centrala. Vi föreslår ett flertal höjningar av minimistraff för grova svårhetsgrader av brott, som motsvarar de vi föreslår för förmögenhetsbrotten i brottsbalken. Så är fallet för skattebrott, smuggling, tullbrott, olovlig befattning med smuggelgoods, penningtvättsbrott, näringspenningtvätt, insiderbrott och marknadsmanipulation.

Hela straffskalan ska komma till användning

I vårt uppdrag har ingått att överväga och föreslå ändringar för att uppnå en differentierad straffmätning där försvårande omständigheter får större genomslag. Dessutom har vi haft att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar som säkerställer att brott som innebär angrepp mot person och brott som ger upphov till personskador, exempelvis vålds- och sexualbrott, såväl uppsåtliga som oaktsamma, straffvärdemässigt värderas strängare än i dag. Avsikten är enligt direktiven att straffskalans spännvidd ska utnyttjas i betydligt större utsträckning än i dag. Det anges att den övre halvan av straffskalan inte bör vara reserverad enbart för vissa särskilt allvarliga gärningar, utan att straffvärdet även i andra fall bör kunna ligga i mitten eller den övre delen av straffskalan.

Straffskalornas utformning bygger på att de ska ha en tillräcklig spännvidd för att kunna omfatta de gärningar som kan förutses bli aktuella att rubricera som brottet i fråga. I det ligger att det faktiskt också kan förväntas finnas gärningar som straffvärdemässigt borde placeras ut inom ramen för hela straffskalan. Det kan uttryckas som att det finns ett intresse av att hela den praktiskt tillämpbara straffskalans spännvidd bör komma till användning. Med den praktiskt tillämpbara straffskalan avses den del av straffskalan som inte överlappar straffet för en grövre svårhetsgrad av brottet i fråga. En på detta sätt nyanserad straffmätning tillgodoses bäst genom ändringar i de allmänna bestämmelserna om straffvärde i brottsbalken.

Det finns ett flertal olika tänkbara modeller för att tillgodose intresset av att hela straffskalan kommer till användning. Vi har analyserat ett flertal sådana modeller, bl.a. straffmättnings- eller straffvärdestationer, olika typer av riktlinjer, angivande av normalstraff i

förarbetena och uppdelningar av straffskalorna i olika delar eller att en viss startpunkt skulle anges för bedömningen. Analysen utvisar betydelsen av att straffvärdebedömningen kan göras på ett nyanserat sätt av domstolarna, utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. En sådan modell har bäst förutsättningar att tillgodose intresset av att hela straffskalan kommer till användning. Att i en alltför hög grad styra domstolarnas bedömningar är inte förenligt med att bedömningen av straffvärdet ska kunna vara nyanserad och beakta de specifika omständigheterna som är för handen i den situation som är föremål för bedömning.

Vi föreslår att det i de allmänna bestämmelserna om straffvärde i brottsbalken ska klargöras att det är den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit för brottsoffret eller de andra intressen som straffbestämmelsen ska skydda som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. På det sättet inskräps betydelsen av dessa skyddsvärda intressen vid straffvärdebedömningen. Vi ser också ett värde i att begreppet brottsoffer introduceras i lagtexten.

Därutöver föreslår vi en bestämmelse som anger att de omständigheter vid brottet som går utöver förutsättningarna för att den aktuella straffskalan ska vara tillämplig ska ges ett tydligt genomslag vid straffvärdebedömningen, med beaktande av intresset av att hela straffskalan kommer till användning. Bestämmelsen utgör en nyansering och vidareutveckling av den nuvarande metoden för att bedöma straffvärdet. Domstolen har att på ett omsorgsfullt sätt analysera omständigheterna vid brottet och identifiera moment som är av betydelse för straffvärdet. I alla de fall där moment som är av betydelse för bedömningen identifieras ska det få en tydlig påverkan på bedömningen av straffvärdet. Syftet är att hela straffskalan ska komma till användning. Den övre delen av straffskalan ska inte vara reserverad för exceptionella fall, utan ska tillämpas i de fall där omständigheterna är påtagligt försvårande.

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet

Närmare om vårt uppdrag och behovet av en reform

Vårt uppdrag i fråga om straffmätningen av flerfaldig brottslighet har gått ut på att föreslå förändringar av reglerna som medför att varje brott får betydelse för den samlade brottslighetens straffvärde.

Mer precist har uppdraget i denna del varit att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå en modell för straffmätning av flerfaldig brottslighet som innebär att de tre allvarligaste brotten räknas fullt ut och att det först därefter blir aktuellt med viss straffreduktion. Vi har därtill varit ålagda att föreslå ytterligare begränsningar av straffreduktionerna vid allvarliga brott mot person.

I uppdraget har också ingått att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar av den gemensamma straffskalan i syfte att möjliggöra att livstids fängelse ska kunna komma i fråga för vissa allvarliga fall av upprepade vålds- och sexualbrott. Enligt direktiven bör det även vara möjligt att döma ut längre tidsbegränsade fängelsestraff vid flerfaldig brottslighet än vad som hittills varit fallet.

I dag finns ingen särskild bestämmelse som reglerar straffmätningen av flerfaldig brottslighet. Detta görs dock sedan länge med tillämpning av den s.k. asperationsprincipen. I praxis har vissa modeller för asperationsprincipens tillämpning utvecklats som går ut på att den samlade brottslighetens straffvärde som utgångspunkt räknas fram genom att olika kvotdelar av de enskilda brotten straffvärden läggs samman. Även om dessa modeller har förenklat rättstillämpningen och gjort den mer enhetlig, har de medfört dels att det i hög utsträckning aspereras på ett likartat sätt trots att skälen för asperation inte alltid är lika starka, dels att varje tillkommande brott efter hand får en mycket liten – så småningom praktiskt sett ingen – inverkan på det totala straffet. Det har i sin tur lett till att den gemensamma straffskalans övre del sällan, och dess straffmaximum närapå aldrig, kommer till användning. Förutom att det därigenom etableras ett nytt straffmaximum som är lägre än det som lagstiftaren har bestämt, kan denna praxis ifrågasättas på den grunden att den riskerar att undergräva straffets förmåga att ge brottsoffer upprättelse och skada straffsystemets legitimitet. Det bör därför införas en särskild regel för straffmätningen av flerfaldig brottslighet som ger ett ökat genomslag för tillkommande brott och inbjuder till mer nyanserade bedömningar.

En särskild regel för straffvärdebedömningen av flerfaldig brottslighet

En sådan regel som efterfrågas i våra direktiv, som innebär att det isolerade straffvärdet för de tre allvarligaste brotten läggs samman (kumuleras), skulle visserligen uppnå ändamålet att öka genomslaget

för tillkommande brott, i vart fall när brottsligheten inte är alltför omfattade. Emellertid skulle den också vara förenad med flera och betydande nackdelar, vilka i mångt och mycket bottnar i att modellen blir alltför mekanisk och riktar in bedömningen mot antalsräkningen eller hur brottsligheten rättsligt etiketteras i stället för på vad gärningspersonen faktiskt har gjort. Därför kan den bl.a. leda till att flera lindrigare brott bestraffas strängare än brottslighet som kvalitativt sett är betydligt allvarligare. Den kan också resultera i att straffvärdeomständigheter beaktas dubbelt, t.ex. när ett eller flera av brotten ingått som ett led i ett annat. Vidare skulle den i vissa fall medföra att den tillgängliga straffskalan förbrukas alltför snabbt, bl.a. med följderna att brottslighet av avsevärt olika svårhet kommer att bestraffas på samma nivå. Därtill befäster den närmast tanken om att det ges ”mängdrabatter”, om än först efter tre brott. Av i huvudsak dessa skäl kan vi inte förorda en sådan lösning. I enlighet med våra direktiv lämnar vi dock ett alternativt förslag av den innebörden, som alltså inte följer av våra ställningstaganden.

I stället föreslår vi en regel som innebär att den samlade brottslighetens straffvärde ska bedömas så att det svarar mot brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar. Sådana brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person ska vid den bedömningen som utgångspunkt ges fullt genomslag. Det betyder att varje sådant brott normalt sett ska beaktas med det straffvärde som brottet skulle ha åsatts om det bedömts oberoende av övriga brott, dvs. med sitt fulla, isolerade, straffvärde (se vidare nedan).

Av regleringen följer att straffvärdet ska återspegla allvaret i brottsligheten sedd som helhet. Bestämmelsen ger följaktligen uttryck för principerna om proportionalitet och ekvivalens och de särskilda överväganden dessa kräver vid bedömningen av straffvärdet för flerfaldig brottslighet. Bestämmelsen ska tillämpas i ljuset av de skärpningar av den gemensamma straffskalan som vi samtidigt föreslår (se nedan). Tillsammans är dessa ändringar avsedda att leda till en skärpt straffmätning av flerfaldig brottslighet.

Bedömningen ska göras med utgångspunkt i den sammantagna skada, kränkning eller fara som gärningarna inneburit. Därutöver ska den tilltalades insikter, avsikter och motiv och eventuellt förekommande straffskärpnings- eller strafflindringsgrunder beaktas. I princip bör det praktiska tillvägagångssättet inte på något avgörande sätt skilja sig från det som används vid värderingen av enstaka brott.

Således får domstolen, med beaktande av samtliga relevanta omständigheter, bedöma var på den tillämpliga straffskalan brottsligheten bör placeras utifrån hur denna som helhet förhåller sig till andra, mer eller mindre straffvärda, fall. Ibland kan det dock vara mer ändamålsenligt att, på liknande sätt som enligt nuvarande praxis, utgå från straffvärdet för det allvarligaste brottet och till det lägga en andel av straffvärdet för vart och ett av de tillkommande brotten. Till skillnad från i dag bör andelen dock normalt inte avta. I de fall där brotten inte inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person bör som en allmän tumregel gälla att det till straffvärdet för det allvarligaste brottet ska läggas hälften av det isolerade straffvärdet för varje tillkommande brott. Tillämpningen måste dock alltid anpassas efter den aktuella situationen, varvid bl.a. brottslighetens skyddsintressen och karaktär samt brottens relativa svårhet och inbördes samband kan få betydelse. Domstolen måste också alltid försäkra sig om att slutresultatet står i rimlig proportion, inte bara till den brottslighet som är aktuell, utan också till straffnivåerna för andra typer av brott eller kombinationer av brott.

I fråga om brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person föreslår vi, som framgått, att dessa som utgångspunkt ska ges fullt genomslag vid bedömningen. Bestämmelsen kan sägas ställa upp en presumtion för att brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar i dessa fall svarar mot ett kumulerat värde. I linje med det kan presumtionen frångås när en kumulation inte kan anses leda till ett sådant resultat. Företrädesvis bör det kunna bli aktuellt i vissa fall när det finns ett samband mellan brotten, särskilt när ett eller flera av brotten ingått som ett led i ett annat eller brotten annars begåtts inom ramen för samma händelseförlopp. Men också i andra fall kan presumtionen behöva frångås för att undvika påtagliga missförhållanden mellan straffnivåerna för olika typer av brott. Den klara utgångspunkten är dock att ett resultat som återspeglar brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar uppnås om varje brott som omfattas av bestämmelsen ges fullt genomslag.

En skärpning av den gemensamma straffskalan för fängelse på viss tid

För att anpassa den gemensamma straffskalan dels efter den nya regeln för straffvärdebedömningen av flerfaldig brottslighet, dels efter de högre straffnivåer som kan förväntas följa av våra övriga förslag behöver denna skärpas. Omvänt är en sådan skärpning också motiverad för att markera att tillkommande brott bör ges ett ökat genomslag vid den konkreta straffmätningen. Vi föreslår därför att ett gemensamt fängelsestraff på viss tid ska få överstiga det högsta maximistraffet enligt straffskalorna för brotten med det dubbla. Liksom hittills får straffet dock inte överstiga vare sig maximistraffen sammanlagda med varandra eller 18 år.

Förslaget gäller oberoende av om bestämmelsen om straffmätning av flerfaldig brottslighet utformas enligt vårt huvudförslag eller enligt det alternativa förslaget.

En särskild bestämmelse om fängelse på livstid som gemensamt straff

Vidare föreslår vi att det införs en särskild bestämmelse om fängelse på livstid som gemensamt straff. Enligt denna ska livstids fängelse kunna dömas ut om flera av brotten har ett maximistraff som uppgår till fängelse i tolv år. Med de ändringar av straffskalorna som vi föreslår kommer brotten synnerligen grov misshandel, grov våldtäkt och grov våldtäkt mot barn ha ett sådant maximistraff (se ovan). Det innebär att ett gemensamt livstidsstraff exempelvis kan komma i fråga om någon har gjort sig skyldig till två grova våldtäkter och en rad andra allvarliga sexualbrott.

Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk

Närmare om vårt uppdrag och utgångspunkter för våra överväganden

När det gäller vårt uppdrag att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå en straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på alla brott som har samband med kriminella nätverk anges i direktiven

för utredningen att vid tillämpningen av den nya bestämmelsen ska straffet motsvara det dubbla straff som annars skulle ha dömts ut, om inte tungt vägande skäl, såsom påtvingat deltagande i organiserad brottslighet, talar för en mindre ökning än det dubbla.

Det samhällshot som brott i kriminella nätverk utgör har blivit mer komplext och mångfacetterat än tidigare. Brottslighet som begås med koppling till kriminella nätverk kan därför ofta sägas vara särskilt allvarlig jämfört med brott utan en sådan koppling, oberoende av vilken brottstyp det rör sig om. För att de straff som döms ut för sådana brott ska återspegla allvaret i brottsligheten har vi funnit att en straffskärpningsreglering med ett bredare tillämpningsområde än den nuvarande är motiverad. Vi föreslår därför en ny straffskärpningsbestämmelse som inte är inriktad endast på våldsamma uppgörelser bland kriminella (jfr nuvarande 29 kap. 2 a § brottsbalken), utan som avser alla brott som har ett visst samband med kriminella nätverk eller i övrigt utgör led i organiserad brottslighet.

Tillämpningsområdet för en ny straffskärpningsbestämmelse

Den nya straffskärpningsbestämmelsen omfattar brott som ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet. Därutöver omfattar den vissa brott som avser skjutningar och sprängningar på allmän plats eller liknande, oavsett samband med kriminella nätverk. I sistnämnda avseende rör det sig om brott som innefattat, eller skulle ha innefattat, användning av skjutvapen eller sprängämne eller annat liknande ämne på allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats, och brottet inneburit, eller skulle ha inneburit, 1) ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person, eller 2) en fara, som framkallats uppsåtligen, för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

Regleringen ersätter nuvarande straffskärpningsgrunder avseende våldsamma uppgörelser bland kriminella och brott som utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form.

Den nya straffskärpningsbestämmelsens inverkan på straffvärdet

Vid bedömningen av straffvärdet ska sådana förhållanden som den nya straffskärpningsbestämmelsen tar sikte på, vid sidan av vad som gäller för varje brottstyp, beaktas som synnerligen försvårande. Om bestämmelsen är tillämplig ska straffvärdet höjas *med upp till det dubbla*. Härigenom markeras att tillämpningen av paragrafen ska medföra att straffvärdet höjs på ett markant sätt och ofta leda till en fördubbling av straffvärdet i förhållande till vad som kan uppskattas om straffvärdet för ett motsvarande brott som inte träffas av den aktuella regleringen. Samtidigt ska domstolen, liksom annars, göra en bedömning i det enskilda fallet av hur allvarligt det specifika brottet är.

Vårt förslag utgår alltså från att en nyanserad straffvärdebedömning måste kunna göras även när den nya straffskärpningsbestämmelsen är tillämplig och att en obligatorisk dubbling av straffvärdet därför inte bör anvisas. Vidare bygger förslaget på att den nya bestämmelsen bör ges en utformning som innebär att den passar in i den systematik som brottsbalkens regler om straffbestämning i övrigt bygger på och att straffvärdet även fortsatt ska bestämmas utifrån brottslighetens allvar. Vårt förslag innebär på så sätt att principerna om proportionalitet och ekvivalens kan upprätthållas, samtidigt som de straff som döms ut för gängrelaterade brott kommer att återspegla allvaret i den typen av brottslighet, vilket är det resultat som efterfrågas i våra direktiv. Som framgått ovan anges det dock i direktiven att vid tillämpningen av den nya bestämmelsen ska straffet motsvara det dubbla straff som annars skulle ha dömts ut, om inte tungt vägande skäl, såsom påtvingat deltagande i organiserad brottslighet, talar för en mindre ökning än det dubbla. Det kan tolkas så att en mer statisk reglering än den som följer av vårt huvudförslag efterfrågas. Som också framgått ovan anger direktiven att vi ska lämna ett sådant förslag som avses där oavsett ställningstagande i sak. Mot den bakgrunden lämnar vi också ett alternativt förslag som inte följer av våra ställningstaganden. Det alternativa förslaget skiljer sig från huvudförslaget endast på så sätt att när det gäller brott som ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet ska straffvärdet höjas *till det dubbla, om det inte finns synnerliga skäl mot en sådan höjning*.

En förhöjd straffskala när ett tidsbestämt fängelsestraff bestäms enligt den nya straffskärpningsbestämmelsen

Vi föreslår dessutom en ny paragraf om förhöjt straffmaximum för brott som omfattas av den nya straffskärpningsgrunden. Syftet är att synnerligen försvårande omständigheter ska kunna ges tillräckligt genomslag även när det gäller gärningar som redan ligger i den övre delen av en straffskala där fängelse endast på viss tid är föreskrivet. Paragrafen – som ersätter nuvarande 26 kap. 3 a § brottsbalken – innebär att när ett tidsbestämt fängelsestraff döms ut med tillämpning av den nya straffskärpningsbestämmelsen ska det föreskrivna maximistraffet kunna höjas med det dubbla. Liksom hittills får straffet dock inte överstiga 18 år.

Förslaget om en förhöjd straffskala gäller oberoende av om straffskärpningsbestämmelsen utformas enligt vårt huvudförslag eller enligt det alternativa förslaget.

Billighetsskäl, andra strafflindringsgrunder och påföljdseftergift

Närmare om vårt uppdrag och utgångspunkterna för våra överväganden

I vårt uppdrag har ingått att överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar som innebär att billighetsskäl utmönstras eller i vart fall ges en mer begränsad betydelse för påföljdsbestämningen. Enligt direktiven bör bestämmelserna om strafflindring vid utredningsmedverkan vara kvar.

Vid påföljdsbestämningen ska domstolen beakta vissa strafflindringsgrunder, bl.a. s.k. billighetsskäl. Det är fråga om omständigheter, som saknar betydelse vid straffvärdebedömningen, men som vid påföljdsbestämningen verkar i lindrande riktning och som främst anknyter till gärningspersonens personliga förhållanden eller något som har inträffat i tiden efter brottet. Det kan handla om att brottet får vissa negativa konsekvenser för den tilltalade, exempelvis uppsägning från arbetet, eller att verkställigheten av påföljden påverkar den tilltalade särskilt hårt på grund av den tilltalades höga ålder eller dåliga hälsa. Andra strafflindringsgrunder, som inte brukar benämnas som billighetsskäl, tar sikte på den tilltalades medverkan i utredningen

av egen eller annans brottslighet. I dagens påföljdssystem kan strafflindringsgrunderna inverka både på straffmätningen, dvs. straffets längd, och valet av påföljd samt i undantagsfall leda till att någon påföljd inte döms ut, s.k. påföljdseftergift.

Vilka strafflindringsgrunder som har ansetts rimliga och rättvisa att beakta vid påföljdsbestämningen har varierat över tid. När vi nu ser över påföljdssystemet och bl.a. föreslår ett system med villkorligt fängelse, har det också framstått som påkallat att överväga vilken betydelse billighetsskäl och övriga strafflindringsgrunder ska ha vid påföljdsbestämningen och om vissa billighetsskäl ska tas bort. Strafflindringsgrunderna utgör ett avsteg från principen om att straffets stränghet ska bestämmas utifrån brottets allvar. Ett sådant avsteg kan i vissa fall ha starka skäl för sig och i andra fall är skälen inte så tungt vägande att ett avsteg framstår som motiverat. Vår ambition i den här delen har varit att hitta en ny balanspunkt mellan de hänsyn till främst gärningspersonens intressen som billighetsskäl ger uttryck för och de andra intressen som straffet ska tillgodose, bl.a. intresset av att brottsoffret får upprättelse.

Vissa billighetsskäl tas bort och betydelsen av kvarvarande skäl tydliggörs och begränsas

Vi föreslår att tre billighetsskäl tas bort, nämligen de som innebär att domstolen vid straffmätningen i skälig omfattning ska beakta om

- den tilltalade till följd av brottet drabbats av allvarlig kroppsskada,
- en i förhållande till brottets art ovanligt lång tid förflutit sedan brottet begicks (s.k. sen lagföring), eller
- den tilltalade förorsakas men till följd av att han eller hon på grund av brottet blir eller kan antas bli avskedad eller uppsagd från anställning eller drabbas av annat hinder eller synnerlig svårighet i yrkes- eller näringsutövning.

Vi föreslår också att ytterligare ett billighetsskäl, som tar sikte på att fängelsestraffets längd kan reduceras med hänsyn till den tilltalades höga ålder eller dåliga hälsa, ska tas bort. I den delen föreslår vi dock att en liknande grund i stället införs i en ny bestämmelse i brottsbalken som innebär att den tilltalades höga ålder eller dåliga hälsa

som utgångspunkt ska beaktas av domstolen vid bedömningen av om fängelsestraffet ska vara villkorligt.

Vad gäller övriga billighetsskäl gör vi bedömningen att dessa bör vara kvar. Det innebär att domstolen fortsättningsvis i lindrande riktning vid straffmätningen i skälig omfattning ska beakta om

- den tilltalade efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
- den tilltalade frivilligt angett sig,
- ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet (s.k. sanktionskumulation), eller
- någon annan omständighet *av samma tyngd* påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

I den sistnämnda bestämmelsen görs ett tillägg (se den kursiverade texten ovan) som innebär att domstolen ska iaktta en något större restriktivitet än tidigare när det gäller att vid straffmätningen beakta olika i lagtext inte närmare angivna omständigheter som knyter an till gärningspersonens personliga förhållanden eller något som har inträffat i tiden efter brottet. Som ett led i den bedömningen ska domstolen även pröva frågan om omständigheten ska inverka på fängelsestraffets längd eller bedömningen av om fängelsestraffet ska vara villkorligt. Omständigheter som innebär att den tilltalade på något vis har agerat ansvarsfullt i tiden efter brottet och därför framstår som mindre klandervärd eller i anledning av brottet drabbas orimligt hårt av något annat än själva straffet ska som utgångspunkt beaktas enbart vid straffmätningen. Förhållanden som anknyter till hur hårt ett fängelsestraff i anstalt kan komma att drabba den tilltalade ska som utgångspunkt få betydelse som skäl för villkorligt fängelse och ska då inte leda till en reduktion av fängelsestraffets längd.

De straffflindringsgrunder som tar sikte på den tilltalades medverkan i utredningen av egen eller annans brottslighet ska vara kvar. Även den bestämmelse som avser påföljdseftergift lämnas oförändrad. Våra förslag om att vissa straffflindringsgrunder ska tas bort innebär emellertid att möjligheten att meddela påföljdseftergift inskränks.

Regelverket utformas så att det tydligt framgår om en straffflindringsgrund i första hand ska inverka på straffmätningen eller på be-

dömningen av om fängelsestraffet ska vara villkorligt. På så vis kan kvarvarande strafflindringsgrunder tillåtas inverka på påföljdsbestämningen på ett mer förutsebart och ändamålsenligt sätt. Härigenom säkerställs också att strafflindringsgrunderna inte får ett större genomslag vid påföljdsbestämningen än vad som är motiverat.

En presumtion för häktning i fler fall

Presumtionen bör inte sänkas till ett år

I rättegångsbalken finns en bestämmelse om häktning som innebär att häktning ska ske när det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år och sex månader, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Bestämmelsen brukar beskrivas som att den innebär en häktningspresumtion i de angivna fallen. Vi har haft i uppdrag att överväga och föreslå ändringar som innebär att denna häktningspresumtion även ska gälla vid vissa andra allvarliga brott, som t.ex. grov kvinnofridskränkning. Det kan enligt direktiven ske antingen genom att sänka gränsen för att tillämpa presumtionsregeln till brott med lägst ett års fängelse i straffskalan eller på något annat sätt.

Häktning är ett straffprocessuellt tvångsmedel som är av stor betydelse i de brottsbekämpande myndigheternas verksamhet. När ändringar i reglerna om häktning övervägs måste det samtidigt beaktas att minsta möjliga tvång ska användas för att nå det avsedda syftet och att enskildas fri- och rättigheter ska begränsas i en så liten utsträckning som möjligt. Vi bedömer att presumtionen för häktning inte bör sänkas till brott med lägst ett års fängelse i straffskalan. Orsaken till det är att en sådan ändring skulle medföra en för stor utvidgning av häktningspresumtionens tillämpningsområde. I det sammanhanget har de skärpningar av straffskalor som vi föreslår betydelse. En presumtion för häktning ska endast kunna tillämpas vid misstanke om allvarlig brottslighet och det ska vara motiverat att anta att det finns häktningsskäl, alltså att det finns risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktfara), genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). En sänkning till ett år är inte förenligt med det. Presumtionen för häktning får inte i praktiken framstå som en huvudregel. Häktning bör enligt vår mening även fortsatt ske om det

inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år och sex månader och det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas. Eftersom vi, oavsett ställningstagande, ska lämna ett författningsförslag som möjliggör att gränsen för presumtionsregeln kan sänkas till brott med lägst ett års fängelse i straffskalan lämnar vi dock ett sådant förslag.

En utvidgning till vissa specifika brott

Vi har även övervägt alternativet att utvidga häktningspresumtionen genom att införa en uppräknig med ytterligare brott som bör omfattas av presumtionen. En sådan ordning anser vi är att föredra framför att sänka presumtionen för häktning till brott för vilka det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i ett år. Den typen av utvidgning bör ta sikte på sådana brott som visserligen har ett lägre minimistraff än fängelse i ett år och sex månader men där det ändå framstår som motiverat med en presumtion för häktning. De brott vi har identifierat är grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning och hedersförtryck, som finns i brottsbalkens kapitel om brott mot frihet och frid. För dessa brott är det rimligt att presumera att det finns skäl för häktning. Vi föreslår därför att presumtionen ska utvidgas till dessa brott.

En utvidgning till försök, förberedelse eller stämpling till särskilt allvarliga brott

Presumtionen för häktning är inte tillämplig vid de osjälvständiga brottsformerna försök, förberedelse eller stämpling till sådana brott som om de hade fullbordats hade omfattats av regeln. Det hänger samman med att minimistraffet i sådana fall kan bestämmas under straffet för ett fullbordat brott. Samtidigt kan även försök, förberedelse eller stämpling ha ett mycket högt straffvärde. Exempelvis kan det vara fråga om långt gångna planer på att begå ett mord. Det framstår mot den bakgrunden som motiverat att utvidga presumtionen för häktning till särskilt svåra fall av försök, förberedelse och stämpling. Vi lämnar därför ett förslag som innebär att presumtionen för häktning ska vara tillämplig när misstanken avser försök, förberedelse eller stämpling till ett brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i fyra år. Brott som med en sådan ut-

formning av bestämmelsen kan komma i fråga är bl.a. mord, synnerligen grov misshandel, grov våldtäkt och grovt rån. Vid så pass allvarlig brottslighet föreligger det som regel risk för flykt, kollusion eller recidiv, även om brottet inte har fullbordats.

Följdändringar i den straffprocessuella lagstiftningen m.m.

Våra förslag innebär att påföljdssystemet får en helt ny struktur med bl.a. nya regler för straffmätningen och införandet av villkorligt fängelse. Flera straffprocessuella regler behöver därför med nödvändighet ändras. De förslag vi lämnar berör bl.a. hemliga tvångsmedel, åtalsunderlåtelse, strafföreläggande, förordnande av offentlig försvarare, avgörande efter huvudförhandling i den tilltalades utelämnande, avgörande utan huvudförhandling, dom i förenklad form, omröstningsregler, förbudet mot reformatio in pejus samt ett antal följdändringar i lagstiftning kopplad till internationellt samarbete. Förslagen bedömer vi vara fullständiga på så sätt att de möjliggör att våra materiella straffrättsliga förslag kan genomföras. Förslagets effekter i förhållande till de straffprocessuella reglerna skulle enligt vår mening dock behöva analyseras djupare.

Ekonomiska konsekvenser av våra förslag

Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse

Förslagen kommer att påverka framför allt Kriminalvården i mycket stor omfattning.

Vi bedömer att införandet av ett system med villkorligt fängelse kan förväntas medföra en minskning av tidigare ostraffade personer som med hänvisning till brottslighetens art döms till ovillkorliga fängelsestraff på upp till sex månader. Samtidigt kommer fler fängelsestraff att nå upp till sex månader – och följaktligen dömas ut ovillkorligt – med hänsyn framför allt till ett större utnyttjande av straffskalans spännvidd.

Våra förslag innebär vidare att de icke frihetsberövande påföljderna för vuxna lagöverträdare, dvs. villkorligt fängelse med tilläggs-sanktioner, kommer att få ett tydligare och i vissa fall mer ingripande

innehåll. Behovet av insatser från frivården kommer således att öka och därmed frivårdens kostnader. Till detta kommer att brister i fullgörandet av en tilläggssanktion i vissa fall ska kunna leda till att beslutet om villkorlighet upphävs, vilket innebär att ett fängelsestraff som ursprungligen dömts ut villkorligt ska verkställas ovillkorligt. Det kommer därför även tillkomma kostnader för verkställighet i anstalt eller genom intensivövervakning med elektronisk kontroll på grund av bristande fullgörande av tilläggssanktion till villkorligt fängelse.

Sammantaget är vår bedömning ändå att införandet av ett system med villkorligt fängelse medför att man undviker att de straffskärpningar som vi föreslår leder till att antalet fängelseår och därmed kostnaderna ökar i ännu större utsträckning än vad som anges nedan under rubriken ”Övriga förslag”. Detta eftersom systemet med villkorligt fängelse kan förväntas leda till att (ovillkorligt) fängelse kan undvikas i vissa fall där våra förslag om straffskalehöjningar och en skärpt straffmätning annars skulle medföra att ett sådant straff skulle ha dömts ut. Det gäller i första hand kortare (ovillkorliga) fängelsestraff för tidigare ostraffade personer.

Förutom för Kriminalvården kan våra förslag förväntas leda till utbildnings- och omställningskostnader för andra myndigheter som har att tillämpa de nya bestämmelserna, som t.ex. de allmänna domstolarna, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Polismyndigheten. Förslagen kommer också att få processrättsliga konsekvenser.

Vi gör bedömningen att våra förslag såvitt avser ett påföljdssystem med villkorligt fängelse sammantaget inte kommer öka det allmännas utgifter. Det bör dock betonas att effekten av våra förslag i hög utsträckning är beroende av andra förslag i detta betänkande och av andra förändringar som sker inom kriminalpolitiken.

Övriga förslag

Våra övriga förslag syftar i huvudsak till att det ska dömas ut längre och i viss mån även fler fängelsestraff än i dag. Det är mycket svårt att beräkna de ekonomiska konsekvenserna av förslagen eftersom flera omständigheter påverkar bedömningarna, exempelvis brottsutvecklingen, de brottsutredande myndigheternas prioriteringar och resurstilldelningen till dessa samt inte minst domstolarnas tillämpning av bestämmelserna. Analysen bygger därför på antaganden och

uppskattningar och bör inte ses som något annat än en mycket grov skattning av de kostnadsmässiga effekterna av förslagen.

Vi bedömer sammantaget att våra förslag resulterar i totalt cirka 16 000 tillkommande fängelseår per år, vilket leder till ökade kostnader för Kriminalvården med cirka 16,3 miljarder kronor per år.

De föreslagna förändringarna kan inte genomföras utan att betydande ekonomiska tillskott tillförs Kriminalvården. Dessa tillskott bör finansieras inom ramen för de resurser som kan förväntas behöva tillföras myndigheten som en följd av Kriminalvårdens tidigare aviserade behov av anstalts- och häktesplatser.

Våra förslag förväntas inte med nödvändighet innebära några kostnadsökningar för Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten eller domstolarna som inte ryms inom ramen för befintliga anslag. I den mån användningen av förundersökningsbegränsning minskar till följd av våra förslag om en skärpt syn på flerfaldig brottslighet kommer fler brott att utredas beträffande dem som redan är misstänkta eller tidigare har lagförts för andra brott. Detta kan leda till att resurserna för att utreda brottsmisstankar i andra ärenden minskar. Vill man kompensera för en sådan effekt måste de brottsutredande myndigheterna tillföras ytterligare resurser, vilket i så fall medför en kostnadsökning. Som mest kan en sådan årlig kostnadsökning förväntas uppgå till 915 miljoner kronor för Polismyndigheten, 140 miljoner kronor för Åklagarmyndigheten och 57 miljoner kronor för Ekobrottsmyndigheten. En sådan kompensation leder i sin tur till att domstolarnas kostnader kommer att öka genom att det kommer att krävas mer tid för handläggning, förhandling och domskrivning beträffande de brottsmisstankar som tillkommer i berörda mål. I förlängningen kommer även Kriminalvårdens kostnader att öka ytterligare, till följd av att de utdömda strafftiderna blir längre.

Ekonomiska konsekvenser av de förslag som inte följer av våra ställningstaganden

Om de förslag som inte följer av ställningstagandena genomförs kommer de att innebära ytterligare kostnader i förhållande till utredningens förslag med drygt 6,9 miljarder kronor. Straffreformen skulle därmed kosta 23,2 miljarder kronor per år i stället för 16,3 miljarder kronor per år.

De ökade kostnaderna är hänförliga till Kriminalvården avseende anstalts- och häktesplatser samt transporter med ytterligare drygt 4,6 miljarder kronor per år.

Därtill bedömer vi att det alternativa förslaget avseende skärpta straff för flercadig brottslighet kommer att föranleda kostnadsökningar i förhållande till utredningens förslag om 280 miljoner kronor per år för Åklagarmyndigheten, 114 miljoner kronor per år för Ekobrottsmyndigheten och 1,83 miljarder kronor per år för Polismyndigheten. Sammantaget skulle kostnadsökningen för dessa myndigheter uppgå till drygt 2,2 miljarder kronor.

Det alternativa förslaget innebärande att häktningspresumtionen sänks till ett år skulle medföra en kostnadsökning för statens kostnader för rättsliga biträden i förhållande till utredningens förslag med cirka 40 miljoner kronor per år och för Sveriges Domstolar med cirka 13 miljoner kronor per år såvitt avser handläggning av mål.

Kostnadsökningarna kan inte anses rymmas inom befintliga anslag.

Ikraftträdande

Vi bedömer att de nya bestämmelserna kan träda i kraft tidigast den 1 januari 2028. Vi föreslår därför detta datum för ikraftträdande.

DEL 1

Författningsförslag och författningskommentar

1 Författningsförslag

1.1 Förslag till lag (2028:000) om villkorligt fängelse

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

Lagens innehåll

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tillägssanktioner till villkorligt fängelse.

Bestämmelser om verkställighet av dagsböter som tillägssanktion till villkorligt fängelse finns i bötesverkställighetslagen (1979:189).

Inledande av verkställighet och nöjdförklaring

2 § En tillägssanktion i form av samhällstjänst eller övervakning får verkställas när en dom eller ett beslut i den del som avser villkorligt fängelse med en sådan sanktion har fått laga kraft mot den dömd, eller vid den tidigare tidpunkt som rätten har beslutat enligt 27 kap.

3 § andra stycket brottsbalken.

Verkställigheten ska påbörjas så snart som möjligt efter det att domen eller beslutet i den del som avser villkorligt fängelse är verkställbar mot den dömd.

3 § En dömd får förklara att han eller hon avstår från att överklaga eller fullfölja ett överklagande av en dom eller ett beslut i den del som avser villkorligt fängelse (nöjdförklaring).

En nöjdförklaring lämnas inför den domstol som har meddelat domen eller beslutet eller inför Kriminalvården. En nöjdförklaring får inte tas emot utan att både den som tar emot förklaringen och den dömde har tillgång till domen, beslutet eller rättsens bevis om utgången i målet som rör den dömde (domsbevis). Innan en nöjdförklaring lämnas ska den som tar emot förklaringen på lämpligt sätt ha klargjort innebörden och verkan av nöjdförklaringen för den dömde.

När en nöjdförklaring lämnas ska ett vittne närvara. Något vittne behövs dock inte om nöjdförklaringen lämnas vid huvudförhandling i brottmålet. En nöjdförklaring ska dokumenteras.

En nöjdförklaring får inte tas tillbaka. En nöjdförklaring innebär att domen eller beslutet i den del som avser villkorligt fängelse med tilläggssanktion får laga kraft mot den dömde.

4 § Om domstol med tillämpning av 27 kap. 7 § eller 34 kap. 4 a–4 c §§ brottsbalken upphäver ett beslut om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, ska den dömde inte längre fullgöra den tilläggs-sanktion som det villkorliga fängelsestraffet har förenats med.

Verkställighetens mål och utformning vid samhällstjänst och övervakning

5 § Kriminalvården ansvarar för verkställighet av samhällstjänst och övervakning.

6 § Verkställigheten ska så långt som möjligt utformas på ett sätt som är ägnat att förebygga att den dömde återfaller i brott och att hans eller hennes anpassning i samhället även i övrigt främjas.

7 § En kontroll- eller tvångsåtgärd enligt denna lag får endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas.

8 § Kriminalvården ska upprätta en individuellt utformad verkställighetsplan för den dömde.

Vid en samhällstjänstsanktion ska verkställighetsplanen innefatta en arbetsplan och vid en övervakningssanktion ska den innefatta anvisningar för vad som ska gälla under övervakningen.

Den dömdes allmänna skyldigheter

9 § Den som har dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning är skyldig att

1. inställa sig hos Kriminalvården för planering och löpande uppföljning av verkställigheten,
2. medverka till att tilläggssanktionen fullgörs i enlighet med Kriminalvårdens anvisningar, och
3. hålla Kriminalvården underrättad om förhållanden som har betydelse för verkställigheten.

Ansiktsbilder

10 § Vid verkställighet av en samhällstjänst- eller övervaknings-sanktion får Kriminalvården ta en digital bild av den dömdes ansikte (ansiktsbild), i syfte att underlätta identifieringen av honom eller henne. Ansiktsbilden får endast användas vid automatisk autentisering eller vid annan identifiering eller kontroll enligt denna lag.

En ansiktsbild som tagits enligt första stycket får inte behandlas längre än två år efter det att den senaste domen på villkorligt fängelse helt har verkställts eller upphört av annat skäl.

Ansiktsbilder och biometrisk data som skapats vid en automatisk autentisering enligt första stycket ska raderas senast en vecka efter autentiseringstillfället, eller, vid en prövning enligt 27 kap. brottsbalken, så snart beslutet har fått laga kraft.

2 kap. Samhällstjänst

1 § En samhällstjänstsanktion verkställs genom att den dömden, under det antal timmar som anges i domen, utför oavlönat arbete eller deltar i programverksamhet, behandling eller annan särskilt anordnad verksamhet, på tid och sätt som anvisas honom eller henne.

Endast en mindre del av samhällstjänsten får utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete.

2 § Samhällstjänsten ska utföras under prövotiden.

3 § Den dömden får vid utförandet av samhällstjänsten inte vara påverkad av narkotika, alkohol, något annat berusningsmedel, något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor.

Om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl är den dömden skyldig att på begäran lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av att han eller hon vid utförandet av samhällstjänsten inte är påverkad av något sådant medel eller någon sådan vara som avses i första stycket. Elektroniska hjälpmedel får användas vid kontrollen. Urinprov får inte tas eller bevittnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

4 § Kriminalvården får förordna en eller flera personer att biträda vid kontroll av den som ska utföra samhällstjänst (biträdande kontrollör).

5 § Om det finns särskilda skäl får Kriminalvården

1. ändra eller upphäva en samhällstjänstsanktion, eller
2. ersätta hela eller delar av en samhällstjänstsanktion med övervakning enligt 3 kap.

3 kap. Övervakning

1 § En övervakningssanktion verkställs genom att den dömden under prövotiden, eller under den kortare tid som följer av ett beslut enligt 27 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken, följer den verkställighetsplan som har upprättats enligt 1 kap. 8 §. Den övervakade är också skyldig att inställa sig hos Kriminalvården efter kallelse och hålla kontakt med övervakaren enligt dennes anvisningar.

2 § Övervakningen ska planeras och utformas tillsammans med den dömden och i samverkan med berörda myndigheter.

3 § Kriminalvården förordnar övervakare och får förordna en eller flera personer att biträda vid övervakningen (biträdande övervakare).

Till övervakare ska förordnas en tjänsteman vid Kriminalvården. Till biträdande övervakare kan förordnas en tjänsteman vid Kriminalvården eller annan lämplig person.

4 § Om det villkorliga fängelsestraffet är sex månader eller längre ska den dömda, under den tid som framgår av andra stycket, vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan arton på kvällen till klockan sju på morgonen (helghemarrest).

Ett förbud enligt första stycket ska gälla under lika många veckor som det antal månader fängelsestraffet uppgår till.

Om endast en del av fängelsestraffet är villkorlig ska ett förbud enligt första stycket gälla om den villkorliga delen av straffet är sex månader eller längre och under lika många veckor som det antal månader straffet i den delen uppgår till.

Om den dömda med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit berövad friheten på sätt som enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, avser vad som i denna paragraf anges om straffets längd strafftiden efter avräkning av tid för frihetsberövandet.

5 § Om helghemarrest enligt 4 § inte bedöms lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten annars bedöms vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med

1. ett förbud att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot andra veckodagar än som anges i 4 § första stycket,

2. ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område,

3. ett förbud att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område, eller

4. en skyldighet att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats.

Inskränkningarna i rörelsefriheten enligt första stycket ska i huvudsak vara lika ingripande som ett förbud enligt 4 § och får inte vara mer ingripande än ett sådant förbud. Om det behövs för att inskränkningarna ska vara tillräckligt ingripande eller om det annars bedöms lämpligt, får flera inskränkningar som anges i första stycket kombineras.

6 § Kontrollen av att inskränkningarna i rörelsefriheten enligt 4 och 5 §§ följs ska göras med elektroniska hjälpmedel, om det inte finns särskilda skäl mot det.

7 § Kriminalvården får besluta om undantag från inskränkningarna i rörelsefriheten enligt 4 och 5 §§ om det finns särskilda skäl för det. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska Kriminalvården särskilt beakta om innehållet i övervakningen ändå är tillräckligt ingripande med hänsyn till särskilda föreskrifter som meddelas enligt 8 § och, i fall som avses i 2 kap. 5 § 2, vad den dömden har fullgjort i form av samhällstjänst.

8 § Om det behövs för att minska risken att den dömden begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället, får Kriminalvården besluta om särskilda föreskrifter som ska följas av den dömden. En sådan föreskrift ska beslutas för en viss tid, högst ett år åt gången.

En särskild föreskrift får avse

1. på vilket sätt och i vilken omfattning den dömden ska hålla kontakt med Kriminalvården eller en biträdande övervakare,
2. deltagande i återfallsförebyggande eller missbruksrelaterad programverksamhet,
3. missbruksvård, psykiatrisk vård eller annan behandling,
4. arbete, utbildning eller annan sysselsättning, och att den dömden ska underrätta Kriminalvården om han eller hon uteblivit från sysselsättningen,
5. kontrollerat boende eller andra anvisningar om boendet,
6. vistelseort eller andra anvisningar om på vilka platser eller inom vilka områden den dömden ska vistas eller inte får vistas, eller
7. skyldighet att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av att den dömden inte är påverkad av narkotika, alkohol, något annat berusningsmedel, något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Urinprov får inte tas eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

En föreskrift enligt andra stycket 6 får även beslutas om det kan antas behövas för att tillgodose målsägandens behov av trygghet.

9 § Om det behövs för att kontrollera att en föreskrift enligt 8 § följs får Kriminalvården besluta om elektronisk övervakning.

Elektronisk övervakning får beslutas för högst sex månader åt gången.

10 § Kriminalvården får under prøvotiden ändra beslut enligt 3–9 §§, eller besluta om nya åtgärder enligt dessa bestämmelser, om det finns skäl för det.

4 kap. Åtgärder vid brister i fullgörandet av en tilläggssanktion

Anmälan till Kriminalvården

1 § En biträdande kontrollör eller en biträdande övervakare ska, om han eller hon finner att den dömda åsidosätter sin skyldighet att fullgöra en tilläggssanktion i form av samhällstjänst respektive övervakning, omedelbart anmäla det till Kriminalvården.

2 § Den som ansvarar för vård, behandling eller motsvarande åtgärder vid övervakning ska, om den dömda allvarligt åsidosätter de skyldigheter som gäller för fullgörandet av tilläggssanktionen, omedelbart anmäla det till Kriminalvården.

Varning

3 § En fråga om varning enligt 27 kap. 5 § brottsbalken ska avgöras skyndsamt.

Innan Kriminalvården meddelar en varning ska den dömda beredas tillfälle att yttra sig.

En varning ska utan dröjsmål meddelas den dömda personligen. Den dömda ska också få ett skriftligt besked om varningen.

Omhändertagande

4 § Om Kriminalvården bedömer att övervakningsnämnd eller domstol bör fatta beslut om omhändertagande enligt 27 kap. 9 § första stycket brottsbalken, ska Kriminalvården utan dröjsmål anmäla frå-

gan till nämnden eller, om talan har väckts vid domstol efter begäran enligt 27 kap. 6 § brottsbalken, till åklagare.

5 § Kriminalvårdens beslut om omhändertagande enligt 27 kap. 9 § andra stycket brottsbalken ska omedelbart underställas övervakningsnämnd.

5 kap. Övriga bestämmelser

Bemyndigande

1 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse.

Beslut och överklagande

2 § Beslut enligt denna lag fattas av Kriminalvården, om inte annat följer av lagen. Besluten gäller omedelbart, om inte något annat beslutas.

3 § Kriminalvårdens beslut får överklagas till allmän förvaltningsdomstol om beslutet gäller

1. skyldighet att lämna prov för kontroll enligt 2 kap. 3 § andra stycket,

2. att hela eller delar av en samhällstjänstsanktion ska ersättas med övervakning enligt 2 kap. 5 § 2,

3. helghemarrest enligt 3 kap. 4 §,

4. andra inskränkningar i rörelsefriheten enligt 3 kap. 5 §,

5. särskilda föreskrifter enligt 3 kap. 8 §, eller

6. elektronisk övervakning enligt 3 kap. 9 § för kontroll av en särskild föreskrift.

Andra beslut enligt denna lag får inte överklagas.

Ett beslut överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets det frivårdskontor finns där den dömde är inskriven.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.2 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsbalken¹

dels att 26 kap. 3 a §, 27 kap., 28 kap., 29 kap., 30 kap., 31 kap. 2 §, 34 kap. 7 § och 38 kap. 1, 2 och 2 a §§ ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 och 5 §§, 3 kap. 6, 7 och 9 §§, 4 kap. 6 d och 9 c §§, 5 kap. 2 och 3 §§, 6 kap. 1, 4 och 10 a §§, 7 kap. 4 §, 8 kap. 4 §, 9 kap. 3, 3 a–3 c, 5, 6 och 9 §§, 10 kap. 3 och 5–5 d §§, 11 kap. 1 och 2 §§, 12 kap. 3 §, 14 kap. 3 §, 15 kap. 1 §, 16 kap. 5 och 5 a §§, 20 kap. 1 och 3 §§, 25 kap. 8 §, 26 kap. 1, 2, 4, 5, 6, 8 och 25 §§, 31 kap. 3 §, 32 kap. 5 §, 34 kap. 1, 3, 4 och 6 §§, 35 kap. 7 §, 37 kap. 7 och 11 §§ och 38 kap. 3, 5, 6, 8, 9, 12, 19 och 20 §§ och rubrikerna till 31 och 32 kap. ska ha följande lydelse,

dels att det ska införas två nya kapitel, 27 och 28 kap., 13 nya paragrafer, 26 kap. 2 a och 5 a–5 d §§, 31 kap. 4–6 §§ och 34 kap. 4 a–4 e §§, och närmast före 26 kap. 1, 4, 5 a och 6 §§ och 34 kap. 1, 4 a och 6 §§ nya rubriker av följande lydelse,

dels att det ska införas en ny rubrik närmast före 26 kap. 10 § som ska lyda ”Prövotid, övervakning och särskilda föreskrifter efter villkorlig frigivning”, en ny rubrik närmast före 26 kap. 21 § som ska lyda ”Övriga bestämmelser” och en ny rubrik närmast före 34 kap. 5 § som ska lyda ”Förverkande av villkorligt medgiven frihet”.

¹ Senaste lydelse av

26 kap. 3 a § 2023:257	28 kap. 6 c § 2019:464	30 kap. 3 § 2016:491
27 kap. 1 § 1988:942	28 kap. 7 § 2021:249	30 kap. 4 § 2022:792
27 kap. 2 § 1991:240	28 kap. 8 § 2021:249	30 kap. 5 § 2021:1103
27 kap. 2 a § 1998:604	28 kap. 9 § 2020:373	30 kap. 6 § 2008:320
27 kap. 4 § 2005:967	28 kap. 11 § 2022:930	30 kap. 7 § 1998:604
27 kap. 5 § 1987:761	29 kap. 1 § 2010:370	30 kap. 8 § 2017:442
27 kap. 6 § 2016:491	29 kap. 2 § 2023:494	30 kap. 9 § 1998:604
28 kap. 1 § 1988:942	29 kap. 2 a § 2023:257	30 kap. 10 § 1988:942
28 kap. 2 § 1991:240	29 kap. 3 § 2010:370	30 kap. 11 § 1988:942
28 kap. 2 a § 2021:249	29 kap. 4 § 2010:370	31 kap. 2 § 2001:457
28 kap. 3 § 1998:604	29 kap. 5 § 2022:1016	34 kap. 7 § 2016:491
28 kap. 4 § 1983:240	29 kap. 5 a § 2022:792	38 kap. 1 § 2020:617
28 kap. 5 § 2021:249	29 kap. 6 § 2022:792	38 kap. 2 § 2006:891
28 kap. 5 a § 2021:249	29 kap. 7 § 2021:1103	38 kap. 2 a § 2018:1253.
28 kap. 6 § 2021:249	30 kap. 1 § 2006:891	
28 kap. 6 b § 2019:464	30 kap. 2 § 1988:942	

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***1 kap.****3 §²**

Med påföljd för brott förstås i denna balk straffen böter och fängelse samt *villkorlig dom, skyddstillsyn* och *överlämnande till särskild vård*.

Med påföljd för brott förstås i denna balk straffen böter och fängelse samt *överlämnande till rättspsykiatrisk vård* och *de särskilda ungdomspåföljder som anges i 32 kap.*

5 §³

Fängelse är att anse som ett *svårare* straff än böter.

Fängelse är att anse som ett *strängare* straff än böter.

Om förhållandet mellan fängelse samt villkorlig dom och skyddstillsyn föreskrivs i 30 kap. 1 §.

3 kap.**6 §⁴**

Är brott som avses i 5 § att anse som grovt, döms för grov misshandel till fängelse i lägst ett år och sex månader och högst *sex* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Är brott som avses i 5 § att anse som grovt, döms för grov misshandel till fängelse i lägst ett år och sex månader och högst *sju* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Är brottet att anse som synnerligen grovt, döms för synnerligen grov misshandel till fängelse i lägst *fem* och högst *tio* år. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt

Är brottet att anse som synnerligen grovt, döms för synnerligen grov misshandel till fängelse i lägst *sex* och högst *tolv* år. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt

² Senaste lydelse 1988:942.

³ Senaste lydelse 1988:942. Ändringen innebär bl.a. att andra stycket tas bort.

⁴ Senaste lydelse 2017:332.

beaktas om kroppsskadan är bestående eller om gärningen har orsakat synnerligt lidande eller om gärningsmannen har visat synnerlig hänsynslöshet.

beaktas om kroppsskadan är bestående eller om gärningen har orsakat synnerligt lidande eller om gärningsmannen har visat synnerlig hänsynslöshet.

7 §⁵

Den som av oaktsamhet orsakar annans död, döms för *vållande till annans död* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter.

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid *bedömande* av om brottet är grovt ska särskilt beaktas

1. om gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller

2. om gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst *två* och högst sex år. Vid *bedömningen* av om brottet är grovt ska *det* särskilt beaktas om

1. gärningen har innefattat ett medvetet risktagande av allvarligt slag, eller

2. gärningsmannen, när det krävts särskild uppmärksamhet eller skicklighet, har varit påverkad av alkohol eller något annat medel eller annars gjort sig skyldig till en försummelse av allvarligt slag.

9 §

Utsätter någon av grov oaktsamhet annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, *dömes för framkallande av fara för annan* till böter eller fängelse i högst *två* år.

Den som av grov oaktsamhet *utsätter någon* annan för livsfara eller fara för svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom, *döms för framkallande av fara för annan* till böter eller fängelse i högst *tre* år.

⁵ Senaste lydelse 2010:370.

4 kap.**6 d §⁶**

Om brott som avses i 6 c § är grovt, döms för grovt olaga integritetsintrång till fängelse i lägst sex månader och högst *fyra* år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till bildens eller uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen var ägnad att medföra mycket allvarlig skada för den som bilden eller uppgiften rör.

Om brott som avses i 6 c § är grovt, döms för grovt olaga integritetsintrång till fängelse i lägst sex månader och högst *sex* år.

9 c §⁷

Den som olovligen bereder sig tillgång till en uppgift som är avsedd för automatiserad behandling eller olovligen ändrar, utplånar, blockerar eller i register för in en sådan uppgift döms för dataintrång till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som olovligen genom någon annan liknande åtgärd allvarligt stör eller hindrar användningen av en sådan uppgift.

Är brottet grovt, döms för grovt dataintrång till fängelse i lägst *sex månader* och högst *sex* år. Vid *bedömning* av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har orsakat allvarlig skada eller avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art.

Är brottet grovt, döms för grovt dataintrång till fängelse i lägst *ett* och högst *åtta* år. Vid *bedömningen* av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har orsakat allvarlig skada eller avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art.

5 kap.**2 §⁸**

Om brott som avses i 1 § är grovt döms för grovt förtal till böter eller fängelse i högst två år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen med hänsyn till uppgiftens innehåll eller sättet för eller omfattningen av spridningen eller annars var ägnad att medföra allvarlig skada.

Om brott som avses i 1 § är grovt, döms för grovt förtal till fängelse i högst två år.

⁶ Senaste lydelse 2017:1136.

⁷ Senaste lydelse 2014:302.

⁸ Senaste lydelse 2017:1136.

3 §⁹

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för för-olämpning till böter.

Om brottet är grovt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som, i annat fall än som avses i 1 eller 2 §, riktar beskyllning, nedsättande uttalande eller förödmjukande beteende mot någon annan döms, om gärningen är ägnad att kränka den andres självkänsla eller värdighet, för för-olämpning till böter *eller fängelse i högst sex månader*.

6 kap.

1 §¹⁰

Den som, med en person som inte deltar frivilligt, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlig med samlag, döms för *våldtäkt* till fängelse i lägst tre och högst sex år. Detsamma gäller den som förmår en person som inte deltar frivilligt att företa eller tåla en sådan handling. Vid bedömningen av om ett deltagande är frivilligt eller inte ska det särskilt beaktas om frivillighet har kommit till uttryck genom ord eller handling eller på annat sätt. En person kan aldrig anses delta frivilligt om

1. deltagandet är en följd av misshandel, annat våld eller hot om brottslig gärning, hot om att åtala eller ange någon annan för brott eller hot om att lämna ett menligt meddelande om någon annan,

2. gärningsmannen otillbörligt utnyttjar att personen på grund av medvetelslöshet, sömn, allvarlig rädsla, berusning eller annan drogpåverkan, sjukdom, kroppsskada, psykisk störning eller annars med hänsyn till omständigheterna befinner sig i en särskilt utsatt situation, eller

3. gärningsmannen förmår personen att delta genom att allvarligt missbruka att personen står i beroendeställning till gärningsmannen.

Om brottet är mindre grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst fyra år.

⁹ Senaste lydelse 2018:1745. Ändringen innebär bl.a. att andra stycket tas bort.

¹⁰ Senaste lydelse 2022:1043.

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fem och högst *tio* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot som varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms för *grov våldtäkt* till fängelse i lägst fem och högst *tolv* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot som varit av särskilt allvarlig art eller om fler än en förgripit sig på offret eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller offrets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Lydelse enligt prop. 2024/25:124 Föreslagen lydelse

4 §¹¹

Den som, med ett barn under femton år, genomför ett vaginalt, analt eller oralt samlag eller en annan sexuell handling som med hänsyn till kränkningens allvar är jämförlik med samlag, döms för *våldtäkt mot barn* till fängelse i lägst tre och högst sex år. Detsamma gäller den som på ett otillbörligt sätt förmår barnet att företa eller tåla en sådan handling.

Första stycket gäller även den som begår en gärning som avses där

1. mot ett barn som fyllt femton men inte arton år

a) som är avkomling till gärningsmannen,

b) som står under fostran av eller har ett liknande förhållande till gärningsmannen, eller

c) för vars vård eller tillsyn gärningsmannen ska svara på grund av en myndighets beslut, eller

2. om gärningsmannen, i annat fall än som avses i 1, otillbörligt utnyttjar att ett barn under arton år på grund av psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna har en nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet.

¹¹ Senaste lydelse 2025:000.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fem och högst *tio* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en för-gripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Nuvarande lydelse

10 a §¹²

Den som, i syfte att mot ett barn under femton år begå en gärning för vilken straff föreskrivs i 4, 5, 6, 8 eller 10 §, föreslår en träff eller stämmer träff med barnet, döms för kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte till böter eller fängelse i högst två år.

7 kap. 4 §¹³

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst *ett* år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms för grov våldtäkt mot barn till fängelse i lägst fem och högst *tolv* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har använt våld eller hot om brottslig gärning eller om fler än en för-gripit sig på barnet eller på annat sätt deltagit i övergreppet eller om gärningsmannen med hänsyn till tillvägagångssättet eller barnets låga ålder eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Föreslagen lydelse

Den som, i syfte att mot ett barn under femton år begå en gärning för vilken straff föreskrivs i 4, 5, 6, 8 eller 10 §, föreslår en träff eller stämmer träff med barnet, döms för kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte till fängelse i högst två år.

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst *två* år, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma

¹² Senaste lydelse 2017:1068.

¹³ Senaste lydelse 2024:271.

gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som

1. obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt, eller

2. för bort eller annars undanhåller ett barn under femton år, om gärningen är ägnad att hindra att vård enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga påbörjas och gärningen inte utgör brott mot frihet.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms till fängelse i lägst *sex månader* och högst *fyra* år.

gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt skiljer barnet från den andra vårdnadshavaren eller om den som ska ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Om ett brott som avses i första eller andra stycket är grovt, döms till fängelse i lägst *ett* och högst *sex* år.

8 kap.

4 §¹⁴

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för grov stöld till fängelse i lägst *sex månader* och högst *sex* år.

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för grov stöld till fängelse i lägst *ett* och högst *sex* år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om det avsett sak som någon bar på sig eller hade i sin omedelbara närhet, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

¹⁴ Senaste lydelse 2021:35.

Lydelse enligt prop. 2024/25:124 Föreslagen lydelse

9 kap.

3 §¹⁵

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för grovt bedrägeri till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för grovt bedrägeri till fängelse i lägst *ett* och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om

1. gärningsmannen har missbrukat allmänt förtroende eller använt urkund eller annat vars brukande är straffbart enligt 14 eller 15 kap. eller vilseledande bokföring,
2. gärningsmannen på ett hänsynslöst sätt har utnyttjat offrets skyddslösa eller utsatta ställning,
3. gärningen har avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada,
4. gärningen har ingått i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt, eller
5. gärningen annars har varit av särskilt farlig art.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 a §¹⁶

Den som till en vidare krets riktar betalningsupppmaningar i syfte att vilseleda till handling som innebär vinning för gärningsmannen och skada för mottagaren eller någon i vars ställe denne är döms, om förfarandet har avsett betydande värde, för grovt fordringsbedrägeri till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år.

Den som till en vidare krets riktar betalningsupppmaningar i syfte att vilseleda till handling som innebär vinning för gärningsmannen och skada för mottagaren eller någon i vars ställe denne är döms, om förfarandet har avsett betydande värde, för grovt fordringsbedrägeri till fängelse i lägst *ett* och högst sex år.

¹⁵ Senast lydelse 2025:000.

¹⁶ Senaste lydelse 2017:442.

3 b §¹⁷

Den som, i strid med föreskrifter eller villkor, använder ett bidrag eller utnyttjar en förmån som finansieras över eller på annat sätt påverkar Europeiska unionens eller Europeiska atomenergigemenskapens budgetar för ett annat ändamål än det som bidraget eller förmånen har beviljats för, döms för *subventionsmissbruk* till böter eller fängelse i högst två år. I ringa fall ska det inte dömas till ansvar.

Är brottet grovt, döms för grovt subventionsmissbruk till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värde eller varit av särskilt farlig art.

Är brottet grovt, döms för grovt subventionsmissbruk till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värde eller varit av särskilt farlig art.

Lydelse enligt prop. 2024/25:124 Föreslagen lydelse

3 c §¹⁸

Den som

1. olovligen införskaffar ett betalningsverktyg,
 2. för bedräglig användning förvanskar ett betalningsverktyg eller framställer ett falskt betalningsverktyg, eller
 3. använder ett olovligen införskaffat eller förvanskat eller falskt betalningsverktyg eller på annat sätt tar befattning med ett sådant betalningsverktyg
- döms för *olovlig befattning med betalningsverktyg* till böter eller fängelse i högst två år.

Med betalningsverktyg avses skyddade verktyg, handlingar eller uppgifter som ger möjlighet att överföra pengar eller ett penningvärde.

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms för grov olovlig befattning med betalningsverktyg till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms för grov olovlig befattning med betalningsverktyg till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om

¹⁷ Senaste lydelse 2019:310.

¹⁸ Senaste lydelse 2025:000.

1. gärningsmannen på ett hänsynslöst sätt har utnyttjat offrets skyddslösa eller utsatta ställning,

2. gärningen har avsett betydande värde eller kunnat medföra synnerligen kännbar skada,

3. gärningen har ingått i en brottslighet som utövats i organiserad form eller systematiskt, eller

4. gärningen annars har varit av särskilt farlig art.

Det ska inte dömas till ansvar enligt denna paragraf om gärningen är belagd med samma eller strängare straff enligt någon annan bestämmelse i denna balk.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §¹⁹

Den som vid avtal eller någon annan rättshandling utnyttjar någons trångmål, oförstånd, lättsinne eller beroendeställning till att bereda sig förmån, som står i uppenbart missförhållande till motprestationen eller för vilken motprestation inte ska lämnas, döms för *ocker* till böter eller fängelse i högst två år.

För *ocker* döms också den som vid kreditgivning i näringsverksamhet eller i annan verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, bereder sig ränta eller annan ekonomisk förmån, som står i uppenbart missförhållande till motprestationen.

Är brottet grovt, döms för grovt ocker till fängelse i lägst *sex månader* och högst *fyra* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har avsett betydande värde eller varit av särskilt farlig eller hänsynslös art.

Är brottet grovt, döms för grovt ocker till fängelse i lägst *ett* och högst *sex* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har avsett betydande värde eller varit av särskilt farlig eller hänsynslös art.

6 §²⁰

Den som

1. på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande tar befattning med något som är frånhänt annan genom brott,

2. bereder sig otillbörlig vinning av annans brottsliga förvärv, eller

¹⁹ Senaste lydelse 2017:442.

²⁰ Senaste lydelse 2021:35.

3. genom krav, överlåtelse eller på annat liknande sätt hävdar genom brott tillkommen fordran

döms för *häleri* till fängelse i högst två år.

För häleri döms likaledes den som i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet, som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, på ett sätt som är ägnat att försvåra ett återställande förvärvar eller mottar något som skäligen kan antas vara frånhänt annan genom brott.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, döms för *grovt häleri* till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har avsett betydande värde, ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller annars varit av särskilt farlig art.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, döms för *grovt häleri* till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har avsett betydande värde, ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller annars varit av särskilt farlig art.

9 §²¹

Den som offentliggör eller på annat sätt bland allmänheten sprider vilseledande uppgift för att påverka priset på vara, värdepapper eller någon annan egendom döms för *svindleri* till fängelse i högst två år eller, om brottet är ringa, till böter eller fängelse i högst sex månader.

För svindleri döms det också om någon, som medverkar vid bildande av aktiebolag eller annat företag eller som på grund av sin ställning bör ha särskild kännedom om ett företag, uppsåtligen eller av grov oaktsamhet offentliggör eller på annat sätt bland allmänheten eller företagets intressenter sprider vilseledande uppgift som är ägnad att påverka bedömningen av företaget i ekonomiskt hänseende och därigenom medföra skada.

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, döms för *grovt svindleri* till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt be-

Är brott som avses i första eller andra stycket grovt, döms för *grovt svindleri* till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om

²¹ Senaste lydelse 2017:442.

aktas om gärningen har varit av större omfattning, kunnat medföra avsevärd skada eller annars varit av särskilt farlig art.

gärningen har varit av större omfattning, kunnat medföra avsevärd skada eller annars varit av särskilt farlig art.

10 kap.

3 §²²

Om brott som avses i 1 § är att anse som grovt, döms för grov förskingring till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år.

Om brott som avses i 1 § är att anse som grovt, döms för grov förskingring till fängelse i lägst *ett* och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningsmannen har missbrukat ansvarsfull ställning eller använt urkund eller annat vars brukande är straffbart enligt 14 eller 15 kap. eller vilseledande bokföring eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

5 §²³

Om någon, som på grund av förtroendeställning fått till uppgift att för någon annan sköta en ekonomisk angelägenhet eller självständigt hantera en kvalificerad teknisk uppgift eller övervaka skötseln av en sådan angelägenhet eller uppgift, missbrukar sin förtroendeställning och därigenom skadar huvudmannen, döms han eller hon för *trolöshet mot huvudman* till böter eller fängelse i högst två år. Vad som har sagts nu gäller inte om gärningen är belagd med straff enligt 1–3 §§.

Om brottet är grovt, döms för grov trolöshet mot huvudman till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om huvudmannen har tillfogats betydande eller synnerligen kännbar skada, om gärningsmannen har använt urkund eller annat vars brukande är straffbart enligt 14 eller 15 kap. eller

Om brottet är grovt, döms för grov trolöshet mot huvudman till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om huvudmannen har tillfogats betydande eller synnerligen kännbar skada, om gärningsmannen har använt urkund eller annat vars brukande är straffbart enligt 14 eller 15 kap. eller vilseledande bok-

²² Senaste lydelse 2017:442.

²³ Ibid.

vilseledande bokföring eller om gärningen annars har varit av särskilt farlig art. föring eller om gärningen annars har varit av särskilt farlig art.

Om någon som har fått till uppgift att sköta en rättslig angelägenhet för någon annan missbrukar sin förtroendeställning till förfång för huvudmannen, döms han eller hon enligt första stycket, även om angelägenheten inte är av ekonomisk eller teknisk art.

5 a §²⁴

Den som är arbetstagare eller utövar uppdrag och tar emot, godtar ett löfte om eller begär en otillbörlig förmån för utövningen av anställningen eller uppdraget döms för *tagande av muta* till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som är deltagare eller funktionär i en tävling som är föremål för allmänt anordnad vadhallning och det är fråga om en otillbörlig förmån för hans eller hennes fullgörande av uppgifter vid tävlingen.

Första stycket gäller även om gärningen har begåtts innan gärningsmannen fått en sådan ställning som avses där eller efter det att den upphört.

För tagande av muta enligt första och andra styckena döms också den som tar emot, godtar ett löfte om eller begär förmånen för någon annan än sig själv.

5 b §²⁵

Den som lämnar, utlovar eller erbjuder en otillbörlig förmån i fall som avses i 5 a § döms för *givande av muta* till böter eller fängelse i högst två år.

Den som lämnar, utlovar eller erbjuder en otillbörlig förmån i fall som avses i 5 a § döms för *givande av muta* till fängelse i högst två år.

²⁴ Senaste lydelse 2012:301.

²⁵ Ibid.

5 c §²⁶

Är brott som avses i 5 a eller 5 b § att anse som grovt, döms för grovt tagande av muta eller grovt givande av muta till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid *bedömning* av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen innefattat missbruk av eller angrepp på särskilt ansvarsfull ställning, avsett betydande värde eller ingått i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller annars varit av särskilt farlig art.

Är brott som avses i 5 a eller 5 b § att anse som grovt, döms för grovt tagande av muta eller grovt givande av muta till fängelse i lägst *ett år och* sex månader och högst sex år. Vid *bedömningen* av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen innefattat missbruk av eller angrepp på särskilt ansvarsfull ställning, avsett betydande värde eller ingått i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller annars varit av särskilt farlig art.

5 d §²⁷

För handel med inflytande döms till böter eller fängelse i högst två år den som i annat fall än som avses i 5 a eller 5 b §

För handel med inflytande döms till fängelse i högst två år den som i annat fall än som avses i 5 a eller 5 b §

1. tar emot, godtar ett löfte om eller begär en otillbörlig förmån för att påverka annans beslut eller åtgärd vid myndighetsutövning eller offentlig upphandling, eller

2. lämnar, utlovar eller erbjuder någon en otillbörlig förmån för att han eller hon ska påverka annans beslut eller åtgärd vid myndighetsutövning eller offentlig upphandling.

11 kap.

1 §²⁸

Den som, när han är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han *skall* komma på obestånd, förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde, döms för ored-

Den som, när han *eller hon* är på obestånd eller när påtaglig fara föreligger för att han *eller hon ska* komma på obestånd, förstör eller genom gåva eller någon annan liknande åtgärd avhänder sig egendom av betydande värde, döms

²⁶ Senaste lydelse 2012:301.

²⁷ Ibid.

²⁸ Senaste lydelse 2005:242.

lighet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma *skall* gälla om någon genom sådant förfarande försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för att han *skall* komma på obestånd.

För oredlighet mot borgenärer döms också en gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. Detsamma *skall* gälla, om en gäldenär i otillbörligt syfte underlåter att, så långt möjligt, medverka till att tillgång i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande, trots att konkursförvaltaren uppmanat gäldenären att medverka.

Om brottet är grovt, döms för grov oredlighet mot borgenärer till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid *bedömning* av om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

för oredlighet mot borgenärer till fängelse i högst två år. Detsamma *ska* gälla om någon genom sådant förfarande försätter sig på obestånd eller framkallar påtaglig fara för att han *eller hon ska* komma på obestånd.

För oredlighet mot borgenärer döms också en gäldenär som, då konkurs är förestående, ur riket bortför tillgång av betydande värde med uppsåt att hålla den undan konkursen, eller gäldenär som i konkurs undandrar eller undanhåller konkursförvaltningen tillgång. Detsamma *ska* gälla, om en gäldenär i otillbörligt syfte underlåter att, så långt möjligt, medverka till att tillgång i utlandet som ingår i konkursen ställs till konkursförvaltningens förfogande, trots att konkursförvaltaren uppmanat gäldenären att medverka.

Om brottet är grovt, döms för grov oredlighet mot borgenärer till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid *bedömningen* av om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

2 §²⁹

En gäldenär som vid konkurs, skuldsanering eller F-skuldsanering, eller vid planförhandling under företagsrekonstruktion, uppsåtligt eller av grov oaktsamhet förtiger tillgång, uppger obefintlig skuld eller lämnar annan sådan oriktig uppgift, döms, om uppgiften inte rättas innan den beedigas eller annars läggs till grund för förfarandet, för *försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning* till fängelse i högst två år.

För försvårande av exekutiv förrättning döms också en gäldenär som i samband med annan exekutiv förrättning uppsåtligt åberopar oriktig handling eller skenavtal och därigenom hindrar att erforderlig egendom genom förrättning tas i anspråk för att bereda borgenär betalning eller säkerhet.

Om ett förtigande eller en oriktig uppgift enligt första stycket är utan betydelse för saken, eller om gäldenären vid konkurs hade rätt att vägra yttra sig och omständigheterna innebär en skälig ursäkt för honom eller henne, ska han eller hon inte dömas till ansvar.

Om ett brott som avses i denna paragraf har begåtts uppsåtligt och är grovt, döms för *grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning* till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år. Vid *bedömning* av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

Om ett brott som avses i denna paragraf har begåtts uppsåtligt och är grovt, döms för *grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning* till fängelse i lägst *ett* och högst sex år. Vid *bedömningen* av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningsmannen beedigat oriktig uppgift eller använt falsk handling eller vilseledande bokföring eller om brottet varit av betydande omfattning.

12 kap.

3 §³⁰

Om brott som avses i 1 § är att anse som grovt, döms för *grov skadegörelse* till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år.

Om brott som avses i 1 § är att anse som grovt, döms för *grov skadegörelse* till fängelse i lägst *ett* och högst sex år.

²⁹ Senaste lydelse 2022:965.

³⁰ Senaste lydelse 2017:442.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen har medfört betydande fara för någons liv eller hälsa, om skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller annars är synnerligen kännbar eller om gärningen varit av särskilt hänsynslös art.

14 kap.

3 §³¹

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för grov urkundsförfalskning till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år.

Vid *bedömning* av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om förfalskningen avsett en myndighets arkivhandling av vikt eller en urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Är brott som avses i 1 § att anse som grovt, döms för grov urkundsförfalskning till fängelse i lägst *ett* och högst sex år.

Vid *bedömningen* av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om förfalskningen avsett en myndighets arkivhandling av vikt eller en urkund som är särskilt betydelsefull i den allmänna omsättningen eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

15 kap.

1 §³²

Den som, efter att han eller hon har avlagt en ed som är föreskriven i lag, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, döms för mened till fängelse i högst fyra år. Om brottet är *ringa* döms för ringa mened till böter eller fängelse i högst *sex månader*.

Om brottet är grovt döms för *grov mened* till fängelse i lägst två och högst åtta år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om det skett med uppsåt att

1. försvåra eller förhindra utredningen av allvarlig brottslighet eller lagföringen av någon för sådan brottslighet,

Den som, efter att han eller hon har avlagt en ed som är föreskriven i lag, lämnar osann uppgift eller förtiger sanningen, döms för mened till fängelse i *lägst sex månader och* högst fyra år. Om brottet *med hänsyn till omständigheterna* är *mindre allvarligt* döms till fängelse i högst *ett* år.

³¹ Senaste lydelse 2013:425.

³² Senaste lydelse 2022:792.

2. någon oskyldig ska dömas för allvarlig brottslighet, eller
3. annars tillfoga någon annan synnerlig skada.

16 kap.

5 §³³

Den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som *sprides* eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller *eljest* söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, *dömes* för uppvigling till böter eller fängelse i högst sex månader.

För uppvigling *skall dömas* även den som muntligen inför en samling av krigsmän eller i annat meddelande till krigsmän uppmanar eller på annat sätt söker förleda dem till en handling eller underlåtenhet som innebär att de åsidosätter *vad som åligger dem* i tjänsten.

I ringa fall *skall ej* dömas till ansvar. Vid *bedömande huruvida ringa fall föreligger* skall särskilt beaktas, om det *förelegat* endast obetydlig fara för att uppmaningen eller försöket skulle leda till efterföljd.

Är brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller *eljest* att anse som grovt, *skall dömas* till fängelse i högst *fyra* år.

Den som muntligen inför menighet eller folksamling, i skrift som *sprids* eller utlämnas för spridning eller i annat meddelande till allmänheten uppmanar eller *annars* söker förleda till brottslig gärning, svikande av medborgerlig skyldighet eller ohörsamhet mot myndighet, *döms* för uppvigling till böter eller fängelse i högst sex månader.

För uppvigling *döms* även den som muntligen inför en samling av krigsmän eller i annat meddelande till krigsmän uppmanar eller på annat sätt söker förleda dem till en handling eller underlåtenhet som innebär att de åsidosätter *sina skyldigheter* i tjänsten.

I ringa fall *ska det inte* dömas till ansvar. Vid *bedömningen av om brottet är ringa* ska det särskilt beaktas om det endast *funnits en* obetydlig fara för att uppmaningen eller försöket skulle leda till efterföljd.

Om brottet med hänsyn till att gärningsmannen sökt förleda till allvarligt brott eller *annars är* att anse som grovt, *döms* till fängelse i högst *sex* år.

³³ Senaste lydelse 1986:645.

5 a §³⁴

Den som för brott eller brottslig verksamhet anlitar, betalar, instruerar eller överlämnar egen- dom till någon som inte har fyllt arton år och därigenom, eller på annat liknande sätt, involverar honom eller henne i brottet eller den brottsliga verksamheten, döms för involverande av en underårig i brottslighet till fängelse i högst *fyra* år. Detta gäller även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt arton år.

Om involverandet med hänsyn till den ringa skillnaden i ålder eller utveckling mellan den som har begått gärningen och den andra personen eller annars är uppenbart mindre allvarligt, ska inte dömas till ansvar.

Den som för brott eller brottslig verksamhet anlitar, betalar, instruerar eller överlämnar egen- dom till någon som inte har fyllt arton år och därigenom, eller på annat liknande sätt, involverar honom eller henne i brottet eller den brottsliga verksamheten, döms för involverande av en underårig i brottslighet till fängelse i högst *sex* år. Detta gäller även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt arton år.

20 kap.

1 §³⁵

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften *skall* dömas för tjänstefel till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, *skall* inte dömas till ansvar.

Den som uppsåtligen eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning genom handling eller underlåtenhet åsidosätter vad som gäller för uppgiften *ska* dömas för tjänstefel till böter eller fängelse i högst två år. Om gärningen med hänsyn till gärningsmannens befogenheter eller uppgiftens samband med myndighetsutövningen i övrigt eller till andra omständigheter är att anse som ringa, *ska* inte dömas till ansvar.

³⁴ Senaste lydelse 2023:257.

³⁵ Senaste lydelse 1989:608.

Om ett brott som avses i första stycket har begåtts uppsåtligen och är att anse som grovt, *skall* dömas för grovt tjänstefel till fängelse, lägst *sex månader* och högst sex år. Vid *bedömning* av om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas om gärningsmannen allvarligt har missbrukat sin ställning eller om gärningen för någon enskild eller det allmänna har medfört allvarligt förfång eller otillbörlig förmån som är betydande.

Den som är ledamot av en beslutande statlig eller kommunal församling är inte underkastad ansvar enligt första eller andra stycket för någon åtgärd som han vidtar i denna egenskap.

Vad som sägs i första och andra styckena *skall* inte heller tillämpas, om gärningen är belagd med straff enligt någon annan bestämmelse.

Om ett brott som avses i första stycket har begåtts uppsåtligen och är att anse som grovt, *ska* dömas för grovt tjänstefel till fängelse, lägst *ett* och högst sex år. Vid *bedömningen* av om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas om gärningsmannen allvarligt har missbrukat sin ställning eller om gärningen för någon enskild eller det allmänna har medfört allvarligt förfång eller otillbörlig förmån som är betydande.

Den som är ledamot av en beslutande statlig eller kommunal församling är inte underkastad ansvar enligt första eller andra stycket för någon åtgärd som han *eller hon* vidtar i denna egenskap.

Vad som sägs i första och andra styckena *ska* inte heller tillämpas, om gärningen är belagd med straff enligt någon annan bestämmelse.

3 §³⁶

Den som röjer en uppgift som han eller hon är skyldig att hemlighålla enligt lag eller annan författning eller enligt förordnande eller förbehåll som har meddelats med stöd av lag eller annan författning, döms, om inte gärningen är belagd med straff enligt någon annan bestämmelse, för *brott mot tystnadsplik*t till böter eller fängelse i högst två år. Detsamma gäller den som olovligen utnyttjar sådan hemlighet.

Den som av oaktsamhet begår en gärning som avses i första stycket, döms till böter. Om gärningen är ringa utgör den inte brott.

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms för grovt brott mot tystnadsplikt till fängelse i lägst *sex månader* och

Om ett brott som avses i första stycket är grovt, döms för grovt brott mot tystnadsplikt till fängelse i lägst *ett* och högst *sex*

³⁶ Senaste lydelse 2023:494.

högst *fyra* år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen kunnat medföra allvarlig skada, avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art.

år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen kunnat medföra allvarlig skada, avsett ett stort antal uppgifter eller annars varit av särskilt farlig art.

25 kap.

8 §³⁷

Om uppbörd och indrivning av böter finns bestämmelser i bötesverkställighetslagen (1979:189).

Böter som inte betalas får, om inte annat är föreskrivet, förvandlas till fängelse i lägst *fjorton dagar* och högst tre månader enligt bestämmelserna i bötesverkställighetslagen.

Böter som inte betalas får, om inte annat är föreskrivet, förvandlas till fängelse i lägst *en* och högst tre månader enligt bestämmelserna i bötesverkställighetslagen.

Om undanröjande av böter som dömts ut som tilläggssanktion till ett villkorligt fängelsestraff finns särskilda bestämmelser i 27 kap. 4 §.

26 kap.

Om den tillämpliga straffskalan

1 §³⁸

Fängelse döms ut på viss tid eller på livstid enligt vad som är föreskrivet för brottet.

Fängelse döms ut på viss tid eller på livstid enligt vad som *framgår av straffskalan för brottet eller annars är särskilt föreskrivet. Fängelse på viss tid får inte understiga en månad.*

Fängelse på viss tid får inte understiga fjorton dagar och inte överstiga tio år. Om fängelse på längre tid än tio år och på livstid är föreskrivet för brottet eller om

³⁷ Senaste lydelse 1991:240.

³⁸ Senaste lydelse 2023:257. Ändringen innebär bl.a. att andra stycket tas bort.

det följer av 2, 3 eller 3 a §, får dock fängelse på viss tid bestämmas till högst arton år. När fängelse i förening med skyddstillsyn döms ut enligt 28 kap. 3 § gäller i fråga om tiden för fängelsestraffet vad som föreskrivs i den paragrafen.

I fråga om fängelse som förvandlingsstraff för böter finns särskilda föreskrifter.

2 §³⁹

Fängelse får användas som gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa på något av brotten.

Fängelse på viss tid får sättas över det *svåraste av de* högsta straff som kan följa på brotten men får inte överstiga vare sig de högsta straffen sammanlagda med varandra eller arton år. Det får inte heller överskrida det svåraste straffet med mer än

1. ett år, om det svåraste straffet är kortare än fängelse i fyra år,
2. två år, om det svåraste straffet är fängelse i fyra år eller längre men inte uppgår till fängelse i åtta år,
3. fyra år, om det svåraste straffet är fängelse i åtta år eller längre.

Vid tillämpningen av andra stycket ska bötesstraff anses motsvara fängelse i fjorton dagar.

Det svåraste av de lägsta straffen får inte underskridas.

Fängelse på viss tid får sättas över det högsta *maximistraffet enligt straffskalorna* för brotten men inte med mer än det dubbla. Det får inte heller överstiga vare sig *maximistraffen sammanlagda med varandra* eller arton år.

Vid tillämpningen av andra stycket ska bötesstraff anses motsvara fängelse i en månad.

Om flera av brotten har ett maximistraff som uppgår till fängelse i tolv år får det dömas till fängelse på livstid.

³⁹ Senaste lydelse 2009:396.

2 a §

Om någon omständighet som avses i 28 kap. 8 § beaktas vid bedömningen av straffvärdet, får för brottet dömas till fängelse på viss tid som överstiger maximistraffet enligt straffskalan för brottet. Straffet får dock inte överstiga maximistraffet med mer än det dubbla. Det får inte heller överstiga arton år.

*Verkställighet av fängelsestraff*4 §⁴⁰

Den som dömts till fängelse skall för verkställighet av straffet tas in i kriminalvårdsanstalt om inte annat är särskilt föreskrivet.

Den som dömts till fängelse ska tas in i kriminalvårdsanstalt för verkställighet av straffet om inte annat är särskilt föreskrivet eller rätten har beslutat att straffet ska vara villkorligt (villkorligt fängelse).

Det finns särskilda bestämmelser om att fängelsestraff som inte är villkorliga kan verkställas i häkte, genom intensivövervakning med elektronisk kontroll, genom en utslussningsåtgärd eller under prøvotid för villkorlig frigivning.

5 §⁴¹

Om ett fängelsestraff har börjat verkställas och hovrätten skärper fängelsestraffet, ska hovrättens dom eller beslut gälla omedelbart, om inte rätten beslutar något annat.

Första stycket ska dock inte gälla i fråga om ett fängelsestraff som har börjat verkställas enligt lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Första stycket ska dock inte gälla i fråga om ett fängelsestraff som är villkorligt eller har börjat verkställas enligt lagen (1994:451)

⁴⁰ Senaste lydelse 2018:1253.

⁴¹ Ibid.

om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Villkorligt fängelse

5 a §

Om rätten har beslutat att ett fängelsestraff ska vara villkorligt löper en prøvotid under två år eller, om fängelsestraffet är längre än två år, under en tid som motsvarar straffets längd. Prövotiden räknas från den dag rättens avgörande i den del som avser påföljd får laga kraft mot den dömden.

Om rätten enligt 27 kap. 3 § andra stycket har beslutat att den dömden ska stå under övervakning från dagen för domen, eller att ett fängelsestraff i den del straffet inte är villkorligt får verkställas omedelbart, räknas prøvotiden från dagen för domen. Tid under vilken högre rätt har beslutat att verkställigheten ska avbrytas, ska inte räknas in i prøvotiden.

5 b §

Förutsättningarna för villkorligt fängelse framgår av 28 kap. 15–17 §§, 31 kap. 5 § och 32 kap. 5 §.

Bestämmelser om tilläggsanktioner till villkorligt fängelse finns i 27 kap. och om valet av tilläggsanktion i 28 kap. 18–21 §§.

Bestämmelser om när rätten kan upphäva ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt när den dömden har brustit i full-

görandet av en tilläggssanktion eller under prövotiden återfallit i brott finns i 27 kap. 7 § och 34 kap. 4 a–4 c §§.

5 c §

Närmare bestämmelser om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse finns i lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

5 d §

Ett villkorligt fängelsestraff är helt verkställt vid prövotidens utgång om beslutet att fängelsestraffet ska vara villkorligt inte längre kan upphävas. För verkställighet av dagsböter som döms ut som tilläggs-sanktion till villkorligt fängelse gäller dock regleringen i bötesverkställighetslagen (1979:189).

Villkorlig frigivning från fängelse som inte är villkorligt

6 §⁴²

När två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff, dock minst trettio dagar, har avtjänats ska den dömda frigges villkorligt.

När två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff *som inte är villkorligt*, dock minst trettio dagar, har avtjänats ska den dömda frigges villkorligt.

Om en utländsk dom verkställs i Sverige och det framgår att den dömda kommer att vara frihetsberövad under avsevärt längre tid än om verkställighet hade skett i den andra staten, ska villkorlig frigivning ske vid en tidigare tidpunkt än vad som följer av första stycket.

⁴² Senaste lydelse 2018:1253.

Villkorlig frigivning *får* inte ske från fängelse som har dömts ut enligt 28 kap. 3 § eller från ett förvandlingsstraff för böter.

Villkorlig frigivning *ska* inte ske från ett förvandlingsstraff för böter.

Om rätten har upphävt ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt och fastställt en tid som ska avräknas från straffet med anledning av vad den dömden har fullgjort av en tilläggsanktion, avser vad som anges i första stycket om ett tidsbestämt fängelsestraff den strafftid som återstår efter sådan avräkning.

8 §⁴³

Om flera fängelsestraff verkställs samtidigt, ska vid tillämpning av 6 § första stycket hänsyn tas till den sammanlagda fängelse tiden. Detta gäller dock inte tid för fängelse som verkställs med tillämpning av 6 § andra stycket eller som dömts ut enligt 28 kap. 3 § eller förvandlingsstraff för böter.

Såsom avtjänad tid räknas även tid under vilken straffet ska anses verkställt enligt bestämmelserna i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande.

Om flera fängelsestraff verkställs samtidigt, ska vid tillämpning av 6 § första stycket hänsyn tas till den sammanlagda fängelse tiden. Detta gäller dock inte tid för fängelse som verkställs

1. med tillämpning av 6 § andra stycket,

2. som förvandlingsstraff för böter, eller

3. efter en dom där rätten har beslutat att en del av straffet ska vara villkorlig enligt 28 kap. 17 §.

Som avtjänad tid räknas även tid under vilken straffet ska anses verkställt enligt bestämmelserna i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande.

⁴³ Senaste lydelse 2018:1253.

25 §⁴⁴

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, *villkorlig dom*, *skyddstillsyn*, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller sluten ungdomsvård, ska livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång dom på fängelse på livstid och dom på böter, förvandlingsstraff för böter, fängelse på viss tid, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller sluten ungdomsvård, ska livstidsstraffet träda i stället för den andra påföljden.

Förekommer till verkställighet på en gång en dom på fängelse på viss tid i minst två år och en dom på böter eller förvandlingsstraff för böter som har meddelats innan den förstnämnda påföljden har börjat verkställas, ska fängelsestraffet träda i stället för den andra påföljden.

27 kap. Om tilläggssanktioner till villkorligt fängelse

Tilläggssanktionerna

1 § Villkorligt fängelse får förenas med en skyldighet att betala dagsböter. Antalet dagsböter ska bestämmas till lägst 30 och högst 200.

2 § Villkorligt fängelse får förenas med en skyldighet att utföra samhällstjänst. Antalet timmar samhällstjänst ska bestämmas till lägst 40 och högst 300.

3 § Villkorligt fängelse får förenas med övervakning.

Om det finns särskilda skäl får rätten besluta att den dömda ska stå under övervakning redan från dagen för domen och, om straffet endast är delvis villkorligt, att straffet i den andra delen ska börja avtjänas trots att domen inte har fått laga kraft. Om domen överklagas, kan högre rätt besluta att verkställigheten ska avbrytas.

Övervakningen upphör vid provotidens utgång, eller vid den tidigare tidpunkt som Kriminalvården beslutar. Övervakningstiden får dock inte understiga ett år.

Tid under vilken högre rätt beslutat att verkställigheten ska avbrytas, räknas inte in i övervakningstiden.

⁴⁴ Senaste lydelse 2020:617.

Åtgärder vid brister i fullgörandet av en tilläggssanktion

4 § Om det villkorliga fängelsestraffet har förenats med en skyldighet att betala dagsböter och förutsättningarna för bötesförvandling enligt 15 § bötesverkställighetslagen (1979:189) är uppfyllda, får rätten, på talan av åklagare, undanröja de böter som inte har betalats och förena det villkorliga fängelsestraffet med en annan tilläggssanktion enligt 2 eller 3 §. I ett sådant fall får rätten också förlänga prövotiden med högst två år från den dag beslutet får laga kraft mot den dömd.

Åtgärd enligt första stycket får inte beslutas efter prövotidens utgång.

5 § Om den dömd inte fullgör sina skyldigheter till följd av samhällstjänst får Kriminalvården meddela den dömd en varning.

Om den dömd inte fullgör sina skyldigheter till följd av övervakning får Kriminalvården besluta att föreskrifter eller andra villkor ändras eller besluta nya föreskrifter enligt 3 kap. 8 § lagen om villkorligt fängelse. Om sådana åtgärder anses otillräckliga får Kriminalvården meddela den dömd en varning.

Åtgärd enligt denna paragraf får inte beslutas efter prövotidens utgång.

6 § Om den dömd på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning och det kan antas att han eller hon inte kommer att rätta sig genom någon sådan åtgärd som Kriminalvården kan vidta, ska myndigheten skyndsamt begära att åklagare vid domstol för talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt.

Talan ska anhängiggöras före prövotidens utgång.

Vad som anges i första och andra stycket gäller också om det, av något annat skäl än att den dömd har brutit mot sina skyldigheter, har visat sig att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid.

7 § Rätten får på talan av åklagare upphäva ett beslut om att fängelsestraffet ska vara villkorligt om den dömd på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning, eller om förhållandena är sådana som avses i 6 § tredje stycket.

Ett sådant beslut om upphävande får meddelas endast om domen har fått laga kraft.

Vid prövningen av om den dömden på sätt som avses i första stycket har brutit mot sina skyldigheter ska det särskilt beaktas om den dömden har fortsatt att bryta mot det som gäller för honom eller henne trots att varning har meddelats, eller om den dömden har visat att han eller hon inte har för avsikt att följa det som gäller för honom eller henne.

Särskilda bestämmelser finns i 31 kap. avseende brott som har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

8 § Om den dömden har fullgjort delar av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion, och detta skäligen bör tillgodoräknas honom eller henne, ska rätten i ett beslut enligt 7 § fastställa den tid, räknad i månader, som ska avräknas från fängelsestraffet med anledning av fullgörandet. Detsamma gäller om straffet tidigare varit förenat med en skyldighet att betala dagsböter och den dömden delvis har betalat böterna, eller om straffet utöver samhällstjänst eller övervakning är förenat med en sådan skyldighet och böterna har betalats helt eller delvis.

9 § Om det uppkommer fråga om upphävande av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt, eller att åtgärder som avses i 5 § ska beslutas, får övervakningsnämnden eller den domstol där talan enligt 6 § förs, om omständigheterna föranleder det, besluta att den dömden på lämpligt sätt ska omhändertas tills vidare. Ett sådant beslut ska omprövas så ofta det finns anledning till det.

Under de förutsättningar som anges i första stycket får Kriminalvården besluta att tillfälligt omhänderta den dömden. Kriminalvårdens beslut gäller omedelbart och ska omprövas om det finns anledning till det. Övervakningsnämnden ska senast dagen därpå pröva om beslutet ska fortsätta att gälla. Om nämnden inte fastställer beslutet inom den tiden, upphör det att gälla.

Ett omhändertagande får inte pågå längre än en vecka. Om det finns synnerliga skäl, får ett nytt beslut fattas om att den dömden ska vara omhändertagen ytterligare högst en vecka.

Är den dömden omhändertagen när domstolen upphäver beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, får domstolen besluta att den dömden ska vara omhändertagen till dess beslutet får laga kraft.

Ett omhändertagande får inte pågå efter prövotidens utgång.

28 kap. Om bestämmande av straff

Kapitlets innehåll

1 § I detta kapitel finns bestämmelser om hur straff bestäms. Allmänna bestämmelser finns i 2–4 §§. Bestämmelser om bedömningen av straffvärdet finns i 5–10 §§ och om sådana omständigheter som därutöver påverkar straffmätningen i 11–14 §§. I 15–21 §§ finns bestämmelser om under vilka förutsättningar rätten får besluta att ett fängelsestraff helt eller delvis ska vara villkorligt och om valet av tilläggssanktion till villkorligt fängelse. Slutligen finns en bestämmelse om påföljdseftergift i 22 §.

Allmänna bestämmelser

2 § Straff ska bestämmas till böter eller fängelse enligt vad som följer av bestämmelserna i detta kapitel. Förutsättningarna för att välja en annan påföljd framgår av 31 och 32 kap.

3 § Ingen får dömas till flera påföljder för samma brott, om inte något annat är föreskrivet.

4 § När någon döms för flera brott, ska rätten döma till en gemensam påföljd för brotten, om inte något annat är föreskrivet.

Om det finns särskilda skäl får rätten för ett eller flera brott döma till böter och samtidigt döma till annan påföljd för brottsligheten i övrigt.

När högre rätt dömer för brott som prövats i flera domar i lägre rätt, ska brottsligheten i varje sådan dom leda till en särskild påföljd.

Straffmätningen

Utgångspunkter för straffmätningen

5 § Straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, mätas ut inom ramen för den tillämpliga straffskalan med utgångspunkt i brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde.

Grunderna för bedömningen av straffvärdet

6 § Vid bedömningen av straffvärdet för ett brott ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit för brottsoffret eller de andra intressen som straffbestämmelsen ska skydda. Det ska också beaktas vad den tilltalade insett eller borde ha insett om det som sägs i första meningen och vilka avsikter eller motiv som han eller hon haft.

De omständigheter vid brottet som går utöver förutsättningarna för att den aktuella straffskalan ska vara tillämplig ska ges ett tydligt genomslag vid straffvärdebedömningen, med beaktande av intresset av att hela straffskalan kommer till användning.

Försvårande och förmildrande omständigheter

7 § Vid sidan av vad som i övrigt gäller för varje brottstyp ska det som försvårande särskilt beaktas om

1. den tilltalade avsett att brottet skulle få allvarigare följder än det faktiskt fått,

2. den tilltalade visat stor hänsynslöshet,

3. den tilltalade utnyttjat ett numerärt överläge eller annars utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig,

4. den tilltalade utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende,

5. den tilltalade förmått någon annan att medverka till brottet genom tvång, svek eller missbruk av hans eller hennes ungdom, oförstånd eller beroende ställning,

6. brottet utgjort ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om brottet föregåtts av särskild planering,

7. ett motiv för brottet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan sådan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, kön, könsidentitet eller könsuttryck eller annan liknande omständighet,

8. brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person,

9. brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående innehaft ett uppdrag som förtroendevald i stat, kommun, region, Sametinget eller Europaparlamentet,

10. ett motiv för brottet varit att bevara eller återupprätta en persons eller familjs, släkts eller annan liknande grupps heder, eller

11. brottet begåtts mot en person på grund av att han eller hon eller någon närstående yrkesmässigt bedrivit nyhetsförmedling eller annan journalistik.

8 § Vid sidan av vad som i övrigt gäller för varje brottstyp ska det som synnerligen försvårande beaktas om brottet ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet. I ett sådant fall ska straffvärdet höjas med upp till det dubbla.

Vad som anges i första stycket gäller även i annat fall än som avses där, om brottet innefattat, eller skulle ha innefattat, användning av skjutvapen eller sprängämne eller annat liknande ämne på allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats, och brottet inneburit, eller skulle ha inneburit,

1. ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person, eller

2. en fara, som framkallats uppsåtligen, för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom.

9 § Vid sidan av vad som i övrigt gäller för varje brottstyp ska det som förmildrande särskilt beaktas om

1. brottet föranletts av någon annans uppenbart kränkande beteende,

2. den tilltalade till följd av en allvarlig psykisk störning haft nedsatt förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt eller annars till följd av en psykisk störning, sinnesrörelse eller av någon annan orsak haft nedsatt förmåga att kontrollera sitt handlande,

3. den tilltalades handlande stått i samband med hans eller hennes bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga,

4. brottet föranletts av stark mänsklig medkänsla, eller

5. gärningen, utan att vara fri från ansvar, är sådan som avses i 24 kap.

Om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde, får dömas till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

Bedömningen av straffvärdet för flera brott

10 § När ett gemensamt straff för flera brott mäts ut ska den samlade brottslighetens straffvärde bedömas så att det svarar mot brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar. Vid den bedömningen ska sådana brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person som utgångspunkt ges fullt genomslag.

Straffskärpning om den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott

11 § Utöver brottets straffvärde ska rätten vid straffmätningen i skärpande riktning ta hänsyn till om den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott. Detta gäller dock inte om den tidigare brottsligheten kan beaktas

1. vid val av tilläggsstraff till villkorligt fängelse, eller
2. i tillräcklig utsträckning vid bedömningen av om ett fängelsestraff ska vara villkorligt eller genom att villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad eller att ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt upphävs.

Vid bedömningen av den tidigare brottslighetens betydelse för straffmätningen ska särskilt beaktas

1. vilken omfattning den tidigare brottsligheten haft,
2. vilken tid som förflutit mellan brotten eller mellan tidpunkten för villkorlig frigivning och den nya brottsligheten,
3. om den tidigare och den nya brottsligheten är likartad, och
4. om brottsligheten i båda fallen är särskilt allvarlig eller om den nya brottsligheten är mer allvarlig än den tidigare brottsligheten.

Omständigheter som kan medföra att den tilltalade får ett lägre straff än vad brottets straffvärde motiverar

12 § Utöver brottets straffvärde ska rätten vid straffmätningen i skälighetsomfattning beakta om

1. den tilltalade efter förmåga försökt förebygga, avhjälpa eller begränsa skadliga verkningar av brottet,
2. den tilltalade frivilligt angett sig,

3. ett straff utmätt efter brottets straffvärde skulle framstå som oproportionerligt strängt med hänsyn till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet, eller

4. någon annan omständighet av samma tyngd påkallar att den tilltalade får ett lägre straff än brottets straffvärde motiverar.

Finns det någon sådan omständighet som avses i första stycket, får rätten döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det finns särskilda skäl för det.

13 § Utöver brottets straffvärde ska rätten vid straffmätningen i skälig omfattning beakta om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av brottet.

Detsamma gäller om den tilltalade lämnat uppgifter som är av väsentlig betydelse för utredningen av någon annans brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i sex månader eller av någon annans försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott om gärningen är belagd med straff.

Finns det någon sådan omständighet som avses i första eller andra stycket, får rätten döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet, om det finns särskilda skäl för det.

Beaktande av den tilltalades ungdom

14 § Har någon begått brott innan han eller hon fyllt tjugooett år, ska hans eller hennes ungdom beaktas särskilt vid straffmätningen. Rätten får då döma till lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt arton år får det inte dömas till svårare straff än fängelse i tio år. Om fängelse på längre tid och på livstid är föreskrivet för brottet eller om det följer av 26 kap. 2 §, får det dock dömas till fängelse i högst fjorton år.

Första stycket gäller inte för brott som någon har begått efter det att han eller hon fyllt arton år, om

1. det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år,

2. det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till eller underlåtenhet att avslöja eller förhindra sådant brott som avses i 1, eller

3. brottets straffvärde uppgår till fängelse i ett år eller mer.

Förutsättningar för villkorligt fängelse

15 § Rätten får besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt om straffet ändå kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet.

Särskilda regler finns i 31 kap. för den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning och i 32 kap. för unga lagöverträdare.

16 § Om det finns synnerliga skäl får rätten besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt även om förutsättningarna enligt 15 § inte är uppfyllda. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten särskilt beakta om

1. den tilltalade på grund av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av att avtjäna straffet i kriminalvårdsanstalt,

2. en påtaglig förbättring skett av den tilltalades personliga eller sociala situation i något hänseende som kan antas ha haft samband med hans eller hennes brottslighet, eller

3. den tilltalade genomgår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan antas ha samband med hans eller hennes brottslighet.

Att rätten i fall som avses i första stycket får förena straffet med mer än en tilläggsstraff framgår av 19 § andra stycket.

17 § Rätten får besluta att en del av ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorlig (delvis villkorligt fängelse) om

1. sådana omständigheter som avses i 16 § eller andra särskilda förhållanden talar för ett villkorligt fängelsestraff, men det med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet krävs att en del av straffet avtjänas i kriminalvårdsanstalt eller enligt vad som annars gäller för fängelsestraff som inte är villkorliga, eller

2. det är fråga om ett gemensamt straff för flera brott och endast något eller några av brotten påkallar ett straff som inte är villkorligt.

Den del av straffet som inte är villkorlig ska vara lägst en månad och får inte överstiga vare sig sex månader eller en tredjedel av straffets längd.

Valet av tilläggssanktion till villkorligt fängelse

18 § Ett villkorligt fängelsestraff ska förenas med någon av de tilläggs-sanktioner som anges i 27 kap. 1–3 §§ om inte annat följer av 21 §.

19 § Dagsböter får väljas som tilläggssanktion om en sådan sanktion kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. Om dagsböter inte kan anses tillräckligt ingripande ska straffet förenas med samhällstjänst eller övervakning.

Om det behövs för att skärpa ingripandegraden med anledning av den tilltalades tidigare brottslighet eller när rätten har beslutat att straffet ska vara villkorligt med stöd av 16 §, får straffet förenas med mer än en tilläggssanktion.

20 § I valet mellan samhällstjänst och övervakning, eller vid val av mer än en tilläggssanktion, ska behovet av stöd eller kontroll och övriga omständigheter beaktas. Samhällstjänst får inte väljas om en sådan sanktion är olämplig för den tilltalade.

21 § Rätten får avstå från att förena det villkorliga fängelsestraffet med en tilläggssanktion, eller välja en mindre ingripande sanktion än vad som följer av 19 § första stycket, om

1. den tilltalade med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit berövad friheten på sätt som enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, eller

2. det annars finns särskilda skäl mot att förena straffet med en tilläggssanktion eller för att välja en mindre ingripande sanktion.

Påföljdseftergift

22 § Om det med hänsyn till någon sådan omständighet som avses i 12 och 13 §§ är uppenbart oskäligt att döma till påföljd, ska rätten meddela påföljdseftergift.

31 kap.

*Om överlämnande till
särskild vård i vissa fall*

*Om påföljdsvalet för
lagövertredare med en
allvarlig psykisk störning*

3 §⁴⁵

Lider den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, av en allvarlig psykisk störning, får rätten överlämna honom till rättspsykiatrisk vård, om det med hänsyn till *hans* psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång.

Har brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, får rätten besluta att särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård *skall* äga rum vid vården, om det till följd av den psykiska störningen finns risk för att *han återfaller* i brottslighet, som är av allvarligt slag.

Om det med hänsyn till den tilltalades tidigare brottslighet eller av andra särskilda skäl är påkallat, får rätten i samband med överlämnande till rättspsykiatrisk vård döma till annan påföljd, dock inte fängelse eller *överlämnande till annan särskild vård*.

Lider den som har begått ett brott, för vilket påföljden inte bedöms kunna stanna vid böter, av en allvarlig psykisk störning, får rätten överlämna honom *eller henne* till rättspsykiatrisk vård, om det med hänsyn till *personens* psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han *eller hon* är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård, som är förenad med frihetsberövande och annat tvång.

Har brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning, får rätten besluta att särskild utskrivningsprövning enligt lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård *ska* äga rum vid vården, om det till följd av den psykiska störningen finns risk för *återfall* i brottslighet, som är av allvarligt slag.

Om det med hänsyn till den tilltalades tidigare brottslighet eller av andra särskilda skäl är påkallat, får rätten i samband med överlämnande till rättspsykiatrisk vård döma till annan påföljd, dock inte fängelse *som inte är villkorligt* eller *en särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.*

⁴⁵ Senaste lydelse 1991:1138.

4 §⁴⁶

Den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning får dömas till fängelse som inte är villkorligt endast om det finns synnerliga skäl. Vid bedömningen av om det finns sådana skäl ska rätten beakta

1. om brottet har ett högt straffvärde,

2. om den tilltalade saknar eller har ett begränsat behov av psykiatrisk vård,

3. om den tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt, samt

4. omständigheterna i övrigt.

Rätten får inte döma till fängelse som inte är villkorligt, om den tilltalade till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt. Detta gäller dock inte om den tilltalade har vållat sin bristande förmåga på det sätt som anges i första stycket 3.

Vad som sägs i första och andra stycket om att döma till fängelse som inte är villkorligt gäller också i fråga om att upphäva ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 27 kap. 7 § eller 34 kap. 4 a–4 c §§.

⁴⁶ Tidigare 31 kap. 4 § upphävd genom 1991:1138.

5 §

Om rätten i fall som avses i 4 § finner att det saknas förutsättningar att döma till fängelse som inte är villkorligt får den tilltalade dömas till villkorligt fängelse oberoende av vad som anges i 28 kap. 15 §.

6 §

Om rätten i fall som avses i 4 § finner att någon påföljd inte bör dömas ut, ska den tilltalade vara fri från påföljd.

32 kap.

Om överlämnande till särskild vård för unga

Om påföljdsvalet för unga lagöverträdare

5 §⁴⁷

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt arton år får rätten döma till fängelse endast om inte en särskild ungdomspåföljd enligt 1–3 a §§ bör väljas eller påföljden kan stanna vid böter. Rätten ska besluta att fängelsestraffet ska vara villkorligt om inte straffet då blir uppenbart otillräckligt med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art eller den unges tidigare brottslighet.

Har någon begått brott innan han eller hon fyllt arton år och finner rätten med tillämpning av 30 kap. att påföljden bör bestämmas till fängelse, skall den i stället bestämma påföljden till slutet

Om rätten vid tillämpningen av första stycket finner att påföljden bör bestämmas till fängelse som inte är villkorligt ska den i stället bestämma påföljden till slutet ungdomsvård under viss

⁴⁷ Senaste lydelse 2006:891.

ungdomsvård under viss tid. Detta gäller dock inte om det, med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet, finns särskilda skäl däremot.

Rätten får bestämma tiden för slutna ungdomsvård till lägst fjorton dagar och högst fyra år.

Bestämmelser om verkställighet finns i lagen (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård.

tid. Detta gäller dock inte om det, med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet, finns särskilda skäl däremot.

34 kap.

Grundläggande bestämmelser

1 §⁴⁸

Om den som har dömts till fängelse, *villkorlig dom*, *skydds-tillsyn*, *ungdomsvård*, *ungdomstjänst*, *ungdomsövervakning* eller *slutna ungdomsvård* har begått ett annat brott före domen (nyupptäckt brott) eller om den dömda begår ett nytt brott efter domen men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört (nytt brott), ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten.

I stället för att bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten får rätten, i de fall som avses i 3 och 4 §§, besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den brottsligheten, eller undanröja den utdömda påföljden och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten.

Undergår den dömda fängelse på livstid får rätten endast besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten.

Om den som har dömts till fängelse eller *en särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.* har begått ett annat brott före domen (nyupptäckt brott) eller om den dömda begår ett nytt brott efter domen men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört (nytt brott), ska rätten bestämma en ny påföljd för den tillkommande brottsligheten.

⁴⁸ Senaste lydelse 2020:617.

3 §⁴⁹

Rätten får besluta att en tidigare utdömd påföljd ska avse också tillkommande brottslighet. Ett sådant beslut får meddelas endast om det är fråga om nyupptäckt brottslighet som i jämförelse med den brottslighet som omfattas av den tidigare domen med hänsyn till påföljden är utan nämnvärd betydelse.

Är den tidigare påföljden *ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller slutet ungdomsvård*, får rätten, om det finns särskilda skäl för det, även i andra fall besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten.

Är den tidigare påföljden en *särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.*, får rätten, om det finns särskilda skäl för det, även i andra fall besluta att den tidigare utdömda påföljden ska avse också den tillkommande brottsligheten.

4 §⁵⁰

Rätten får undanröja en tidigare utdömd påföljd och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten. Ett sådant beslut får meddelas endast om det finns särskilda skäl för det samt den tidigare domen har fått laga kraft och dom meddelas innan den tidigare påföljden helt har verkställts.

Om inte annat följer av tredje stycket får rätten undanröja en tidigare utdömd påföljd och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten. Ett sådant beslut får meddelas endast om det finns särskilda skäl för det samt den tidigare domen har fått laga kraft och dom meddelas innan den tidigare påföljden helt har verkställts.

När påföljden för den samlade brottsligheten bestäms, ska rätten ta skäligen hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den tidigare domen. Rätten får då döma till fängelse på kortare tid än vad som är föreskrivet för brottet.

Om fängelse döms ut och en uppgift som avses i 27 kap. 2 a § andra stycket, 28 kap. 2 a § andra stycket eller 28 kap. 6 b § första stycket har lämnats, ska detta beaktas när straffets längd bestäms.

Är den tidigare påföljden *fängelse som helt eller delvis är villkorligt* får ett beslut enligt första stycket inte meddelas om det finns förutsättningar för att upphäva beslutet om villkorlighet med stöd av 4 a §.

⁴⁹ Senaste lydelse 2020:617.

⁵⁰ Senaste lydelse 2019:464.

*Upphävande av beslut om att
ett tidigare utdömt fängelsestraff
ska vara villkorligt*

4 a §

*Om någon med tillämpning av
1 § första stycket döms till fängelse
som inte till någon del är villkor-
ligt med anledning av brott som
har begåtts efter en tidigare dom på
villkorligt fängelse men före prövo-
tidens utgång ska rätten upphäva
beslutet om att det tidigare straffet
ska vara villkorligt om*

*1. den tidigare brottsligheten
inte kan anses tillräckligt beaktad
genom att det döms ut ett fängelse-
straff som inte är villkorligt för den
nya brottsligheten, eller*

*2. det med hänsyn till verkstäl-
ligheten av det nya fängelsestraffet
kan antas att den tilltalade inte
inom föreskriven prövotid kom-
mer att fullgöra en tilläggssanktion
enligt 27 kap. 2 eller 3 § som det
villkorliga fängelsestraffet har för-
enats med.*

*Upphävande enligt första stycket
får dock endast beslutas om den
tidigare domen fått laga kraft och
frågan tas upp i ett mål där den till-
talade häktats eller fått del av åtal
inom ett år från prövotidens utgång.*

*Särskilda bestämmelser finns i
31 kap. avseende brott som har be-
gåtts under påverkan av en allvar-
lig psykisk störning.*

4 b §

Om 4 a § första stycket 1 kan tillämpas beträffande flera villkorliga fängelsestraff ska rätten i första hand upphäva beslutet om villkorlighet i den senaste domen. Kan den tidigare brottsligheten inte anses tillräckligt beaktad genom ett sådant upphävande ska rätten även upphäva beslutet om villkorlighet i föregående dom.

Om 4 a § första stycket 2 kan tillämpas beträffande flera villkorliga fängelsestraff ska rätten upphäva vart och ett av besluten om villkorlighet.

4 c §

Vad som sägs i 4 a och 4 b §§ gäller också om endast en del av ett tidigare fängelsestraff är villkorlig.

4 d §

Om den dömda helt eller delvis har fullgjort en tilläggssanktion, och detta skäligen bör tillgodoses honom eller henne, ska rätten i ett beslut om upphävande fastställa den tid, räknad i månader, som ska avräknas från fängelsestraffet med anledning av fullgörandet.

4 e §

Rätten får avstå från att upphäva ett beslut om att straffet ska vara villkorligt om det finns särskilda skäl.

Övriga bestämmelser

6 §⁵¹

Om rätten med tillämpning av 3 § genom dom som fått laga kraft har beslutat att fängelse, *villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning* eller *sluten ungdomsvård* som dömts ut i tidigare mål ska avse ytterligare brott, och om den tidigare påföljden ändras av högre rätt genom dom som får laga kraft, ska frågan om påföljd för den tillkommande brottsligheten efter anmälan av åklagare prövas på nytt. Detsamma ska gälla, när påföljd avseende fängelse, *villkorlig dom, skyddstillsyn* eller *sluten ungdomsvård* bestämts med tillämpning av 2 § och den tidigare påföljden ändras.

Visar det sig, när en dom på fängelse på viss tid eller *sluten ungdomsvård* ska verkställas, att den dömde begått brottet före det att en påföljd som han eller hon dömts till för något annat brott har dömts ut, och framgår det inte av domarna att den andra påföljden har beaktats, ska, sedan domarna fått laga kraft, rätten efter anmälan av åklagare med tillämpning av 2 § bestämma vad den dömde ska undergå till följd av den dom som sist ska verkställas. En sådan prövning hindrar inte

Om rätten med tillämpning av 3 § genom dom som fått laga kraft har beslutat att fängelse eller *en särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.* som dömts ut i tidigare mål ska avse ytterligare brott, och om den tidigare påföljden ändras av högre rätt genom dom som får laga kraft, ska frågan om påföljd för den tillkommande brottsligheten efter anmälan av åklagare prövas på nytt. Detsamma ska gälla, när påföljd avseende fängelse eller *sluten ungdomsvård* bestämts med tillämpning av 2 § och den tidigare påföljden ändras.

Visar det sig, när en dom på fängelse på viss tid *som inte är villkorligt* eller *sluten ungdomsvård* ska verkställas, att den dömde begått brottet före det att en påföljd som han eller hon dömts till för något annat brott har dömts ut, och framgår det inte av domarna att den andra påföljden har beaktats, ska, sedan domarna fått laga kraft, rätten efter anmälan av åklagare med tillämpning av 2 § bestämma vad den dömde ska undergå till följd av den dom som sist ska verkställas. En sådan prövning hindrar inte

⁵¹ Senaste lydelse 2020:617.

att domen får verkställas, om inte rätten beslutar något annat.

att domen får verkställas, om inte rätten beslutar något annat.

35 kap.

7 §⁵²

Ett bötesstraff preskriberas fem år efter det att domen har fått laga kraft. Detta gäller dock inte om den dömde inom denna tid har delgetts en ansökan om att böterna ska förvandlas till fängelse och ansökan inte har prövats slutligt. Om ansökan inte leder till att böterna förvandlas, preskriberas de när beslutet har fått laga kraft.

Ett bötesstraff preskriberas om den dömde avlider. Om domen har fått laga kraft och lös egendom har utmätts eller tagits i förvar för betalning av böterna under den dömdes livstid, ska böterna dock betalas ur egendomen.

Första och andra styckena gäller även vite som har dömts ut.

Första och andra styckena gäller även *sådana böter som avses i 27 kap. 1 §* och vite som har dömts ut.

37 kap.

7 §⁵³

Kriminalvårdens beslut i frågor som avses i 26 kap. 12 § första stycket, 13 § andra stycket, 15 § andra stycket, 16 och 17 §§ och 19 § första stycket samt 28 kap. 7 § får överklagas till den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde det frivårdskontor ligger där den övervakade är inskriven.

Kriminalvårdens beslut i frågor som avses i 26 kap. 12 § första stycket, 13 § andra stycket, 15 § andra stycket, 16 och 17 §§ och 19 § första stycket samt 27 kap. 5 § får överklagas till den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde det frivårdskontor ligger där den övervakade är inskriven.

11 §⁵⁴

Beslut av en övervakningsnämnd i frågor som avses i 26 kap. 12 § första stycket, 16, 17, 19 och 22 §§ samt 28 kap. 7 och 11 §§

Beslut av en övervakningsnämnd i frågor som avses i 26 kap. 12 § första stycket, 16, 17, 19 och 22 §§ samt 27 kap. 5 och 9 §§ får

⁵² Senaste lydelse 2025:151.

⁵³ Senaste lydelse 2021:249.

⁵⁴ Ibid.

får överklagas till tingsrätten i den ort där övervakningsnämnden ligger. Om beslutet rör frågor som avses i 26 kap. 12 § första stycket, 16, 17 eller 19 § eller 28 kap. 7 §, får det överklagas av Kriminalvården. Överklagandet ska ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då den klagande fick del av beslutet. Vid överklagande gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden. Övervakningsnämnden ska dock inte vara part i domstolen.

Beslut enligt denna balk av en övervakningsnämnd i andra frågor än som avses i första stycket får inte överklagas.

38 kap.

3 §⁵⁵

Fråga om åtgärd enligt 27 kap. 2 a § tredje stycket, 5 § tredje stycket eller 6 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där villkorlig dom meddelats. Fråga om åtgärd enligt 32 kap. 4 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning dömts ut.

Talan enligt 28 kap. 8 § väcks vid den tingsrätt, inom vars område det frivårdskontor ligger där den *skyddstillsynsdömde* är inskriven, eller vid den rätt som först avgjort det mål där *skyddstillsyn* dömts ut.

överklagas till tingsrätten i den ort där övervakningsnämnden ligger. Om beslutet rör frågor som avses i 26 kap. 12 § första stycket, 16, 17 eller 19 § eller 27 kap. 5 §, får det överklagas *även* av Kriminalvården. Överklagandet ska ges in till övervakningsnämnden. Klagotiden räknas från den dag då den klagande fick del av beslutet. Vid överklagande gäller lagen (1996:242) om domstolsärenden. Övervakningsnämnden ska dock inte vara part i domstolen.

Fråga om åtgärd enligt 32 kap. 4 § tas upp av den rätt som först avgjort det mål där ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning dömts ut.

Talan enligt 27 kap. 4 eller 6 § väcks vid den tingsrätt, inom vars område det frivårdskontor ligger där den *dömde* är inskriven, eller vid den rätt som först avgjort det mål där *dom på villkorligt fängelse* meddelats.

⁵⁵ Senaste lydelse 2021:249.

Mål som avses i denna paragraf får också tas upp av den rätt, där brottmål mot den dömda är väckt eller där mål om åtgärd mot den dömda enligt 32 kap. 4 § redan tagits upp, eller av rätten i den ort där den dömda mera varaktigt uppehåller sig, om rätten med hänsyn till utredningen samt kostnader och andra omständigheter finner det lämpligt.

5 §⁵⁶

Talan som avses i 27 kap. 6 § eller 28 kap. 8 § skall anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömda.

Talan som avses i 27 kap. 6 § ska anses anhängiggjord, då ansökan om målets upptagande delgavs den dömda.

6 §⁵⁷

Nämndemän ska delta när en tingsrätt avgör en fråga som avses i 2 eller 2 a § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 32 kap. 4 § eller 34 kap. 6 § andra stycket eller 8 §. Detsamma ska gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 4 §, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 5 §.

Nämndemän ska delta när en tingsrätt avgör en fråga som avses i 27 kap. 4 eller 7 §, 32 kap. 4 § eller 34 kap. 6 § andra stycket eller 8 §. Detsamma ska gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 4 §, *upphävande av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 34 kap. 4 a §*, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 5 §.

Vid avgörande av en fråga som avses i 27 kap. 2 a § tredje stycket eller 5 § tredje stycket eller 28 kap. 11 § första och tredje styckena, är en tingsrätt domför med en lagfaren domare.

Vid avgörande av en fråga som avses i 27 kap. 9 § första och tredje styckena är en tingsrätt domför med en lagfaren domare.

⁵⁶ Senaste lydelse 1981:211.

⁵⁷ Senaste lydelse 2022:930.

8 §⁵⁸

I mål om åtgärd enligt 2 *eller 2 a § eller 27 kap. 2 a § tredje stycket, 5 § tredje stycket eller 6 §, 28 kap. 9 §, 32 kap. 4 § eller 34 kap. 6 §* andra stycket ska tingsrätten ge den dömde tillfälle att yttra sig. Begär denne att bli hörd muntligen, ska han eller hon ges tillfälle till det. I mål om åtgärd enligt 34 kap. 8 § ska den dömde ges tillfälle att yttra sig, om det är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

En åtgärd enligt 28 *kap. 11 §* första och tredje styckena får beslutas utan att den dömde ges tillfälle att yttra sig.

I mål om åtgärd enligt 27 kap. 4 *eller 7 §, 32 kap. 4 § eller 34 kap. 6 §* andra stycket ska tingsrätten ge den dömde tillfälle att yttra sig. Begär denne att bli hörd muntligen, ska han eller hon ges tillfälle till det. I mål om åtgärd enligt 34 kap. 8 § ska den dömde ges tillfälle att yttra sig, om det är möjligt. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

En åtgärd enligt 27 *kap. 9 §* första och tredje styckena får beslutas utan att den dömde ges tillfälle att yttra sig.

9 §⁵⁹

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 2 *a § tredje stycket eller 5 § tredje stycket, 28 kap. 11 §* första och tredje styckena eller 34 kap. 6 § andra stycket eller 8 § gäller omedelbart, om inte något annat beslutas. Detsamma gäller avgöranden enligt 27 *kap. 6 §, 28 kap. 9 § eller 34 kap. 5 §* angående föreskrifter, övervakning eller provotid.

Rättens beslut om åtgärd enligt 27 kap. 9 § första och tredje styckena eller 34 kap. 6 § andra stycket eller 8 § gäller omedelbart, om inte något annat beslutas. Detsamma gäller avgöranden enligt 34 kap. 5 § angående föreskrifter, övervakning eller provotid.

12 §⁶⁰

Polismyndigheten ska lämna domstolar, övervakningsnämnder och Kriminalvården handräck-

Polismyndigheten ska lämna domstolar, övervakningsnämnder och Kriminalvården handräck-

⁵⁸ Senaste lydelse 2022:930.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Senaste lydelse 2019:464.

ning för den dömdes inställelse i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans eller hennes omhändertagande enligt 26 kap. 22 § eller 28 kap. 6 c § eller 11 §.

ning för den dömdes inställelse i mål eller ärende enligt denna balk eller för hans eller hennes omhändertagande enligt 26 kap. 22 § eller 27 kap. 9 §.

19 §⁶¹

Mål om uppskjuten villkorlig frigivning enligt 26 kap. 6 a och 7 §§ ska handläggas skyndsamt av domstolen.

Mål om uppskjuten villkorlig frigivning enligt 26 kap. 6 a och 7 §§ ska handläggas skyndsamt av domstolen. *Detsamma gäller mål om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse enligt 27 kap. 4 § samt mål om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 27 kap. 7 §.*

20 §⁶²

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om ersättning från staten för skador som har orsakats av den dömden vid sådant oavlönat arbete som avses i 27 kap. 2 a § första stycket, 28 kap. 2 a § första stycket samt 32 kap. 2 § eller 3 § första stycket 1.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om ersättning från staten för skador som har orsakats av den dömden vid sådant oavlönat arbete som avses i 27 kap. 2 § samt 32 kap. 2 § eller 3 § första stycket 1.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
2. Bestämmelserna i 26 kap. 6, 8 och 25 §§ i sina äldre lydelse ska tillämpas för påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.
3. Bestämmelserna i 2 a–6 §§ i det upphävda 27 kap. ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.
4. Bestämmelserna i 27 kap. och 28 kap. 3, 4 och 15–21 §§ ska tillämpas också på gärningar som begåtts före ikraftträdandet.

⁶¹ Senaste lydelse 2021:249.

⁶² Senaste lydelse 2006:892.

5. Bestämmelserna i 2 a, 4–6, 6 c och 7–11 §§ i det upphävda 28 kap. ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

6. Bestämmelserna i 31 kap. 3 § och 32 kap. 5 § i sina nya lydelse samt bestämmelserna i 31 kap. 4–6 §§ ska tillämpas också på gärningar som begåtts före ikraftträdandet.

7. Bestämmelserna i 34 kap. 1–4 och 6 §§ i sina äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

8. Den upphävda bestämmelsen i 34 kap. 7 § ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

9. Bestämmelserna i 37 kap. 7 och 11 §§ samt 38 kap. 3, 5, 6, 8, 9, 12, 19 och 20 §§ i sina äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

10. De upphävda bestämmelserna i 38 kap. 1–2 a §§ ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.3 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 20 kap. 7 §, 21 kap. 3 a §, 23 kap. 10 §, 24 kap. 1 §, 27 kap. 18 a och 18 b §§, 29 kap. 2 §, 30 kap. 6 §, 33 kap. 6 a och 6 b §§, 45 kap. 4 och 10 a §§, 46 kap. 15 a §, 48 kap. 2, 4 och 10 §§, 49 kap. 5 §, 51 kap. 8, 13 och 25 §§ och 59 kap. 7 § ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

20 kap.

7 §¹

Åklagare får besluta att underlåta åtal för brott (åtalsunderlåtelse) under förutsättning att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse ej åsidosätts:

1. om det kan antas att brottet inte skulle föranleda annan påföljd än böter,

2. om det kan antas att *påföljden* skulle *bli villkorlig dom* och det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse,

2. om det kan antas att *det* skulle *dömas ut ett villkorligt fängelsestraff utan tilläggssanktion eller med dagsböter som tilläggssanktion* och det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse,

3. om den misstänkte begått annat brott och det utöver påföljden för detta brott inte krävs påföljd med anledning av det föreliggande brottet, eller

4. om psykiatrisk vård eller insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade kommer till stånd.

Åtal får underlåtas i andra fall än som nämns i första stycket, om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon påföljd för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna inte heller krävs av andra skäl att åtal väcks.

21 kap.

3 a §²

Är den misstänkte anhållen eller häktad ska offentlig försvarare förordnas för honom eller henne, om han eller hon begär det. Offentlig försvarare ska också på begäran förordnas för den som är misstänkt

¹ Senaste lydelse 1997:726.

² Senaste lydelse 2019:263.

för ett brott, för vilket det inte är stadgat lindrigare straff än fängelse i sex månader.

Offentlig försvarare ska därutöver förordnas

1. om den misstänkte är i behov av försvarare med hänsyn till utredningen om brottet,

2. om försvarare behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas och det finns anledning att döma till en annan påföljd än böter eller *villkorlig dom* eller *sådana påföljder i förening*, eller

2. om försvarare behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas och det finns anledning att döma till en annan påföljd än böter eller *villkorligt fängelse utan tilläggs-sanktion* eller *med dagsböter som tilläggs-sanktion*, eller

3. om det i övrigt finns särskilda skäl med hänsyn till den misstänktes personliga förhållanden eller till vad målet rör.

Om den misstänkte biträds av en försvarare som han eller hon själv har utsett, ska det inte förordnas någon offentlig försvarare vid sidan av denne. Offentlig försvarare ska dock förordnas om det finns synnerliga skäl.

23 kap.

10 §³

Undersökningsledaren bestämmer, med de begränsningar som följer av andra-sjunde styckena, vem som får närvara vid ett förhör.

Vid ett förhör ska om möjligt ett trovärdigt vittne utsett av undersökningsledaren närvara.

Ett biträde till en person som förhörs har rätt att närvara vid förhöret om det kan ske utan men för utredningen och om biträdet uppfyller de krav som ställs på en försvarare i 21 kap. 3 § tredje stycket.

Den misstänkte har rätt att själv närvara och ha sin försvarare närvarande vid ett förhör som hålls på den misstänktes begäran enligt 18 b § första stycket. Vid andra förhör med den misstänkte har han eller hon rätt att ha sin försvarare närvarande. En försvarare som inte uppfyller de krav som ställs i 21 kap. 5 § första stycket får dock förhindras att närvara om det är nödvändigt för att sakens utredning inte väsentligen ska försvåras eller för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Vid förhör med någon annan än den miss-

³ Senaste lydelse 2022:791.

tänkte får den misstänktes försvarare närvara om det kan ske utan men för utredningen.

Om en person förhörs i en annan förundersökning än den i vilken han eller hon är misstänkt, har personen rätt att ha sin försvarare närvarande om han eller hon medverkar i den utredningen på ett sådant sätt att 29 kap. 5 a § brottsbalken kan komma att tillämpas. Försvararen får, i den ordning som undersökningsledaren bestämmer, ställa frågor vid förhöret.

Ett målsägandebiträde har rätt att närvara vid förhör med målsäganden. Detsamma gäller en stödperson, om hans eller hennes närvaro inte är till men för utredningen.

När den som hörs är under 15 år bör den som har vårdnaden om honom eller henne vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen.

Undersökningsledaren får besluta att det som har förekommit vid ett förhör inte får uppenbaras.

24 kap.

1 §⁴

Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller mer får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes *förhållande* eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon

1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff,

2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller

Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott för vilket det är föreskrivet fängelse i ett år eller mer får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes *förhållanden* eller någon annan omständighet finns risk för att han eller hon

2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning, eller

⁴ Senaste lydelse 2023:256.

3. fortsätter sin brottsliga verksamhet.

Om det för brottet inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år och sex månader, ska häktning ske, om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.

Häktning ska ske om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas och misstanken avser
– ett brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i ett år och sex månader,
– försök, förberedelse eller stämpling till ett brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i fyra år, eller
– grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning eller hedersförtryck enligt 4 kap. 4 a eller 4 e § brottsbalken.

Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter, får häktning inte ske.

27 kap.

18 a §⁵

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får användas om någon är skäligen misstänkt för brott som avses i andra stycket och åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen.

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation enligt denna paragraf får användas vid en förundersökning om

1. ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år,
2. grovt dataintrång enligt 4 kap. 9 c § andra stycket brottsbalken,
3. grovt sexuellt övergrepp, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn, utnyttjande av barn för sexuell posering, grovt utnyttjande av barn för sexuell posering, utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling, sexuellt ofredande mot barn eller grovt sexuellt ofredande mot barn enligt 6 kap. 2 § tredje stycket, 5 §, 6 §, 8 §, 9 § eller 10 § första eller tredje stycket brottsbalken,

⁵ Senaste lydelse 2023:534.

4. kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte enligt 6 kap. 10 a § brottsbalken, *om det kan antas att brottet inte leder till endast böter,*
4. kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte enligt 6 kap. 10 a § brottsbalken,
5. grovt bedrägeri enligt 9 kap. 3 § brottsbalken, om gärningen har begåtts med hjälp av elektronisk kommunikation,
6. utpressning enligt 9 kap. 4 § första stycket brottsbalken, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i tre månader,
7. sabotage enligt 13 kap. 4 § brottsbalken,
8. mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, kapning, sjö- eller luftfartssabotage eller flygplatssabotage enligt 13 kap. 1 §, 3 § första eller andra stycket, 5 a § eller 5 b § brottsbalken, om brottet innefattar sabotage enligt 4 § samma kapitel,
9. mened enligt 15 kap. 1 § första stycket brottsbalken, *om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i tre månader,*
9. mened enligt 15 kap. 1 § första stycket brottsbalken,
10. grovt barnpornografibrott eller barnpornografibrott som inte är ringa enligt 16 kap. 10 a § brottsbalken,
11. övergrepp i rättssak eller skyddande av brottsling enligt 17 kap. 10 § första eller fjärde stycket eller 11 § första eller andra stycket brottsbalken, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i tre månader,
12. grovt skyddande av brottsling enligt 17 kap. 11 § tredje stycket brottsbalken,
13. brott mot medborgerlig frihet enligt 18 kap. 5 § brottsbalken,
14. spioneri, utlandsspioneri, obehörig befattning med hemlig uppgift, grov obehörig befattning med hemlig uppgift eller olovlig under rättelseverksamhet mot Sverige, mot främmande makt eller mot person enligt 19 kap. 5, 6 a, 7, 8, 10, 10 a eller 10 b § brottsbalken,
15. grovt penningtvåtsbrott eller näringspenningtvätt, grovt brott, enligt 5 § eller 7 § andra stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvåtsbrott,
16. grovt insiderbrott enligt 2 kap. 1 § tredje stycket lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden,
17. företagsspioneri enligt 26 § lagen (2018:558) om företags-hemligheter, om det finns anledning att anta att gärningen har be-

gåtts på uppdrag av eller har understötts av en främmande makt eller av någon som har agerat för en främmande makts räkning,

18. deltagande i en terroristorganisation, samröre med en terroristorganisation, finansiering av terrorism eller särskilt allvarlig brottslighet, offentlig uppmaning till terrorism eller särskilt allvarlig brottslighet, rekrytering till terrorism eller särskilt allvarlig brottslighet, utbildning för terrorism eller särskilt allvarlig brottslighet eller resa för terrorism eller särskilt allvarlig brottslighet enligt 4 a, 5, 6, 7, 8, 9 eller 10 § terroristbrottslagen (2022:666),

19. försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses i 1–5, 7, 8, 10 eller 12–18, om en sådan gärning är belagd med straff,

20. försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses i 6, 9 eller 11, om en sådan gärning är belagd med straff och det kan antas att gärningens straffvärde överstiger fängelse i tre månader,

21. ett annat brott, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år, eller

22. flera brott, om

a) en och samma person är skäligen misstänkt för samtliga brott,

b) det kan antas att den samlade brottslighetens straffvärde överstiger fängelse i två år,

c) det kan antas att vart och ett av brotten har utgjort ett led i en brottslighet som har utövats i organiserad form eller systematiskt, och

d) det för vart och ett av brotten är föreskrivet fängelse i ett år eller mer.

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation enligt denna paragraf får endast avse ett telefonnummer eller en annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som

1. under den tid som tillståndet avser innehas eller har innehafts av den misstänkte eller annars kan antas ha använts eller komma att användas av den misstänkte, eller

2. det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte under den tid som tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta.

18 b §⁶

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får även användas i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brott som avses i andra stycket, om åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen.

⁶ Senaste lydelse 2023:534.

Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation enligt denna paragraf får användas vid en förundersökning om

1. ett brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fyra år,

2. grovt dataintrång enligt 4 kap. 9 c § andra stycket brottsbalken, *om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i ett år,*

3. våldtäkt eller våldtäkt mot barn enligt 6 kap. 1 § första stycket eller 4 § första eller andra stycket brottsbalken,

4. grovt bedrägeri enligt 9 kap. 3 § brottsbalken, om gärningen har begåtts med hjälp av elektronisk kommunikation *och det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i ett år,*

5. utpressning enligt 9 kap. 4 § första stycket brottsbalken, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i ett år,

6. grov utpressning enligt 9 kap. 4 § andra stycket brottsbalken,

7. allmänfarlig ödeläggelse eller grovt sabotage enligt 13 kap. 3 § första stycket eller 5 § brottsbalken,

8. krigsanstiftan eller grovt utlandsspioneri enligt 19 kap. 2 eller 6 b § brottsbalken,

9. grovt narkotikabrott enligt 3 § första stycket narkotikastrafflagen (1968:64),

10. *grovt vapenbrott enligt 9 kap. 1 a § första stycket vapenlagen (1996:67),*

11. grov narkotikasmuggling, grov vapensmuggling eller grov smuggling av explosiv vara enligt 6 § tredje stycket, 6 a § tredje stycket eller 6 b § tredje stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling,

12. grovt brott enligt 29 a § första stycket lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor,

10. grov narkotikasmuggling enligt 6 § tredje stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling,

13. grovt penningtvåtsbrott eller näringspenningtvätt, grovt brott, enligt 5 § eller 7 § andra stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvåtsbrott, *om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i ett år,*

14. terroristbrott enligt 4 § terroristbrottslagen (2022:666),

15. ett brott som avses i 18 a § andra stycket 3, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 17 eller 18,

16. försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses i 1, 3, 6–12, 14 eller 15, om en sådan gärning är belagd med straff,

17. försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses i 2, 4, 5 eller 13, om en sådan gärning är belagd med straff och det kan antas att gärningens straffvärde överstiger fängelse i ett år,

18. ett annat brott, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i fyra år, eller

19. flera brott, om

a) det kan antas att samtliga brott har begåtts av en och samma person,

b) det kan antas att den samlade brottslighetens straffvärde överstiger fängelse i fyra år,

c) det kan antas att vart och ett av brotten har utgjort ett led i en brottslighet som har utövats i organiserad form eller systematiskt, och

d) det för vart och ett av brotten inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i sex månader eller det är fråga om försök, förberedelse eller stämpling till ett sådant brott, om en sådan gärning är belagd med straff. Hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation enligt denna paragraf får endast avse ett telefonnummer eller en annan adress eller en viss elektronisk kommunikationsutrustning som

11. grovt penningtvåtsbrott eller näringspenningtvätt, grovt brott, enligt 5 § eller 7 § andra stycket lagen (2014:307) om straff för penningtvåtsbrott,

12. terroristbrott enligt 4 § terroristbrottslagen (2022:666),

13. ett brott som avses i 18 a § andra stycket 3, 4, 7, 8, 10, 13, 14, 17 eller 18,

14. försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses i 1, 3, 6–10, 12 eller 13, om en sådan gärning är belagd med straff,

15. försök, förberedelse eller stämpling till ett brott som avses i 2, 4, 5 eller 11, om en sådan gärning är belagd med straff och det kan antas att gärningens straffvärde överstiger fängelse i ett år,

16. ett annat brott, om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i fyra år, eller

17. flera brott, om

1. det finns särskild anledning att anta att gärningsmannen eller någon annan som har medverkat till brottet eller brotten under den tid som tillståndet avser har använt eller kommer att använda, eller

2. det finns synnerlig anledning att anta att gärningsmannen eller någon annan som har medverkat till brottet eller brotten under den tid som tillståndet avser har kontaktat eller kommer att kontakta.

29 kap.

2 §⁷

Över fråga, som hör till rättegången, *skall* röstas särskilt.

Över frågor som avser ansvar *skall* röstas i ett sammanhang. Om det kan påverka utgången i målet, *skall* dock röstas särskilt angående

1. frågan om den tilltalade begått gärningen och hur denna i sådant fall *skall* bedömas,

2. frågor om åtgärder, som inte avser påföljd men som har omedelbar betydelse för bestämmande av påföljd,

3. *frågan om påföljd, utom såvitt gäller storleken av dagsbot, föreskrifter, varning, övervakning, förlängning av prövotid eller verkställighet av påföljd,*

4. återstående frågor som avser ansvar.

Anser någon ledamot att den tilltalade *skall* överlämnas till *särskild* vård av annat slag än som avses i 32 kap. 5 § brottsbalken, *skall* före omröstning enligt andra stycket 3 röstas särskilt angående denna mening.

Över fråga, som hör till rättegången, *ska* röstas särskilt.

Över frågor som avser ansvar *ska* röstas i ett sammanhang. Om det kan påverka utgången i målet, *ska* dock röstas särskilt angående

1. frågan om den tilltalade begått gärningen och hur denna i sådant fall *ska* bedömas,

3. *val av påföljd, innefattande frågan om ett fängelsestraff ska dömas ut villkorligt,*

4. *frågan om vilken tilläggs-sanktion ett villkorligt fängelsestraff ska förenas med,*

5. återstående frågor som avser ansvar.

Anser någon ledamot att den tilltalade *ska* överlämnas till *rättspsykiatrisk* vård eller dömas till *en särskild ungdomspåföljd* som avses i 32 kap. brottsbalken *av annat slag än slutet ungdomsvård*, *ska* före omröstning enligt andra stycket 3

⁷ Senaste lydelse 2006:890.

röstas särskilt angående denna mening.

30 kap.

6 §⁸

Har den tilltalade erkänt gärningen och bestäms brottspåföljden till annat än fängelse eller sluten ungdomsvård eller till fängelse i högst sex månader, får domen utfärdas i förenklad form. Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Förs i målet talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket *första meningen* endast om den tilltalade medger anspråket eller om rätten finner saken vara uppenbar.

Domen får utfärdas i förenklad form om den tilltalade har erkänt gärningen och påföljden bestäms till

1. annat än fängelse eller sluten ungdomsvård, eller

2. fängelse och fängelsestraffet uppgår till högst sex månader eller döms ut villkorligt.

Dom, varigenom högre rätt fastställer lägre rätts dom, får också utfärdas i förenklad form.

Förs i målet talan om enskilt anspråk i anledning av brott, gäller vad som sägs i första stycket endast om den tilltalade medger anspråket eller om rätten finner saken vara uppenbar.

33 kap.

6 a §⁹

Bestämmelserna i 6 § andra stycket gäller även handlingar i ett mål enligt 27 kap. 6 § *eller* 28 kap. 9 § brottsbalken, om informationen har delgetts den dömde personligen eller genom ljud- och bildöverföring av en anställd inom Kriminalvården med anledning av myndighetens beslut att *anmäla till åklagare, eller* begära att åklagare för talan om,

Bestämmelserna i 6 § andra stycket gäller även handlingar i ett mål enligt 27 kap. 7 § brottsbalken, om informationen har delgetts den dömde personligen eller genom ljud- och bildöverföring av en anställd inom Kriminalvården med anledning av myndighetens beslut att begära att åklagare för talan om att *upphäva*

⁸ Senaste lydelse 1998:605.

⁹ Senaste lydelse 2022:1532.

att *den villkorliga domen eller ett beslut om att ett fängelsestraff skyddstillsynen ska undanröjas. ska vara villkorligt.*

6 b §¹⁰

Tillgänglighetsdelgivning enligt 52–54 §§ delgivningslagen (2010:1932) får användas för att delge

1. den misstänkte en underrättelse om slutförd förundersökning enligt 23 kap. 18 a § första stycket,

2. den tilltalade stämning och andra handlingar i ett brottmål, och

3. den dömda handlingar i ett mål om *undanröjande av villkorlig dom* enligt 27 kap. 6 § brottsbalken *eller av skyddstillsyn enligt 28 kap. 9 § samma balk.*

Informationen om tillgänglighetsdelgivning får delges av någon av de tjänstemän som anges i 6 § tredje stycket eller, i fall som avses i första stycket 3, av en anställd inom Kriminalvården med anledning av myndighetens beslut att *anmäla till åklagare, eller begära att åklagare för talan om, att påföljden ska undanröjas.*

3. den dömda handlingar i ett mål om *upphävande av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt* enligt 27 kap. 7 § brottsbalken.

Informationen om tillgänglighetsdelgivning får delges av någon av de tjänstemän som anges i 6 § tredje stycket eller, i fall som avses i första stycket 3, av en anställd inom Kriminalvården med anledning av myndighetens beslut att begära att åklagare för talan om att *upphäva ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt.*

45 kap.

4 §¹¹

I stämningsansökan ska åklagaren uppge

1. den tilltalade,

2. målsäganden, om någon sådan finns,

3. den brottsliga gärningen med uppgift om tid, plats och de övriga omständigheter som behövs för dess kännetecknande samt de bestämmelser som är tillämpliga,

4. de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis, och

¹⁰ Senaste lydelse 2022:1532.

¹¹ Senaste lydelse 2022:791.

5. de omständigheter som gör domstolen behörig, om inte behörigheten framgår på annat sätt.

Om åklagaren anser att det finns skäl att beakta sådana omständigheter som anges i 29 kap. 5 a § brottsbalken ska han eller hon i stämningsansökan lämna ett förslag till påföljd.

Vill åklagaren i samband med att åtalet väcks även väcka talan om enskilt anspråk enligt 22 kap. 2 §, ska han eller hon i stämningsansökan lämna uppgift om anspråket och de omständigheter som det grundas på samt de bevis som åberopas och vad som ska styrkas med varje bevis.

Om den tilltalade är eller har varit anhalten eller häktad på grund av misstanke om brott som omfattas av åtalet, ska åklagaren ange detta i stämningsansökan. Åklagaren ska även lämna uppgift om tiden för frihetsberövandet.

Har åklagaren några önskemål om hur målet ska handläggas, bör dessa anges i stämningsansökan.

10 a §¹²

Ett mål ska avgöras efter huvudförhandling. Utan en sådan förhandling får rätten dock

1. avgöra ett mål på annat sätt än genom dom,
2. meddela frikännande dom enligt 20 kap. 9 § andra stycket, och
3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller *villkorlig dom* eller *sådana påföljder i förening*, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

3. meddela dom i mål där det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller *villkorligt fängelse utan tilläggsanktion* eller *med dagsböter som tilläggsanktion*, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet.

Innan ett mål avgörs med stöd av första stycket 3, ska

1. den tilltalade informeras om att målet kan komma att avgöras utan huvudförhandling och om sin rätt till en sådan förhandling, och

¹² Senaste lydelse 2021:1095.

2. parterna, om de inte kan anses redan ha slutfört sin talan, ges tillfälle till detta.

Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken likställs med de påföljder som anges i första stycket 3, om det inte samtidigt finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff. *Det som sägs i första stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst.*

Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken likställs med de påföljder som anges i första stycket 3, om det inte samtidigt finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet från fängelsestraff.

46 kap.

15 a §¹³

Kan saken utredas tillfredsställande, får målet avgöras trots att den tilltalade har inställt sig endast genom ombud eller har uteblivit, om

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter, fängelse i högst sex månader, *villkorlig dom* eller *skyddstillsyn* eller *sådana påföljder i förening*,

2. den tilltalade, sedan han eller hon har delgetts stämning, har avvikit eller håller sig undan på ett sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandlingen eller

3. den tilltalade lider av en allvarlig psykisk störning och hans eller hennes närvaro därför inte är nödvändig.

Första stycket 1 gäller också vid förverkande av villkorligt medgiven frihet *från fängelse* om *det inte finns anledning* att förverka en strafftid som, sammantagen med ett fängelsestraff som döms ut, överstiger sex månader. Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken

1. det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller fängelse, *där fängelsestraffet uppgår till* högst sex månader eller *beslutas vara villkorligt*,

2. den tilltalade, sedan han eller hon har delgetts stämning, har avvikit eller håller sig undan på ett sådant sätt att han eller hon inte kan hämtas till huvudförhandlingen, eller

Första stycket 1 gäller också vid förverkande av villkorligt medgiven frihet *enligt 34 kap. 5 § brottsbalken och vid upphävande av ett beslut* om att ett tidigare utdömt fängelsestraff *ska vara villkorligt enligt 34 kap. 4 a § brottsbalken, om den sammanlagda strafftiden inte*

¹³ Senaste lydelse 2018:120.

ska likställas med de påföljder som anges i första stycket 1.

överstiger sex månader. Ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken ska likställas med de påföljder som anges i första stycket 1.

Rättegångsfrågor får avgöras trots att den tilltalade har uteblivit.

48 kap.

2 §¹⁴

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse *villkorlig dom eller en sådan påföljd i förening med böter*. Under de förutsättningar som anges i 4 § fjärde stycket får strafföreläggande avse ungdomstjänst. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Strafföreläggande enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad åklagaren anser att brottet bör föranleda, som den misstänkte får godkänna omedelbart eller inom en viss tid. Under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket får strafföreläggande avse *villkorligt fängelse*. Under de förutsättningar som anges i 4 § fjärde stycket får strafföreläggande avse ungdomstjänst. Av 5 a § framgår att ett strafföreläggande också får omfatta ett enskilt anspråk som avser betalningsskyldighet.

Föreläggande av ordningsbot enligt detta kapitel innebär att den misstänkte föreläggs ett bötesstraff, efter vad som bestämts enligt 14 §, som han eller hon får godkänna omedelbart eller inom en viss tid.

Om ett brott är förenat med egendoms förverkande, annan sådan särskild rättsverkan eller särskild rättsverkan i form av avgift enligt lagen (1994:419) om brottsofferfond, ska också en sådan särskild rättsverkan omfattas av ett strafföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot. Detsamma gäller kostnad för provtagning och analys av blod, urin och saliv som avser den misstänkte och som har gjorts för utredning om brottet. I fråga om sådan kostnad ska 31 kap. 1 § och bestämmelserna om särskild rättsverkan tillämpas.

¹⁴ Senaste lydelse 2023:311.

Om ett brott är förenat med företagsbot ska boten också föreläggas genom strafföreläggande som den misstänkte får godkänna.

4 §¹⁵

Bötesstraff får föreläggas genom strafföreläggande för brott där böter ingår i straffskalan, dock inte normerade böter. Det finns särskilda bestämmelser om föreläggande av bötesstraff för brott som har begåtts av någon som är under arton år. Bestämmelsen i 34 kap. 1 § första stycket brottsbalken är tillämplig vid föreläggande av bötesstraff.

Villkorlig dom eller sådan påföljd i förening med böter får föreläggas genom strafföreläggande i fall då det är sannolikt att rätten skulle döma till sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år eller om det finns anledning att förena den villkorliga domen med en föreskrift om samhällstjänst.

Villkorligt fängelse utan tilläggsstraff eller med dagsböter som tilläggsstraff får föreläggas i fall då det är sannolikt att rätten skulle döma till en sådan påföljd. Detta gäller dock inte för brott som har begåtts av någon som inte har fyllt arton år.

Företagsbot får föreläggas genom strafföreläggande i fall då boten inte överstiger tre miljoner kronor.

Ungdomstjänst får föreläggas genom strafföreläggande för brott som har begåtts av någon innan han eller hon har fyllt arton år under de förutsättningar som anges i 32 kap. 2 § brottsbalken. Innan ungdomstjänst föreläggs ska ett sådant yttrande som avses i 11 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare inhämtas.

10 §¹⁶

Ett strafföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse *villkorlig dom* eller ungdomstjänst. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt,

Ett strafföreläggande kan godkännas på förhand av den misstänkte, om föreläggandet inte kommer att avse *villkorligt fängelse* eller ungdomstjänst. Ett förhandsgodkännande ska vara skriftligt,

¹⁵ Senaste lydelse 2023:311.

¹⁶ Ibid.

skrivas under av den misstänkte och innehålla skrivas under av den misstänkte och innehålla

1. uppgift om det brott som godkännandet avser, varvid brottets art samt tiden och platsen för brottet ska anges, och

2. uppgift om den bötespåföljd, den särskilda rättsverkan och det enskilda anspråk som den misstänkte godtar.

Om ett förhandsgodkännande lämnas elektroniskt gäller 9 § andra stycket.

Ett förhandsgodkännande av ett strafföreläggande får återkallas av den misstänkte.

Strafföreläggandet anses godkänt enligt 3 § andra stycket när det har utfärdats.

49 kap.

5 §¹⁷

En tingsrätts beslut får överklagas särskilt, om tingsrätten i beslutet

1. avvisat ett ombud, ett biträde eller en försvarare eller ogillat ett yrkande om detta,

2. ogillat ett yrkande av tredje man att få delta i rättegången som intervenient eller målsägande eller prövat en fråga enligt 13 kap. 7 § om övertagande av ett käromål,

3. förelagt en part eller någon annan att lägga fram skriftligt bevis eller att tillhandahålla föremål för syn eller besiktning eller vid prövning enligt 3 kap. 4 § första stycket 4 eller 5 tryckfrihetsförordningen eller 2 kap. 4 § första stycket 4 eller 5 yttrandefrihetsgrundlagen funnit det vara av synnerlig vikt att en uppgift som avses där lämnas vid vittnesförhör eller förhör med en part under sanningsförsäkran,

4. prövat en fråga om utdömande av förelagt vite eller häkte eller om ansvar för förseelse i rättegången eller om skyldighet för någon att ersätta rättegångskostnad,

5. prövat en fråga om ersättning eller förskott av allmänna medel till målsägande eller enskild part eller om ersättning eller förskott till biträde, försvarare, vittne, sakkunnig eller någon annan,

6. prövat en fråga i tvistemål om kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål om häktning, tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §, en åtgärd

6. prövat en fråga i tvistemål om kvarstad eller annan åtgärd enligt 15 kap. eller i brottmål om häktning, tillstånd till restriktioner enligt 24 kap. 5 a §, en åtgärd

¹⁷ Senaste lydelse 2018:1909.

som avses i 25–28 kap. eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken, som avses i 25–28 kap. eller omhändertagande enligt 27 kap. brottsbalken,

7. avslagit en begäran om biträde eller försvarare, avslagit en begäran om byte av biträde eller försvarare eller utsett någon annan än den parten föreslagit till ett sådant uppdrag,

8. prövat en fråga som gäller rättshjälp enligt rättshjälpslagen (1996:1619) i annat fall än som avses i 5 eller 7, eller

9. avslagit en begäran om att ersättning till vittne som åberopats av en enskild part ska betalas av allmänna medel enligt 36 kap. 24 § andra stycket.

51 kap.

8 §¹⁸

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, *skall* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett eller inte behövs enligt andra stycket. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet *skall* inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Beviljas prövningstillstånd eller krävs inte sådant tillstånd, *ska* överklagandet delges motparten med föreläggande att svara skriftligen inom en viss tid, om detta inte redan har skett eller inte behövs enligt andra stycket. I mål om allmänt åtal får överklagandet dock översändas till åklagaren utan delgivning. Uppgift om målsägandes eller vittnens ålder, yrke och bostadsadress som saknar betydelse för åtalet *ska* inte framgå av de handlingar som delges den tilltalade i mål om allmänt åtal.

Om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat, får hovrätten genast meddela dom i målet.

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har

Har tingsrätten avslagit ett yrkande om en åtgärd som avses i 26–28 kap. eller upphävt ett beslut om en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart bevilja åtgärden att gälla tills vidare. Har

¹⁸ Senaste lydelse 2005:683.

tingsrätten beviljat en sådan åtgärd, får hovrätten omedelbart besluta att tingsrättens beslut tills vidare inte får verkställas. I frågor om häktning, reseförbud eller omhändertagande enligt 28 kap. brottsbalken får hovrätten ändra tingsrättens beslut även om motparten inte hörts.

Om hovrätten beslutat häkta någon som inte är personligen närvarande vid rätten, skall 24 kap. 17 § tredje och fjärde styckena tillämpas.

13 §¹⁹

Hovrätten får avgöra målet utan huvudförhandling, om det är uppenbart att överklagandet är ogrundat.

Om saken kan utredas tillfredsställande får hovrätten avgöra målet utan huvudförhandling,

1. om åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån,
2. om endast den tilltalade har överklagat och hans eller hennes ändringsyrkande godtas av motparten,

3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller döma ut påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening,
3. om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller döma ut påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller fängelse, där fängelsestraffet uppgår till högst sex månader eller döms ut villkorligt,

4. om parterna har begärt att målet ska avgöras utan huvudförhandling, eller

5. om ingen av parterna, sedan fråga väckts om avgörande utan huvudförhandling, haft någon invändning mot detta.

Om en part har begärt huvudförhandling i fall som avses i andra stycket 1–3, ska sådan hållas, om det inte är obehövligt.

Med de påföljder som anges i andra stycket 3 likställs vite och, om det inte samtidigt är fråga om förverkande av villkorligt med-
Andra stycket 3 gäller också vid förverkande av villkorligt medgiven frihet enligt 34 kap. 5 § brottsbalken och vid upphävande

¹⁹ Senaste lydelse 2016:492.

given frihet från fängelsestraff, beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken. Det som sägs i andra stycket 3 om villkorlig dom gäller inte villkorlig dom som förenas med föreskrift om samhällstjänst.

av beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 34 kap. 4 a § brottsbalken, om den sammanlagda strafftiden inte överstiger sex månader. Vite och ett beslut enligt 34 kap. 3 § brottsbalken ska likställas med de påföljder som anges i andra stycket 3.

Om överklagandet avser även annat än ansvar, får målet avgöras utan huvudförhandling endast om denna talan enligt 50 kap. 13 § får prövas utan huvudförhandling.

För prövning som inte avser själva saken behöver huvudförhandling inte hållas.

25 §²⁰

Om endast den tilltalade har överklagat tingsrättens dom eller om åklagaren har överklagat domen till den tilltalades fördel får hovrätten inte döma till en påföljd som är att anse som svårare eller mer ingripande för den tilltalade än den som tingsrätten dömt till. Hovrätten får dock överlämna den tilltalade till särskild vård enligt 31 eller 32 kap. brottsbalken eller, om tingsrätten beslutat om sådan vård, döma till annan påföljd.

Vid tillämpningen av första stycket ska sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken jämföras med fängelse.

Vid tillämpningen av första stycket ska sluten ungdomsvård enligt 32 kap. 5 § brottsbalken jämföras med fängelse *som inte är villkorligt*.

Första stycket gäller inte om
1. tingsrätten har förenat en villkorlig dom eller en skyddstillsyn med en föreskrift som förutsätter samtycke och den tilltalade inte längre samtycker till föreskriften,

Första stycket gäller inte om det kommer fram utredning som innebär att det enligt 58 kap. 3 § första stycket 3 finns förutsättningar för resning i fråga om påföljd.

2. tingsrätten har bestämt påföljden till skyddstillsyn och den tilltalade har misskött skyddstillsynen på ett sådant sätt att det finns

²⁰ Senaste lydelse 2022:1082.

förutsättningar enligt 28 kap. 8 § brottsbalken att undanröja den, eller

3. det kommer fram utredning som innebär att det enligt 58 kap. 3 § första stycket 3 finns förutsättningar för resning i fråga om påföljd.

59 kap.

7 §²¹

Den som vill klaga på strafföreläggande *skall* göra detta skriftligen. Skrivelsen *skall* ges in till tingsrätt som kunnat ta upp åtal för brottet.

Skrivelsen *skall* ha kommit in till tingsrätten inom ett år efter det att åtgärd för verkställighet av föreläggandet företogs hos den misstänkte. Om föreläggandet *inte* avser *någon annan brottspåföljd än villkorlig dom* räknas tiden från provotidens början. I fråga om handläggningen *skall* 52 kap. 2, 3 och 5–12 §§ tillämpas. Bestämmelse som avser hovrätt gäller *därvid* i stället tingsrätten.

Den som vill klaga på strafföreläggande *ska* göra detta skriftligen. Skrivelsen *ska* ges in till tingsrätt som kunnat ta upp åtal för brottet.

Skrivelsen *ska* ha kommit in till tingsrätten inom ett år efter det att åtgärd för verkställighet av föreläggandet företogs hos den misstänkte. Om föreläggandet avser *villkorligt fängelse utan tilläggssanktion* räknas tiden från provotidens början. I fråga om handläggningen *ska* 52 kap. 2, 3 och 5–12 §§ tillämpas. Bestämmelse som avser hovrätt gäller *då* i stället tingsrätten.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

2. Bestämmelserna i 33 kap. 6 a och 6 b §§, 49 kap. 5 § och 51 kap. 8 § i sina äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

3. Bestämmelserna i 51 kap. 25 § tredje stycket ska tillämpas i sina äldre lydelse om den överklagade domen har meddelats före ikraftträdandet.

4. Bestämmelserna i 59 kap. 7 § ska tillämpas i sina äldre lydelse såvitt avser strafförelägganden som utfärdats före ikraftträdandet.

²¹ Senaste lydelse 1996:1462.

1.4 Förslag till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 2 §, 102 kap. 20 §, 106 kap. 19, 27 och 31 §§ socialförsäkringsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap.

2 §¹

Försäkrad för statligt personskadeskydd enligt 43 kap. är

1. den som tjänstgör enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt, eller inställer sig till mönstring eller annan uttagning enligt den lagen eller genomgår militär utbildning inom Försvarmakten som rekryt,

2. den som medverkar i räddningstjänst eller i övning med en kommunal organisation för räddningstjänst enligt lagen (2003:778) om skydd mot olyckor, eller i räddningstjänst enligt 10 kap. 1 § andra stycket luftfartslagen (2010:500),

3. den som är intagen för vård i kriminalvårdsanstalt, i ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller i ett hem som avses i 22 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall samt den som är häktad eller anhållen eller i annat fall intagen eller tagen i förvar i kriminalvårdsanstalt, häkte eller polisarrest,

4. den som utför samhällstjänst
på grund av en föreskrift som har
meddelats med stöd av 27 kap. 2 a §
eller 28 kap. 2 a § brottsbalken,

4. den som utför samhällstjänst
till följd av dom på villkorligt
fängelse,

5. den som utför ungdomstjänst enligt 32 kap. 2 § eller 3 § första stycket 1 brottsbalken, och

6. den som utför oavlönat arbete enligt en föreskrift som har meddelats med stöd av 8 § första stycket 2 lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

¹ Senaste lydelse 2010:1308.

Lydelse enligt prop. 2024/25:89 Föreslagen lydelse

102 kap.

20 §²

När den bidragsgrundande inkomsten och reduceringsinkomsten beräknas ska den handläggande myndigheten bortse från sådan förändring i utbetalning av aktivitetsersättning, sjukersättning, pensionsförmåner, äldre försörjningsstöd och livränta som föranleds av att den försäkrade

– är häktad,

– är intagen i kriminalvårdsanstalt,

– är intagen i ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga för verkställighet av sluten ungdomsvård, *eller*

– *på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan vistas i ett sådant familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende som avses i socialtjänstlagen (2025:000).*

– är intagen i ett hem som avses i 12 § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga för verkställighet av sluten ungdomsvård.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

106 kap.

19 §³

Om en försäkrad som får sjukersättning eller aktivitetsersättning vistas i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av *skyddstillsyn med särskild behandlingsplan*, ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar vistelsen. *Detsamma gäller för tid när den försäkrade vistas utanför an-*

Om en försäkrad som får sjukersättning eller aktivitetsersättning vistas i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av *vårdvistelse enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610)* ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar vistelsen.

² Senaste lydelse 2025:000.

³ Senaste lydelse 2015:983.

stalt enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).

27 §⁴

Den försäkrade ska betala för sitt uppehälle för varje dag som han eller hon

1. är häktad eller intagen i anstalt, *eller*

2. *vistas i familjehem eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av skyddstillsyn med särskild behandlingsplan.*

Vid vistelse i ett familjehem eller ett hem för vård eller boende gäller detta endast när staten bekostar vistelsen.

Den försäkrade ska betala för sitt uppehälle för varje dag som han eller hon är häktad eller intagen i anstalt.

31 §⁵

Om den som får omställningspension, garantipension till omställningspension eller änkepension vistas i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund av *skyddstillsyn med särskild behandlingsplan* ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar vistelsen. *Detsamma gäller för tid när en pensionsberättigad vistas utanför anstalt enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).*

Om den som får omställningspension, garantipension till omställningspension eller änkepension vistas i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten på grund *vårdvistelse enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610)* ska han eller hon för varje dag betala för sitt uppehälle när staten bekostar vistelsen.

⁴ Ändringen innebär bl.a. att andra stycket tas bort.

⁵ Senaste lydelse 2015:983.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna 7 kap. 2 §, 102 kap. 20 §, 106 kap. 19, 27 och 31 §§ ska tillämpas i sin äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.5 Förslag till lag om ändring i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid

Häriigenom föreskrivs att 2 § lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Infaller den tid, då enligt lag eller särskild författning en åtgärd senast ska vidtas, på en söndag, annan allmän helgdag, lördag, mid-sommarafton, julafton eller nyårsafton, får åtgärden vidtas nästa vardag.

Första stycket gäller inte i fråga om

1. de frister för häktningsframställning och häktningsförhandling som anges i 24 kap. 12 och 13 §§, 17 § fjärde stycket och 19 § rättegångsbalken,

2. den frist för sammanträde som anges i 19 § andra stycket lagen (1988:688) om kontaktförbud och som gäller

a) i ärende om kontaktförbud avseende gemensam bostad, och

b) i ärende om förbud enligt 3 kap. 5 § första stycket 2 lagen (2015:642) om europeisk skyddsorder, och

3. den frist för övervaknings-nämndens prövning av Kriminal-vårdens beslut om tillfälligt om-händertagande som anges i 26 kap. 22 § och 28 kap. 11 § brottsbalken.

3. den frist för övervaknings-nämndens prövning av Kriminal-vårdens beslut om tillfälligt om-händertagande som anges i 26 kap. 22 § och 27 kap. 9 § brottsbalken.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

2. Bestämmelsen i 2 § i sin äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2022:931.

1.6 Förslag till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

Häri genom föreskrivs att 19 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

En person som har dömts till straff eller någon annan påföljd för brott genom en dom som får verkställas trots att den inte har fått laga kraft, och som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller i särskilt ungdomshem med stöd av 32 kap. 5 § brottsbalken för verkställighet av påföljden, ska vid överklagande av domen anses som häktad för brottet. Detsamma gäller den som är omhändertagen enligt 28 kap. 11 § brottsbalken.

Det som i rättegångsbalken föreskrivs för brottmål ska gälla även vid förfarande om undanröjande av påföljd och utdömande av annan påföljd för brott eller om någon annan åtgärd i fråga om utdömd påföljd, om inget annat är föreskrivet. Om den dömd är intagen i anstalt eller i särskilt ungdomshem som avses i första stycket, för verkställighet av påföljd, ska han eller hon anses som häktad för brottet.

En person som har dömts till straff eller någon annan påföljd för brott genom en dom som får verkställas trots att den inte har fått laga kraft, och som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller i särskilt ungdomshem med stöd av 32 kap. 5 § brottsbalken för verkställighet av påföljden, ska vid överklagande av domen anses som häktad för brottet. Detsamma gäller den som är omhändertagen enligt 27 kap. 9 § brottsbalken.

Det som i rättegångsbalken föreskrivs för brottmål ska gälla även vid förfarande om undanröjande av påföljd och utdömande av annan påföljd för brott *och om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse eller upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt* eller om någon annan åtgärd i fråga om utdömd påföljd, om inget annat är föreskrivet. Om den dömd är intagen i anstalt eller i särskilt ungdomshem som avses i första stycket, för verkställighet av påföljd, ska han

¹ Senaste lydelse 2018:534.

Om en offentlig försvarare har förordnats för den dömd i mål om undanröjande av *påföljd* enligt 27 kap. 6 § eller 28 kap. 8 § brottsbalken, ska 31 kap. rättgångsbalken om ersättningsskyldighet för den tilltalade *tillämpas*. I övriga mål om undanröjande av påföljd eller någon annan åtgärd i fråga om utdömd påföljd ska ersättning till försvararen alltid betalas av staten.

eller hon anses som häktad för brottet.

Om en offentlig försvarare har förordnats för den dömd i mål om undanröjande av *böter som tilläggsanktion till villkorligt fängelse* enligt 27 kap. 4 § brottsbalken eller *mål om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt* enligt 27 kap. 7 § brottsbalken, ska 31 kap. rättgångsbalken om ersättningsskyldighet för den tilltalade *tillämpas*. I övriga mål om undanröjande av påföljd eller någon annan åtgärd i fråga om utdömd påföljd ska ersättning till försvararen alltid betalas av staten.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelsen i 19 § i sin äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.7 Förslag till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1957:668) om utlämning för brott ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §¹

Den som *här i riket* är åtalad för annat brott, för vilket är stadgat fängelse, eller som enligt dom mot honom *skall undergå* fängelse eller *eljest omhändertagas* på anstalt, *må ej* utlämnas så länge hindret består. *Samma lag vare*, om förundersökning inlett för brott som nyss nämnts.

Utan hinder av vad i första stycket *sägs må* utlämning *äga rum* för rättegång om den gärning som avses med den främmande statens begäran, på villkor att den utlämnade senare överlämnas till svensk myndighet enligt vad regeringen bestämmer.

Den som i *Sverige* är åtalad för annat brott, för vilket är stadgat fängelse, eller som enligt dom mot honom *eller henne ska avtjäna* fängelse *som inte är villkorligt* eller *annars omhändertas* på anstalt, *får inte* utlämnas så länge hindret består. *Detsamma gäller*, om förundersökning *har* inlett för brott som nyss nämnts.

Utan hinder av vad *som föreskrivs* i första stycket *får* utlämning *ske* för rättegång om den gärning som avses med den främmande statens begäran, på villkor att den utlämnade senare överlämnas till svensk myndighet enligt vad regeringen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 1975:292.

1.8 Förslag till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

Härigenom föreskrivs att 6, 8, 9, 12 och 14–16 §§ lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 §¹

Bifalles framställning om verkställighet *här i riket, skall* i beslutet *därom* det *åtdömda* straffet omvandlas till fängelse på lika lång tid.

Bifalles framställning om verkställighet i *Sverige, ska* i beslutet *om detta* det *utdömda* straffet omvandlas till fängelse på lika lång tid. *Det får inte beslutas att fängelsestraffet ska vara villkorligt.*

8 §²

En i Sverige meddelad dom, genom vilken någon dömts till fängelse, får verkställas i Danmark, Finland, Island eller Norge, om den dömde när verkställighet ska äga rum är medborgare eller har hemvist i den andra staten. Uppehåller han eller hon sig i någon av nämnda stater, får domen även verkställas där, om det med hänsyn till omständigheterna bedöms lämpligast.

En i Sverige meddelad dom, genom vilken någon dömts till fängelse *som inte är villkorligt*, får verkställas i Danmark, Finland, Island eller Norge, om den dömde när verkställighet ska äga rum är medborgare eller har hemvist i den andra staten. Uppehåller han eller hon sig i någon av nämnda stater, får domen även verkställas där, om det med hänsyn till omständigheterna bedöms lämpligast.

Bifalls en framställning om verkställighet av domen i den andra staten, ska Kriminalvården vid behov ombesörja att den dömde överförs till den staten. Vid en sådan transport tillämpas följande bestämmelser i häkteslagen (2010:611):

- 4 kap. 4 § om kroppsvisitation,
- 4 kap. 10 § första stycket om användning av fängsel, och

¹ Senaste lydelse 1964:548.

² Senaste lydelse 2017:140.

– 8 kap. 2 a § om möjligheten att i vissa fall begära hjälp av Polismyndigheten.

Påträffas den dömden i Sverige före frigivningen, får Polismyndigheten på begäran av en myndighet i den andra staten eller med anledning av en där utfärdad efterlysning ombesörja att han eller hon överförs till den staten för verkställighet av straffet.

Om det är nödvändigt för att en transport ska kunna genomföras, får den dömden hållas i förvar av Polismyndigheten, dock längst under 48 timmar.

Ska den dömden enligt vad som nu har sagts överföras från Sverige till den andra staten, anses den tid, under vilken han eller hon för ändamålet har varit omhändertagen av svensk myndighet, som strafftid.

9 §³

Om någon, som i Sverige har dömts till fängelse, ska överföras till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av domen, ska som villkor uppställas att han eller hon dels inte får åtalas eller straffas för något annat brott som begåtts före överförandet, dels inte får vidareöverlämnas eller vidareutlämnas till en stat utanför Norden. Det gäller dock inte om den dömden har samtyckt till åtgärden eller haft möjlighet att lämna den mottagande nordiska staten men inte gjort detta inom 45 dagar efter sitt slutliga frigivande eller har återvänt dit efter att ha lämnat landet.

Om någon, som i Sverige har dömts till fängelse *som inte är villkorligt*, ska överföras till Danmark, Finland, Island eller Norge för verkställighet av domen, ska som villkor uppställas att han eller hon dels inte får åtalas eller straffas för något annat brott som begåtts före överförandet, dels inte får vidareöverlämnas eller vidareutlämnas till en stat utanför Norden. Det gäller dock inte om den dömden har samtyckt till åtgärden eller haft möjlighet att lämna den mottagande nordiska staten men inte gjort detta inom 45 dagar efter sitt slutliga frigivande eller har återvänt dit efter att ha lämnat landet.

På framställning av den mottagande nordiska staten kan avsteg från villkoret beviljas. Om framställningen gäller åtal eller straff för något annat brott som begåtts före överförandet, ska 5 kap. 7 § lagen (2011:1165) om överlämnande från Sverige enligt en nordisk arresteringsorder tillämpas. Prövningen ska även omfatta om ett överläm-

³ Senaste lydelse 2011:1167.

nande för gärningen hade kunnat beviljas enligt 2 kap. 5 § 1–3 samma lag. Om framställningen gäller vidareöverlämnande eller vidareutlämning till en stat utanför Norden, ska 6 kap. 8 § lagen (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder eller 24 § lagen (1957:668) om utlämning för brott tillämpas. Behörig tingsrätt vid prövning enligt arresteringsorderlagen är Stockholms tingsrätt.

Första och andra styckena gäller inte om den dömde enligt vad därom är föreskrivet ska utvisas från Sverige och *därvid* får befordras till den andra staten.

Första och andra styckena gäller inte om den dömde enligt vad därom är föreskrivet ska utvisas från Sverige och *då* får befordras till den andra staten.

12 §⁴

Det som är bestämt om prävo- tid och övervakningstid i den stat där domen meddelats ska gälla på samma sätt som om domen meddelats i Sverige. De föreskrifter angående den dömdes skyldigheter som har meddelats i anslutning till domen ska gälla, om inte Kriminalvården beslutar något annat. I övrigt ska det som gäller enligt svensk lag om *skyddstillsyn* tillämpas.

Det som är bestämt om prävo- tid och övervakningstid i den stat där domen meddelats ska gälla på samma sätt som om domen meddelats i Sverige. De föreskrifter angående den dömdes skyldigheter som har meddelats i anslutning till domen ska gälla, om inte Kriminalvården beslutar något annat. I övrigt ska det som gäller enligt svensk lag om *villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion* tillämpas.

Beslutas i Danmark, Finland, Island eller Norge ändrade bestämmelser angående domen eller om förverkande av anståndet, ska beslutet gälla i Sverige.

14 §⁵

Om någon, som villkorligt *dömts* i Danmark, Finland, Island eller Norge, *här i riket* övertygas om annat brott som begåtts under prävo- tiden eller före dess bör-

Om någon, som *dömts* villkorligt i Danmark, Finland, Island eller Norge, i Sverige övertygas om annat brott som begåtts under prävo- tiden eller före dess bör-

⁴ Senaste lydelse 2021:444.

⁵ Senaste lydelse 1964:548.

jan, *må* rätten, *ändå* att övervakning i anledning av den tidigare domen *ej* anordnats här, undanröja den *å dömda* påföljden och för brotten döma till gemensam påföljd. *Därvid skall* den tidigare domen anses som dom *å skyddstillsyn*.

jan, *får* rätten, *även* om övervakning i anledning av den tidigare domen *inte har* anordnats här, undanröja den *ut dömda* påföljden och för brotten döma till gemensam påföljd. *Den* tidigare domen *ska då* anses som *en* dom *på villkorligt fängelse*.

15 §⁶

Övervakning av den som i Sverige dömts till *skyddstillsyn* får överflyttas till Danmark, Finland, Island eller Norge.

Beslutas i den andra staten ändrade bestämmelser avseende *skyddstillsynen*, ska beslutet gälla i Sverige.

Även om övervakningen överflyttats får åtgärd i fråga om *skyddstillsynen* beslutas i Sverige, om den dömd döms i Sverige för ett annat brott eller om behörig myndighet i Danmark, Finland, Island eller Norge hänskjuter ett ärende om sådan åtgärd till en svensk myndighet. Ett sådant hänskjutet ärende tas upp av Kriminalvården.

Övervakning av den som i Sverige dömts till *villkorligt fängelse med övervakning som tilläggs-sanktion* får överflyttas till Danmark, Finland, Island eller Norge.

Beslutas i den andra staten ändrade bestämmelser avseende *övervakningen*, ska beslutet gälla i Sverige.

Även om övervakningen överflyttats får åtgärd i fråga om *det villkorliga fängelsestraffet* beslutas i Sverige, om den dömd döms i Sverige för ett annat brott eller om behörig myndighet i Danmark, Finland, Island eller Norge hänskjuter ett ärende om sådan åtgärd till en svensk myndighet. Ett sådant hänskjutet ärende tas upp av Kriminalvården.

16 §⁷

Har i Danmark, Finland, Island eller Norge *beslutats undanröjande av villkorlig dom eller*

Ett i Danmark, Finland, Island eller Norge *meddelat beslut om att ett villkorligt fängelsestraff som dömts ut i Sverige inte*

⁶ Senaste lydelse 2021:444.

⁷ Senaste lydelse 1964:548.

skyddstillsyn, som ådömts här i riket, skall beslutet äga giltighet här. längre ska vara villkorligt, ska undanröjas eller annars verkställas i anstalt, ska gälla här.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 12 och 14–16 §§ i sina äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.9 Förslag till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)

Härigenom föreskrivs att 4 § skattebrottslagen (1971:69) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §¹

Om brott som avses i 2 § är grovt, döms för grovt skattebrott till fängelse, lägst *sex månader* och högst sex år.

Vid *bedömande* om brottet är grovt *skall* särskilt beaktas om det rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring eller om förfarandet ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av synnerligen farlig art.

Om brott som avses i 2 § är grovt, döms för grovt skattebrott till fängelse, lägst *ett* och högst sex år.

Vid *bedömningen av* om brottet är grovt *ska* särskilt beaktas om det rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring eller om förfarandet ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av synnerligen farlig art.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 1996:658.

1.10 Förslag till lag om ändring i passlagen (1978:302)

Härigenom föreskrivs att 19 § passlagen (1978:302) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

19 §¹

Passtillstånd fordras för den som

1. avtjänar fängelsestraff och inte är villkorligt frigiven, eller genomgår sluten ungdomsvård, utom när straffet eller vården är en månad *eller kortare tid*, eller

2. står under övervakning efter dom på *skyddstillsyn* eller efter villkorlig frigivning från fängelse.

1. avtjänar fängelsestraff *som inte är villkorligt* och inte är villkorligt frigiven, eller genomgår sluten ungdomsvård, utom när straffet eller vården är en månad, eller

2. står under övervakning efter dom på *villkorligt fängelse* eller efter villkorlig frigivning från fängelse.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 19 § i sina äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2005:655.

1.11 Förslag till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet

Härigenom föreskrivs att 2, 13 och 20 §§ lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §¹

Samarbete enligt denna lag avser

1. verkställighet i Sverige av

a) utländsk brottmålsdom, varigenom den dömden har erhållit villkorligt anstånd med ådömande av straff eller verkställighet av frihetsstraff eller på annat liknande sätt ålagts att under en prøvotid undergå kriminalvård i frihet,

b) utländsk brottmålsdom avseende frihetsberövande påföljd, sedan den dömden enligt beslut i den främmande staten har frigivits villkorligt eller annars överförs till kriminalvård utom anstalt,

2. verkställighet i främmande stat av

a) svensk dom på *skyddstillsyn*, a) svensk dom på *villkorligt fängelse*,

b) svensk dom på fängelse, sedan den dömden enligt beslut här i landet har frigivits villkorligt.

Vad som föreskrivs i denna lag om utländsk brottmålsdom gäller även i fråga om annat avgörande i främmande stat som har meddelats efter rättegång i brottmål.

13 §²

I fråga om kriminalvården under prøvotiden tillämpas 26 kap. 11, 13–18 §§ och 19 § första stycket brottsbalken.

En föreskrift eller ett beslut enligt 26 kap. 16 eller 17 § brotts-

I fråga om kriminalvården under prøvotiden tillämpas 26 kap. 11, 13–18 §§ och 19 § första stycket brottsbalken och *lagen (2028:000) om villkorligt fängelse*.

En föreskrift, *skyldighet*, eller ett beslut enligt 26 kap. 16 eller

¹ Senaste lydelse 1981:222.

² Senaste lydelse 2021:445.

balken får inte innebära en skärpning i förhållande till vad som bestämts i den främmande staten.

17 § brottsbalken eller 3 kap. 4–9 §§ lagen (2028:000) om villkorligt fängelse får inte innebära en skärpning i förhållande till vad som bestämts i den främmande staten.

20 §

Undanröjs villkorlig dom eller skyddstillsyn, som har ådömts enligt 18 §, och döms i stället till fängelse på viss tid, skall den dömde, i den mån det med hänsyn till omständigheterna provas skäligt, räknas till godo dels vad han kan ha utstått av frihetsberövande påföljd som ådömts genom den utländska domen för brott som omfattades av framställningen om verkställighet, dels tid varunder han med anledning av sådant brott varit anhållen eller häktad i den främmande staten. Därvid får bestämmas lindrigare straff än vad som är föreskrivet för gärningen.

Om det beslutas att ett villkorligt fängelsestraff som dömts ut enligt 18 § inte längre ska vara villkorligt ska den dömde, i den mån det är skäligt, tillgodoräknas dels tid som han eller hon har avtjänat av en frihetsberövande påföljd som dömts ut genom den utländska domen för brott som omfattades av framställningen om verkställighet, dels tid under vilken han eller hon med anledning av sådant brott varit anhållen eller häktad i den främmande staten. I sådana fall får det fastställas ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 2, 13 och 20 §§ i sina äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.12 Förslag till lag om ändring i bötesverkställighetslagen (1979:189)

Härigenom föreskrivs att 15 och 22 §§ bötesverkställighetslagen (1979:189) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

15 §¹

Om böter inte har kunnat drivas in och det beror på trots från den bötfällde, ska böterna på talan av åklagare förvandlas till fängelse. Bötesförvandling ska också ske om det av särskilda skäl är motiverat från allmän synpunkt.

Om den bötfällde, när förvandlingsstraffet ska beslutas, är skyldig att betala även andra böter än sådana som avses i första stycket, ska också dessa böter förvandlas.

Förvandlingsstraffet ska bestämmas till fängelse i lägst *forton dagar* och högst tre månader.

Om böter inte har kunnat drivas in och det beror på trots från den bötfällde, ska böterna på talan av åklagare förvandlas till fängelse *som inte är villkorligt*. Bötesförvandling ska också ske om det av särskilda skäl är motiverat från allmän synpunkt.

Förvandlingsstraffet ska bestämmas till fängelse i lägst *en* och högst tre månader.

22 §²

Förvandling av böter får *ej* ske av

1. böter, som har *ådömts* för brott som enligt domen begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning,

2. vite som har *utdömts* för underlåtenhet att fullgöra dom eller beslut rörande saken i mål som har handlagts enligt lagen

Förvandling av böter får *inte* ske av

1. böter, som har *dömts ut* för brott som enligt domen begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning,

2. böter som *utgör tilläggssanktion till villkorligt fängelse, eller*

3. vite som har *dömts ut* för underlåtenhet att fullgöra dom eller beslut rörande saken i mål som har handlagts enligt lagen

¹ Senaste lydelse 2020:1074.

² Senaste lydelse 1991:1140.

(1974:371) om rättegången i (1974:371) om rättegången i
arbetstvister. arbetstvister.

Om hinder i andra fall mot förvandling av böter eller viten finns
särskilda bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.13 Förslag till lag om ändring i lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

Härigenom föreskrivs att 46 § lagen (1988:870)¹ om vård av missbrukare i vissa fall ska upphöra att gälla vid utgången av den 31 december 2027.

¹ Senaste lydelse av 46 § 2005:467.

1.14 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

Häriigenom föreskrivs att 1 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

I brottmål får rätten besluta om rättspsykiatrisk undersökning i syfte att kunna bedöma

1. om det finns medicinska förutsättningar att överlämna den misstänkte till rättspsykiatrisk vård enligt 31 kap. 3 § brottsbalken, eller

2. om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning och i så fall tillståndets betydelse för frågan om påföljdsvalet enligt 30 kap. 6 § brottsbalken.

2. om den misstänkte har begått gärningen under påverkan av en allvarlig psykisk störning och i så fall tillståndets betydelse för frågor som avses i 31 kap. 4–6 §§ brottsbalken.

Ändamålet med undersökningen ska anges i rättens beslut. Avser beslutet en undersökning enligt första stycket 1, ska det av beslutet framgå om undersökningen ska omfatta förutsättningarna för vård med särskild utskrivningsprövning. Avser beslutet en undersökning enligt första stycket 2, får rätten besluta att undersökningen ska omfatta även frågan om huruvida den misstänkte

1. till följd av störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, eller

2. i anslutning till brottet själv genom rus eller på något annat liknande sätt har vållat det tillstånd som avses i 1 eller som utgör störningen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 2008:321.

1.15 Förslag till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

Häri genom föreskrivs att 1 och 4 §§ lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller *annars* behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om *åtgärder som kan antas bidra till att han eller hon avhåller sig från fortsatt brottslighet, skall* ett yttrande inhämtas från Kriminalvården.

När det i ett brottmål för att avgöra påföljdsfrågan eller *någon annan fråga som prövas i målet* behövs en särskild utredning om en misstänkts personliga förhållanden eller om *verkställigheten av en påföljd som den misstänkte kan komma att dömas till eller tidigare har dömts till, ska* ett yttrande inhämtas från Kriminalvården.

Ett sådant yttrande behöver dock inte inhämtas, om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig för rätten eller om den inhämtas på annat sätt.

4 §²

Visar det sig under utredningen att den misstänkte behöver personligt stöd eller annan hjälp, får Kriminalvården förordna en förtroendeman för honom, om han samtycker till det. Om den misstänkte begär det, skall förtroendemannen entledigas.

Ett uppdrag som förtroendeman upphör när

1. förundersökningen avslutas utan att åtal väcks,
2. åtalet läggs ned,
3. dom meddelas varigenom den misstänkte frikänns eller förklaras fri från påföljd eller påföljd efterges,
4. dom meddelas varigenom den misstänkte döms till böter eller villkorlig dom, eller
4. dom meddelas varigenom den misstänkte döms till böter, eller

¹ Senaste lydelse 2005:980.

² Ibid.

5. verkställbar dom rörande annan påföljd föreligger mot den miss-
tänkte.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.16 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §¹

Denna lag är tillämplig vid verkställighet av dom på fängelse, *dock inte fängelse som ådömts enligt 28 kap. 3 § brottsbalken*, om den dömda *skall* avtjäna fängelse i högst sex månader.

Denna lag är tillämplig vid verkställighet av dom på fängelse *som inte är villkorligt* om den dömda *ska* avtjäna fängelse i högst sex månader. *Den är också tillämplig om domen avser fängelse som endast till viss del inte är villkorligt och då vid verkställighet av straffet i den delen.*

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelsen i 1 § i sin äldre lydelse ska tillämpas beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2005:42.

1.17 Förslag till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 3 och 17 §§ lagen (1998:620) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §¹

Registret ska innehålla uppgifter om den som

1. genom dom, beslut, strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot har ålagts påföljd för brott,

2. har ålagts förvandlingsstraff för böter,

3. med tillämpning av 30 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd,

4. på grund av åklagares beslut enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken, 9 eller 17 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare eller 46 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall inte har åtalats för brott, eller

5. har meddelats

a) kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud,

b) tillträdesförbud enligt lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang, dock inte tillträdesförbud enligt 9 a § i den lagen,

c) förbud enligt 3 kap. 5 § lagen (2015:642) om europeisk skyddsorder,

d) tillträdesförbud enligt lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek, eller

e) vistelseförbud enligt lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud.

3. med tillämpning av 31 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd,

4. på grund av åklagares beslut enligt 20 kap. 7 § rättegångsbalken, 9 eller 17 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, eller

¹ Senaste lydelse 2024:8.

17 §²

Utöver vad som följer av 16 § ska uppgifter om

1. *fängelse- eller förvandlingsstraff för böter gallras tio år efter frigivningen,* 1. *fängelsestraff som inte är villkorligt eller förvandlingsstraff för böter gallras tio år efter frigivningen,*

2. fängelsestraff som ska anses helt verkställt genom tidigare frihetsberövande eller från vilket någon genom beslut om nåd helt har befriats gallras tio år efter domen eller beslutet,

3. förvandlingsstraff för böter som har fallit bort enligt 18 § bötesverkställighetslagen (1979:189) gallras fem år efter det att straffet föll bort,

4. *skyddstillsyn eller villkorlig dom gallras* 4. *fängelsestraff som beslutats vara villkorligt gallras*

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

5. sluten ungdomsvård gallras tio år efter det att påföljden helt verkställts,

6. ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

7. *överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall gallras*

a) *tio år efter domen eller beslutet, eller*

b) *fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,*

8. överlämnande till rättspsykiatrisk vård gallras tio år efter utskrivningen,

9. böter gallras fem år efter domen, beslutet eller godkännan-

7. överlämnande till rättspsykiatrisk vård gallras tio år efter utskrivningen,

8. böter gallras fem år efter domen, beslutet eller godkännan-

² Senaste lydelse 2025:159.

det av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot,

10. att någon enligt 30 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd gallras

a) tio år efter domen eller beslutet, eller

b) fem år efter domen eller beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet eller brotten,

11. åklagares beslut att inte åtala för brott gallras

a) tio år efter beslutet, eller

b) tre år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för brottet,

12. beslut om kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud och förbud enligt 3 kap. 5 § lagen (2015:642) om europeisk skyddsorder gallras tio år efter beslutet,

13. beslut om tillträdesförbud enligt lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang och lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek gallras fem år efter beslutet, och

14. beslut om vistelseförbud enligt lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud gallras

a) tio år efter beslutet, eller

b) fem år efter beslutet, om uppgiften avser en person som var under 18 år vid tidpunkten för beslutet.

det av strafföreläggandet eller föreläggandet av ordningsbot,

9. att någon enligt 31 kap. 6 § brottsbalken har förklarats fri från påföljd gallras

10. åklagares beslut att inte åtala för brott gallras

11. beslut om kontaktförbud enligt lagen (1988:688) om kontaktförbud och förbud enligt 3 kap. 5 § lagen (2015:642) om europeisk skyddsorder gallras tio år efter beslutet,

12. beslut om tillträdesförbud enligt lagen (2005:321) om tillträdesförbud vid idrottsarrangemang och lagen (2021:34) om tillträdesförbud till butiker, badanläggningar och bibliotek gallras fem år efter beslutet, och

13. beslut om vistelseförbud enligt lagen (2024:7) om preventiva vistelseförbud gallras

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

2. Bestämmelserna i 3 § ska tillämpas i sina äldre lydelse beträffande domar och beslut som meddelats före ikraftträdandet.

3. Bestämmelserna i 17 § ska tillämpas i sina äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.18 Förslag till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling

Härigenom föreskrivs att 5, 10 och 13 §§ lagen (2000:1225) om straff för smuggling ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Om ett brott som avses i 3 § är att anse som grovt, döms för grovt smuggling till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt *skall* det särskilt beaktas om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning, om gärningen med hänsyn till omständigheterna kring införseln, utförseln eller förfogandet varit av särskilt farlig art eller om gärningen annars inneburit en allvarlig kränkning av ett betydande samhällsintresse.

Om ett brott som avses i 3 § är att anse som grovt, döms för grovt smuggling till fängelse, lägst ett och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt *ska* det särskilt beaktas om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning, om gärningen med hänsyn till omständigheterna kring införseln, utförseln eller förfogandet varit av särskilt farlig art eller om gärningen annars inneburit en allvarlig kränkning av ett betydande samhällsintresse.

10 §

Om ett brott som avses i 8 § är att anse som grovt, döms för grovt tullbrott till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt *skall* det särskilt beaktas om gärningen rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats syste-

Om ett brott som avses i 8 § är att anse som grovt, döms för grovt tullbrott till fängelse, lägst ett och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt *ska* det särskilt beaktas om gärningen rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats syste-

matiskt eller i större omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

matiskt eller i större omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

13 §

Om ett brott som avses i 12 § är att anse som grovt, döms för grov olovlig befattningsmed smuggelgods till fängelse, lägst *sex månader* och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt *skall* det särskilt beaktas om gärningen rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Om ett brott som avses i 12 § är att anse som grovt, döms för grov olovlig befattningsmed smuggelgods till fängelse, lägst *ett och högst* sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt *ska* det särskilt beaktas om gärningen rört mycket betydande belopp, om gärningsmannen använt falska handlingar eller vilseledande bokföring, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller om gärningen annars varit av särskilt farlig art.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.19 Förslag till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

Härigenom föreskrivs att 8 a kap. 1 § utlänningslagen (2005:716) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 a kap.

1 §¹

En utlänning får utvisas ur Sverige om han eller hon döms för brott till en strängare påföljd än böter, *eller om en domstol undanröjer en villkorlig dom eller skyddstillsyn som utlänningen har dömts till och dömer till en annan påföljd*, och

En utlänning får utvisas ur Sverige om han eller hon döms för brott till en strängare påföljd än böter och

1. gärningen är av sådant slag och övriga omständigheter är sådana att det kan antas att han eller hon kommer att göra sig skyldig till fortsatt brottslighet här i landet, eller

2. brottet har ett straffvärde som motsvarar fängelse i minst sex månader eller som annars är av sådan karaktär att utlänningen inte bör få stanna kvar i Sverige.

I 4–7 §§ finns särskilda bestämmelser om utvisning av personer som tillhör vissa personkategorier.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

2. Bestämmelsen i 8 a kap. 1 § ska tillämpas i sin äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2022:1015.

1.20 Förslag till lag om ändring i bidragsbrottslagen (2007:612)

Härigenom föreskrivs att 3 § bidragsbrottslagen (2007:612) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §¹

Om brott som avses i 2 § är grovt, döms för grovt bidragsbrott till fängelse, lägst *sex månader* och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas

1. *om* brottet rört betydande belopp,

2. *om* den som begått brottet använt falska handlingar, eller

3. *om* gärningen ingått i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning.

Om brott som avses i 2 § är grovt, döms för grovt bidragsbrott till fängelse, lägst *ett* och högst sex år.

Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas *om*

1. brottet rört betydande belopp,

2. den som begått brottet använt falska handlingar, eller

3. gärningen ingått i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 2019:652.

1.21 Förslag till lag om ändring i fängelselagen (2010:610)

Härigenom föreskrivs att 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610) ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2024/25:89 Föreslagen lydelse

11 kap.

3 §¹

Vårdvistelse innebär att en intagen är placerad i ett sådant hem som avses i 9 kap. 1 § socialtjänstlagen (2025:000).

Vårdvistelse får beviljas en intagen som har behov av vård eller behandling mot missbruk av beroendeframkallande medel eller mot något annat särskilt förhållande som kan antas ha samband med hans eller hennes brottslighet, om det inte finns någon beaktansvärd risk för att den intagne kommer att begå brott, undandra sig straffets fullgörande eller på annat sätt allvarligt missköta sig.

Om missbruk av beroendeframkallande medel eller något annat särskilt förhållande som kräver vård eller annan behandling i väsentlig grad har bidragit till att brottet har begåtts, talar detta särskilt för att vårdvistelse ska beviljas.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 2025:000.

1.22 Förslag till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 2 § häkteslagen (2010:611) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §¹

Denna lag gäller den som är

1. häktad, anhållen eller gripen på grund av misstanke om brott,
2. häktad av annan anledning än misstanke om brott,
3. intagen i ett häkte eller en polisarrest i avvaktan på att han eller hon ska förpassas till en kriminalvårdsanstalt eller ett särskilt ungdomshem,

4. tillfälligt placerad i ett häkte med stöd av fängelselagen (2010:610), eller

5. omhändertagen enligt 28 kap. 11 § fjärde stycket brottsbalken i avvaktan på att ett beslut om *undanröjande* av skyddstillsyn får laga kraft.

5. omhändertagen enligt 27 kap. 9 § fjärde stycket brottsbalken i avvaktan på att ett beslut om *upphävande* av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt får laga kraft.

Första stycket 1 gäller inte den som är gripen enligt 35 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelsen i 1 kap. 2 § ska tillämpas i sin äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 2022:932.

1.23 Förslag till lag om ändring i lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott

Härigenom föreskrivs att 5 och 7 §§ lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Är brott som avses i 3 eller 4 § grovt, döms för grovt penningtvättsbrott till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Vid *bedömande* av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om de brottsliga åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

Är brott som avses i 3 eller 4 § grovt, döms för grovt penningtvättsbrott till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Vid *bedömningen* av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen avsett betydande värden, om de brottsliga åtgärderna har ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller i större omfattning eller i annat fall varit av särskilt farlig art.

7 §

Den som, i näringsverksamhet eller såsom led i en verksamhet som bedrivs vanemässigt eller annars i större omfattning, medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 §, döms för *näringspenningtvätt* till fängelse i högst två år.

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst sex år.

Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Är brottet ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. Till samma straff döms den som i annat fall än som anges i första stycket medverkar till en åtgärd som skäligen kan antas vara vidtagen i sådant syfte som anges i 3 §.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.24 Förslag till lag om ändring i lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 4 § och 3 kap. 12 och 21 §§ lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

4 §

Med en svensk dom på frihetsberövande påföljd avses i denna lag en dom eller ett slutligt beslut

1. som har meddelats av en svensk domstol,	
2. som avser fängelse, överlämnande till rättspsykiatrisk vård eller sluten ungdomsvård, och	2. som avser fängelse <i>som inte är villkorligt</i> , överlämnande till rättspsykiatrisk vård eller sluten ungdomsvård, och
3. som har fått laga kraft.	

3 kap.

12 §

Om den frihetsberövande påföljden i den utländska domen behöver anpassas för att kunna verkställas i Sverige, ska Kriminalvården

1. besluta i fråga om påföljdens art eller längd, eller
2. överlämna åt Åklagarmyndigheten att göra en ansökan hos tingsrätten om att en ny påföljd ska bestämmas.

Beslut enligt första stycket 1 får meddelas endast om anpassningen av påföljden är av enklare slag.

En utländsk dom på frihetsberövande påföljd får, med hänsyn till dess art, endast anpassas till fängelse, överlämnande till rättspsykiatrisk vård eller sluten ungdomsvård.

En utländsk dom på frihetsberövande påföljd får, med hänsyn till dess art, endast anpassas till fängelse *som inte är villkorligt*, överlämnande till rättspsykiatrisk vård eller sluten ungdomsvård.

En frihetsberövande påföljd som har anpassats enligt första stycket får inte bli strängare än den ursprungliga frihetsberövande påföljden.

21 §¹

Verkställighet i Sverige ska ske enligt vad som gäller vid verkställighet av fängelse, sluten ungdomsvård eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård, om inte annat följer av denna lag.

Verkställighet i Sverige ska ske enligt vad som gäller vid verkställighet av fängelse *som inte är villkorligt*, sluten ungdomsvård eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård, om inte annat följer av denna lag.

Verkställighet får ske även om påföljden är strängare än vad som enligt svensk lag hade kunnat följa på brottet eller brotten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 2018:1261.

1.25 Förslag till lag om ändring i lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 4 §, 2 kap. 5 § och 3 kap. 12 och 13 §§ lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

4 §

Med en svensk dom på frivårdspåföljd avses i denna lag en dom

1. som har meddelats av en svensk domstol,	
2. som avser fängelse i de fall den dömde villkorligt frigetts, <i>villkorlig dom eller skyddstillsyn</i> , och	2. som avser fängelse i de fall <i>straffet har beslutats vara villkorligt eller den dömde villkorligt frigetts</i> , och

3. som har fått laga kraft.

Med en svensk dom på frivårdspåföljd avses i denna lag även ett

1. beslut om villkorlig frigivning, eller	
2. beslut som har meddelats med stöd av brottsbalken i samband med verkställigheten av en påföljd som avses i första stycket 2 och som inte innebär att <i>en villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjts</i> eller att villkorligt medgiven frihet förklarats förverkad.	2. beslut som har meddelats med stöd av brottsbalken <i>eller lagen (2028:000) om villkorligt fängelse</i> i samband med verkställigheten av en påföljd som avses i första stycket 2 och som inte innebär att <i>ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt upphävs</i> eller att villkorligt medgiven frihet förklarats förverkad.

2 kap.

5 §¹

Sedan domen på frivårdspåföljd har erkänts i den andra medlemsstaten, får följdbeslut meddelas i Sverige endast om den behöriga myndigheten i den andra medlemsstaten har återfört behörigheten att meddela sådana beslut hit.

¹ Senaste lydelse 2021:447.

Kriminalvården ska överlämna ett ärende om följdbeslut som myndigheten inte själv är behörig att besluta om, till

1. den övervakningsnämnd inom vars verksamhetsområde övervakningen bedrevs eller kunde ha bedrivits vid tiden för beslutet om översändande enligt 2 §, om domen avser fängelse i de fall den dömde villkorligt frigetts, eller

2. åklagare, om domen avser villkorlig dom eller skyddstillsyn. 2. åklagare, om domen avser villkorligt fängelse.

3 kap.

12 §²

Om en skyldighet som den dömde har enligt domen på frivårdspåföljd är oförenlig med de skyldigheter som följer av eller de möjligheter att meddela föreskrifter som finns i 26 kap. 11 och 14–17 §§ eller i 28 kap. 2 a § brottsbalken, ska Kriminalvården anpassa skyldigheten.

Om en skyldighet som den dömde har enligt domen på frivårdspåföljd är oförenlig med de skyldigheter som följer av eller de möjligheter att meddela föreskrifter som finns i 26 kap. 11 och 14–17 §§ eller i 27 kap. 2 § brottsbalken och i 1 kap. 6–9 §§, 2 kap. 5 §, 3 kap. 1, 4–9 §§ lagen (2028:000) om villkorligt fängelse, ska Kriminalvården anpassa skyldigheten.

Den anpassade skyldigheten ska så nära som möjligt motsvara det som bestämts i domen på frivårdspåföljd. Anpassningen får inte innebära att skyldigheten blir strängare än den ursprungliga skyldigheten.

13 §³

Verkställigheten av domen på frivårdspåföljd, i enlighet med verkställbarhetsförklaringen, ska påbörjas när beslutet enligt 9 § fått laga kraft.

Vid verkställigheten tillämpas 26 kap. 11–18 §§ och 19 § första stycket och 28 kap. 2 a § tredje stycket, 5 a och 7 §§ brottsbalken. För verkställigheten gäller även 37 och 38 kap. brottsbalken.

Vid verkställigheten tillämpas 26 kap. 11–18 §§, 19 § första stycket och 27 kap. 5 § brottsbalken samt lagen (2028:000) om villkorligt fängelse. För verkstäl-

² Senaste lydelse 2021:447.

³ Ibid.

ligheten gäller även 37 och 38 kap.
brottsbalken.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 1 kap. 4 §, 2 kap. 5 § och 3 kap. 12 och 13 §§ ska tillämpas i sina äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.26 Förslag till lag om ändring i lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 1 och 4 §§ lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap. 1 §¹

För *insiderbrott* döms

1. den som har insiderinformation och som för egen eller någon annans räkning förvärvar eller avyttrar finansiella instrument som informationen rör genom handel på värdepappersmarknaden, eller ändrar eller återkallar en order avseende sådana finansiella instrument,

2. den som har insiderinformation och som råder eller uppmanar någon annan att förvärva eller avyttra finansiella instrument som informationen rör genom handel på värdepappersmarknaden, eller att ändra eller återkalla en order avseende sådana finansiella instrument, eller

3. den som följer ett sådant råd eller en sådan uppmaning som avses i 2 genom att förfara på det sätt som anges i 1, om rådet eller uppmaningen grundar sig på insiderinformation.

Straffet är fängelse i högst två år.

Om brott som avses i första stycket med hänsyn till gärningsmannens ställning, den vinning för gärningsmannen som brottet medfört eller övriga omständigheter är grovt, döms för grovt insiderbrott till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år.

Om gärningen är ringa döms det inte till ansvar.

Om brott som avses i första stycket med hänsyn till gärningsmannens ställning, den vinning för gärningsmannen som brottet medfört eller övriga omständigheter är grovt, döms för grovt insiderbrott till fängelse i lägst *ett* och högst sex år.

¹ Senaste lydelse 2020:21.

4 §

För *marknadsmanipulation* döms

1. den som genomför en transaktion, lägger en order eller annars agerar på ett sätt som ger falska eller vilseledande signaler avseende pris, tillgång eller efterfrågan på finansiella instrument eller spotavtal avseende råvaror som relaterar till instrumenten,

2. den som genomför en transaktion, lägger en order eller annars agerar på ett sätt som låser fast priset på ett eller flera finansiella instrument eller spotavtal avseende råvaror som relaterar till instrumenten, på en onormal eller konstlad nivå,

3. den som genomför en transaktion, lägger en order eller annars agerar på ett sätt som påverkar priset på finansiella instrument eller spotavtal avseende råvaror som relaterar till instrumenten, genom att utnyttja falska förespeglingar eller andra slag av vilseledande eller manipulationer,

4. den som sprider information som ger falska eller vilseledande signaler avseende pris, tillgång eller efterfrågan på finansiella instrument eller spotavtal avseende råvaror som relaterar till instrumenten, eller som låser fast priset på ett eller flera sådana instrument eller spotavtal på en onormal eller konstlad nivå, eller

5. den som sprider falska eller vilseledande uppgifter, tillhandahåller oriktiga eller vilseledande ingångsvärden eller på annat sätt manipulerar beräkningen av ett referensvärde.

Om brottet med hänsyn till omfattningen av manipulationen, gärningsmannens ställning eller övriga omständigheter är grovt, döms för *grov marknadsmanipulation* till fängelse i lägst *sex månader* och högst sex år.

Om brottet med hänsyn till omfattningen av manipulationen, gärningsmannens ställning eller övriga omständigheter är grovt, döms för *grov marknadsmanipulation* till fängelse i lägst *ett och högst sex år*.

Om gärningen är ringa döms det inte till ansvar.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.27 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

Härigenom föreskrivs att 2 och 3 §§ lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Om någon har dömts till fängelse på viss tid eller till sluten ungdomsvård och den dömde med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad i Sverige eller utomlands under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömde som verkställighet av påföljden.

Om någon har dömts till fängelse *som inte är villkorligt* på viss tid eller till sluten ungdomsvård, *eller om rätten har upphävt ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt*, och den dömde med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad i Sverige eller utomlands under en sammanhängande tid av minst 24 timmar, ska tiden för frihetsberövandet tillgodoräknas den dömde som verkställighet av påföljden.

Tillgodoräknande ska dock inte ske om

1. tiden för frihetsberövandet redan tillgodoräknats den dömde, eller

2. den dömde samtidigt avtjänat sådan frihetsberövande påföljd i annat mål.

Villkor som uppställts vid överförande av verkställighet från en annan stat till Sverige ska gälla vid tillämpning av denna paragraf.

3 §¹

Om någon döms till fängelse på viss tid eller till sluten ungdomsvård och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit fri-

Om någon döms till fängelse *som inte är villkorligt* på viss tid eller till sluten ungdomsvård och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påfölj-

¹ Senaste lydelse 2020:621.

hetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt verkställd genom frihetsberövandet. En förutsättning för ett sådant beslut är att den tid som den utdömda påföljden överstiger frihetsberövandet med är ringa.

den avser har varit frihetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt verkställd genom frihetsberövandet. En förutsättning för ett sådant beslut är att den tid som den utdömda påföljden överstiger frihetsberövandet med är ringa.

Om någon döms till böter, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning och med anledning av de brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit frihetsberövad på ett sätt som enligt 2 § ska tillgodoräknas som verkställighet av påföljd, får rätten besluta att påföljden ska anses helt eller delvis verkställd genom frihetsberövandet.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.28 Förslag till lag om ändring i strafftidslagen (2018:1251)

Härigenom föreskrivs att 1, 8, 17 och 18 §§ strafftidslagen (2018:1251) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Denna lag innehåller bestämmelser om när fängelsestraff får verkställas och hur strafftid ska beräknas.

Denna lag innehåller bestämmelser om när fängelsestraff får verkställas och hur strafftid ska beräknas.

Vad som i denna lag är föreskrivet om fängelsestraff gäller endast fängelsestraff som inte är villkorliga.

8 §¹

Om en dömd är häktad, omhändertagen enligt 26 kap. 22 § eller 28 kap. 11 § brottsbalken eller intagen i kriminalvårdsanstalt för verkställighet i ett annat mål när fängelsestraffet är verkställbart, ska verkställigheten påbörjas omedelbart där han eller hon förvaras.

Om den dömd inte förvaras i kriminalvårdsanstalt när verkställigheten enligt första stycket påbörjas och inte heller samtidigt är häktad eller omhändertagen enligt 26 kap. 22 § eller 28 kap. 11 § brottsbalken i ett annat mål, ska han eller hon överföras till kriminalvårdsanstalt för fortsatt verkställighet.

Om en dömd är häktad, omhändertagen enligt 26 kap. 22 § eller 27 kap. 9 § brottsbalken eller intagen i kriminalvårdsanstalt för verkställighet i ett annat mål när fängelsestraffet är verkställbart, ska verkställigheten påbörjas omedelbart där han eller hon förvaras.

Om den dömd inte förvaras i kriminalvårdsanstalt när verkställigheten enligt första stycket påbörjas och inte heller samtidigt är häktad eller omhändertagen enligt 26 kap. 22 § eller 27 kap. 9 § brottsbalken i ett annat mål, ska han eller hon överföras till kriminalvårdsanstalt för fortsatt verkställighet.

¹ Senaste lydelse 2022:933.

17 §²

Om inte annat framgår av särskilda bestämmelser ska strafftiden beräknas från och med den dag fängelsestraffet är verkställbart och

1. den dömden av den anledningen berövas friheten, eller
 2. den dömden berövas friheten
- eller redan är berövad friheten eller redan är berövad friheten som häktad eller omhändertagen som häktad eller omhändertagen enligt 26 kap. 22 § eller 28 kap. 11 § brottsbalken. enligt 26 kap. 22 § eller 27 kap. 9 § brottsbalken.

Strafftiden ska beräknas till och med den dag den dömden blir fri-given.

Om ett fängelsestraff redan har avtjänats före den dag som avses i första stycket, ska tidpunkten för strafftidens början i stället anses vara den dag domen eller beslutet i den del som avser fängelsestraff fått laga kraft.

18 §

När ett fängelsestraff på viss tid verkställs ska strafftiden beräknas i dagar. Ett fängelsestraff i månader eller år ska omräknas till dagar. Med en månad ska avses trettio dagar och med ett år trehundra-sextiofem dagar.

Om rätten har upphävt ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt och fastställt en tid som ska avräknas från straffet med anledning av vad den dömden har fullgjort av en tilläggsanktion, ska strafftiden enligt första stycket beräknas utifrån den tid som återstår efter sådan avräkning.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 8 och 17 §§ ska tillämpas i sin äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

² Senaste lydelse 2022:933.

1.29 Förslag till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område

Härigenom föreskrivs att 5 kap. 2 § lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

2 §

Dna-registret får innehålla dna-profiler från prov som har tagits med stöd av 28 kap. rättegångsbalken och som avser personer som

1. genom en dom som fått laga kraft har dömts till annan påföljd än böter, eller

2. har godkänt strafföreläggande som avser *villkorlig dom*.

2. har godkänt strafföreläggande som avser *villkorligt fängelse*.

1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

2. Bestämmelsen i 5 kap. 2 § ska tillämpas i sin äldre lydelse beträffande strafförelägganden som utfärdats före ikraftträdandet.

1.30 Förslag till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning

Härigenom föreskrivs att 4 § lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

En dömd får förklara att han eller hon avstår från att överklaga eller fullfölja ett överklagande av en dom eller ett beslut i den del som avser ungdomsövervakning (nöjdförklaring).

En nöjdförklaring får lämnas inför den domstol som har meddelat domen eller beslutet eller inför Kriminalvården. En nöjdförklaring får inte tas emot utan att både den som tar emot förklaringen och den dömden har tillgång till domen, beslutet eller rättsens bevis om utgången i målet som rör den dömden (domsbevis). Innan en nöjdförklaring lämnas ska den som tar emot förklaringen på lämpligt sätt ha klargjort innebörden och verkan av nöjdförklaringen för den dömden.

När en nöjdförklaring lämnas ska ett vittne närvara. En nöjdförklaring ska dokumenteras.

När en nöjdförklaring lämnas ska ett vittne närvara. *Något vittne behövs dock inte om nöjdförklaringen lämnas vid huvudförhandling i brottmålet.* En nöjdförklaring ska dokumenteras.

En nöjdförklaring får inte tas tillbaka. En nöjdförklaring innebär att domen eller beslutet i den del som avser ungdomsövervakning får laga kraft mot den dömden.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.31 Förslag till lag om ändring i lagen (2025:000) om internationell verkställighet i brottmål

Häri genom föreskrivs att 1 kap. 4 § och 3 kap. 11 och 20 §§ lagen (2025:000) om internationell verkställighet i brottmål ska ha följande lydelse.

Lydelse enligt prop. 2024/25:104 Föreslagen lydelse

1 kap. 4 §¹

I denna lag avses med

1. svensk dom på frihetsberövande påföljd: en av svensk domstol meddelad lagakraftvunnen dom, eller ett av svensk domstol meddelat lagakraftvunnet beslut, som avser fängelse eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård,

1. svensk dom på frihetsberövande påföljd: en av svensk domstol meddelad lagakraftvunnen dom, eller ett av svensk domstol meddelat lagakraftvunnet beslut, som avser fängelse *som inte är villkorligt* eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård,

2. svenskt bötesstraff: en av svensk domstol meddelad lagakraftvunnen dom, eller ett av svensk myndighet utfärdat och godkänt strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot, som avser böter enligt 25 kap. brottsbalken,

3. svenskt beslut om förverkande: ett av svensk domstol meddelat lagakraftvunnet beslut, eller ett av svensk myndighet utfärdat och godkänt strafföreläggande eller föreläggande av ordningsbot, om förverkande

a) som avser

– vinster från ett brott, eller

– egendom som någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett brott eller värdet av den mottagna ersättningen,

b) som avser egendom

– som har använts eller varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott,

– som har framställts genom brott,

– vars användande utgör brott,

¹ Senaste lydelse 2025:000.

- som någon har tagit befattning med på ett sätt som utgör brott, eller

- som på annat liknande sätt har varit föremål för brott, eller

- c) som meddelats med stöd av 36 kap. 5 eller 6 § brottsbalken,

4. *utländsk dom på frihetsberövande påföljd*: ett lagakraftvunnet avgörande som efter ett straffrättsligt förfarande har meddelats av en domstol i en annan stat och som avser fängelse eller någon annan frihetsberövande åtgärd under en begränsad eller obegränsad tid på grund av en gärning som är straffbar i den staten,

5. *utländskt bötesstraff*: ett lagakraftvunnet avgörande som efter ett straffrättsligt förfarande har meddelats av en domstol i en annan stat och som avser en skyldighet för en fysisk person att betala ett penningbelopp på grund av en gärning som är straffbar i den staten,

6. *utländskt beslut om förverkande*: ett lagakraftvunnet avgörande som efter ett straffrättsligt förfarande har meddelats av en domstol i en annan stat och som avser ett slutligt berövande av egendom när domstolen

- a) förklarat att egendomen har utgjort

- vinster från ett brott, eller

- ersättning för kostnader i samband med ett brott eller värdet av den mottagna ersättningen,

- b) förklarat att förverkandet avser egendom

- som har använts eller varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott,

- som har framställts genom brott,

- vars användande utgör brott,

- som någon har tagit befattning med på ett sätt som utgör brott, eller

- som på annat liknande sätt har varit föremål för brott, eller

- c) förklarat att egendomen härrör från brottslig verksamhet enligt regler som motsvarar bestämmelserna i 36 kap. 5 eller 6 § brottsbalken,

7. *utländsk utevarodom*: ett avgörande enligt 4, 5 eller 6 som inte behöver ha fått laga kraft, när avgörandet har meddelats efter talan av annan än den dömda eller den som beslutet om förverkande gäller och utan att han eller hon varit personligen närvarande vid förhandling i saken inför domstol.

Avgöranden som har meddelats av en domstol i en annan stat enligt första stycket 5 och 6 a och b ska likställas med avgöranden

som i den staten meddelats av en myndighet efter ett straffrättsligt förfarande, i den utsträckning det har avtalats i en internationell överenskommelse som är bindande för Sverige. Detsamma gäller sådana avgöranden som har meddelats efter ett förfarande som i den internationella överenskommelsen likställs med ett straffrättsligt förfarande.

3 kap.

11 §

Om den frihetsberövande påföljden i den utländska domen behöver anpassas för att kunna verkställas i Sverige, ska Kriminalvården

1. besluta i fråga om påföljdens art eller längd, eller

2. överlämna åt Åklagarmyndigheten att ansöka hos rätten om att en ny påföljd ska bestämmas.

En frihetsberövande påföljd får, med hänsyn till dess art, endast anpassas till fängelse eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård.

En frihetsberövande påföljd får, med hänsyn till dess art, endast anpassas till fängelse *som inte är villkorligt* eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård.

En frihetsberövande påföljd som har anpassats får inte bli strängare än den ursprungliga frihetsberövande påföljden.

20 §

Verkställighet i Sverige ska ske i enlighet med vad som gäller enligt svenska regler vid verkställighet av fängelse eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård.

Verkställighet i Sverige ska ske i enlighet med vad som gäller enligt svenska regler vid verkställighet av fängelse *som inte är villkorligt* eller överlämnande till rättspsykiatrisk vård.

Verkställighet får ske även om påföljden är strängare än vad som enligt svensk lag hade kunnat följa på brottet eller brotten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2028.

1.32 Förslag till förordning (2028:000) om villkorligt fängelse

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Denna förordning innehåller bestämmelser som kompletterar lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

2 § Den som tar emot en nöjdförklaring enligt 1 kap. 3 § lagen om villkorligt fängelse ska dokumentera uppgifter om

1. den dömdes identitet,
2. den dom eller det beslut som nöjdförklaringen avser,
3. när och på vilket sätt nöjdförklaringen har lämnats,
4. huruvida den dömden har biträts av tolk vid nöjdförklaringen,
5. vittnets namn, och
6. vem som har tagit emot nöjdförklaringen.

3 § När Kriminalvården har tagit emot en nöjdförklaring, ska myndigheten så snart som möjligt underrätta den domstol som har meddelat domen eller beslutet.

Om domen eller beslutet har överklagats av den dömden, ska myndigheten i stället så snart som möjligt underrätta den domstol som ska pröva överklagandet.

4 § När domstolen har tagit emot en nöjdförklaring, ska domstolen så snart som möjligt underrätta Kriminalvården.

Om domen eller beslutet har överklagats av den dömden, ska domstolen så snart som möjligt underrätta den domstol som ska pröva överklagandet.

5 § För den som är dömd till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning ska det föras en journal.

Av journalen ska det framgå vem som har dokumenterat en viss uppgift och när det gjordes.

6 § Om det meddelas ett beslut om att den dömden ska omhändertas enligt 27 kap. 9 § brottsbalken genom Polismyndighetens försorg, ska beslutet sändas till den myndigheten med uppgift om den ort där den dömden vistas eller senast har vistats eller har sin hemort.

I det fall ett sådant beslut meddelas av Kriminalvården ska myndigheten även underrätta den aktuella övervakningsnämnden. Om beslutet meddelas under en söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton, eller nära inpå en sådan dag, ska underrättelse också lämnas till den övervakningsnämnd som har eller kommer att ha beredskap. Denna nämnd behöver dock inte underrättas om beslutet meddelas nära inpå en dag då den aktuella övervakningsnämnden kan fatta beslut.

Polismyndigheten ska omedelbart efter det att den dömden har omhändertagits underrätta beslutsmyndigheten och Kriminalvården om datum och tidpunkt för omhändertagandet.

Om den dömden har omhändertagits enligt 27 kap. 11 § brottsbalken, ska Kriminalvården skyndsamt göra den utredning om den dömden som behövs och ge beslutsmyndigheten förslag till lämpliga åtgärder.

2 kap. Samhällstjänst

1 § Kriminalvården ansvarar för att ordna samhällstjänstplatser inom myndighetens verksamhetsområde.

2 § I samband med att en samhällstjänstsanktion börjar verkställas ska den dömden kallas till Kriminalvården för ett möte. Vid mötet ska utredas om den dömden, utöver oavlönat arbete, bör delta i programverksamhet, behandling eller annan särskilt anordnad verksamhet.

3 § Verkställighetsplanen ska utöver arbetsplan innehålla de övriga föreskrifter som är nödvändiga för verkställigheten. Arbetsplanen ska innehålla uppgifter om var arbetet ska utföras, vilka arbetstider som ska gälla samt det minsta och det högsta antalet timmar som den dömden får tillgodoräkna sig per vecka eller månad.

4 § Kriminalvården ska kontrollera att arbetsplanen följs.

3 kap. Övervakning

1 § Kriminalvården ansvarar för övervakningsverksamheten.

2 § Övervakningen ska utföras på ett sådant sätt att den dömda och den dömdes anhöriga inte i onödan tillfogas obehag.

3 § När en underrättelse om en dom eller ett beslut om villkorligt fängelse med övervakning kommer in till Kriminalvården, ska myndigheten genast vidta de åtgärder som behövs för att övervakningen snabbt ska bli verkningsfull.

Myndigheten ska också förordna en övervakare. Förordnandet ska meddelas genast, om påföljden har börjat verkställas och i annat fall så snart verkställigheten ska påbörjas.

4 § När en övervakningssanktion ska verkställas ska övervakaren eller annan tjänsteman vid Kriminalvården så snart som möjligt sammanträffa med den dömda. Vid mötet ska den dömda informeras om vad som ska gälla fram till dess att verkställighetsplanen har beslutats.

I anslutning till mötet ska en verkställighetsplan enligt 1 kap. 8 § lagen (2028:000) om villkorligt fängelse upprättas. Vid framtagande av verkställighetsplanen ska den dömdes behov av att delta i verksamhet som syftar till att motverka brott eller missbruk särskilt uppmärksammas.

Av verkställighetsplanen ska framgå på vilket sätt och i vilken omfattning den dömda ska hålla kontakt med övervakaren, myndigheten eller någon annan samt närmare om vad den dömda i övrigt ska rätta sig efter till följd av domen. Den dömda ska informeras om följderna av om han eller hon begår brott eller på något annat sätt inte fullför sina skyldigheter.

Verkställighetsplanen ska omprövas så ofta det finns anledning till det.

5 § Kriminalvården ska yttra sig om den dömdes förhållanden under övervakningstiden om yttrandet behövs som underlag för prövning av ett mål eller ett ärende hos en domstol, en nämnd som avses i 37 kap. brottsbalken, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Transportstyrelsen, Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten. Kriminal-

vården ska också på begäran yttra sig till Regeringskansliet när det behövs för beredningen av ett nådeärende.

6 § Det som föreskrivs om övervakare i denna förordning gäller också den som med stöd av 3 kap. 3 § lagen om villkorligt fängelse har förordnats att biträda övervakningen (biträdande övervakare).

7 § Den biträdande övervakaren ska samarbeta med Kriminalvården och hålla myndigheten underrättad om allt som är av betydelse för övervakningen.

8 § Den biträdande övervakaren ska regelbundet sammanträffa med den dömde.

9 § Om den biträdande övervakaren finner att en meddelad föreskrift bör ändras, att en ny föreskrift bör meddelas eller att en föreskrift inte längre behövs, ska den biträdande övervakaren skyndsamt anmäla detta till Kriminalvården.

10 § En biträdande övervakare har rätt till ersättning för sitt uppdrag. Kriminalvården prövar frågor om och betalar ut sådan ersättning. Om den biträdande övervakaren är en tjänsteman vid Kriminalvården som fullgör uppdraget i tjänsten, lämnas dock inte någon ersättning.

Kriminalvården får meddela föreskrifter om ersättningens storlek.

4 kap. Övriga bestämmelser

1 § De närmare föreskrifter som behövs för verkställighet av denna förordning meddelas av Kriminalvården.

2 § Kriminalvården får meddela föreskrifter om bidrag av allmänna medel för utgifter i samband med verkställighet av tilläggs sanktioner till villkorligt fängelse.

3 § Bestämmelser om skyldighet att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd finns i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

4 § Om Säkerhetspolisen i ett enskilt fall begär det, ska Kriminalvården lämna ut sådana uppgifter som behövs i verksamhet för personskydd för

1. statschefen, tronföljaren, en annan medlem av kungahuset, en talman, en riksdagsledamot, statsministern, ett statsråd, en statssekreterare eller kabinetssekreteraren,

2. en person vars personskydd Säkerhetspolisen ansvarar för i samband med statsbesök och liknande händelser, eller

3. en person som Säkerhetspolisen i ett enskilt fall har beslutat om personskydd för.

1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

2. Genom förordningen upphävs förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder.

3. Förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder gäller fortfarande för påföljder som har dömts ut före den 1 januari 2028.

1.33 Förslag till förordning (2028:000) om övervakning efter villkorlig frigivning

Häri genom föreskrivs följande.

Förordningens innehåll

1 § Denna förordning innehåller bestämmelser som kompletterar bestämmelserna om villkorlig frigivning från fängelse i 26 kap. 6–22 §§ brottsbalken.

Journal

2 § För den som är villkorligt frigiven och står under övervakning ska Kriminalvården föra journal.

Av journalen ska det framgå vem som har dokumenterat en viss uppgift och när det gjordes.

Övervakare och verkställighetsplan

3 § Till övervakare ska förordnas en tjänsteman vid Kriminalvården. En övervakare ska förordnas i så god tid att han eller hon kan förbereda uppdraget. Övervakaren ska om möjligt träffa den dömden innan den villkorliga frigivningen inleds.

4 § Den plan för övervakningen som ska upprättas enligt 26 kap. 14 § brottsbalken bör tas in i den verkställighetsplan som upprättats enligt 1 kap. 5 § fängelselagen (2010:610).

5 § Övervakningen ska utföras på ett sådant sätt att den dömden och den dömdes anhöriga inte i onödan tillfogas obehag.

Skriftligt besked om varning

6 § Om den dömden meddelas en varning, ska den dömden få ett skriftligt besked om detta.

Beslut om omhändertagande

7 § Om det meddelas ett beslut om att den dömda ska omhändertas enligt 26 kap. 22 § brottsbalken genom Polismyndighetens försorg, ska beslutet sändas till den myndigheten med uppgift om den ort där den dömda vistas eller senast har vistats eller har sin hemort.

I det fall ett sådant beslut meddelas av Kriminalvården ska myndigheten även underrätta den aktuella övervakningsnämnden. Om beslutet meddelas under en söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton och nyårsafton eller nära inpå en sådan dag, ska underrättelse också lämnas till den övervakningsnämnd som har eller kommer att ha beredskap. Denna nämnd behöver dock inte underrättas om beslutet meddelas nära inpå en dag då den aktuella övervakningsnämnden kan fatta beslut.

Polismyndigheten ska omedelbart efter det att den dömda har omhändertagits underrätta beslutsmyndigheten och Kriminalvården om datum och tidpunkt för omhändertagandet.

Expediering av beslut om förverkande av villkorligt medgiven frihet

8 § Förklarar en övervakningsnämnd villkorligt medgiven frihet helt eller delvis förverkad, ska nämnden genast sända beslutet till Kriminalvården. Är den frigivne omhändertagen enligt 26 kap. 22 § brottsbalken, ska beslutet även sändas till den myndighet som svarar för förvaringen av den omhändertagne.

Skyldighet att lämna yttranden

9 § Kriminalvården ska yttra sig om den dömdes förhållanden under övervakningstiden om yttrandet behövs som underlag för prövning av ett mål eller ett ärende hos en domstol, en nämnd som avses i 37 kap. brottsbalken, Polismyndigheten, Säkerhetspolisen, Transportstyrelsen, Åklagarmyndigheten eller Ekobrottsmyndigheten. Kriminalvården ska också på begäran yttra sig till Regeringskansliet när det behövs för beredningen av ett nådeärende.

Biträdande övervakare

10 § Till biträdande övervakare kan förordnas en tjänsteman vid Kriminalvården eller annan lämplig person.

11 § Den biträdande övervakaren ska samarbeta med Kriminalvården och hålla myndigheten underrättad om allt som är av betydelse för övervakningen.

12 § Den biträdande övervakaren ska regelbundet sammanträffa med den dömden.

13 § Om den biträdande övervakaren finner att den dömden åsidosätter sina skyldigheter under övervakningstiden, att en meddelad föreskrift bör ändras, att en ny föreskrift bör meddelas eller att en föreskrift inte längre behövs, ska övervakaren skyndsamt anmäla detta till Kriminalvården.

14 § En biträdande övervakare har rätt till ersättning för sitt uppdrag. Kriminalvården prövar frågor om och betalar ut sådan ersättning. Om den biträdande övervakaren är en tjänsteman vid Kriminalvården som fullgör uppdraget i tjänsten, lämnas dock inte någon ersättning.

Kriminalvården får meddela föreskrifter om ersättningens storlek.

Övriga bestämmelser

15 § De närmare föreskrifter som behövs för verkställighet av denna förordning meddelas av Kriminalvården.

16 § Kriminalvården får meddela föreskrifter om bidrag av allmänna medel för utgifter i samband med övervakning efter villkorlig frigivning.

17 § Bestämmelser om skyldighet att anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd finns i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

18 § Om Säkerhetspolisen i ett enskilt fall begär det, ska Kriminalvården lämna ut sådana uppgifter som behövs i verksamhet för personskydd för

1. statschefen, tronföljaren, en annan medlem av kungahuset, en talman, en riksdagsledamot, statsministern, ett statsråd, en statssekreterare eller kabinetssekreteraren,

2. en person vars personskydd Säkerhetspolisen ansvarar för i samband med statsbesök och liknande händelser, eller

3. en person som Säkerhetspolisen i ett enskilt fall har beslutat om personskydd för.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

1.34 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål

Härigenom föreskrivs att 7 § förordningen (1964:740) med föreskrifter för åklagare i vissa brottmål ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

7 §¹

Om domstolen med tillämpning av 34 kap. 3 § brottsbalken har beslutat att fängelse, *villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning* eller slutet ungdomsvård som utdömts i tidigare mål ska avse ytterligare brott, eller om den har bestämt påföljden med tillämpning av 34 kap. 2 § brottsbalken, ska åklagaren, om domen meddelats innan den tidigare domen fått laga kraft, skaffa upplysningar om utgången i det tidigare målet. Ska frågan om påföljd för brottet prövas på nytt av domstol enligt 34 kap. 6 § första stycket brottsbalken, ska åklagaren genast anmäla saken för prövning.

Om domstolen med tillämpning av 34 kap. 3 § brottsbalken har beslutat att fängelse eller slutet ungdomsvård som utdömts i tidigare mål ska avse ytterligare brott, eller om den har bestämt påföljden med tillämpning av 34 kap. 2 § brottsbalken, ska åklagaren, om domen meddelats innan den tidigare domen fått laga kraft, skaffa upplysningar om utgången i det tidigare målet. Ska frågan om påföljd för brottet prövas på nytt av domstol enligt 34 kap. 6 § första stycket brottsbalken, ska åklagaren genast anmäla saken för prövning.

8 §²

Uppkommer fråga om att *undandröja skyddstillsyn* enligt 28 kap. 8 § brottsbalken utan att framställning därom har gjorts av övervakningsnämnden, *skall* åklagaren, innan talan väcks, inhämta

Uppkommer fråga om att *upphäva beslutet om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt* enligt 27 kap. 7 § brottsbalken utan att framställning därom har gjorts av övervakningsnämnden, *ska* åklaga-

¹ Senaste lydelse 2020:793.

² Senaste lydelse 2005:988.

yttrande från övervakningsnämnden eller Kriminalvården. ren, innan talan väcks, inhämta yttrande från övervakningsnämnden eller Kriminalvården.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 7 och 8 §§ ska tillämpas i sina äldre lydelseer beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.35 Förslag till förordning om ändring i bötesverkställighetsförordningen (1979:197)

Härigenom föreskrivs att 17 § bötesverkställighetsförordningen (1979:197) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

17 §¹

Om indrivning av böter har avbrutits utan att böterna har blivit fullt betalda och om det enligt Kronofogdemyndighetens bedömning finns anledning att anta att böterna *skall* förvandlas, *skall* Kronofogdemyndigheten skyndsamt sända en redogörelse för förhållandet till åklagare som är behörig att föra talan om böternas förvandling. Redogörelsen *skall* innehålla upplysningar om den bötfällda och hans förmåga att betala böterna samt utdrag ur utsökings- och indrivningsdatabasen. Redogörelsen upprättas enligt formulär som fastställs av Kronofogdemyndigheten efter samråd med Åklagarmyndigheten.

Om böterna betalas helt eller delvis, sedan handlingarna har sänts till åklagaren men innan rätten har meddelat slutligt beslut i målet, *skall* Kronofogde-

Om indrivning av böter har avbrutits utan att böterna har blivit fullt betalda och om det enligt Kronofogdemyndighetens bedömning finns anledning att anta att böterna *ska* förvandlas, *ska* Kronofogdemyndigheten skyndsamt sända en redogörelse för förhållandet till åklagare som är behörig att föra talan om böternas förvandling. *Detsamma gäller om det finns anledning att anta att böter som utgör tilläggssanktion till villkorligt fängelse ska undanröjas och ersättas av någon annan tilläggs-sanktion.* Redogörelsen *ska* innehålla upplysningar om den bötfällda och hans förmåga att betala böterna samt utdrag ur utsökings- och indrivningsdatabasen. Redogörelsen upprättas enligt formulär som fastställs av Kronofogdemyndigheten efter samråd med Åklagarmyndigheten.

Om böterna betalas helt eller delvis, sedan handlingarna har sänts till åklagaren men innan rätten har meddelat slutligt beslut i målet, *ska* Kronofogde-

¹ Senaste lydelse 2006:1199.

myndigheten genast underrätta åklagaren.

Uppgift om att handlingarna har översänts till åklagaren och vilken dag detta har skett *skall* föras in i utsöknings- och indrivningsdatabasen. Utfärdar Kronofogdemyndigheten därefter nytt utdrag ur utsöknings- och indrivningsdatabasen, *skall* även uppgift om detta föras in i databasen. På grund av ett sådant utdrag får inte någon åtgärd vidtas för böternas förvandling utan att samtycke lämnas av den åklagare till vilken utdrag först sänts.

Bestämmelserna i denna paragraf tillämpas inte i fråga om en böt-fälld, som inte har kunnat anträffas eller som vistas utomlands.

myndigheten genast underrätta åklagaren.

Uppgift om att handlingarna har översänts till åklagaren och vilken dag detta har skett *ska* föras in i utsöknings- och indrivningsdatabasen. Utfärdar Kronofogdemyndigheten därefter nytt utdrag ur utsöknings- och indrivningsdatabasen, *ska* även uppgift om detta föras in i databasen. På grund av ett sådant utdrag får inte någon åtgärd vidtas för böternas förvandling utan att samtycke lämnas av den åklagare till vilken utdrag först sänts.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

1.36 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m.

Härigenom föreskrivs att 10 § förordningen (1990:893) om underrättelse om dom i vissa brottmål, m.m. ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §¹

Om en tilltalad som inte är häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt döms till fängelse enligt 28 kap. 3 § brottsbalken med beslut att domen *skall gå i verkställighet trots att den inte har vunnit* laga kraft, *skall* de handlingar som avses i 6 § samma dag sändas till den myndighet som avses i 6 § första stycket. I stället för domen får domsbevis sändas, varvid 2 § andra stycket tillämpas.

Om en tilltalad som inte är häktad eller intagen i kriminalvårdsanstalt döms till *delvis villkorligt* fängelse enligt 28 kap. 17 § brottsbalken med beslut att *straffet i den andra delen ska börja avtjänas trots att domen inte har fått* laga kraft, *ska* de handlingar som avses i 6 § samma dag sändas till den myndighet som avses i 6 § första stycket. I stället för domen får domsbevis sändas, varvid 2 § andra stycket tillämpas.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelsen i 10 § ska tillämpas i sin äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

¹ Senaste lydelse 1998:635.

1.37 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1994:1060) om intensivövervakning med elektronisk kontroll

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1994:1060) om intensivövervakning med elektronisk kontroll¹

dels att 5–8 §§ ska upphöra att gälla,

dels att 4 och 9 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §²

Har verkställighet utanför anstalt enligt lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll påbörjats och beslutar övervakningsnämnden att beslutet om sådan verkställighet ska upphävas eller beslutar Kriminalvården att beslutet tills vidare inte ska gälla, ska nämnden eller myndigheten underrätta Polismyndigheten. Under rättelsen ska innehålla uppgift om den ort där den dömda vistas eller senast har vistats eller har sin hemort. När Polismyndigheten omhändertar den dömda för förpassning till en kriminalvårdsanstalt eller ett häkte, ska myndigheten omedelbart underrätta övervakningsnämnden och Kriminalvården om datum och tidpunkt för omhändertagandet.

Meddelar Kriminalvården ett sådant beslut som avses i första stycket, ska myndigheten underrätta den aktuella övervakningsnämnden. Om beslutet meddelas under *en sådan dag som anges i 5 §* eller nära inpå en sådan dag, ska underrättelse också lämnas till den övervakningsnämnd som har eller kommer att ha beredskap. Denna nämnd behöver dock inte

Meddelar Kriminalvården ett sådant beslut som avses i första stycket, ska myndigheten underrätta den aktuella övervakningsnämnden. Om beslutet meddelas under *söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton* eller nära inpå en sådan dag, ska underrättelse också lämnas till den övervakningsnämnd som har eller kommer att ha beredskap *enligt förord-*

¹ Senaste lydelse av

5 § 1996:1088

6 § 2005:1012

7 § 2005:1012

8 § 1996:1088.

² Senaste lydelse 2019:99.

underrättas om beslutet meddelas nära inpå en arbetsdag.

ningen (2007:1174) med instruktion för övervakningsnämnderna. Denna nämnd behöver dock inte underrättas om beslutet meddelas nära inpå en arbetsdag.

9 §³

Kriminalvården får meddela närmare föreskrifter om beredskapen i övrigt samt ytterligare föreskrifter om *verkställigheten* av lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Kriminalvården får meddela närmare föreskrifter om *verkställighet* av lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

³ Senaste lydelse 2005:1012.

1.38 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs att 4 § och rubriken närmast före 4 § förordningen (1999:1134) om belastningsregister ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Uppgifter om den som dömts till skyddstillsyn

I fråga om den som har dömts till *skyddstillsyn* skall belastningsregistret även innehålla uppgifter om

1. beslut om förlängning av provotid,
2. beslut om förlängning av övervakningstid,
3. beslut om återupptagen övervakning, samt

4. beslut om att övervakningen med anledning av en dom på skyddstillsyn skall anstå eller att vidare verkställighet inte får äga rum.

Föreslagen lydelse

Uppgifter om den som dömts till villkorligt fängelse med övervakning som tilläggsstraff

4 §

I fråga om den som har dömts till *villkorligt fängelse med övervakning som tilläggsstraff* skall belastningsregistret även innehålla uppgifter om

1. beslut om förlängning av provotid,

2. beslut om att den dömda ska stå under övervakning från dagen för domen, eller, vid delvis villkorligt fängelse, att straffet i den andra delen får verkställas omedelbart, samt

3. beslut av högre rätt om att verkställigheten ska avbrytas.

-
1. Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.
 2. Bestämmelserna i 4 § ska tillämpas i sina äldre lydelse beträffande påföljder som dömts ut före ikraftträdandet.

1.39 Förslag till förordning om ändring i förordningen (2007:1174) med instruktion för övervakningsnämnderna

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (2007:1174) med instruktion för övervakningsnämnderna att det ska införas tre nya paragrafer, 1 a–1 c §§, och närmast före 1 a § en ny rubrik av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Beredskap

1 a §

Mellan kl. 09.00 och 13.00 under söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton och nyårsafton ska övervakningsnämnderna ha beredskap för att pröva

1. om ett beslut om tillfälligt omhändertagande enligt 26 kap. 22 § andra stycket eller 27 kap. 9 § andra stycket brottsbalken ska fortsätta att gälla,

2. om ett beslut om omhändertagande enligt 26 kap. 22 § första stycket eller 27 kap. 9 § första stycket brottsbalken ska upphöra att gälla, samt

3. frågor om upphävande av beslut om verkställighet utanför anstalt enligt lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll.

1 b §

Övervakningsnämnderna ska vara indelade i tre beredskapsområden. En övervakningsnämnd i

varje beredskapsområde ska ha beredskap under den tid som anges i 1 a §.

En övervakningsnämnd i varje beredskapsområde ska svara för samordningen av beredskapen inom området. Övervakningsnämnderna inom beredskapsområdet ska fördela beredskapen mellan sig.

En övervakningsnämnd som har beredskap ska underrätta andra övervakningsnämnder om sin befattning med ärenden som normalt skulle ha handlagts av dessa nämnder.

1 c §

Kriminalvården får meddela föreskrifter om

1. indelningen av övervakningsnämnderna i beredskapsområden,

2. vilken övervakningsnämnd som ska svara för samordningen av beredskapen inom beredskapsområdet, och

3. hur beredskapen ska fördelas mellan övervakningsnämnderna om de inte kan enas.

Kriminalvården får meddela närmare föreskrifter om beredskapen i övrigt.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

1.40 Förslag till förordning om ändring i fängelseförordningen (2010:2010)

Härigenom föreskrivs att 9 § fängelseförordningen (2010:2010) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 §¹

Kriminalvården ska före villkorlig frigivning pröva om den intagne ska stå under övervakning enligt 26 kap. 12 § brottsbalken.

Om Kriminalvården beslutar om övervakning, ska en övervakare förordnas i så god tid att han eller hon kan förbereda uppdraget.

Till övervakare ska en tjänsteman vid Kriminalvården eller annan lämplig person förordnas.

Kriminalvården ska före villkorlig frigivning pröva om den intagne ska stå under övervakning enligt 26 kap. 12 § brottsbalken.

I förordningen (2028:000) om övervakning efter villkorlig frigivning finns närmare bestämmelser om övervakningen.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

¹ Senaste lydelse 2020:292.

1.41 Förslag till förordning om ändring i strafftidsförordningen (2019:95)

Härigenom föreskrivs att 4 § strafftidsförordningen (2019:95) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Visar det sig, när ett fängelsestraff på viss tid ska verkställas, att den dömden har begått brottet före det att ett fängelsestraff som han eller hon dömts till för något annat brott har dömts ut, ska Kriminalvården, om det inte framgår av domarna att den andra påföljden har beaktats, anmäla det till åklagaren i det mål i vilket den dom som sist ska verkställas har meddelats.

Föreslagen lydelse

4 §

Visar det sig, när ett fängelsestraff på viss tid *som inte är villkorligt* ska verkställas, att den dömden har begått brottet före det att ett fängelsestraff som han eller hon dömts till för något annat brott har dömts ut, ska Kriminalvården, om det inte framgår av domarna att den andra påföljden har beaktats, anmäla det till åklagaren i det mål i vilket den dom som sist ska verkställas har meddelats.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2028.

2 Författningskommentar

2.1 Förslaget till lag (2028:000) om villkorligt fängelse

I lagen, som är ny, finns bestämmelser om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse. En tillhörande förordning föreslås i kapitel 1 till betänkandet.

Tilläggssanktioner till villkorligt fängelse regleras i övrigt i 27 kap. brottsbalken, medan förutsättningarna för att besluta att ett fängelsestraff ska vara villkorligt i huvudsak regleras i 28 kap. samma balk.

1 kap. Inledande bestämmelser

Lagens innehåll

1 § I lagens inledande paragraf finns bestämmelser om lagens innehåll. Våra överväganden när det gäller den lagtekniska lösningen i detta avseende finns i avsnitt 6.5.2.

Enligt vad som anges i *första stycket* innehåller lagen bestämmelser om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse.

I *andra stycket* ges en upplysning om att bestämmelser om verkställighet av dagsböter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse finns i bötesverkställighetslagen (1979:189).

Inledande av verkställighet och nöjdförklaring

2 § Paragrafen innehåller bestämmelser om inledande av verkställighet. Den är styrande både för den dömdes skyldighet att påbörja verkställigheten och för Kriminalvårdens skyldighet att se till att verkställigheten inleds. Överväganden finns i avsnitt 6.9.1.

I *första stycket* anges att en tilläggssanktion i form av samhällstjänst eller övervakning får verkställas när en dom eller ett beslut i den del som avser villkorligt fängelse med en sådan sanktion har fått laga kraft mot den dömd, eller vid den tidigare tidpunkt som rätten har beslutat enligt 27 kap. 3 § andra stycket brottsbalken. Prövotiden för villkorligt fängelse räknas som utgångspunkt från den dag rättsens avgörande i påföljdsdelen får laga kraft mot den dömd (se 26 kap. 5 a § brottsbalken). När det gäller övervakning som tilläggssanktion kan dock rätten, om det finns särskilda skäl, besluta att den dömd ska stå under övervakning redan från dagen för domen och, om straffet endast delvis är villkorligt, att straffet i den andra delen ska börja avtjänas trots att domen inte har fått laga kraft. Om rätten har fattat ett sådant beslut räknas prövotiden från dagen för domen i stället för dagen för laga kraft. Att den dömd överklagar andra delar av avgörandet, t.ex. gällande skadestånd, utgör inte hinder mot verkställighet av tilläggssanktionen. Verkställigheten hindras inte heller av att åklagaren eller målsäganden överklagar domen eller beslutet.

Enligt vad som anges i *andra stycket* ska verkställigheten påbörjas så snart som möjligt efter det att domen eller beslutet i den del som avser villkorligt fängelse är verkställbar mot den dömd. Regleringen motiveras av att det från kriminalpolitisk synpunkt är angeläget att verkställigheten av en utdömd påföljd sker i så nära anslutning till domstolens prövning som möjligt. I många fall kan också den dömd vara särskilt motiverad att fullgöra åtgärder som åläggs honom eller henne med anledning av en dom i omedelbar anslutning till domstolsförhandlingen, varför det är viktigt att åtgärderna kan komma till stånd så snabbt som möjligt.

3 § Paragrafen innehåller bestämmelser om nöjdförklaring. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.2.

Av *första stycket* framgår att en dömd får förklara att han eller hon avstår från att överklaga eller fullfölja ett överklagande av en dom eller ett beslut i den del som avser villkorligt fängelse (nöjdförklar-

ing). Genom en sådan nöjdförklaring kan den dömde åstadkomma ett lagakraftvunnet avgörande om han eller hon önskar att verkställigheten av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion ska komma i gång snabbare. Även den som har dömts till villkorligt fängelse med dagsböter som tilläggsanktion kan ha ett intresse av att förklara sig nöjd, eftersom prövotiden för det villkorliga fängelsestraffet då börjar löpa direkt. En nöjdförklaring enligt bestämmelsen måste avse såväl det villkorliga fängelsestraffet i sig som den tilläggsanktion, eller de tilläggsanktioner, det har förenats med.

Enligt *andra stycket* lämnas en nöjdförklaring inför den domstol som har meddelat domen eller beslutet eller inför Kriminalvården. En nöjdförklaring får inte tas emot utan att både den som tar emot förklaringen och den dömde har tillgång till domen, beslutet eller rättens bevis om utgången i målet som rör den dömde (domsbevis). Det krävs alltså att både den som tar emot nöjdförklaringen och den dömde har tillgång till domen, beslutet eller domsbeviset, t.ex. i form av en utskrift eller elektroniskt, för att en nöjdförklaring ska få tas emot. Ansvar för det vilar på den som tar emot nöjdförklaringen. Om den dömde inte har tillgång till det underlag som krävs när han eller hon vill lämna en nöjdförklaring, får Kriminalvården, om myndigheten inte har tillgång till domen eller beslutet, bistå den dömde genom att t.ex. hämta in domen eller beslutet från den aktuella domstolen. Om det inte är möjligt kan den dömdes önskan att lämna en nöjdförklaring inte tillmötesgå. (Jfr prop. 2019/20:118 s. 136.)

Vidare anges att innan en nöjdförklaring lämnas ska den som tar emot förklaringen på lämpligt sätt ha klargjort innebörden och verkan av nöjdförklaringen för den dömde. Detta ställer krav på att informationen om innebörden och verkan av en nöjdförklaring i varje enskilt fall är anpassad till den dömdes förutsättningar att ta emot informationen. Den dömde ska ha fått klart för sig dels vad reglerna om nöjdförklaring innebär, dvs. att domen eller beslutet i den del som avser villkorligt fängelse inte längre kan överklagas och prövas av högre instans, dels att en nöjdförklaring som lämnats inte får tas tillbaka (se fjärde stycket). Dessutom ska den dömde ha fått klargjort för sig vad domen eller beslutet rent konkret innebär för honom eller henne, t.ex. vilket eller vilka brott som han eller hon dömts för samt det villkorliga fängelsestraffets längd och vilken tilläggsanktion som det har förenats med. (Jfr a. prop. s. 136 f.)

I *tredje stycket* anges att ett vittne ska närvara när en nöjdförklaring lämnas. Vittnet ska kunna intyga att nöjdförklaringen tillkommit på ett korrekt sätt. Det innebär att vittnet bl.a. ska kunna intyga att den dömde personligen lämnat förklaringen. (Jfr a. prop. s. 137.) Något vittne behövs dock inte om nöjdförklaringen lämnas vid huvudförhandling i brottmålet. Möjligheten att lämna nöjdförklaring inför domstolen är inte begränsad till att avse domar eller beslut som avkunnas i den dömdes närvaro. I de fall en dom på villkorligt fängelse avkunnas vid huvudförhandlingen och den dömde samtidigt lämnar nöjdförklaring inför rätten behövs emellertid inte något särskilt utpekad vittne.

Vidare gäller att en nöjdförklaring ska dokumenteras.

Enligt *fjärde stycket* får en nöjdförklaring inte tas tillbaka. Det innebär att den dömde sedan nöjdförklaringen väl lämnats inte kan ångra sig och återkalla förklaringen. Om den dömde har överklagat domen, ska hans eller hennes talan när det gäller påföljden för brottet anses återkallad genom nöjdförklaringen.

Vidare anges att en nöjdförklaring innebär att domen eller beslutet i den del som avser villkorligt fängelse med tilläggssanktion får laga kraft mot den dömde. Det innebär att en tilläggssanktion i form av samhällstjänst eller övervakning får verkställas (jfr 2 §) och att dagsböter som tilläggssanktion kan drivas in (jfr 2 § bötesverkställighetslagen [1979:189]).

4 § Paragrafen innehåller bestämmelser om följderna av att en domstol har upphävt beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.4.

Enligt 27 kap. 7 § brottsbalken får rätten på talan av åklagare upphäva ett beslut om att fängelsestraffet ska vara villkorligt om den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning. Detsamma gäller om det, av något annat skäl än att den dömde har brutit mot sina skyldigheter, har visat sig att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid. Enligt 34 kap. 4 a–4 c §§ samma balk ska rätten vid ny påföljdsbestämning efter tidigare dom, under vissa angivna förutsättningar, upphäva beslutet om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt om det med anledning av ny brottslighet döms till ovillkorligt fängelse.

Den aktuella paragrafen anger att om domstol med tillämpning av 27 kap. 7 § eller 34 kap. 4 a–4 c §§ brottsbalken upphäver ett be-

slut om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, ska den dömde inte längre fullgöra den tilläggssanktion som det villkorliga fängelsestraffet har förenats med. Ett beslut om upphävande ersätter alltså den eller de tilläggssanktioner som inte har fullgjorts. Om en domstol när den dömer till ovillkorligt fängelse för ny brottslighet inte beslutar att ett tidigare beslut om villkorlighet ska upphävas kvarstår dock den dömdes skyldighet att fullgöra den tilläggssanktion som det villkorliga fängelsestraffet förenats med.

*Verkställighetens mål och utformning
vid samhällstjänst och övervakning*

5 § Av paragrafen framgår att det är Kriminalvården som är ansvarig myndighet för verkställigheten av tilläggssanktionerna samhällstjänst och övervakning. Däremot ansvarar Kriminalvården inte för verkställighet av en tilläggssanktion i form av dagsböter (se 1 § andra stycket). Övervägandena finns i avsnitt 6.9.3.

Kriminalvårdens uppgift är att verkställa samhällstjänst- eller övervakningssanktionen och att kontrollera att den dömde fullgör sina skyldigheter enligt en sådan sanktion. När den dömde har fullgjort tilläggssanktionen har Kriminalvården fullgjort sin uppgift som verkställande myndighet, även om prøvotiden för det villkorliga fängelsestraffet fortfarande skulle löpa efter den tidpunkten.

6 § Paragrafen innehåller en grundläggande bestämmelse om verkställighetens mål och utformning. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.3.

Enligt bestämmelsen ska verkställigheten så långt som möjligt utformas på ett sätt som är ägnat att förebygga att den dömde återfaller i brott och att hans eller hennes anpassning i samhället även i övrigt främjas. Utifrån underbyggd kunskap bör konkreta åtgärder identifieras som bedöms vara verkningsfulla för att understödja de skyddsfaktorer som kan antas minska risken för återfall och motverka de riskfaktorer som kan antas bidra till att den dömde på nytt gör sig skyldig till brott. (Jfr prop. 2019/20:118 s. 138.) På motsvarande sätt bör konkreta åtgärder identifieras som i övrigt kan antas främja den dömdes återanpassning i samhället.

7 § I paragrafen tydliggörs att alla kontroll- eller tvångsåtgärder enligt denna lag ska prövas mot proportionalitetsprincipen. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.3.

Enligt bestämmelsen får en kontroll- eller tvångsåtgärd endast användas om den står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas. Detta innebär att varje kontroll- eller tvångsåtgärd som vidtas under verkställigheten av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion ska föregås av en intresseavvägning där den olägenhet som åtgärden kan innebära för den enskilde ställs i relation till syftet med åtgärden. En bedömning av åtgärdens art, styrka, räckvidd och varaktighet ska göras i varje enskilt fall. Vid prövningen ska det övervägas om en mindre ingripande åtgärd kan vara tillräcklig. Kravet på proportionalitet gäller inte enbart vid det inledande beslutet, utan under hela den tid en viss åtgärd löper. En åtgärd kan framstå som motiverad inledningsvis men inte efter en viss tid. Om det är fråga om flera åtgärder måste beaktas att dessa sammantaget inte blir alltför ingripande. Det krävs starkare skäl ju mer ingripande åtgärder som övervägs.

Med kontroll- eller tvångsåtgärd avses t.ex. provtagning för kontroll av att kravet på nykterhet vid utförande av samhällstjänst upprätthålls enligt 2 kap. 3 § eller elektronisk övervakning av en särskild föreskrift enligt 3 kap. 9 §.

8 § Paragrafen reglerar Kriminalvårdens skyldighet att upprätta en verkställighetsplan för den dömda. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.3.

Av *första stycket* framgår att det alltid ska upprättas en individuellt utformad verkställighetsplan för den som dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning. I båda fallen ska alltså Kriminalvården göra en planering som grundar sig på förhållanden i det enskilda fallet och som dokumenteras samt mynnar ut i en verkställighetsplan. Vad verkställighetsplanen bör innehålla kan dock skilja sig åt väsentligt beroende på om det rör sig om en samhällstjänst- eller övervakningssanktion.

Av *andra stycket* följer att vid en samhällstjänstsanktion ska verkställighetsplanen innefatta en arbetsplan och vid en övervakningssanktion ska den innefatta anvisningar för vad som ska gälla under övervakningen. När det gäller övervakning som tilläggssanktion bör verkställighetsplaneringen i huvudsak kunna göras enligt de rutiner som hittills har tillämpats för skyddstillsynsdömda. Därtill kommer

att verkställighetsplanen för en övervakningssanktion vid längre strafftider bör innehålla uppgift om vad som gäller i fråga om helg-hemarrest eller andra liknande inskränkningar av rörelsefriheten (se 3 kap. 4–7 §§). Hur en verkställighetsplan ska tas fram och vilket närmare innehåll den ska ha ankommer på Kriminalvården i egenskap av verkställande myndighet att besluta om. När det gäller samhällstjänst kan verkställighetsplanen ofta vara förhållandevis kortfattad och planeringen behöver inte följa samma rutiner som för en övervakningssanktion. Vad som har framkommit under en eventuell personutredning och under det möte som Kriminalvården kallar den dömde till i samband med att samhällstjänstsanktionen börjar verkställas torde ofta vara av central betydelse för planeringen. Även här är det upp till Kriminalvården att avgöra hur verkställighetsplanen ska tas fram och vilket närmare innehåll den ska ha. Kriminalvården ska dock alltid upprätta en arbetsplan för den som har fått en samhällstjänst-sanktion och arbetsplanen ska tas in i verkställighetsplanen.

Den dömdes allmänna skyldigheter

9 § I paragrafen anges vilka allmänna krav som ställs på den dömde i samband med verkställigheten av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.4.

Den som har dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning är, enligt *första punkten*, skyldig att inställa sig hos Kriminalvården för planering och löpande uppföljning av verkställigheten. Att den dömde inställer sig hos Kriminalvården för planering så att verkställighetsplanen kan upprättas är en förutsättning för att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion ska kunna verkställas. Dessutom kan förutsättningarna förändras under verkställighetens gång så att planeringen måste justeras. Även i sådana situationer är den dömde skyldig att vid behov inställa sig hos Kriminalvården. Om den dömde inte inställer sig enligt Kriminalvårdens anvisningar kan myndigheten vidta åtgärder med anledning av bristande fullgörande av tilläggssanktionen (se 27 kap. 5 och 6 §§ och 9 § andra stycket brottsbalken).

Av *andra punkten* framgår att den dömde också är skyldig att medverka till att tilläggssanktionen fullgörs i enlighet med Kriminalvårdens anvisningar. Eftersom en samhällstjänst- eller övervakningssanktion

inte kan verkställas tvångsvis utan förutsätter den dömdes medverkan är det av avgörande vikt att den dömda följer de anvisningar som Kriminalvården lämnar om hur tilläggssanktionen ska fullgöras.

Vidare är den dömda, enligt *tredje punkten*, skyldig att hålla Kriminalvården underrättad om förhållanden som har betydelse för verkställigheten. Under tiden som tilläggssanktionen fullgörs måste Kriminalvården bli informerad om sådant som kan påverka verkställigheten. Det kan exempelvis handla om att den dömda byter adress eller att hans eller hennes arbetsförmåga förändras. Skyldigheten för den dömda att hålla Kriminalvården underrättad om förhållanden som har betydelse för verkställigheten innefattar att den dömda på eget initiativ måste hålla myndigheten informerad om omständigheter av det nämnda slaget, så att tilläggssanktionen kan fullgöras på ett ändamålsenligt sätt.

Ansiktsbilder

10 § Paragrafen tillåter Kriminalvården att vid verkställighet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion ta en digital bild av den dömdes ansikte i syfte att kunna identifiera honom eller henne. Därtill reglerar paragrafen den längsta tid som ansiktsbilder och biometrisk data som tas eller skapas med stöd av lagen får behandlas. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.4.

I *första stycket första meningen* anges att vid verkställighet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion får Kriminalvården ta en digital bild av den dömdes ansikte (ansiktsbild), i syfte att underlätta identifieringen av honom eller henne. Bilden kan tas när verkställigheten påbörjas eller, om behovet aktualiseras senare, under verkställigheten. Det ställs inte några särskilda krav för att ta en ansiktsbild, utöver att syftet ska vara att underlätta identifieringen av den dömda. Det är Kriminalvården som avgör om en ansiktsbild ska tas. Ansiktsbilden får, enligt *andra meningen*, endast användas vid automatisk autentisering eller vid annan identifiering eller kontroll enligt denna lag. Med automatisk autentisering avses att biometrisk uppgifter behandlas (s.k. ansiktsgenkänning). När ansiktsbilder får samlas in inom ramen för verkställighet av ett straff och behöver användas för att bekräfta den dömdes identitet anses det vara absolut nödvändigt att behandla de personuppgifter som blir aktuella (jfr 2 kap. 12 § brotts-

datalagen [2018:1177] och 2 kap. 3 § lagen [2018:1699] om kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område). Kriminalvården avgör om identifiering eller kontroll av den dömda enligt lagen ska göras manuellt eller med automatisk autentisering. Ansiktsbilden får inte användas för något annat syfte än den identifiering eller kontroll som anges i lagen.

Enligt *andra stycket* får en ansiktsbild som tagits enligt första stycket inte behandlas längre än två år efter att den senaste domen på villkorligt fängelse helt har verkställts eller upphört av annat skäl. Bestämmelsen utgör en särreglering i förhållande till 2 kap. 5 § lagen om kriminalvårdens behandling av personuppgifter inom brottsdatalagens område och begränsar således den längsta tid som digitala ansiktsbilder får behandlas. Det som regleras är behandlingen av den ansiktsbild som Kriminalvården använder för jämförelse med den fysiska personen (jämförelseunderlaget). Den tillfälliga bild som skapas varje gång en automatisk autentisering utförs, regleras i tredje stycket.

Av *tredje stycket* framgår att ansiktsbilder och biometriska data som skapats vid en automatisk autentisering enligt första stycket ska raderas senast en vecka efter autentiseringstillfället eller, vid en prövning enligt 27 kap. brottsbalken, så snart beslutet har fått laga kraft. Varje gång en kontroll görs med hjälp av ansiktsgenkänning innebär det en ny behandling av känsliga personuppgifter. Personuppgifterna får behandlas för att utreda brister i fullgörandet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion men det får i övrigt inte förekomma någon lagring av den data som skapats vid autentiseringen.

2 kap. Samhällstjänst

Kapitlet innehåller bestämmelser om verkställighet av samhällstjänst som villkorligt fängelse kan förenas med enligt 27 kap. 2 § brottsbalken. Förutsättningarna för att välja samhällstjänst som tilläggssanktion regleras i 28 kap. 19 och 20 §§ samma balk. Antalet timmar samhällstjänst bestäms av domstolen till lägst 40 och högst 300. Det ställs inte något krav på den tilltalades samtycke för att förena villkorligt fängelse med samhällstjänst. Samhällstjänst får dock inte väljas om en sådan sanktion är olämplig för den tilltalade och vid bedömningen av om så är fallet kan den tilltalades inställning till att utföra samhällstjänstarbete beaktas.

1 § Paragrafen innehåller bestämmelser om hur en samhällstjänst-sanktion verkställs. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.6.

Enligt *första stycket* verkställs en samhällstjänstsanktion genom att den dömden, under det antal timmar som anges i domen, utför oavlönat arbete eller deltar i programverksamhet, behandling eller annan särskilt anordnad verksamhet, på tid och sätt som anvisas honom eller henne. Samhällstjänst som tilläggssanktion till villkorligt fängelse består alltså huvudsakligen i att den dömden utför oavlönat arbete. Kriminalvården ansvarar för att ordna en plats där den dömden kan utföra sådant arbete. I syfte att göra regleringen tillräckligt flexibel har det dock införts en möjlighet för Kriminalvården att besluta att en viss del av samhällstjänsten ska utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete. Den alternativa verksamheten kan bestå av programverksamhet, behandling eller annan särskilt anordnad verksamhet som Kriminalvården finner lämplig. I samtliga fall ska syftet med verksamheten vara att få den dömden att fullgöra tilläggssanktionen samt att förebygga att han eller hon återfaller i brott och även i övrigt främja hans eller hennes anpassning i samhället. Den eller de åtgärder som ersätter oavlönat arbete ska i ingripandegrad i huvudsak motsvara det antal timmar oavlönat arbete som ska ersättas. Vid värderingen av ingripandegraden i programverksamhet, vård eller behandling bör såväl åtgärdens längd och intensitet som andra krav som ställs på den dömden beaktas.

I *andra stycket* anges att endast en mindre del av samhällstjänsten får utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete. Hur stor den delen ska vara får bestämmas av Kriminalvården utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.

Vid sidan av möjligheten att låta en mindre del av samhällstjänsten utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete finns det också en möjlighet för Kriminalvården att ersätta hela eller delar av en samhällstjänstsanktion med övervakning, om det finns särskilda skäl (se 5 § 2).

2 § Av paragrafen framgår att provotiden sätter en yttersta gräns inom vilken en samhällstjänstsanktion kan verkställas. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.6.

I paragrafen anges att samhällstjänsten ska utföras under provotiden. Det är upp till Kriminalvården att bestämma vilka arbetstider som ska gälla samt det minsta och det högsta antalet timmar som

den dömden får tillgodoräkna sig per vecka eller månad. Därmed är det också upp till Kriminalvården att närmare avgöra under vilken tidsperiod samhällstjänstsanktionen ska verkställas. I många fall kan det vara lämpligt att det sker under en period som motsvarar det villkorliga fängelsestraffets längd. Samhällstjänsten måste i vart fall ha utförts före provtidens utgång.

3 § I paragrafen tydliggörs att den som har fått en samhällstjänstsanktion måste vara nykter och drogfri när samhällstjänsten utförs och att Kriminalvården har möjlighet att ta prover för kontroll av att den dömden inte är påverkad. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.7.

Enligt *första stycket* får den dömden vid utförandet av samhällstjänsten inte vara påverkad av narkotika, alkohol, något annat berusningsmedel, något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Med annat berusningsmedel avses preparat som t.ex. thinner.

I *andra stycket* anges att om inte annat motiveras av medicinska eller liknande skäl är den dömden skyldig att på begäran lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av att han eller hon vid utförandet av samhällstjänsten inte är påverkad av något sådant medel eller någon sådan vara som avses i första stycket. Provtagningen kan ske genom att Kriminalvården utför slumpvisa kontroller vid arbetsplatsen eller att företrädare för arbetsplatsen underlättar Kriminalvården vid misstanke om att den dömden är påverkad av något otillåtet preparat. Den dömden kan behöva underkasta sig prov för kontroll av nykterhet och drogfrihet inför och under varje arbetspass. Om och på vilket sätt kontroller ska göras ska prövas utifrån proportionalitetsprincipen i 1 kap. 7 §.

Det anges vidare att elektroniska hjälpmedel får användas vid kontrollen. Det innebär bl.a. att nykterhetskontroller kan utföras på distans med hjälp av ansiktsigenkänning (jfr 1 kap. 10 §). Urinprov får inte tas eller bevitnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller legitimerad sjuksköterska.

4 § Paragrafen innehåller bestämmelser om förordnande av biträdande kontrollör. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.8.

I paragrafen anges att Kriminalvården får förordna en eller flera personer att biträda vid kontroll av den som ska utföra samhällstjänst

(biträdande kontrollör). Regleringen möjliggör alltså för Kriminalvården att låta andra lämpliga personer än anställda vid myndigheten hjälpa till med tillsynen av den som har fått en samhällstjänstsanktion. Det kan vara lämpligt särskilt i glesbygdsområden, där det kan vara svårt för Kriminalvården att upprätthålla nödvändig kontroll endast med hjälp av den egna personalen. Den biträdande kontrollören kan exempelvis ges i uppgift att besöka den arbetsplats vid vilken samhällstjänsten fullgörs för att kontrollera att den dömde inställer sig där och utför de arbetsuppgifter som åläggs honom eller henne. Ansvar för verkställigheten av samhällstjänsten ligger dock fortfarande på Kriminalvården även om en biträdande kontrollör anlitas.

I 4 kap. 1 § finns bestämmelser om en biträdande kontrollörs skyldighet att anmäla till Kriminalvården om den dömde brister i fullgörandet av samhällstjänstsanktionen.

5 § Av paragrafen framgår att Kriminalvården i vissa fall kan ändra eller upphäva en samhällstjänstsanktion eller ersätta hela eller delar av sanktionen med övervakning. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.9.

Enligt *första punkten* får Kriminalvården, om det finns särskilda skäl, ändra eller upphäva en samhällstjänstsanktion. Det innebär exempelvis att Kriminalvården kan sätta ned antalet timmar om det uppstår hinder mot att fullfölja samhällstjänsten hos en viss arbetsgivare, utan att det beror på den dömde, och det endast återstår några enstaka timmars arbete. Kriminalvården kan också göra sådana justeringar om den dömde efter domen drabbas av sjukdom eller skada som gör att han eller hon är förhindrad att fullgöra samhällstjänsten före provotidens utgång. Även i ett sådant fall krävs det dock att det endast återstår några enstaka timmars arbete. Om de återstående timmarna är fler än så kan Kriminalvården i stället överväga att ersätta samhällstjänstsanktionen med övervakning enligt paragrafens andra punkt. Regleringen ger endast möjlighet att sätta ned antalet timmar eller upphäva samhällstjänstsanktionen. Antalet timmar kan alltså inte utökas med stöd av bestämmelsen.

Av *andra punkten* följer att Kriminalvården får ersätta hela eller delar av en samhällstjänstsanktion med övervakning enligt 3 kap. Även detta gäller under förutsättning att det finns särskilda skäl. Det bör i första hand vara aktuellt i fall där den dömde, till följd av omständigheter som inte var kända under rättegången, visar sig sakna förmåga att utföra samhällstjänst eller om det inte går att hitta en

lämplig samhällstjänstplats. Om den dömden låter bli att utföra sin samhällstjänst trots att han eller hon har förutsättningar att göra det ska bytesmöjligheten däremot inte användas. I ett sådant fall får Kriminalvården i stället vidta åtgärder med anledning av bristande fullgörande av tilläggssanktionen (se 27 kap. 5 och 6 §§ och 9 § andra stycket brottsbalken). Ett beslut om att hela eller delar av en samhällstjänst-sanktion ersätts med övervakning medför att övervakare ska förordnas och verkställighetsplanen revideras samt att Kriminalvården får besluta om särskilda föreskrifter som ska följas av den dömden. Om det villkorliga fängelsestraffet är sex månader eller längre, efter en tänkt avräkning av tid för ett eventuellt frihetsberövande, ska den dömden som utgångspunkt också vara föremål för helghemarrest (se 3 kap. 4 §). Kriminalvården får dock besluta om undantag i det avseendet om det finns särskilda skäl, bl.a. med hänsyn till vad den dömden har fullgjort i form av samhällstjänst (se 3 kap. 7 §).

3 kap. Övervakning

Kapitlet innehåller bestämmelser om verkställighet av övervakning som villkorligt fängelse kan förenas med enligt 27 kap. 3 § brottsbalken. Förutsättningarna för att välja övervakning som tilläggssanktion regleras i 28 kap. 19 och 20 §§ samma balk.

Enligt 27 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken upphör övervakningen vid prøvotidens utgång, eller vid den tidigare tidpunkt som Kriminalvården beslutar. Övervakningstiden får dock inte understiga ett år.

1 § Paragrafen innehåller grundläggande bestämmelser om verkställighet av övervakning som tilläggssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.10.

Enligt vad som anges i paragrafen verkställs en övervakningssanktion genom att den dömden under prøvotiden, eller under den kortare tid som följer av ett beslut enligt 27 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken, följer den verkställighetsplan som har upprättats enligt 1 kap. 7 §. Den övervakade är också skyldig att inställa sig hos Kriminalvården efter kallelse och hålla kontakt med övervakaren enligt dennes anvisningar. Genom bestämmelsen tydliggörs vad övervakningssanktionen i sin grundform konkret består av. Den grundläggande skyldigheten för den dömden är att under den tid sanktionen pågår följa

den verkställighetsplan som Kriminalvården har upprättat. Därtill är den dömd skyldig att inställa sig hos Kriminalvården efter kallelse och hålla kontakt med övervakaren på det sätt och i den omfattning som övervakaren bestämmer. De sistnämnda kraven sammanfaller delvis med de allmänna skyldigheter som följer av 1 kap. 9 § och kompletteras även av dessa.

2 § Paragrafen innehåller bestämmelser om den dömdes delaktighet i planeringen och utformningen av övervakningen samt om samverkan med andra berörda myndigheter. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.10.

I paragrafen anges att övervakningen ska planeras och utformas tillsammans med den dömd och i samverkan med berörda myndigheter. För att övervakningssanktionen på bästa sätt ska kunna förebygga att den dömd återfaller i brott och även i övrigt främja hans eller hennes anpassning i samhället bör den dömd så långt som möjligt aktivt medverka i planeringen. En förutsättning för en ändamålsenligt utformad verkställighet och ett effektivt återfallsförebyggande arbete kan också vara en målinriktad och effektiv samverkan mellan Kriminalvården och andra berörda myndigheter. Det kan finnas behov såväl av att etablera kontakt mellan den dömd och någon annan myndighet eller något annat samhällsorgan som av att upprätthålla en redan pågående sådan kontakt. Vilka myndigheter som kan sägas vara berörda beror på omständigheterna i det enskilda fallet. Det kan dock antas att Kriminalvården ofta kommer ha anledning att samråda med socialtjänsten, hälso- och sjukvården, Arbetsförmedlingen och Försäkringskassan.

3 § I paragrafen finns bestämmelser om förordnande av övervakare och biträdande övervakare vid en övervakningssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.11.

Enligt *första stycket* förordnar Kriminalvården övervakare och får förordna en eller flera personer att biträda vid övervakningen (biträdande övervakare). Uppgiften att förordna övervakare för den som har dömts till villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion ligger alltså uteslutande på Kriminalvården. Rätten kan inte förordna övervakare i en dom på villkorligt fängelse med övervakning. Förordnandet om övervakare bör meddelas genast, om påföljden har börjat verkställas och i annat fall så snart verkställigheten ska påbörjas (jfr

1 kap. 2 §). Övervakaren har såväl en kontrollerande som en stödjande funktion. Han eller hon ska vid behov bistå den dömde vid verkställigheten och samverka med andra berörda myndigheter. Utöver den ordinarie övervakaren kan Kriminalvården förordna en eller flera personer att biträda vid övervakningen.

Av *andra stycket* framgår att den övervakare som Kriminalvården ska förordna vid en övervakningssanktion ska vara en tjänsteman vid myndigheten. Det innebär i praktiken att den handläggande frivårdsinspektören ska förordnas som (ordinarie) övervakare. Vidare framgår att en biträdande övervakare kan vara en tjänsteman vid Kriminalvården eller annan lämplig person. En biträdande övervakare kan förordnas utifrån klientens konstaterade behov och kan ofta vara en representant för civilsamhället. Att medborgare genom sådana uppdrag får insyn i verkställigheten av utdömda påföljder har ett egenvärde från ett samhällsperspektiv. Till detta kommer att den biträdande övervakaren från ett individperspektiv kan ge övervakningen ett vardagligt och medmänskligt innehåll och på så sätt förstärka övriga insatser i klientens verkställighetsplan. Den biträdande övervakaren kan fungera som länk till det övriga samhället, bidra till att öka individens tillit till myndigheter och samhällets resurser samt att stärka individens nätverk och känsla av delaktighet. Kriminalvården ska pröva personens lämplighet för uppdraget. Myndigheten behåller dock huvudansvaret för verkställigheten även om en representant för civilsamhället utses som biträdande övervakare. I vissa fall kan det finnas behov av att i stället förordna en frivårdsinspektör som biträdande övervakare. Det gäller bl.a. om det finns säkerhetsmässiga risker kring klienten. Det kan också finnas anledning att förordna en frivårdsinspektör som biträdande övervakare under tid som ordinarie handläggare är sjukskriven eller är frånvarande under en längre semester.

I 4 kap. 1 § finns bestämmelser om en biträdande övervakares skyldighet att anmäla till Kriminalvården om den dömde brister i fullgörandet av övervakningssanktionen.

4 § Paragrafen innehåller bestämmelser om det förstärkande inslaget helghemarrest. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.12 och 6.12.1.

I *första stycket* anges att om det villkorliga fängelsestraffet är sex månader eller längre ska den dömde, under den tid som framgår av andra stycket, vara förbjuden att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot lördag, söndag och måndag, från klockan arton på kvällen till klockan sju på morgonen (helghemarrest). Regleringen motiveras av att övervakning som tilläggsstraff till villkorligt fängelse ska vara lika ingripande som en samhällstjänstsanktion skulle ha varit vid samma strafflängd. Det förutsätter att övervakningssanktionen som utgångspunkt skärps genom inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet, om det villkorliga fängelsestraffet är sex månader eller längre. Den rörelseinskränkning som regleras i den aktuella paragrafen utgörs av ett förbud för den dömde att lämna sin bostad under helgkvällar och helgnätter. En förutsättning för helghemarrest är att den dömde har tillgång till en bostad där rörelseinskränkningen kan efterlevas och kontrolleras. Det krävs emellertid inte att den dömde har en egen lägenhet eller liknande. Att vara inneboende eller bo i studentrum i en korridor med gemensamt kök kan vara tillräckligt. Dock bör det krävas att bostaden är av sådan beskaffenhet att den får betraktas som permanent. Ett hotellrum eller liknande tillfälligt boende bör normalt inte användas för helghemarrest. Däremot bör det inte finnas något hinder mot att helghemarrest fullgörs i en bostad av normal utformning som den dömde hyr endast under en begränsad tid. Om den dömde inte har en godtagbar bostad kan helghemarresten ersättas med någon annan inskränkning i rörelsefriheten enligt 5 §. Helghemarrest är inte uteslutet för vissa brottstyper eller för brott som riktats mot personer i den dömdes hushåll. Det krävs inte heller att den dömde har sysselsättning eller att personer som den dömde sammanbor med har samtyckt till åtgärden. Det förhållandet att en person som sammanbor med den dömde motsätter sig att helghemarrest verkställs i den gemensamma bostaden kan dock tala för att det är lämpligt att ersätta helghemarresten med någon annan inskränkning i rörelsefriheten enligt 5 §.

Enligt *andra stycket* ska förbudet gälla under lika många veckor som det antal månader fängelsestraffet uppgår till. Det innebär exempelvis att vid ett villkorligt fängelsestraff på nio månader med övervakning som tilläggsstraff ska den dömde vara skyldig att underkasta sig helghemarrest under nio helger. Genom att helghemarresten

är mer omfattande ju längre det villkorliga fängelsestraffet är ställt ingripandegraden i proportion till det villkorliga fängelsestraffets längd. Som utgångspunkt bör gälla att helghemarresten ska fullgöras så tidigt som möjligt under verkställigheten av övervakningssanktionen.

I *tredje stycket* föreskrivs att om endast en del av fängelsestraffet är villkorlig ska ett förbud av det aktuella slaget gälla om den villkorliga delen av straffet är sex månader eller längre och under lika många veckor som det antal månader straffet i den delen uppgår till. Vid delvis villkorligt fängelse är det alltså längden av den villkorliga delen som avgör om den dömd ska vara underkastad helghemarrest och i så fall under hur lång tid.

Av *fjärde stycket* framgår att det som i paragrafen anges om straffets längd avser strafftiden efter avräkning av tid för vissa frihetsberövanden. Om den dömd varit häktad eller på annat sätt frihetsberövad, på sätt som enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande (tillgodoräknandelagen) skulle tillgodoräknas som verkställighet av ett ovillkorligt fängelsestraff, är det den strafftid som kvarstår efter ett tänkt tillgodoräknande av frihetsberövandet som är relevant. Det är alltså den strafftid som återstår efter avräkning för sådant frihetsberövande som avgör om helghemarrest är aktuellt och i så fall hur länge den ska pågå.

Om den dömd ska vara underkastad helghemarrest bör Kriminalvården i beslutet om detta ange det antal helger under vilka förbudet ska gälla och vilken eventuell avräkning som har gjorts av tid för frihetsberövande.

Om ett frihetsberövande i ett enskilt fall har påverkat om, och i så fall under hur lång tid, den dömd ska vara föremål helghemarrest, och beslutet om villkorlighet senare upphävs, innebär inte den nämnda påverkan att den dömd kan sägas redan ha tillgodoräknats tiden för frihetsberövandet som verkställighet av fängelsestraffet (jfr 2 § andra stycket tillgodoräknandelagen).

5 § Paragrafen reglerar andra inskränkningar i den dömdes rörelsefrihet som kan ersätta helghemarrest. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.13 och 6.12.1.

Av *första stycket* följer att om ett förbud i form av helghemarrest enligt 4 § inte bedöms lämpligt med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden eller om en annan inskränkning i rörelsefriheten annars bedöms vara mer ändamålsenlig, får förbudet ersättas med en

annan sorts rörelseinskränkning. De alternativa rörelseinskränkningarna anges i fyra punkter.

Enligt *första punkten* kan den dömde förbjudas att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot andra veckodagar än lördag, söndag och måndag. En sådan inskränkning kan användas om den dömde i och för sig har förutsättningar att underkasta sig ett förbud mot att vistas utanför bostaden under vissa kvällar och nätter, men det inte är lämpligt att ett sådant förbud gäller just under helgerna. Så kan exempelvis vara fallet om den dömde har ett jobb med arbetstider under helgen och detta särskilt om det rör sig om kvälls- eller nattarbete. Också vissa familjehänsyn kan tala för att förbudet bör förläggas till någon annan tidpunkt än under helgen.

I *andra punkten* anges att den dömde kan förbjudas att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats eller inom ett särskilt angivet område. Det kan vara aktuellt exempelvis om den dömde inte har tillgång till en bostad eller om en person som den dömde sammanbor med motsätter sig att helghemarrest fullgörs i den gemensamma bostaden. Utöver funktionen att skärpa ingripandegraden i övervakningssanktionen kan ett förbud av det aktuella slaget verka brottsförebyggande genom att det avser vistelse i eller i närheten av ett brottsoffers bostad eller på andra platser där risken för återfall i brott bedöms vara särskilt stor. Förbudet kan gälla t.ex. torg, parker eller andra mötesplatser där det ofta förekommer missbruk, narkotikahandel eller annan kriminalitet. Det kan också gälla restauranger, pubar eller liknande. Förbudet kan även avse en lokal eller en bostad som bedöms ha anknytning till organiserad brottslighet eller till ett kriminellt nätverk. Om risken för återfall i brott är kopplad till att den dömde beger sig till någon annan kommun eller stadsdel, kan förbudet avse det.

Av *tredje punkten* framgår att ett annat alternativ till helghemarrest är att den dömde förbjuds att under vissa tider lämna ett särskilt angivet område. Det kan exempelvis handla om att den dömde under vissa tider inte får lämna sin hemkommun eller en del av hemkommunen. Utöver att verka straffskärpande kan ett förbud av det nämnda slaget ha en brottsförebyggande effekt och även bidra till att skapa kontinuitet och stadga i den dömdes liv.

I *fjärde punkten* ges möjlighet att föreskriva en skyldighet för den dömde att under vissa tider uppehålla sig på en särskilt angiven plats. Det kan vara aktuellt exempelvis om den dömde inte har tillgång till

en bostad där helghemarrest kan fullgöras, men det däremot finns någon annan plats som kan fylla samma funktion som en bostad där den dömda bör vistas. Skyldigheten kan även avse platser där den dömda ska befinna sig för deltagande i viss verksamhet, såsom en undervisningslokal eller praktikplats. Om den dömda har plats på ett behandlingshem eller är inskriven på någon annan sorts vårdinrättning kan skyldigheten avse vistelse där.

I *andra stycket* anges att inskränkningarna i rörelsefriheten enligt första stycket i huvudsak ska vara lika ingripande som ett förbud enligt 4 § och får inte vara mer ingripande än ett sådant förbud. Det kan vara svårt att göra en bedömning av ingripandegraden med någon exakthet. Som utgångspunkt kan dock följande riktlinjer gälla vid bedömningen av hur de alternativa rörelseinskränkningarna förhåller sig till ingripandegraden i helghemarrest. Ett förbud att vistas utanför bostaden under kvällar och nätter mot andra veckodagar än lördag, söndag och måndag (punkt 1) får anses vara lika ingripande som helghemarrest och bör gälla under lika många kvällar/nätter som helghemarrest. Ett förbud att under vissa tider vistas på en särskilt angiven plats (del av punkt 2) får anses mindre ingripande än helghemarrest och bör kunna gälla alla dagar i veckan. Ett förbud att under vissa tider vistas inom ett särskilt angivet område (del av punkt 2) bör, för att inte vara alltför ingripande, som utgångspunkt gälla enbart under veckosluten i likhet med vad som gäller för helghemarrest. I de fall området är avgränsat geografiskt till ett mindre område får det dock anses mindre ingripande än helghemarrest och bör kunna gälla alla dagar i veckan. Vid bedömningen av vistelseförbudets ingripandegrad kan vidare beaktas bl.a. hur stor eller central del av en ort som platsen kan sägas utgöra. En inskränkning i rörelsefriheten enligt punkt 3 som består i förbud att lämna den egna kommunen eller kommundelen får anses vara så pass ingripande att det normalt bör föreskrivas en viss tidsbegränsning för att den inte ska vara mer ingripande än helghemarrest. När det gäller en skyldighet att uppehålla sig på en särskilt angiven plats (punkt 4) får en jämförelse göras med det antal timmar som tas i anspråk av den dömdes tid, exklusive nätter, vid helghemarrest. (Jfr prop. 2019/20:118 s. 149.)

Vidare anges i *andra stycket* att om det behövs för att inskränkningarna ska vara tillräckligt ingripande eller om det annars bedöms lämpligt, får flera inskränkningar som anges i första stycket kombineras. Det kan exempelvis bedömas lämpligt att kombinera ett förbud

att vistas på en viss plats eller inom ett område med en skyldighet att uppehålla sig på en särskild plats för deltagande i viss verksamhet. Även i de fallen ska de rörelseinskränkande inslagen utformas så att de är lika ingripande som helghemarrest.

Vilket eller vilka alternativ till helghemarrest som ska användas, hur de närmare ska utformas och under hur stor del av dygnet de ska vara aktuella får avgöras av Kriminalvården utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Inskränkningarna får inte vara mer omfattande än vad som krävs för att uppnå syftet med åtgärden (jfr 1 kap. 7 §). Vad som ska gälla bör anges i Kriminalvårdens beslut. I beslutet bör det också anges vilken eventuell avräkning som har gjorts av tid för frihetsberövande (jfr 4 § fjärde stycket).

Om den dömde meddelas en särskild föreskrift om exempelvis vistelseort eller andra anvisningar om på vilka platser eller inom vilka områden han eller hon ska vistas eller inte får vistas (8 § andra stycket 6) kan det medföra att någon inskränkning enligt den här aktuella regleringen inte behövs (se 7 §).

6 § Paragrafen innehåller bestämmelser om elektronisk kontroll av helghemarrest och andra rörelseinskränkningar som ersätter helghemarrest. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.14.

I paragrafen anges att kontrollen av att inskränkningarna i rörelsefriheten enligt 4 och 5 §§ följs ska göras med elektroniska hjälpmedel, om det inte finns särskilda skäl mot det. Genom bestämmelsen möjliggörs en säker och effektiv kontroll av att den dömde inte bryter mot det som gäller för honom eller henne. Detta är av avgörande vikt för att villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion ska kunna vara ett trovärdigt alternativ till ovillkorligt fängelse, även vid straff som är sex månader eller längre. Regleringen är teknikneutral och möjliggör användande av den teknik som är mest ändamålsenlig och minst integritetskränkande. Vad som exempelvis kan komma i fråga är en fotboja utrustad med GPS-teknik som gör det möjligt att kontrollera att en person vistas eller inte vistas på en viss plats eller inom ett visst område. Möjligheten att elektroniskt övervaka en föreskriven rörelseinskränkning handlar inte om att begränsa rörelsefriheten ytterligare för den dömde, utan är ett medel för att kontrollera att förbudet följs och att förbudsområdets gränser respekteras. Om den dömde inte följer vad som gäller för honom eller henne kan Kriminalvården omedelbart vidta åtgärder med anledning av bristande

fullgörande av övervakningssanktionen (se 27 kap. 5 och 6 §§ och 9 § andra stycket brottsbalken).

Om det finns särskilda skäl mot att kontrollen görs med elektroniska hjälpmedel kan Kriminalvården besluta att sådana hjälpmedel inte ska användas. Det kan vara aktuellt om det, exempelvis på grund av den dömdes hälsotillstånd eller på grund av att den dömden redan är föremål för elektronisk kontroll i något annat sammanhang, framstår som onödigt eller olämpligt att elektronisk övervakning sker.

7 § Paragrafen möjliggör för Kriminalvården att i vissa fall besluta om undantag från helghemarrest eller andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.15.

Av *första meningen* följer att undantag från inskränkningarna i rörelsefriheten enligt 4 och 5 §§ får beslutas om det finns särskilda skäl för det. Möjligheten till undantag motiveras av att syftet med helghemarrest och andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten är att övervakningssanktionen ska bli lika ingripande som samhällstjänst skulle ha varit vid samma strafflängd. Om innehållet i övervakningen i ett enskilt fall redan är tillräckligt ingripande finns det inte något egentligt behov av helghemarrest eller andra liknande rörelseinskränkningar.

Enligt *andra meningen* ska Kriminalvården vid bedömningen av om det finns skäl att göra undantag särskilt beakta om innehållet i övervakningen ändå är tillräckligt ingripande med hänsyn till särskilda föreskrifter som meddelas enligt 8 § och, i fall som avses i 2 kap. 5 § 2, vad den dömden har fullgjort i form av samhällstjänst. Om den dömden meddelas särskilda föreskrifter med ett innehåll som är mycket ingripande kan det innebära att helghemarrest eller andra rörelseinskränkningar enligt den reglering som behandlas här inte behövs. En annan situation där ingripandegraden ändå kan anses tillräckligt hög är om övervakningssanktionen har ersatt en tidigare utdömd samhällstjänstsanktion och den dömden dessförinnan fullgjort ett stort antal timmar samhällstjänst. Också i vissa andra situationer kan det vara aktuellt att besluta om undantag från inskränkningarna. Det gäller bl.a. fall där starka tredjemanshänsyn gör sig gällande. Särskilda skäl för undantag skulle också kunna föreligga i fall där övervakning har valts som ny tilläggsstraff i stället för dagsböter enligt 27 kap. 4 § brottsbalken och den dömden dessförinnan betalat en stor del av böterna.

8 § Paragrafen innehåller bestämmelser om särskilda föreskrifter som Kriminalvården kan meddela den som har övervakning som tilläggs-sanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.16.

Av *första stycket* framgår att Kriminalvården får besluta om särskilda föreskrifter som ska följas av den dömden, om det behövs för att minska risken att den dömden begår nya brott eller för att på annat sätt underlätta hans eller hennes anpassning i samhället. Sådana föreskrifter får inte beslutas endast i syfte att åstadkomma en skärpning av reaktionen mot den dömden, utan besluten ska fattas på individualpreventiv grund. Det krävs dock inte att det finns någon tidigare misskötsamhet för att en föreskrift ska beslutas. Förhållandena kan vara sådana att det redan när verkställigheten ska påbörjas står klart att det finns ett behov av en eller flera särskilda föreskrifter. Uppgiften att besluta om särskilda föreskrifter för den som har dömts till villkorligt fängelse med övervakning som tilläggs-sanktion ligger uteslutande på Kriminalvården. Rätten kan inte besluta om sådana föreskrifter i en dom på villkorligt fängelse med övervakning.

Vidare anges att en särskild föreskrift ska beslutas för en viss tid, högst ett år åt gången. Det innebär inte att föreskriften alltid måste kvarstå under hela den beslutade tiden. Behovet av särskilda föreskrifter måste omprövas löpande utifrån den dömdes behov av stöd och kontroll. Om övervakningen och de föreskrifter som beslutats har fungerat utan anmärkning finns det möjlighet att efter en tid ändra föreskrifterna i syfte att minska graden av kontroll. Om det finns anledning till det kan också tiden för en föreskrift förlängas. (Jfr 10 §.) Vad en särskild föreskrift får avse anges i sju punkter som i stora delar överensstämmer med vad som gäller i fråga om särskilda föreskrifter för den som står under övervakning efter villkorlig frigivning (jfr 26 kap. 16 § andra stycket brottsbalken).

Enligt *andra stycket första punkten* kan en särskild föreskrift avse på vilket sätt och i vilken omfattning den dömden ska hålla kontakt med Kriminalvården eller en biträdande övervakare. En kontinuerlig kontakt mellan den dömden och övervakaren utgör själva grundförutsättningen för att övervakningen ska fylla sin funktion avseende hjälp, stöd och kontroll. Att den dömden är skyldig att inställa sig hos Kriminalvården efter kallelse och hålla kontakt med (den ordinarie) övervakaren, dvs. den handläggande frivårdsinspektören, efter dennes anvisningar följer redan av 3 kap. 1 §. En kontaktföreskrift kan användas i syfte att bryta en negativ utveckling av den generella kontaktskyl-

digheten eller i de fall den dömden i övrigt inte följer anvisningarna i verkställighetsplanen. Det kan också redan när verkställigheten ska påbörjas stå klart att en kontaktföreskrift behövs för att minska risken för att den dömden återfaller i brott. (Jfr prop. 2018/19:77 s. 61.)

I *andra punkten* anges att en särskild föreskrift kan avse deltagande i återfallsförebyggande eller missbruksrelaterad programverksamhet. Det kan t.ex. handla om program som riktar sig mot en kriminell livsstil eller en viss brottstyp, såsom våldsbrott, våld i nära relation eller sexualbrott, eller mot missbruk av exempelvis droger eller alkohol. Punkten avser åtgärder som inte innebär hälso- och sjukvård.

Tredje punkten ger föreskriftsmöjlighet i fråga om missbruksvård, psykiatrisk vård eller annan behandling. Med behandling avses även annan vård än missbruksvård eller psykiatrisk vård. För det fall att åtgärden innefattar vård eller behandling av medicinsk karaktär krävs det att den dömden inte motsätter sig denna. Det finns dock inget hinder mot att Kriminalvården aktivt arbetar med att motivera den dömden att frivilligt delta i behandling av medicinsk karaktär mot t.ex. missbruk. Om den dömden bedöms ha ett behov av en åtgärd enligt punkten men saknar motivation att delta i åtgärden kan det i stället bli aktuellt med en föreskrift om deltagande i ett motivationsprogram med stöd av punkt 2. (Jfr a. prop. s. 62.)

Av *fjärde punkten* framgår att en särskild föreskrift kan avse arbete, utbildning eller annan sysselsättning och att den dömden i så fall ska underrätta Kriminalvården om han eller hon uteblivit från sysselsättningen. Den föreskriftsmöjligheten syftar främst till att åstadkomma en positiv förändring av den dömdes sociala situation, vilket i sin tur kan främja hans eller hennes återanpassning i samhället och minska risken för återfall i brott. Med arbete avses avlönat arbete på grund av anställning eller annan förvärvsverksamhet. Begreppet sysselsättning ska ges en vid tolkning och en föreskrift om sysselsättning kan t.ex. avse studier, ideellt arbete i en förening eller praktik. Avgörande är att det ur ett återfallsförebyggande perspektiv framstår som en lämplig sysselsättning och att den är möjlig att kontrollera. I anslutning till en föreskrift av det aktuella slaget får det också föreskrivas att den dömden ska underrätta Kriminalvården om han eller hon uteblivit från sysselsättningen i fråga.

Enligt *femte punkten* kan en särskild föreskrift avse kontrollerat boende eller andra anvisningar om boendet. Det kan exempelvis handla

om placering på ett behandlingshem eller ett annat boende som tillhandahåller stöd- och kontrollåtgärder motsvarande dem som kan ges inom ramen för en placering på ett halvvägshus eller ett familjehem. En föreskrift av det aktuella slaget kan vara av värde med hänsyn till den dömdes möjlighet till rehabilitering och även fylla en viktig funktion ur kontrollsynpunkt. Genom ett ordnat boende förbättras den dömdes förutsättningar att tillgodogöra sig återfallsförebyggande insatser och sköta sitt arbete eller annan sysselsättning.

I *sjätte punkten* ges möjlighet att besluta om en särskild föreskrift som avser vistelseort eller andra anvisningar om på vilka platser eller inom vilka områden den dömd ska vistas eller inte får vistas. Möjligheten kan användas bl.a. för att hålla den dömd borta från en viss miljö i syfte att t.ex. motverka återfall i brott gentemot en viss person. Den kan också användas i syfte att förhindra att den dömd uppehåller sig i en kriminell miljö där han eller hon riskerar att utsättas för sådan påverkan som är negativ för hans eller hennes anpassning i samhället. Det kan handla om ett förbud att vistas i närheten av ett brottsoffers bostad eller andra platser där risken för återfall bedöms vara särskilt stor, t.ex. en klubblokal eller liknande. Det kan också handla om förbud att vistas på vissa utpekade platser där narkotikaförsäljning är vanligt förekommande eller där kriminellt belastade vistas, såsom torg, parker eller andra mötesplatser. Det kan också gälla restauranger, pubar eller liknande. Förbudet kan även avse en lokal eller en bostad som har anknytning till organiserad brottslighet eller till ett kriminellt nätverk. Om risken för återfall i brott är kopplad till att den dömd beger sig till någon annan kommun eller stadsdel, kan förbudet avse det. Platsen eller området måste anges specifikt i föreskriften och avgränsas tydligt. När det gäller föreskrifter om platser där den dömd ska vara skyldig att vistas kan det handla om att, som ett komplement till en föreskrift om boende enligt femte punkten, föreskriva en skyldighet att under vissa tider vistas i ett kontrollerat boende. Eftersom en vistelseföreskrift innebär en inskränkning av den dömdes personliga frihet ska möjligheten användas restriktivt och behovet alltid prövas mot proportionalitetsprincipen (jfr 1 kap. 7 §). Särskilt restriktiv bör tillämpningen vara om det övervägs att låta föreskriften avse en skyldighet för den dömd att vistas på viss plats eller inom ett visst område. En sådan föreskrift bör endast användas under mycket speciella omständigheter när intresset av att förhindra återfall i brott är särskilt framträdande. Möjligheten

bör främst övervägas för vissa kategorier av dömda där risken för återfall i allvarlig brottslighet är särskilt stor eller avseende personer med koppling till kriminella gäng eller organiserad brottslighet. Vidare bör föreskriften regelmässigt begränsas till vissa särskilt angivna tider, t.ex. att den dömd ska vistas i bostaden under ett visst antal timmar nattetid. (Jfr prop. 2020/21:85 s. 53 f. och prop. 2018/19:77 s. 62 f.)

Av *sjunde punkten* följer att en särskild föreskrift kan avse skyldighet för den dömd att lämna blod-, urin-, utandnings-, saliv-, svett- eller hårprov för kontroll av att den dömd inte är påverkad av narkotika, alkohol, något annat berusningsmedel, något sådant medel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Med annat berusningsmedel avses preparat som t.ex. thinner. Möjligheten att meddela föreskrifter om skyldighet att lämna prov för alkohol- eller drogkontroll kan vara av väsentlig betydelse för att genomföra olika typer av vård eller behandling mot missbruk. På så sätt kan efterlevnaden av en vård- eller behandlingsföreskrift kontrolleras. En kontrollföreskrift kan dock ges även utan samband med en föreskrift om vård eller annan behandling enligt tredje punkten. Även om behovet normalt är mer framträdande för den som ska genomgå vård eller behandling mot missbruk kan det finnas behov av en kontrollföreskrift också i andra fall när det kan ställas krav på nykterhet, som t.ex. vid fullgörande av en föreskrift om kontrollerat boende, arbete eller annan programverksamhet. (Jfr prop. 2018/19:77 s. 63.)

I *tredje stycket* anges att en föreskrift enligt andra stycket 6 även får beslutas om det kan antas behövas för att tillgodose målsägandens behov av trygghet. Det innebär att det är möjligt att besluta om en vistelseföreskrift i syfte att skydda brottsoffret, även om det inte går att identifiera ett behov utifrån återfallsrisk eller anpassningsbehov hos den dömd. För att en vistelseföreskrift ska meddelas på den grunden räcker det dock inte med en oro hos målsäganden, utan det måste finnas konkreta omständigheter som talar för att en vistelseföreskrift behövs för att skydda honom eller henne. Behovet av en sådan föreskrift måste också alltid prövas mot proportionalitetsprincipen. Om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas, enligt vad som framgår av 1 kap. 7 §.

9 § Paragrafen innehåller bestämmelser om elektronisk övervakning för att kontrollera att en särskild föreskrift vid en övervakningssanktion följs. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.17.

I *första stycket* anges att om det behövs för att kontrollera att en föreskrift enligt 8 § följs får Kriminalvården besluta om elektronisk övervakning. Sådan övervakning kan vara av stor nytta när det gäller att minska risken för att den dömda återfaller i brott och att bidra till den dömdes återanpassning, genom att en överträdelse av en föreskrift snabbt kan upptäckas och lämplig åtgärd vidtas. Ett beslut om elektronisk övervakning kan ofta vara motiverat vid föreskrifter avseende boende och vistelseort eller andra anvisningar om på vilka platser eller inom vilka områden den dömda ska vistas eller inte får vistas. Det gäller även om vistelseföreskriften beslutas i syfte att tillgodose målsägandens behov av trygghet, eftersom elektronisk övervakning i ett sådant fall ofta kan anses behövligt för att ge målsäganden ett reellt skydd. Elektroniska hjälpmedel kan också fylla en viktig funktion vid föreskrifter om provtagning för alkoholkontroll. Eftersom elektronisk övervakning är en ingripande åtgärd för den enskilde får beslut om sådan övervakning dock inte fattas slentrianmässigt. Beslutet måste grundas på en individuell bedömning av den dömdes situation och alltid utgå från den dömdes behov av kontroll och stöd. Vid bedömningen måste proportionalitetsprincipen beaktas och om en mindre ingripande åtgärd är tillräcklig ska den användas (se 1 kap. 7 §). Vidare får elektronisk övervakning enligt den aktuella regleringen inte vara så betungande att den i praktiken är att jämställa med att avtjäna ett fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll.

Enligt *andra stycket* får elektronisk övervakning beslutas för högst sex månader åt gången. Av 10 § följer att Kriminalvården löpande ska ompröva behovet av elektronisk övervakning. Genom att elektronisk övervakning får beslutas för en period om högst sex månader åt gången understryks behovet av omprövning ytterligare. Tiden för elektronisk övervakning ska bestämmas efter omständigheterna i det enskilda fallet och med beaktande av proportionalitetsprincipen.

10 § Paragrafen innehåller regler om ändring av beslut. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.18.

I paragrafen anges att Kriminalvården under prövotiden får ändra beslut enligt 3–9 §§ om det finns skäl för det. Kriminalvården får också

besluta om nya åtgärder enligt dessa bestämmelser. Regleringen tydliggör att sådana åtgärder som Kriminalvården beslutar vid en övervakningssanktion ska omprövas löpande. Det kan finnas anledning att ändra tidigare beslut eller besluta om ytterligare åtgärder såväl i fråga om inskränkningar i rörelsefriheten och kontroll av, respektive undantag från, sådana inskränkningar som i fråga om särskilda föreskrifter och elektronisk övervakning vid sådana föreskrifter. Också när det gäller förordnande av övervakare och biträdande övervakare kan det finnas anledning för Kriminalvården att ompröva ett tidigare ställningstagande. Möjligheten att ändra ett tidigare beslut eller att besluta om nya åtgärder kräver inte att den dömda har misskött sig, utan det avgörande är personens behov av stöd och kontroll. Det kan finnas olika anledningar till ändring av tidigare beslutade åtgärder och beslut om ytterligare åtgärder. Exempelvis kan en risk- eller behovsbedömning föranleda att det efter genomförda åtgärder krävs nya åtgärder. Det kan också vara så att planerade åtgärder avbrutits eller inte har kommit till stånd. Kriminalvården har både en möjlighet och en skyldighet att fortlöpande pröva om beslutade åtgärder är ändamålsenliga med hänsyn till målet med verkställigheten.

4 kap. Åtgärder vid brister i fullgörandet av en tilläggssanktion

Anmälan till Kriminalvården

1 § Paragrafen innehåller bestämmelser om anmälningsskyldighet för biträdande kontrollörer och biträdande övervakare. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.8 och 6.9.11.

Enligt paragrafen ska en biträdande kontrollör eller en biträdande övervakare, om han eller hon finner att den dömda åsidosätter sin skyldighet att fullgöra en tilläggssanktion i form av samhällstjänst respektive övervakning, omedelbart anmäla det till Kriminalvården. Att en sådan anmälan görs är en förutsättning för att Kriminalvården ska kunna utföra sitt uppdrag som verkställande myndighet och vidta åtgärder vid brister i fullgörandet av tilläggssanktionen. När det gäller biträdande övervakare har anmälningsskyldigheten en formell betydelse endast om den biträdande övervakaren inte är en kriminalvårdstjänsteman.

2 § Paragrafen föreskriver en anmälningsskyldighet för externa vårdgivare. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.19.

Av paragrafen framgår att den som ansvarar för vård, behandling eller motsvarande åtgärder vid övervakning omedelbart ska göra en anmälan till Kriminalvården, om den dömda allvarligt åsidosätter sina skyldigheter enligt övervakningssanktionen. Om den som har fått övervakning som tilläggsstraff inte fullgör sina skyldigheter måste det snabbt kunna leda till konsekvenser för att trovärdigheten för villkorligt fängelse som påföljd ska kunna upprätthållas. Den lagstadgade anmälningsskyldigheten syftar till att möjliggöra ett snabbt ingripande från Kriminalvårdens sida i sådana situationer och att undanröja eventuella sekreteshinder (se 25 kap. 1 § och 26 kap. 1 § offentlighets- och sekretesslagen [2009:400] samt jfr 10 kap. 28 § samma lag). Anmälningsskyldigheten avser inte mindre förseelser, vilket markeras av att anmälan ska ske vid *allvarliga* åsidosättanden. Att anmälningsskyldighet föreligger förändrar inte det förhållandet att ansvaret för verkställighet av övervakning ligger på Kriminalvården och att myndigheten ska kontrollera att särskilda föreskrifter vid övervakning följs.

Varning

3 § Paragrafen reglerar formerna för sådan varning som Kriminalvården med stöd av 27 kap. 5 § brottsbalken kan meddela vid en samhällstjänst- eller övervakningssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.2.

Om den dömda inte fullgör sina skyldigheter till följd av samhällstjänst får Kriminalvården meddela den dömda en varning (27 kap. 5 § första stycket brottsbalken). En varning kan också meddelas den som inte fullgör sina skyldigheter till följd av övervakning, om det anses otillräckligt med beslut om att föreskrifter eller andra villkor ändras eller att nya föreskrifter beslutas (27 kap. 5 § andra stycket). Om den dömda fortsätter att bryta mot det som gäller för honom eller henne trots att varning har meddelats kan det i förlängningen leda till att beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt upphävs enligt 27 kap. 7 § brottsbalken.

Av paragrafens *första stycke* framgår att en fråga om varning av det aktuella slaget ska avgöras skyndsamt. Skyndsamhetskravet grundar

sig i att syftet med varningen är att tilläggssanktionen faktiskt ska bli fullgjord inom prøvotiden. Det är därför viktigt att den dömde så snart som möjligt får besked om vad han eller hon har att rätta sig efter. Ett snabbt avgörande vid brister i fullgörandet är också viktigt för att trovärdigheten till villkorligt fängelse som alternativ till ett ovillkorligt fängelsestraff ska kunna upprätthållas.

Enligt *andra stycket* ska den dömde beredas tillfälle att yttra sig innan Kriminalvården meddelar en varning. Bestämmelsen syftar till att ge den dömde möjlighet att ge sin syn på det som inträffat. Yttrandet från den dömde bör även ge Kriminalvården ett bättre beslutsunderlag.

I *tredje stycket* anges att en varning utan dröjsmål ska meddelas den dömde personligen samt att den dömde också ska få ett skriftligt besked om varningen. Regleringen grundar sig för det första i att syftet med varningen är att påverka den dömde till att fullgöra tilläggssanktionen. För det andra tydliggörs att varning ses som en relativt allvarlig åtgärd som i ett senare skede dessutom kan utgöra underlag för bedömningen att den dömde på ett sådant allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter att beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt bör upphävas (se 27 kap. 7 § andra stycket brottsbalken). Om det inte är möjligt att meddela varningen personligen för att den dömde inte inställer sig till Kriminalvården på kallelse, får det övervägas om han eller hon ska omhändertas enligt 27 kap. 9 § brottsbalken.

Omhändertagande

4 § Paragrafen innehåller bestämmelser om anmälan till övervakningsnämnd eller åklagare om det finns behov av att omhänderta den som har dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning som tilläggssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Om det uppkommer fråga om att vidta åtgärder med anledning av brister i fullgörandet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion får, enligt 27 kap. 9 § första stycket brottsbalken, övervakningsnämnden eller den domstol där det förs talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, om omständigheterna föranleder det, besluta att den dömde på lämpligt sätt ska omhändertas tills vidare.

Av den aktuella paragrafen framgår att om Kriminalvården bedömer att övervakningsnämnd eller domstol bör fatta ett sådant beslut om omhändertagande, ska Kriminalvården utan dröjsmål anmäla frågan till nämnden eller, om talan om upphävande av villkorligheten har väckts vid domstol, till åklagare. Anmälningsskyldigheten syftar till att upprätthålla en trovärdig hantering av brister i fullgörandet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion och att säkerställa att åtgärder kan komma till stånd. En anmälan enligt bestämmelsen kan ofta vara en förutsättning för att ett omhändertagande ska bli aktuellt.

5 § Paragrafen innehåller bestämmelser om vidare handläggning med anledning av Kriminalvårdens beslut om tillfälligt omhändertagande. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Enligt 27 kap. 9 § andra stycket brottsbalken får Kriminalvården, om det uppkommer fråga om att vidta åtgärder med anledning av brister i fullgörandet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion, besluta att tillfälligt omhänderta den dömda. I så fall ska övervakningsnämnden senast dagen därpå pröva om beslutet ska fortsätta att gälla. Om nämnden inte fastställer beslutet inom den tiden, upphör det att gälla.

Denna paragraf anger att Kriminalvårdens beslut om tillfälligt omhändertagande omedelbart ska underställas övervakningsnämnd. På så sätt säkerställs att beslutet kan bli föremål för nämndens prövning.

5 kap. Övriga bestämmelser

Bemyndigande

1 § Paragrafen innehåller ett bemyndigande enligt vilket regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ges möjlighet att meddela ytterligare föreskrifter om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse. Det kan exempelvis röra sig om bestämmelser om hur en nöjdförklaring ska dokumenteras. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.20.

Beslut och överklagande

2 § Av paragrafen framgår att det är Kriminalvården som fattar beslut i frågor som regleras i denna lag, om inte annat följer av lagen. Vidare framgår att besluten gäller omedelbart, om inte något annat beslutas. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.21.

3 § Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande av Kriminalvårdens beslut i enskilda fall samt forumbestämmelser. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.21.

Av *första stycket* framgår att Kriminalvårdens beslut enligt lagen överklagas till allmän förvaltningsdomstol. I sex punkter anges vilka beslut som får överklagas. Den *första punkten* avser provtagning för kontroll av det alkohol- och drogförbud som gäller vid utförande av samhällstjänst. Den *andra punkten* gäller beslut om att hela eller delar av en samhällstjänstsanktion ska ersättas med övervakning. Den *tredje* och *fjärde punkten* avser beslut om helghemarrest och andra inskränkningar i rörelsefriheten som kan beslutas som alternativ till helghemarrest. Av den tredje och fjärde punkten följer därmed att också den avräkning av tid för frihetsberövande som kan påverka om den dömd ska vara underkastad helghemarrest eller liknande rörelseinskränkningar, och i så fall hur länge, kan bli föremål för domstolsprövning (jfr 3 kap. 4 § fjärde stycket). Den *femte punkten* tar sikte på sådana särskilda föreskrifter som kan meddelas vid en övervakningssanktion och den *sjätte punkten* avser elektronisk övervakning för kontroll av en sådan föreskrift.

Andra stycket tydliggör att andra beslut enligt lagen inte får överklagas. Någon möjlighet att överklaga beslut om att förordna övervakare och biträdande övervakare finns alltså inte. Detsamma gäller beslut om en verkställighetsplan, även om verkställighetsplanen i och för sig kan innehålla beslut som är överklagbara enligt första stycket. Inte heller beslut om en arbetsplan kan överklagas.

I *tredje stycket* anges att ett beslut överklagas till den förvaltningsrätt inom vars domkrets det frivårdskontor finns där den dömd är inskriven.

Av *fjärde stycket* framgår att det krävs prövningstillstånd vid överklagande till kammarrätten.

2.2 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

1 kap.

3 §

I paragrafen definieras begreppet påföljd för brott genom en uttömmande uppräkningslista av de olika påföljderna. Paragrafen anpassas till det nya systemet genom att villkorlig dom och skyddstillsyn tas bort från uppräkningslistan. Vidare utmönstras begreppet överlämnande till särskild vård och i stället anges i uppräkningslistan överlämnande till rättspsykiatrisk vård samt de särskilda ungdomspåföljder som anges i 32 kap. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

5 §

Paragrafen avser förhållandet mellan olika påföljder. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

Paragrafen ändras på så sätt att det tidigare andra stycket om förhållandet mellan fängelse samt villkorlig dom och skyddstillsyn upphävs. I övrigt görs, i hittillsvarande första stycket, en mindre ändring av språklig natur, som inte avser att ändra något i sak.

3 kap.

6 §

I paragrafen straffbeläggs grov misshandel och synnerligen grov misshandel. I *första stycket* höjs maximistraftet för grov misshandel från fängelse i sex år till fängelse i sju år och i *andra stycket* skärps straffskalan för synnerligen grov misshandel från fängelse i lägst fem och högst tio år till fängelse i lägst sex och högst tolv år. Övervägandena finns i avsnitt 8.1.2.

Höjningen av minimistraftet för synnerligen grov misshandel är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan det brottet och grov misshandel, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som synnerligen grov misshandel. Till det kommer att höjningen av maximistraftet för synnerligen grov misshandel medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med

avseende särskilt på de allvarligaste fallen. En följd av höjningen av minimistraffet för synnerligen grov misshandel tillsammans med höjningen av maximistraffet för grov misshandel är samtidigt att det tillgängliga utrymmet för straffmätning ökar för grov misshandel.

7 §

I paragrafen straffbeläggs vållande till annans död. *Andra stycket* ändras genom att minimistraffet för vållande till annans död, grovt brott, höjs från fängelse i ett år till fängelse i två år. I övrigt görs språkliga ändringar. Övervägandena finns i avsnitt 8.1.2.

Att minimistraffet för vållande till annans död, grovt brott, höjs är inte avsett att påverka gränsdragningen mellan det brottet och brott av normalgraden. I stället syftar ändringen till att generellt höja straffnivån för de gärningar som är att bedöma som vållande till annans död, grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistraffet för de grova brotten att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för brott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

Ändringen innebär att straffskalorna för vållande till annans död inte överlappar varandra utan ligger kant i kant, på samma sätt som straffskalorna för uppsåtligt dödande i 3 kap. 1–3 §§.

9 §

I paragrafen straffbeläggs framkallande av fara för annan. Paragrafen ändras på så sätt att maximistraffet för brottet höjs från fängelse i två år till fängelse i tre år. I övrigt görs ändringar av språklig och redaktionell natur, som inte avser att ändra något i sak. Övervägandena finns i avsnitt 8.1.2.

Höjningen av maximistraffet för framkallande av fara för annan medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

4 kap.

6 d §

I paragrafen straffbeläggs grovt olaga integritetsintrång. *Första stycket* ändras genom att maximistraflet för brottet höjs från fängelse i fyra år till fängelse i sex år. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2.

Höjningen av maximistraflet för grovt olaga integritetsintrång medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

9 c §

I paragrafen straffbeläggs dataintrång och grovt dataintrång. I *andra stycket* skärps straffskalan för grovt dataintrång från fängelse i lägst sex månader och högst sex år till fängelse i lägst ett och högst åtta år. I övrigt görs en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.2.2.

Höjningen av minimistraflet för grovt dataintrång är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan det brottet och dataintrång av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt dataintrång. Samtidigt medför höjningen av minimistraflet för grovt dataintrång att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för dataintrång av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet. Till det kommer att höjningen av maximistraflet för grovt dataintrång medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

5 kap.

2 §

I paragrafen straffbeläggs grovt förtal. *Första stycket* ändras på det sättet att minimistraflet för brottet höjs från böter till fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.1.

Höjningen av minimistraflet för grovt förtal är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan det brottet och förtal av normalgra-

den. Ändringen syftar i stället till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt förtal.

3 §

I paragrafen straffbeläggs förolämpning. *Första stycket* ändras genom att straffskalan, i stället för att föreskriva endast böter, sträcker sig från böter till fängelse i högst sex månader. Det andra stycket med en särskild straffskala – böter eller fängelse i högst sex månader – om brottet är grovt tas bort. Övervägandena finns i avsnitt 8.3.1.

Ändringarna i paragrafen innebär att det för förolämpning endast finns en straffskala, som föreskriver böter eller fängelse i högst sex månader. Syftet är att underlätta tillämpningen och undvika oklarheter orsakade av paragrafens konstruktion. Justeringarna är inte avsedda att påverka bedömningen av straffvärdet för sådana gärningar som är att rubricera som förolämpning.

6 kap.

1 §

I paragrafen regleras straffansvar för våldtäkt och grov våldtäkt. *Tredje stycket* ändras genom att maximistrafet för grov våldtäkt höjs från fängelse i tio år till fängelse i tolv år. Övervägandena finns i avsnitt 8.4.2.

Höjningen av maximistrafet för grov våldtäkt medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

4 §

I paragrafen straffbeläggs våldtäkt mot barn och grov våldtäkt mot barn. *Tredje stycket* ändras genom att maximistrafet för grov våldtäkt mot barn höjs från fängelse i tio år till fängelse i tolv år. Övervägandena finns i avsnitt 8.4.2.

Höjningen av maximistrafet för grov våldtäkt mot barn medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

10 a §

I paragrafen straffbeläggs kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte. *Första stycket* ändras på det sättet att minimistraflet för brottet höjs från böter till fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 8.4.2.

7 kap.*4 §*

I paragrafen straffbeläggs egenmäktighet med barn. *Första stycket* ändras på så sätt att maximistraflet för egenmäktighet med barn höjs från fängelse i ett år till fängelse i två år. I *andra stycket* skärps straffskalan för de fall som är att bedöma som grova från fängelse i lägst sex månader och högst fyra år till fängelse i lägst ett och högst sex år. Övervägandena finns i avsnitt 8.5.1.

Höjningen av minimistraflet för de grova brotten är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan det brottet och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grova fall av egenmäktighet med barn. Till det kommer att höjningen av maximistraflet för de grova brotten medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för dessa brott med avseende särskilt på de allvarligaste fallen. En följd av höjningen av minimistraflet för de grova brotten tillsammans med höjningen av maximistraflet för brott av normalgraden är samtidigt att det tillgängliga utrymmet för straffmätning ökar för brott av normalgraden.

8 kap.*4 §*

I paragrafen straffbeläggs grov stöld. *Första stycket* ändras så att minimistraflet för grov stöld höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.2.

Höjningen av minimistraflet för grov stöld är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och stöld av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grov stöld. Samtidigt medför höjningen av minimistraflet för grov stöld att den del av straffskalan som över-

lappar straffskalan för stöld av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

9 kap.

3 §

I paragrafen straffbeläggs grovt bedrägeri. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för grovt bedrägeri höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet för grovt bedrägeri är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och bedrägeri av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt bedrägeri. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grovt bedrägeri att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för bedrägeri av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

3 a §

I paragrafen straffbeläggs grovt fordringsbedrägeri. Bestämmelsen ändras så att minimistrafvet för brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet syftar till en generellt höjd straffnivå för grovt fordringsbedrägeri men avser inte att påverka tillämpningen av straffbestämmelsen i övrigt.

3 b §

I paragrafen straffbeläggs subventionsmissbruk och grovt subventionsmissbruk. *Andra stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet för grovt subventionsmissbruk är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån

för gärningar som är att bedöma som grovt subventionsmissbruk. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för subventionsmissbruk av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

3 c §

I paragrafen straffbeläggs olovlig befattning med betalningsverktyg och grov olovlig befattning med betalningsverktyg. *Tredje stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet för grov olovlig befattning med betalningsverktyg är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grov olovlig befattning med betalningsverktyg. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för normalgradsbrottet blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för brott av normalgraden.

5 §

I paragrafen straffbeläggs ocker och grovt ocker. I *tredje stycket* skärps straffskalan för grovt ocker från fängelse i lägst sex månader och högst fyra år till fängelse i lägst ett och högst sex år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet för grovt ocker är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och ocker av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt ocker. Till det kommer att höjningen av maximistrafvet för grovt ocker medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för den brottstypen med avseende särskilt på de allvarligaste fallen. Vidare medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för ocker av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

6 §

I paragrafen straffbeläggs häleri och grovt häleri. *Tredje stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet för grovt häleri är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt häleri. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grovt häleri att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för häleri av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

9 §

I paragrafen straffbeläggs svindleri, svindleri (ringa brott) och grovt svindleri. *Tredje stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.3.

Höjningen av minimistrafvet för grovt svindleri är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och svindleri av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt svindleri. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grovt svindleri att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för svindleri av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

10 kap.

3 §

I paragrafen straffbeläggs grov förskingring. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för grov förskingring höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4.

Höjningen av minimistrafvet för grov förskingring är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och förskingring av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för

gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grov förskingring att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för förskingring av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

5 §

I paragrafen straffbeläggs trolöshet mot huvudman och grov trolöshet mot huvudman. *Andra stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4.

Höjningen av minimistrafvet för grov trolöshet mot huvudman är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för normalgradsbrottet blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

5 a §

I paragrafen straffbeläggs tagande av muta. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för brottstypen höjs från böter till fängelseminimum. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4.

Höjningen av minimistrafvet syftar till att åstadkomma en generell höjd straffnivå för tagande av muta, men avser inte att påverka tillämpningen av straffbestämmelsen i övrigt. Ändringen innebär att straffvärdet för tagande av muta typiskt sett alltid ligger på fängelsenivå.

5 b §

I paragrafen straffbeläggs givande av muta. Bestämmelsen ändras så att minimistrafvet för givande av muta höjs från böter till fängelseminimum. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4.

Höjningen av minimistraffet syftar till att åstadkomma en generell höjd straffnivå för givande av muta, men avser inte att påverka tillämpningen av straffbestämmelsen i övrigt. Ändringen innebär att straffvärdet för brottstypen typiskt sett alltid ligger på fängelsenivå.

5 c §

I paragrafen straffbeläggs grovt tagande av muta och grovt givande av muta. Bestämmelsen ändras så att minimistraffet för de grova brotten höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år och sex månader. Det görs även en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4.

Höjningen av minimistraffet för de grova mutbrotten är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan dessa brottstyper och mutbrott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt tagande av muta respektive grovt givande av muta. Samtidigt medför höjningen av minimistraffet för de grova mutbrotten att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för mutbrott av normalgraden minskar. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrotten.

5 d §

I paragrafen straffbeläggs handel med inflytande. Bestämmelsen ändras så att minimistraffet för brottet höjs från böter till fängelseminimum. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.4.

Höjningen av minimistraffet syftar till att åstadkomma en generell höjd straffnivå för handel med inflytande, men avser inte att påverka tillämpningen av straffbestämmelsen i övrigt. Ändringen innebär att straffvärdet för brottstypen generellt sett alltid ligger på fängelsenivå.

11 kap.

1 §

I paragrafen straffbeläggs oredlighet mot borgenärer och grov oredlighet mot borgenärer. *Tredje stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I övrigt görs ändringar av språklig och redaktionell natur i paragrafen, som inte avser att ändra något i sak. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.5.

Höjningen av minimistrafvet för grov oredlighet mot borgenärer är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för normalgradsbrottet blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

2 §

I paragrafen straffbeläggs försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning och grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning. *Fjärde stycket* ändras så att minimistrafvet för det grova brottet höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Det görs även en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.5.

Höjningen av minimistrafvet för grovt försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för normalgradsbrottet blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för försvårande av konkurs eller exekutiv förrättning av normalgraden.

12 kap.

3 §

I paragrafen straffbeläggs grov skadegörelse. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.6.6.

Höjningen av minimistrafvet för grov skadegörelse är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och skadegörelse av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grov skadegörelse att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för skadegörelse av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

14 kap.

3 §

I paragrafen straffbeläggs grov urkundsförfalskning. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I *andra stycket* görs en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.8.2.

Höjningen av minimistrafvet för grov urkundsförfalskning är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och urkundsförfalskning av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grov urkundsförfalskning att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för urkundsförfalskning av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

15 kap.

1 §

I paragrafen straffbeläggs mened, ringa mened och grov mened. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för normlagradsbrottet höjs från fängelseminimum till fängelse i sex månader. Vidare ersätts den särskilda brottsbeteckningen ringa mened, som har straffskalan böter eller fängelse i högst sex månader, med en mindre allvarlig grad av mened utan en särskild brottsbeteckning och med straffskalan fängelse i högst ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.9.1.

Höjningen av minimistrafvet för normlagradsbrottet syftar till att åstadkomma en generellt höjd straffnivå för brottstypen men avser inte att påverka tillämpningen av straffbestämmelsen i övrigt. Avsikten är i princip inte att förändra gränsdragningen mellan mened av normalgraden och sådana mindre allvarliga fall, som i den hittillsvarande lydelsen betecknats som ringa mened. Den särskilda straffskalan för mindre allvarliga fall av mened ska således komma till användning för sådana gärningar som i dag bedöms som ringa mened. Det bör dock i begränsade undantagsfall finnas ett utrymme att använda straffskalan för de minst straffvärda fallen av brott som före straffskärpningen ansågs höra till brott av normalgraden. Ändringen innebär att straffvärdet för mened typiskt sett alltid ligger på fängelsenivå oavsett till vilken grad av brottet en gärning hör. Även de mindre allvarliga fallen av mened ska betraktas som artbrott.

16 kap.

5 §

I paragrafen straffbeläggs uppvigling. *Tredje stycket* ändras genom att maximistrafvet för de brott som är att bedöma som grova höjs från fängelse i fyra år till fängelse i sex år. I övrigt görs det ändringar av språklig och redaktionell natur i paragrafen, som inte avser att ändra något i sak. Övervägandena finns i avsnitt 8.10.1.

Höjningen av maximistrafvet för de grova fallen av uppvigling medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för dessa brott med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

5 a §

I paragrafen straffbeläggs involverande av en underårig i brottslighet. *Första stycket* ändras genom att maximistraftet för brottet höjs från fängelse i fyra år till fängelse i sex år. Övervägandena finns i avsnitt 8.10.1.

Höjningen av maximistraftet för involverande av en underårig i brottslighet medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för det brottet med avseende särskilt på de allvarligaste fallen.

20 kap.

1 §

I paragrafen straffbeläggs tjänstefel och grovt tjänstefel. *Andra stycket* ändras så att minimistraftet för grovt tjänstefel höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I övrigt görs det ändringar av språklig och redaktionell natur i paragrafen, som inte avser att ändra något i sak. Övervägandena finns i avsnitt 8.13.1.

Höjningen av minimistraftet för grovt tjänstefel är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och tjänstefel av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistraftet för grovt tjänstefel att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för tjänstefel av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

3 §

I paragrafen straffbeläggs brott mot tystnadsplikt och grovt brott mot tystnadsplikt. I *tredje stycket* skärps straffskalan för grovt brott mot tystnadsplikt från fängelse i lägst sex månader och högst fyra år till fängelse i lägst ett och högst sex år. Övervägandena finns i avsnitt 8.13.1.

Höjningen av minimistraftet för grovt brott mot tystnadsplikt är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och brott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Till det kommer

att höjningen av maximistraffet för grovt brott mot tystnadsplikt medför en ökad spännvidd vid straffmätningen för den brottstypen med avseende särskilt på de allvarligaste fallen. Vidare medför höjningen av minimistraffet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för normalgradsbrottet blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

25 kap.

8 §

Paragrafen avser bl.a. uppbörd, indrivning och förvandling av böter. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.3, 6.10.1 och 7.8.

Första stycket är oförändrat.

Andra stycket ändras genom att den lägsta tid som böter får förvandlas till höjs från 14 dagar till en månad. Därmed överensstämmer den lägsta tiden även fortsättningsvis med den som gäller som allmänt fängelseminimum enligt 26 kap. 1 §.

Tredje stycket är nytt. Det innehåller en upplysning om att det i 27 kap. 4 § finns särskilda bestämmelser om undanröjande av böter som dömts ut som tilläggssanktion till ett villkorligt fängelsestraff.

26 kap.

Kapitlet innehåller bestämmelser om fängelsestraff. Det införs nya bestämmelser med anledning av att fängelse härefter kan dömas ut villkorligt, och vissa befintliga bestämmelser ändras. Bestämmelserna delas också in under rubriker. Således placeras 1–3 §§ under rubriken ”Om den tillämpliga straffskalan”, 4 och 5 §§ under rubriken ”Verkställighet av fängelsestraff”, de nya 5 a–5 d §§ under rubriken ”Villkorligt fängelse”, 6–9 §§ under rubriken ”Villkorlig frigivning från fängelse som inte är villkorligt”, 10–20 §§ under rubriken ”Prövotid, övervakning och särskilda föreskrifter efter villkorlig frigivning” och, slutligen, 21–25 §§ under rubriken ”Övriga bestämmelser”. Hittillsvarande 3 a § upphävs.

1 §

I paragrafen finns allmänna bestämmelser om längden på fängelsestraff. Övervägandena finns i avsnitt 7.7.1.

Paragrafen ändras på så sätt att det tidigare andra stycket upphävs. Där fanns bestämmelser om vilka tider fängelsestraff inte får under- eller överstiga.

Första stycket ändras genom att det anges att fängelse döms ut på viss tid eller på livstid enligt vad som framgår av straffskalan för brottet eller annars är särskilt föreskrivet. Vilket straff som är föreskrivet för ett visst brott framgår således av den enskilda straffbestämmelsen. Med vad som annars är särskilt föreskrivet avses de bestämmelser som medför att fängelse kan dömas ut inom andra ramar än de som framgår av de i straffbestämmelserna angivna straffskalorna. Sådana bestämmelser finns bl.a. i de efterföljande paragraferna i 26 kap. Vidare ändras stycket på så sätt att det anges att fängelse på viss tid inte får understiga en månad. Den ändringen innebär att allmänt fängelseminimum höjs från 14 dagar till en månad. Av 18 § strafftidslagen (2018:1251) framgår att med en månad ska avses 30 dagar.

Andra stycket motsvarar hittillsvarande tredje stycket.

2 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fängelse som gemensamt straff för flera brott och om maximitider för sådana straff på viss tid. Den innehåller också en särskild bestämmelse om fängelse på livstid som gemensamt straff. Övervägandena finns i avsnitt 10.8.4 och 10.8.5.

Enligt *första stycket*, som är oförändrat, får fängelse användas som gemensamt straff för flera brott, om fängelse kan följa på något av brotten.

Andra stycket ändras språkligt och i sak. I *första meningen* anges att fängelse på viss tid får sättas över det högsta maximistraffet enligt straffskalorna för brotten men inte med mer än det dubbla. Om det högsta maximistraffet i brottskombinationen exempelvis är fängelse i fyra år kan således som mest åtta års fängelse dömas ut. Som framgått gäller dubbleringsregeln i förhållande till det högsta maximistraffet enligt straffskalorna för brotten. Det är alltså inte den förhöjda straffskala som kan gälla enligt 2 a eller 3 § som får dubbleras. Till det förhöjda maximistraff som följer av att 2 § tillämpas kan

däremot ytterligare påslag göras enligt 3 §, om det är fråga om ett sådant återfall i allvarlig brottslighet att den paragrafen är tillämplig.

Av *andra meningen* i samma stycke framgår vidare att det gemensamma straffet inte får överstiga vare sig maximistrafen sammanlagda med varandra eller 18 år. Av den förra begränsningen följer att om prövningen avser exempelvis två brott, och maximistrafet för det ena brottet uppgår till fyra års fängelse och för det andra brottet till två års fängelse, får det gemensamma straffet som högst bestämmas till fängelse i sex år, och inte i åtta år såsom en dubbling av det högsta maximistrafet skulle leda till. Den senare begränsningen innebär att någon dubbling aldrig är möjlig när det högsta maximistrafet är fängelse i tio eller tolv år. Ett gemensamt fängelsestraff på viss tid får då i stället som högst bestämmas till 18 år.

Tredje stycket ändras på så sätt att bötesstraff vid tillämpningen av andra stycket ska anses motsvara fängelse i en månad, i stället för som tidigare 14 dagar. Ändringen är föranledd av att allmänt fängelseminimum höjs på motsvarande sätt (se 1 §).

I ett nytt *fjärde stycke* införs en särskild bestämmelse om fängelse på livstid som gemensamt straff. Liksom tidigare är det naturligtvis möjligt att döma till ett gemensamt livstidsstraff om fängelse på livstid ingår i straffskalan för något av brotten. Med stöd av den nya bestämmelsen blir det dock även möjligt att döma till ett sådant straff om flera av brotten har ett maximistraft som uppgår till fängelse i tolv år. I allmänhet bör krävas att gärningspersonen döms för minst tre brott med tolv års fängelse i straffskalan för att ett gemensamt livstidsstraff ska övervägas, men det är inte uteslutet att tillämpa bestämmelsen när det endast döms för två brott med ett sådant maximistraft. I det senare fallet bör ett livstidsstraff kunna komma i fråga om vart och ett av brotten är särskilt allvarliga i sitt slag eller om det utöver dessa brott förekommer en mängd andra brott som också är allvarliga. I vilka fall det kan vara motiverat att döma till ett gemensamt fängelsestraff på livstid styrs i övrigt av reglerna för den konkreta straffmätningen av flerfaldig brottslighet, vilka behandlas i kommentaren till 28 kap. 10 §.

Det tidigare fjärde stycket om att det svåraste av de lägsta straffen inte får underskridas upphävs. Någon ändring i sak är inte avsedd. Enligt 28 kap. 5 § ska straffet bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Därav följer att minimistrafet för ett visst brott

inte får underskridas annat än när det är särskilt föreskrivet (jfr t.ex. 28 kap. 9 §).

2 a §

Paragrafen, som är ny och ersätter hittillsvarande 3 a §, innehåller bestämmelser om förhöjt straffmaximum för brott som omfattas av den särskilda straffskärpningsgrunden i 28 kap. 8 §. Övervägandena finns i avsnitt 11.6.6.

Av *första meningen* följer att om någon omständighet som avses i 28 kap. 8 § beaktas vid bedömningen av straffvärdet, får för brottet dömas till fängelse på viss tid som överstiger maximistraftet enligt straffskalan för brottet. Syftet är att synnerligen försvårande omständigheter ska kunna ges tillräckligt genomslag även när det gäller gärningar som redan ligger i den övre delen av en straffskala där fängelse endast på viss tid är föreskrivet.

Enligt *andra meningen* får straffet dock inte överstiga maximistraftet med mer än det dubbla. Om maximistraftet enligt straffskalan för ett brott som någon ska dömas för är exempelvis fängelse i sju år kan således som mest 14 års fängelse dömas ut. Om personen ska dömas för flera brott där synnerligen försvårande omständigheter beaktas gäller dubbleringsregeln i förhållande till det högsta maximistraftet enligt straffskalorna för de brotten. Det är alltså inte den förhöjda straffskala som kan gälla enligt 2 § som dubbleras och det finns inte någon särskild begränsning om att straffet inte får överstiga de aktuella maximistraften sammanlagda med varandra (jfr 2 § andra stycket). Paragrafen är på så sätt fristående från 2 §. Till det förhöjda maximistraft som följer av att 2 a § tillämpas kan ytterligare påslag göras om det är fråga om ett sådant återfall i allvarlig brottslighet att 3 § är tillämplig. I det nyss angivna exemplet där den förhöjda straffskalan enligt 2 a § sträcker sig till 14 år (maximistraftet enligt straffskalan dubblerat), skulle en samtidig tillämpning av 3 § medföra att rätten får döma till fängelse på viss tid som med fyra år överstiger 14, dvs. i högst 18 år.

Vidare gäller, enligt *tredje meningen*, att straffet inte heller får överstiga 18 år. Den begränsningen innebär att någon dubblering aldrig är möjlig när maximistraftet, eller det högsta av flera maximistraft, är fängelse i tio eller tolv år. Ett fängelsestraff på viss tid får då i stället

som högst bestämmas till 18 år. Det gäller även om 2 a och 3 §§ tillämpas samtidigt.

4 §

I paragrafen finns en allmän beskrivning av hur fängelsestraff verkställs. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.1 och 6.5.1.

Första stycket moderniseras språkligt och därtill förtydligas att huvudregeln om att den som dömts till fängelse ska tas in i kriminalvårdsanstalt för verkställighet av straffet inte gäller om rätten har beslutat att straffet ska vara villkorligt (villkorligt fängelse). Förutsättningarna för villkorligt fängelse framgår av 28 kap. 15–17 §§, 31 kap. 5 § och 32 kap. 5 §.

I *andra stycket*, som är nytt, anges att det finns särskilda bestämmelser om att fängelsestraff som inte är villkorliga kan verkställas i håkte, genom intensivövervakning med elektronisk kontroll, genom en utslussningsåtgärd eller under prøvotid för villkorlig frigivning. Här ges alltså en upplysning om på vilka sätt ovillkorliga fängelsestraff kan verkställas, utöver att straffet avtjänas i kriminalvårdsanstalt.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om omedelbar verkställighet i fall där ett fängelsestraff har börjat verkställas och hovrätten skärper fängelsestraffet. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

Av *första stycket*, som är oförändrat, framgår att om hovrätten skärper ett fängelsestraff som har börjat verkställas ska hovrättens dom eller beslut gälla omedelbart, om inte rätten beslutar något annat.

Enligt *andra stycket* gäller inte bestämmelserna i första stycket i fråga om ett fängelsestraff som har börjat verkställas enligt lagen om intensivövervakning med elektronisk kontroll. Andra stycket ändras på så sätt att det tydliggörs att bestämmelserna i första stycket inte heller gäller i fråga om villkorliga fängelsestraff.

5 a §

I paragrafen, som är ny, behandlas prøvotiden för villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.5 och 6.5.1.

Enligt *första stycket* löper prøvotiden för villkorligt fängelse under två år eller, om fängelsestraffet är längre än två år, under en tid som motsvarar straffets längd. Prövotiden kan alltså aldrig understiga två år. Någon övre gräns för prøvotidens längd finns däremot inte. Om det undantagsvis förekommer att ett fängelsestraff är villkorligt trots att straffet överstiger två år (jfr 28 kap. 16 och 17 §§) motsvarar prøvotiden straffets längd. Av bestämmelsen framgår vidare att utgångspunkten är att prøvotiden räknas från den dag rättens avgörande i den del som avser påföljd får laga kraft mot den dömden. Att prøvotiden inte har börjat löpa hindrar dock inte att ny brottslighet, som begås efter en dom till villkorligt fängelse men före det att den domen fått laga kraft mot den dömden, beaktas som ett återfall och därmed utgör skäl för en strängare påföljdsbestämning för den nya brottsligheten.

I *andra stycket* anges att om rätten enligt 27 kap. 3 § andra stycket har beslutat att den dömden ska stå under övervakning från dagen för domen, eller att ett fängelsestraff i den del straffet inte är villkorligt får verkställas omedelbart, räknas prøvotiden från dagen för domen. Vid beslut om omedelbar övervakning räknas alltså även prøvotiden från domsdagen. Detsamma gäller vid beslut om omedelbar verkställighet av den ovillkorliga delen vid delvis villkorligt fängelse. I bestämmelsen anges vidare att tid under vilken högre rätt har beslutat att verkställigheten ska avbrytas, inte ska räknas in i prøvotiden. Om högre rätt har beslutat om inhibition och därefter dömer den tilltalade till villkorligt fängelse får alltså den tilltalade inte tillgodoräkna sig den tid under vilken verkställigheten har anstått. Samma sak gäller i andra motsvarande situationer t.ex. om hovrätten har inhiberat verkställigheten och frikänner den tilltalade varefter han eller hon döms till villkorligt fängelse av Högsta domstolen. Av 27 kap. 3 § fjärde stycket framgår att tid under vilken högre rätt beslutat att verkställigheten ska avbrytas, inte heller räknas in i övervakningstiden.

5 b §

Paragrafen är ny och innehåller hänvisningar som syftar till att göra regleringen om villkorligt fängelse så överskådlig som möjligt. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

I *första stycket* anges att förutsättningarna för villkorligt fängelse framgår av 28 kap. 15–17 §§, 31 kap. 5 § och 32 kap. 5 §. Därigenom tydliggörs i vilka fall det kan vara aktuellt för rätten att besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt.

Andra stycket erinrar om att bestämmelser om tilläggssanktioner till villkorligt fängelse finns i 27 kap. och om valet av tilläggssanktion i 28 kap. 18–21 §§.

I *tredje stycket* ges en upplysning om att bestämmelser om när rätten kan upphäva ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt när den dömde har brustit i fullgörandet av en tilläggssanktion eller återfallit i brott under prøvotiden finns i 27 kap. 7 § och 34 kap. 4 a–4 c §§. Hänvisningen tydliggör alltså att villkorligheten i princip förutsätter att den dömde dels fullgör den eller de tilläggssanktioner som straffet förenats med, dels avhåller sig från fortsatt brottslighet under prøvotiden.

5 c §

I paragrafen, som är ny, erinras om att närmare bestämmelser om villkorligt fängelse samt om verkställighet av samhällstjänst och övervakning som tilläggssanktioner till villkorligt fängelse finns i lagen (2028:000) om villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1 och 6.5.2.

5 d §

Paragrafen, som är ny, anger att ett villkorligt fängelsestraff är helt verkställt vid prøvotidens utgång om beslutet att fängelsestraffet ska vara villkorligt inte längre kan upphävas. Därtill erinras om att för verkställighet av dagsböter som döms ut som tilläggssanktion till villkorligt fängelse gäller dock regleringen i bötesverkställighetslagen (1979:189). Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1 och frågorna berörs även i avsnitt 6.4.5 och 6.7.3.

Tidpunkten för när en påföljd anses helt verkställd är av betydelse bl.a. för tillämpningen av 34 kap. om ny påföljdsbestämning efter tidigare dom (se 34 kap. 1 § första stycket och 4 § första stycket). Av förevarande paragraf framgår att ett villkorligt fängelsestraff i princip är till fullo verkställt när prøvotiden löpt ut, dvs. i allmänhet när två år har förflutit från det att den dom i vilken det villkorliga fängelsestraffet dömdes ut fick laga kraft mot den dömde (jfr 26 kap. 5 a §). Om den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning kan emellertid rätten, på talan av åklagare, upphäva ett beslut om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Detsamma gäller om det, av något annat skäl än att den dömde har brutit mot sina skyldigheter, har visat sig att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid. (Se 27 kap. 6 §.) Ett upphävandebeslut av detta slag får meddelas även efter prøvotidens utgång, under förutsättning att talan om upphävande har anhängiggjorts före prøvotidens utgång. Om en sådan talan är anhängiggjord anses det villkorliga fängelsestraffet inte helt verkställt även om prøvotiden skulle löpa ut. Ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt kan också upphävas med anledning av att den dömde begår nya brott under prøvotiden (se 34 kap. 4 a §). Även ett sådant upphävandebeslut får meddelas efter det att prøvotiden löpt ut, men då under förutsättning att frågan tas upp i ett mål där den tilltalade häktats eller fått del av åtal inom ett år från prøvotidens utgång. Det innebär att frågan om ett villkorligt fängelsestraff fullt ut har verkställts inte kan bedömas slutligt förrän efter denna tidpunkt. Upphävs inte beslutet om villkorlighet ska straffet dock anses helt verkställt vid prøvotidens utgång.

Att böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse verkställs enligt bestämmelserna i bötesverkställighetslagen innebär att verkställigheten i första hand sker genom uppbörd eller indrivning. Indrivning av böter kan fortgå till dess att böterna bortfaller – dvs. preskriberas – vilket enligt 35 kap. 7 § sker tidigast när fem år har förflutit från det att domen fick laga kraft. Verkställigheten av villkorligt fängelse med dagsböter som tilläggssanktion kan därmed pågå under längre tid än prøvotiden. Det kan dock inte beslutas att bötessanktionen ska ersättas av annan tilläggssanktion efter det att prøvotiden har löpt ut.

6 §

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om villkorlig frigivning från fängelse som inte är villkorligt. I paragrafen görs det tillägg som dels tydliggör att det som anges i paragrafen avser fängelse som inte är villkorligt, dels anger när villkorlig frigivning ska ske i den situationen att rätten har upphävt beslutet om villkorlighet och fastställt en tid som ska avräknas från straffet med anledning av vad den dömden har fullgjort av en tilläggssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1, 6.6.5 och 6.12.2.

I *första stycket*, som anger att utgångspunkten är att den dömden ska friges villkorligt när två tredjedelar av ett tidsbestämt fängelsestraff har avtjänats, görs det ett tillägg om att detta gäller fängelsestraff som inte är villkorliga.

Enligt *andra stycket*, som är oförändrat, ska villkorlig frigivning ske vid en tidigare tidpunkt än vad som följer av första stycket, om en utländsk dom verkställs i Sverige och det framgår att den dömden kommer att vara frihetsberövad under avsevärt längre tid än om verkställighet hade skett i den andra staten.

I *tredje stycket* tas hänvisningen till fängelse som har dömts ut enligt 28 kap. 3 § bort som en följd av att skyddstillsyn utmönstras ur systemet. Någon motsvarande bestämmelse om att det vid delvis villkorligt fängelse inte ska ske någon villkorlig frigivning från straffet i den del som inte är villkorlig behövs inte. Detta eftersom det sagda redan följer av att den ovillkorliga delen inte får överstiga en tredjedel av den totala strafflängden (jfr 28 kap. 17 § andra stycket), vilket medför att den avtjänade tiden aldrig når upp till den strafftid efter vilken villkorlig frigivning tidigast kan ske. Med andra ord kommer den ovillkorliga delen av ett delvis villkorligt fängelsestraff alltid att ha avtjänats innan villkorlig frigivning kan bli aktuellt enligt första stycket. Bestämmelsen anger därför numera endast att villkorlig frigivning inte ska ske från ett förvandlingsstraff för böter. I det avseendet är bestämmelsen oförändrad i sak.

Det *fjärde stycket* är nytt. Där anges att om rätten har upphävt ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt och fastställt en tid som ska avräknas från straffet med anledning av vad den dömden har fullgjort av en tilläggssanktion, avser vad som anges i första stycket om ett tidsbestämt fängelsestraff den strafftid som återstår efter sådan avräkning. Bestämmelsen tydliggör alltså hur tidpunkten för vill-

korlig frigivning ska beräknas vid avtjänande av ett fängelsestraff som från början varit villkorligt men beslutet om villkorlighet senare har upphävts. Om rätten i ett sådant fall har fastställt en tid som ska avräknas från straffet med anledning av vad den dömda har fullgjort av en tilläggsanktion (se 27 kap. 8 § och 34 kap. 4 d §) görs det ett avdrag från strafftiden med det antal månader som enligt domstolens upphävandebeslut ska avräknas. Tidpunkten för villkorlig frigivning beräknas sedan utifrån den strafftid som återstår efter avräkningen. Det innebär att om någon exempelvis har dömts till villkorligt fängelse i sex månader och rätten i ett efterföljande upphävandebeslut har fastställt att två månader ska avräknas från fängelsestraffet med anledning av fullgörande av tilläggsanktion beräknas tidpunkten för villkorlig frigivning utifrån en reducerad strafflängd på fyra månader. Villkorlig frigivning ska då ske när den dömda har avtjänat två tredjedelar av fyra månader. Det blir alltså inte fråga om ett tillgodoräkande såsom avtjänad tid, utan en ren avräkning på strafftiden även om längden av det utdömda fängelsestraffet kvarstår i och för sig. I fall av det nämnda slaget ska Kriminalvården också beräkna strafftiden utifrån den strafflängd som återstår efter avräkning för fullgörande av tilläggsanktion (se 18 § andra stycket strafftidslagen [2018:1251]).

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om beräkning av tidpunkten för villkorlig frigivning om flera fängelsestraff sammanträffar på verkställighetsstadiet. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

Av *första stycket första meningen*, som är oförändrad, framgår att utgångspunkten är att den samlade strafftiden ska ligga till grund för beslut om villkorlig frigivning enligt 6 § i de fall flera fängelsestraff avtjänas samtidigt. Den *andra meningen*, som föreskriver vissa undantag från den nämnda utgångspunkten, anpassas till det nya systemet och förtydligas genom att de olika undantagsfallen anges i en punktlista. Av *första punkten* framgår således att någon sammanläggning inte ska göras när det gäller verkställighet av en utländsk dom där villkorlig frigivning ska ske tidigare än vad som annars är fallet (6 § andra stycket). Detsamma gäller, enligt *andra punkten*, tid för fängelse som verkställs som förvandlingsstraff för böter. Vidare tydliggörs genom *tredje punkten* att någon sammanläggning inte heller ska göras

när det gäller tid för fängelse som verkställs efter en dom där rätten har beslutat att en del av straffet ska vara villkorlig enligt 28 kap. 17 §. Detta sammanhänger med att delvis villkorligt fängelse inte heller i övrigt omfattas av reglerna om villkorlig frigivning (se kommentaren till 6 § tredje stycket).

Den tredje punkten är dock inte är tillämplig i den situationen att beslutet om villkorlighet i den andra delen har upphävts, eftersom straffet då är ovillkorligt i dess helhet.

I *andra stycket* görs en mindre ändring av språklig natur, som inte avser att ändra något i sak.

25 §

I paragrafen finns bestämmelser om verkställighetskonkurrens, dvs. vad som gäller om det finns påföljder av olika slag som ska verkställas på samma gång. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

Första stycket anpassas till det nya systemet genom att villkorlig dom och skyddstillsyn tas bort från uppräknningen av de påföljder som livstidsstraffet ska träda i stället för om de verkställs samtidigt som ett livstidsstraff.

Andra stycket är oförändrat.

27 kap. Om tilläggssanktioner till villkorligt fängelse

Kapitlet, som är nytt och har fått rubriken ”Om tilläggssanktioner till villkorligt fängelse”, innehåller dels bestämmelser om tilläggssanktionerna som sådana, dels bestämmelser om åtgärder vid brister i fullgörandet av en tilläggssanktion.

Tilläggssanktionerna

1 §

Paragrafen reglerar möjligheten att förena villkorligt fängelse med dagsböter som tilläggssanktion och det antal dagsböter som domstolen kan bestämma. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.2.

I paragrafen anges att villkorligt fängelse får förenas med en skyldighet att betala dagsböter samt att antalet dagsböter ska bestämmas till lägst 30 och högst 200.

Av 28 kap. 19 § första stycket framgår att dagsböter får väljas som tilläggsstraff om en sådan sanktion kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. I enlighet med vad som framgår av övervägandena i avsnitt 6.8.1 och kommentaren till 28 kap. 19 § kan dagsböter användas som tilläggsstraff på strafflängder uppemot ett år, om varken brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet talar för ett strängare ingripande.

Dagsbotens belopp fastställs på samma sätt som när dagsböter döms ut som ett självständigt straff (se 25 kap. 2 § andra stycket).

Antalet dagsböter fastställs med utgångspunkt i det villkorliga fängelsestraffets längd. När antalet ska bestämmas kan ledning hämtas i den praxis som utvecklats avseende antal dagsböter vid villkorlig dom för icke artbrott, samtidigt som justeringar får göras med anledning av att allmänt fängelseminimum höjs från 14 dagar till en månad. En utgångspunkt kan då vara att en månads villkorligt fängelse förenas med 30 dagsböter och att antalet dagsböter sedan ökar med 10 för varje månad som fängelsestraffets längd ökar till och med fyra månader, och därefter med 20 för varje månad som fängelsestraffets längd ökar till och med elva månader.

Hur många dagsböter som ska dömas ut i de fall där straffet, för att ingripandegraden ska skärpas, förenas med mer än en tilläggsstraff enligt 28 kap. 19 § andra stycket får avgöras av domstolen efter vad som är skäligt i det enskilda fallet.

Om dagsböter undantagsvis väljs som tilläggsstraff vid delvis villkorligt fängelse enligt 28 kap. 17 § får antalet dagsböter bestämmas efter längden av straffet i den del som det förklaras villkorligt.

Om den tilltalade varit frihetsberövad med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser, i den mening som avses i 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande (tillgodoräknandelagen), och detta inte redan har beaktats som skäl för att helt eller delvis göra straffet villkorligt eller vid valet av tilläggsstraff, kan det villkorliga fängelsestraffet förenas med ett lägre antal dagsböter än vad som annars hade varit aktuellt. Ett riktmärke kan då vara att ett dygns frihetsberövande medför ett avdrag med tio dagsböter. Samtidigt får antalet dagsböter inte heller i en sådan situa-

tion understiga 30. Av 28 kap. 21 § följer emellertid att domstolen, bl.a. på grund av ett frihetsberövande, får avstå från att förena ett villkorligt fängelsestraff med dagsböter.

2 §

I paragrafen regleras möjligheten att förena villkorligt fängelse med samhällstjänst som tilläggssanktion och det antal timmar samhällstjänst som domstolen kan bestämma. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.4.

Enligt paragrafen får villkorligt fängelse förenas med en skyldighet att utföra samhällstjänst. Antalet timmar samhällstjänst ska bestämmas till lägst 40 och högst 300.

Samhällstjänsten ska huvudsakligen bestå i att den dömda utför oavlönat arbete, men en mindre del får utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete (se 2 kap. 1 § lagen [2028:000] om villkorligt fängelse). När någon döms till villkorligt fängelse med samhällstjänst som tilläggssanktion har domstolen endast att bestämma antalet timmar samhällstjänst. Det ankommer sedan på Kriminalvården att bestämma om en del av samhällstjänsten ska utgöras av annat än oavlönat arbete och i så fall vad det närmare innehållet ska vara. Vid sidan av möjligheten att låta en mindre del av samhällstjänsten utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete har Kriminalvården möjlighet att ersätta hela eller delar av en samhällstjänstsanktion med övervakning, om det finns särskilda skäl (se 2 kap. 5 § 2 lagen om villkorligt fängelse).

Förutsättningarna för att välja samhällstjänst som tilläggssanktion till villkorligt fängelse regleras i 28 kap. 19 och 20 §§. Om dagsböter som tilläggssanktionen inte kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet står valet mellan samhällstjänst och övervakning. I det valet ska behovet av stöd eller kontroll och övriga omständigheter beaktas. Något särskilt krav på samtycke från den tilltalade ställs inte upp. Samhällstjänst får dock inte väljas om en sådan sanktion är olämplig för den tilltalade och vid bedömningen av om så är fallet kan hans eller hennes inställning till att utföra samhällstjänstarbete beaktas. För brott som bedöms vara av sådan art att det talar mot en privilegiering av den tilltalade ska som regel ett ovillkorligt fängelsestraff dömas ut om straffet är sex månader eller längre. Vidare kan villkorligt fängelse i sig endast undantagsvis bli aktuellt vid straff som

överstiger ett år. (Se kommentaren till 28 kap. 15 §.) Tillämpningsområdet för samhällstjänst omfattar därför i första hand dels fall där brottets art talar mot en privilegiering av den tilltalade men straffet understiger sex månader, dels fall där den tilltalades tidigare brottslighet talar mot en sådan privilegiering men straffet understiger ett år. Därtill kan samhällstjänst användas i sådana undantagssituationer där villkorligt fängelse döms ut trots att straffet inte understiger ett år (jfr 28 kap. 16 och 17 §§).

När antalet timmar samhällstjänst bestäms kan ledning hämtas i det i praxis utarbetade förhållandet mellan antalet timmar samhällstjänst och det alternativa fängelsestraffets längd vid skyddstillsyn. Det innebär att en månads villkorligt fängelse som utgångspunkt bör förenas med 40 timmar samhällstjänst och att antalet timmar sedan ökar med 20 för varje månad som fängelsestraffets längd ökar. I de undantagsfall där villkorligt fängelse används trots att straffet är ett år eller längre och samhällstjänst väljs som tilläggsstraff bör antalet timmar vara högre än 240. Om straffet förenas med ytterligare en tilläggsstraff (eller undantagsvis två ytterligare straff) enligt 28 kap. 19 § andra stycket får antalet timmar samhällstjänst bestämmas så att straffen tillsammans framstår som tillräckligt ingripande. Vid delvis villkorligt fängelse bör antalet timmar samhällstjänst bestämmas efter längden av straffet i den del som det förklaras villkorligt.

Om den tilltalade varit frihetsberövad med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser, i den mening som avses i 2 § lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande (tillgodoräknandelagen), och detta inte redan har beaktats som skäl för att helt eller delvis göra straffet villkorligt, kan det villkorliga fängelsestraffet förenas med ett lägre antal timmar samhällstjänst än vad som annars hade varit aktuellt. Ett riktmärke kan då vara att ett dygns frihetsberövande motsvarar en timmes samhällstjänst. Samtidigt får antalet timmar inte heller i en sådan situation understiga 40. Av 28 kap. 21 § följer emellertid att domstolen, bl.a. på grund av ett frihetsberövande, får avstå från att förena ett villkorligt fängelsestraff med en tilläggsstraff, eller välja en mindre ingripande straff, dvs. att förena straffet med dagsböter, trots att en strängare straff är påkallad med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet.

3 §

Paragrafen reglerar möjligheten att förena villkorligt fängelse med övervakning som tilläggsstraff. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.5.

I *första stycket* anges att villkorligt fängelse får förenas med övervakning. Förutsättningarna för att välja övervakning som tilläggsstraff till villkorligt fängelse regleras i 28 kap. 19 och 20 §§. Valet mellan övervakning och samhällstjänst ska göras med beaktande av behovet av stöd och kontroll och övriga omständigheter. I stränghetshänseende är övervakningsstraffen likställda samhällstjänststraffen. Hur verkställigheten av en övervakningsstraff är utformad och vad som närmare åligger den som har fått en sådan straff framgår av 3 kap. lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

Av *andra stycket* framgår att om det finns särskilda skäl får rätten besluta att den dömd ska stå under övervakning redan från dagen för domen. Om något sådant beslut inte fattas gäller att övervakningen inleds först när rättens avgörande i påföljdsdelen har fått laga kraft mot den dömd (se 1 kap. 2 § lagen om villkorligt fängelse), vilket ligger i linje med att en dömd person som utgångspunkt inte ska behöva undergå något straff innan domen står fast. I vissa fall kan det dock vara angeläget att övervakningen och kontrollen av den som dömts till villkorligt fängelse med övervakning som tilläggsstraff inleds omedelbart. Att övervakningen kommer i gång snabbt kan vara en fördel för straffets effektivitet sett både till att risken för återfall i brott är särskilt stor i början efter en dom och till att den dömd kan vara särskilt behandlingsmotiverad i omedelbar anslutning till domstolsförhandlingen. I synnerhet om personen har ett pågående missbruk kan det finnas ett stort värde i att övervakningen inleds i direkt anslutning till domen, så att vård- eller behandlingsinsatser kan komma i gång direkt.

Om straffet endast delvis är villkorligt möjliggör bestämmelsen också för rätten att besluta att straffet i den andra delen ska börja avtjänas trots att domen inte har fått laga kraft. Även i detta avseende ställs det upp ett krav på särskilda skäl. Möjligheten att förordna om omedelbar verkställighet vid delvis villkorligt fängelse motiveras av att ett behandlingsbehov hos den dömd – även i fall där det inte finns skäl att hålla honom eller henne häktad – kan medföra att den icke villkorliga delen av straffet behöver avtjänas direkt för att övervakningen ska bli meningsfull. Annars kan det för det första hända att

en påbörjad behandling på ett olyckligt sätt avbryts av frihetsberövandet. För det andra kan det vara svårt att motivera den dömde att överhuvudtaget inleda några rehabiliteringsåtgärder så länge han eller hon har fängelseverkställigheten hängande över sig. När rätten överväger att besluta om omedelbar straffverkställighet får den göra en samlad bedömning av omständigheter som talar för och mot ett sådant beslut. Därvid får behandlingsaspekter beaktas och ställas mot sådana omständigheter som i vad mån den tilltalade har förnekat den aktuella brottsligheten eller det annars finns anledning att anta att han eller hon kommer att överklaga domen.

Vidare anges i andra stycket att om domen överklagas, kan högre rätt besluta att verkställigheten ska avbrytas. Härigenom tydliggörs att högre rätt har möjlighet att besluta om inhibition både när det gäller förordnanden om omedelbar övervakning och förordnanden om omedelbar verkställighet av straffet i den icke villkorliga delen vid delvis villkorligt fängelse. Denna möjlighet bör främst utnyttjas i situationer där det är den dömde som har överklagat och där överklagandet omfattar den utdömda påföljden. Det är av vikt att den som inte godtar domstolens bedömning utan överklagar domen inte blir skyldig att efterleva domen förrän den har fått laga kraft. Vid ett sådant överklagande bör högre rätt därför i allmänhet besluta om avbrytande av verkställigheten. Det gäller oavsett om lägre rätts beslut endast gäller omedelbar övervakning eller även, vid delvis villkorligt fängelse, att straffet i den andra delen ska börja avtjänas trots att domen inte har fått laga kraft.

Av *tredje stycket* följer att övervakningen som utgångspunkt upphör vid provotidens utgång, men att Kriminalvården kan besluta att övervakningen ska upphöra vid en tidigare tidpunkt, så länge den inte understiger ett år. Möjligheten att avsluta övervakningen innan provotiden har gått ut motiveras av att det måste vara möjligt för Kriminalvården att anpassa övervakningen efter förhållandena i det enskilda fallet. Myndigheten ska därför löpande under provotiden bedöma om övervakning behövs. Om något behov av stöd- eller kontrollåtgärder inte längre bedöms föreligga kan övervakningstiden kortas ner till minst ett år.

I *fjärde stycket* anges att tid under vilken högre rätt beslutat att verkställigheten ska avbrytas, inte räknas in i övervakningstiden. Om högre rätt har beslutat om inhibition och därefter dömer den tilltalade till villkorligt fängelse med övervakning får den tilltalade alltså

inte tillgodoräkna sig den tid under vilken verkställigheten har anstått. Samma sak gäller i andra motsvarande situationer t.ex. om hovrätten har inhiberat verkställigheten och frikänner den tilltalade varefter han eller hon döms till villkorligt fängelse med övervakning av Högsta domstolen. Av 26 kap. 5 a § andra stycket framgår att tid under vilken högre rätt beslutat att verkställigheten ska avbrytas, inte heller räknas in i prövotiden.

Åtgärder vid brister i fullgörandet av en tilläggsanktion

4 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för att byta tilläggsanktion om den dömden inte betalar dagsböter som ett villkorligt fängelsestraff har förenats med. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.1.

Av *första stycket* framgår att om det villkorliga fängelsestraffet har förenats med en skyldighet att betala dagsböter och förutsättningarna för bötesförvandling enligt 15 § bötesverkställighetslagen (1979:189) är uppfyllda, får rätten, på talan av åklagare, undanröja de böter som inte har betalats och förena det villkorliga fängelsestraffet med en samhällstjänst- eller övervakningssanktion.

Dagsböter som utgör tilläggsanktion till villkorligt fängelse verkställs i första hand enligt bötesverkställighetslagen. Om böterna inte kan drivas in och det redan under prövotiden för det villkorliga fängelsestraffet står klart att förutsättningarna för bötesförvandling enligt den nämnda lagen är uppfyllda, dvs. om den dömden avsiktligt har undandragit sig att betala eller om det från allmän synpunkt skulle framstå som stötande att den dömden undgår bötessanktionen, kan emellertid betalningsförsummelsen leda till att åtgärder vidtas med avseende på det villkorliga fängelsestraffet. De åtgärder som kan komma i fråga är att de böter som inte har betalats undanröjs och att det villkorliga fängelsestraffet i stället förenas med någon av de strängare tilläggsanktionerna samhällstjänst eller övervakning.

Om samhällstjänst väljs som ny tilläggsanktion i ett fall där den dömden har betalat en del av den tidigare bötessanktionen kan rätten beakta den delvisa betalningen när antalet timmar samhällstjänst bestäms. Hur stor inverkan betalningen ska ha på timantalet får avgöras av domstolen i det enskilda fallet. Antalet timmar får dock inte understiga 40 (se 2 §). Det innebär att även den som har betalat en

stor andel av böterna, men inte alla, riskerar att behöva utföra i vart fall 40 timmar samhällstjänst, om han eller hon har agerat på ett sådant sätt att förutsättningarna för bötesförvandling är uppfyllda.

Om den dömden inte heller fullgör sina skyldigheter enligt den nya tilläggssanktionen kan det leda till ytterligare åtgärder enligt vad som framgår av 5–9 §§. Har den dömden på ett allvarligt sätt brutit mot sina skyldigheter till följd av den nya tilläggssanktionen kan det bli aktuellt för rätten att, på talan av åklagaren, upphäva beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Däremot är det inte möjligt för rätten att redan i det skede då det konstateras att förutsättningarna för bötesförvandling är uppfyllda upphäva beslutet om villkorlighet.

Det framgår vidare av bestämmelsen att om böterna undanröjs och en annan tilläggssanktion beslutas, får rätten också förlänga provotiden med högst två år från den dag beslutet får laga kraft mot den dömden. Förlängning av provotiden bör beslutas om det behövs för att den dömden ska hinna utföra den nya tilläggssanktionen. Det kan finnas anledning för domstolen att hämta in yttrande från Kriminalvården i fråga om behovet av förlängning i det enskilda fallet.

I *andra stycket* anges att åtgärd enligt första stycket inte får beslutas efter provotidens utgång. Det sammanhänger med att ett villkorligt fängelsestraff i princip anses till fullo verkställt vid provotidens utgång, dvs. i allmänhet när två år har förflutit från det att domen i vilken det villkorliga fängelsestraffet dömdes ut fick laga kraft mot den dömden (jfr 26 kap. 5 d §). Indrivning av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse kan dock fortgå till dess att böterna bortfaller – dvs. preskriberas – vilket enligt 35 kap. 7 § sker tidigast när fem år har förflutit från det att domen fick laga kraft. Verkställigheten av bötessanktionen kan därmed pågå under längre tid än provotiden. Det kan dock inte beslutas att bötessanktionen ska ersättas av annan tilläggssanktion efter det att provotiden har löpt ut.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om beslut som Kriminalvården kan fatta om en samhällstjänst- eller övervakningssanktion inte fullgörs. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.2.

I *första stycket* anges att om den dömden inte fullgör sina skyldigheter till följd av samhällstjänst får Kriminalvården meddela den dömden

en varning. Syftet med varningen är att påverka den dömde till att fullgöra samhällstjänstsanktionen. Ett beslut om varning är den formella åtgärd som i första hand kommer i fråga när den som har fått en sådan sanktion inte fullgör det som åligger honom eller henne. Regleringen utesluter inte att Kriminalvården, innan det blir aktuellt att meddela en varning, vidtar andra mer informella åtgärder. Beroende på vad det bristande fullgörandet beror på kan det exempelvis finnas skäl att anpassa arbetsplanen efter den dömdes förutsättningar eller att förtydliga för den dömde vilka skyldigheter som följer av samhällstjänstsanktionen. Vid sidan av möjligheten att vidta åtgärder av mera informellt slag eller att meddela den dömde en varning har Kriminalvården, enligt 2 kap. 5 § 2 lagen (2028:000) om villkorligt fängelse, möjlighet att ersätta hela eller delar av samhällstjänstsanktionen med övervakning, om det finns särskilda skäl. Den regleringen är främst avsedd för fall där den dömde, till följd av omständigheter som inte var kända under rättegången, visar sig sakna förmåga att utföra samhällstjänst eller om det inte går att hitta en lämplig samhällstjänstplats. För den som låter bli att utföra sin samhällstjänst trots att han eller hon har förutsättningar att göra det är ett byte till övervakning däremot inte aktuellt, utan vad som får övervägas är om en varning ska meddelas.

Om den dömde fortsätter att bryta mot det som gäller för honom eller henne trots att en varning har meddelats kan det i förlängningen leda till att beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt upphävs (se 6 och 7 §§).

Om det är uppenbart att ett beslut om varning inte kan påverka den dömde till att utföra samhällstjänsten – t.ex. på grund av att han eller hon uttryckligen vägrar att medverka – fyller en varning inte någon praktisk funktion. Det finns inte något hinder mot att Kriminalvården i en sådan situation begär att åklagare för talan om upphävande av beslutet om villkorlighet, även om den dömde inte har meddelats en varning.

Av *andra stycket* följer att om den dömde inte fullgör sina skyldigheter till följd av övervakning får Kriminalvården besluta att föreskrifter eller andra villkor ändras eller besluta nya föreskrifter enligt 3 kap. 8 § lagen om villkorligt fängelse. Om den som har fått övervakning som tilläggssanktion bryter mot det som gäller för honom eller henne kan ett första steg för att få den dömde att fullgöra sina skyldigheter vara att Kriminalvården ändrar beslutade föreskrifter

eller meddelar nya föreskrifter. Sådana åtgärder kan vara av såväl kontrollerande som stödjande karaktär. Vilken sorts ändringar eller nya föreskrifter som kan bli aktuella beror på vad bristen består i och vad som kan antas vara orsaken till den. Om den dömda exempelvis inte håller kontakt med övervakaren enligt dennes anvisningar (jfr 3 kap. 1 § lagen om villkorligt fängelse) kan en lämplig åtgärd vara att besluta om en särskild kontaktföreskrift enligt 3 kap. 8 § andra stycket 1 lagen om villkorligt fängelse. Beror den bristande kontakten i ett sådant fall på att den dömda har ett pågående alkohol- eller drogmissbruk kan det dessutom finnas anledning att meddela honom eller henne en föreskrift om deltagande i missbruksrelaterad programverksamhet eller missbruksvård (jfr 8 § andra stycket 2 och 3). I den situationen kan det också vara av stor vikt att den dömda är nykter och drogfri. Det kan i sådant fall också beslutas om skyldighet att lämna prover för drogkontroll enligt 8 § andra stycket 7. Om problemet i stället är att den dömda inte sköter en sedan tidigare meddelad föreskrift om exempelvis programverksamhet kan det finnas anledning att ändra föreskriften till att avse något annat program eller att den dömda i stället ska genomgå behandling utanför Kriminalvårdens regi. Också andra slags föreskrifter, liksom övriga villkor i verkställighetsplanen, kan behöva justeras för att få den dömda att fullgöra övervaknings-sanktionen. Regleringen utesluter inte att Kriminalvården, innan det blir aktuellt att fatta beslut enligt bestämmelsen, vidtar andra mer informella åtgärder. Exempelvis bör det vid föreskrifter om alkohol- och drogkontroll finnas en viss flexibilitet i hanteringen av positiva drogprover.

Vidare framgår av andra stycket att om beslut som avser föreskrifter eller villkor anses otillräckliga får Kriminalvården meddela den dömda en varning. Syftet med varningen är att påverka den dömda till att fullgöra övervakningssanktionen. Skälet till att andra åtgärder i allmänhet bör provas först är att varning är en relativt allvarlig åtgärd som i ett senare skede dessutom kan utgöra underlag för bedömningen att den dömda på ett sådant allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter att beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt bör upphävas (se 7 § andra stycket). En varning kan exempelvis meddelas den som trots en särskild föreskrift om kontaktskyldighet fortsätter att missköta kontakten med sin övervakare. Det kan också vara aktuellt t.ex. om den som har en föreskrift om missbruksvård, och kanske dessutom en föreskrift om skyldighet att lämna prover för

drogkontroll, fortsätter att vara påverkad av otillåtna preparat. Om bristerna i fullgörandet helt eller delvis beror på att Kriminalvården inte får kontakt med den dömda eller att denne inte inställer sig till myndigheten på kallelse, får det övervägas om han eller hon ska omhändertas för att varning ska kunna meddelas (se 9 §). Kriminalvården bör som utgångspunkt bara besluta om varning vid ett tillfälle per klient och villkorligt fängelsestraff. Om den dömda fortsätter att åsidosätta sina skyldigheter trots att varning har meddelats bör myndigheten i allmänhet begära att åklagare för talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt (se 6 §).

Om det är uppenbart att ett beslut om varning inte kan påverka den dömda till att fullgöra övervakningssanktionen – t.ex. på grund av att han eller hon uttryckligen vägrar att medverka – fyller en varning inte någon praktisk funktion. Det finns inte något hinder mot att Kriminalvården i en sådan situation begär att åklagare för talan om upphävande av beslutet om villkorlighet, även om den dömda inte har meddelats en varning.

För det fall att bristen består i att den dömda bryter mot ett sådant förbud att lämna bostaden som följer av helghemarrest eller mot andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten som beslutats för att förstärka övervakningssanktionen är utgångspunkten att beslut avseende föreskrifter eller villkor är otillräckliga. En brist av det slaget kan inte heller mötas endast med informella åtgärder. Den första åtgärd som ska vidtas i ett sådant fall är i stället att den dömda meddelas en formell varning. Om den dömda fortsätter att bryta mot rörelseinskränkningen, trots att varning har meddelats, talar det för att han eller hon på ett sådant allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter att beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt ska upphävas (se 7 § andra stycket).

Enligt *tredje stycket* får åtgärd enligt paragrafen inte beslutas efter prövotidens utgång. Det innebär att sådana åtgärder i de allra flesta fall inte får beslutas efter det att två år har förflutit från det att den dom i vilken det villkorliga fängelsestraffet dömdes ut fick laga kraft mot den dömda (jfr 26 kap. 5 a §).

6 §

Paragrafen reglerar när Kriminalvården ska begära att åklagare för talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.3 och 6.10.5.

I *första stycket* anges att om den dömden på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning och det kan antas att han eller hon inte kommer att rätta sig genom någon sådan åtgärd som Kriminalvården kan vidta, ska myndigheten skyndsamt begära att åklagare vid domstol för talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Eftersom varken samhällstjänst eller övervakning kan verkställas tvångsvis är den åtgärd som till sist återstår om den dömden inte fullgör en samhällstjänst- eller övervakningssanktion ett upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. När Kriminalvården ska avgöra om förutsättningarna för en begäran enligt bestämmelsen är uppfyllda ska i allmänhet såväl bristernas allvar som frågan om Kriminalvårdens resurser kan anses uttömda bedömas i ljuset av vilka åtgärder som myndigheten redan har vidtagit. Normalt krävs det att den dömden har meddelats en varning, som visat sig verkningslös, innan Kriminalvården begär att åklagare för talan om upphävande. Det kan emellertid också beaktas i vilken utsträckning Kriminalvården vid en övervakningssanktion har beslutat om att föreskrifter eller andra villkor ändras eller beslutat om nya föreskrifter. Även vissa informella åtgärder – såsom att det har gjorts anpassningar av en arbetsplan för samhällstjänst och att den dömdes skyldighet enligt en sådan plan har förtydligats – kan ha betydelse för bedömningen. I vissa situationer kan det vara uppenbart att ett beslut om varning inte kan påverka den dömden till att verkställa tilläggssanktionen. Så kan vara fallet om den dömden tydligt deklarerar att han eller hon inte kommer att medverka eller genom sitt agerande visar att han eller hon inte har för avsikt att följa det som gäller. I sådana situationer finns det inte något hinder mot att Kriminalvården begär att åklagare för talan om upphävande, även om den dömden inte har meddelats en varning eller varit föremål för några andra åtgärder med anledning av det bristande fullgörandet av tilläggssanktionen.

Det skyndsamhetskrav som ställs upp i bestämmelsen motiveras för det första av att ett upphävandebeslut kan få stora konsekvenser för den dömden och att det därför är angeläget att frågan avgörs så

snart som möjligt. För det andra är ett snabbt avgörande av stor vikt för att trovärdigheten för villkorligt fängelse som påföljd ska kunna upprätthållas. Mål av det aktuella slaget ska också handläggas skyndsamt av domstolen (se 38 kap. 19 §).

Enligt *andra stycket* ska talan anhängiggöras före provotidens utgång. Talan väcks som utgångspunkt vid den tingsrätt, inom vars område det frivårdskontor ligger där den dömde är inskriven, eller vid den rätt som först avgjort det mål där dom på villkorligt fängelse meddelats (se 38 kap. 3 §). Talan anses anhängiggjord när ansökan om målets upptagande delges den dömde (se 38 kap. 5 §).

Av *tredje stycket* framgår att Kriminalvården skyndsamt ska begära att åklagare för talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt också i den situationen att det, av något annat skäl än att den dömde har brutit mot sina skyldigheter, har visat sig att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid. Som framgår av kommentaren till 28 kap. 15 § bör rätten inte besluta att ett fängelsestraff ska vara villkorligt om det kan antas att en tilläggssanktion i form av samhällstjänst eller övervakning som straffet bör förenas med inte kommer att kunna verkställas. Det kan dock förekomma att sådana hinder mot verkställighet visar sig uppstå till följd av omständigheter som inte var kända för domstolen vid domstillfället. Vid en samhällstjänstsanktion kan den saken i vissa fall lösas genom att Kriminalvården ersätter hela eller delar av sanktionen med övervakning (jfr 2 kap. 5 § 2 lagen om villkorligt fängelse). Om den dömde exempelvis befinner sig i något annat land och det inte går att överföra verkställigheten av det villkorliga fängelsestraffet dit kan dock – även i fall där tilläggssanktionen består av samhällstjänst – beslutet om villkorlighet i stället behöva upphävas. Detsamma gäller när någon under provotiden för ett villkorligt fängelsestraff dömts till ovillkorligt fängelse för nya brott och rätten avstått från att upphäva beslutet om villkorlighet för att den antagit att det ovillkorliga straffet inte skulle hindra fullgörandet av den tilläggssanktion som det villkorliga straffet förenats med (jfr 34 kap. 4 a § första stycket 2), men det senare visar sig att det antagandet varit felaktigt. För dessa och andra liknande situationer där det inte är möjligt att verkställa en samhällstjänst- eller övervakningssanktion, utan att det beror på att den dömde har brutit mot de skyldigheter som följer av sanktionen, möjliggör den här aktuella regleringen att en talan om upphävande kan väckas. Efter-

som det endast bör ske i situationer där det verkligen är motiverat är Kriminalvårdens skyldighet att hos åklagaren begära att en sådan talan förs begränsad till fall där tilläggssanktionen *till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid*. Bestämmelsen är alltså endast tillämplig vid mer långvariga hinder mot verkställighet och endast om avvikelserna är väsentliga. Om en betydande del av tilläggssanktionen har verkställts ska det inte göras någon begäran enligt bestämmelsen. Vidare krävs det för bestämmelsens tillämplighet att hindret mot verkställighet faktiskt har uppstått, vilket framgår av att det ska *ha visat sig att* tilläggssanktionen inte kan fullgöras i den mening som avses.

7 §

Paragrafen reglerar förutsättningarna för upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.4 och 6.10.5.

Enligt *första stycket* får rätten på talan av åklagare upphäva ett beslut om att fängelsestraffet ska vara villkorligt om den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning, eller om förhållandena är sådana som avses i 6 § tredje stycket. Om det väcks en talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, ska rätten endast ta ställning till om upphävande ska ske eller om yrkandet om detta ska avslås. Rätten kan alltså inte besluta om några mindre ingripande åtgärder än upphävande. Om rätten upphäver beslutet om villkorlighet ska den dömde inte längre fullgöra den tilläggssanktion som det villkorliga fängelsestraffet har förenats med (se 1 kap. 4 § lagen om villkorligt fängelse). Av hänvisningen till 6 § tredje stycket följer att beslut om upphävande kan vara aktuellt inte endast vid allvarliga brister i fullgörandet av tilläggssanktionen, utan också om det, av något annat skäl än att den dömde har brutit mot sina skyldigheter, har visat sig att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion till väsentlig del inte kan fullgöras inom skälig tid.

Av bestämmelsen framgår vidare att ett upphävandebeslut får meddelas endast om domen har fått laga kraft. Eftersom rätten i en dom på villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion får besluta att den dömde ska stå under övervakning redan från dagen för domen kan det hända att fråga om upphävande av beslutet om vill-

korlighet uppstår innan brottmålsdomen har fått laga kraft. För upphävande krävs dock att brottmålsdomen är lagakraftvunnen. När det gäller brister i fullgörandet av en samhällstjänstsanktion har det nämnda kravet inte någon självständig betydelse, eftersom verkställigheten av en sådan sanktion inleds först när domen har fått laga kraft.

Av *andra stycket* framgår att vid prövningen av om den dömden på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning ska rätten särskilt beakta om den dömden har fortsatt att bryta mot det som gäller för honom eller henne trots att varning har meddelats, eller om den dömden har visat att han eller hon inte har för avsikt att följa det som gäller för honom eller henne. Bestämmelsen syftar till att tydliggöra när beslut om upphävande bör bli aktuellt och samtidigt åskådliggöra förhållandet mellan detta och sådana åtgärder som avses i 5 §. Vid prövningen av om bristerna i fullgörandet är så allvarliga att de bör leda till att beslutet om villkorlighet upphävs måste domstolen givetvis ta hänsyn till samtliga relevanta förhållanden. Om en varning har meddelats och den dömden ändå inte fullgör tilläggsanktionen är det dock, som framgår av bestämmelsen, ett exempel på att den dömden har brutit mot sina skyldigheter på ett allvarligt sätt. Ett annat exempel i det avseendet är att den dömden har visat att han eller hon inte har för avsikt att följa det som gäller för honom eller henne, vilket alltså också framgår av bestämmelsen. Det kan t.ex. vara så att den dömden uttryckligen vägrar att medverka eller att han eller hon på något annat sätt aktivt omöjliggör att verkställigheten ens kan börja planeras. Om det som ligger den dömden till last är så flagrant kan det vara uppenbart att ett beslut om varning inte skulle påverka den dömden till att fullgöra tilläggsanktionen. En varning fyller då inte någon praktisk funktion och beslutet om villkorlighet kan upphävas även utan att det föregås av en varning eller andra åtgärder som visat sig verkningslösa.

I *tredje stycket* erinras om att det i 31 kap. finns särskilda bestämmelser avseende brott som har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om tillgodoräknande med anledning av delvis fullgörande av tilläggssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.6.

I paragrafen anges att om den dömden har fullgjort delar av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion, och detta skäligen bör tillgodoräknas honom eller henne, ska rätten i ett beslut enligt 7 § fastställa den tid, räknad i månader, som ska avräknas från fängelsestraffet med anledning av fullgörandet. Om beslutet om villkorlighet upphävs kan alltså det förhållandet att en samhällstjänst- eller övervakningssanktion dessförinnan delvis har fullgjorts tillgodoräknas den dömden genom avräkning. Någon avräkning för den del av prövotiden som har förflutit ska däremot inte göras. Beslutet om tillgodoräknande ska grundas på en skälighetsbedömning och hur lång tid som ska avräknas får avgöras av domstolen efter omständigheterna i det enskilda fallet. När det gäller utförd samhällstjänst kan en utgångspunkt vara att domstolen räknar om antalet timmar samhällstjänst enligt vad som är tänkt att gälla när samhällstjänst väljs som tilläggssanktion och antalet timmar bestäms (se kommentaren till 2 §). Det innebär t.ex. att om den dömden har fått ett villkorligt fängelsestraff på fyra månader med 100 timmar samhällstjänst och har utfört 40 av dessa när beslutet om villkorlighet ska upphävas avräknas två månader från fängelsestraffet. Om antalet utförda samhällstjänsttimmar i stället är färre än 40, men minst 20, skulle en månad kunna avräknas. Om den dömden har utfört ett färre antal timmar än 20 bör det som utgångspunkt inte anses skäligt att någon avräkning görs. Omvänt bör domstolen inte göra en mer omfattande avräkning än att ett fängelsestraff på minst en månad kvarstår. Det innebär att även den som har utfört en stor andel av samhällstjänsttimmarna, men inte alla, riskerar att behöva avtjäna i vart fall en månads fängelse ovillkorligt, om han eller hon anses ha brutit mot sina skyldigheter på ett allvarligt sätt.

Om det i stället är en övervakningssanktion som delvis har fullgjorts beror den tid som ska avräknas på dels under hur lång tid som övervakningen har pågått, dels hur ingripande innehållet i övervakningen har varit. Två månaders välskött övervakning kan här motsvara en månads fängelse. Det innebär att för den som har skött övervakningen under två månader avräknas en månad från fängelsestraffet. För den som har skött övervakningen under sex månader avräknas

tre månader. Det sagda gäller under förutsättning att den dömde har uppfyllt inte endast den kontaktskyldighet som alltid innefattas i en övervakningssanktion, utan även de föreskrifter eller andra villkor som Kriminalvården har beslutat i det enskilda fallet. Om den dömde har varit skyldig att underkasta sig helghemarrest eller andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten förutsätts det också att de inskränkningarna har efterlevts för att den dömde ska anses ha skött övervakningen under en viss tid. Om övervakningen har skötts under kortare tid än två månader är det som utgångspunkt inte skäligt att någon avräkning görs. Även om det som nu har sagts kan tjäna som utgångspunkt kan det i vissa fall också finnas skäl att beakta att en övervakningssanktion har haft ett särskilt ingripande innehåll. Det gäller inte minst om den dömde har deltagit i programverksamhet med ett stort antal mötestimmar på kort tid. Antalet genomförda mötestimmar bör då – under förutsättning att den dömde har skött övervakningen också i övrigt – ges i vart fall samma betydelse som antalet utförda timmar samhällstjänst bör ges enligt vad som anges ovan.

Hur stor avräkning som ska göras i en situation där den dömde har fått både en samhällstjänst- och en övervakningssanktion får avgöras av domstolen med beaktande av samtliga omständigheter i det enskilda fallet.

I likhet med vad som gäller beträffande utförd samhällstjänst kan domstolen inte heller när det gäller utförd övervakning göra en mer omfattande avräkning än att ett fängelsestraff på en månad kvarstår.

Vidare framgår det av paragrafen att avräkning också ska ske om straffet tidigare varit förenat med en skyldighet att betala dagsböter och den dömde delvis har betalat böterna eller om straffet utöver samhällstjänst eller övervakning är förenat med en sådan skyldighet och böterna har betalats helt eller delvis. Om rätten enligt 4 § undanröjer dagsböter som utgör tilläggssanktion och förenar det villkorliga fängelsestraffet med en annan tilläggssanktion och den dömde dessförinnan har betalat en del av böterna kan alltså betalningen beaktas genom avräkning i samband med ett senare beslut om upphävande av villkorligheten. Det gäller även om den nya tilläggssanktionen är samhällstjänst och rätten har tagit hänsyn till den delvisa bötesbetalningen vid bestämmande av antalet samhällstjänsttimmar. Betalningen kan på så sätt få betydelse i två led. Det innebär dock inte att den kommer att räknas den dömde dubbelt till godo. Detta eftersom den utdömda strafflängden kvarstår och det som i slutändan kan till-

godoräknas den dömde i samband med upphävandet är betalningen som sådan och de samhällstjänsttimmar som faktiskt har utförts (med de begränsningar som har angetts ovan). En annan situation där betalning av böter kan tillgodoräknas den dömde genom avräkning är den att den dömde, förutom böter som tilläggssanktion, också har fått en samhällstjänst- eller övervakningssanktion och beslutet om villkorlighet upphävs med anledning av att den dömde inte har fullgjort samhällstjänsten eller övervakningen. Regleringen medför att domstolen kan behöva hämta in information från Polismyndigheten om hur stor del av bötesbeloppet som har flutit in. Den del av böterna som i den sistnämnda situationen inte är betald faller bort i och med upphävandet av beslutet om villkorlighet.

9 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för att omhänderta den dömde i avvaktan på åtgärder med anledning av bristande fullgörande av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Av *första stycket* framgår att om det uppkommer fråga om upphävande av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt, eller att åtgärder som avses i 5 § ska beslutas, får övervakningsnämnden, om omständigheterna föranleder det, besluta att den dömde på lämpligt sätt ska omhändertas tills vidare. Samma möjlighet gäller för den domstol där talan om upphävande förs enligt 6 §. I båda fallen ska beslutet om omhändertagande omprövas så ofta det finns anledning till det. Ett omhändertagande innebär i praktiken att den dömde omhändertas genom polisens försorg och som regel förs till närmsta häkte eller polisarrest. Behov av omhändertagande kan i första hand antas uppstå när den som har fått en övervakningssanktion undandrar sig övervakningen, bryter mot särskilda föreskrifter eller inte efterlever eventuell helghemarrest eller andra liknande inskränkningar i rörelsefriheten. Det kan antas att personer som döms till villkorligt fängelse med samhällstjänst i allmänhet lever under så pass välordnade förhållanden att de sällan behöver omhändertas. Ett sådant behov kan dock uppstå om Kriminalvården inte får kontakt med den dömde eller om han eller hon inte inställer sig till myndigheten efter kallelse. Det kan också bli aktuellt med omhändertagande om

den som har fått en samhällstjänstsanktion uteblir från sammanträden i övervakningsnämnden. I 4 kap. 4 § lagen (2028:000) om villkorligt fängelse föreskrivs att om Kriminalvården bedömer att övervakningsnämnd eller domstol bör fatta beslut om omhändertagande enligt bestämmelsen, ska Kriminalvården utan dröjsmål anmäla frågan till nämnden eller, om talan har väckts vid domstol efter begäran enligt 27 kap. 6 § brottsbalken, till åklagare.

Enligt *andra stycket* får Kriminalvården besluta att tillfälligt omhänderta den dömden, under de förutsättningar som anges i första stycket. Kriminalvårdens beslut om tillfälligt omhändertagande gäller omedelbart och ska omprövas om det finns anledning till det. Regleringen motiveras av att det är mycket angeläget att det finns förutsättningar för en snabb och tydlig reaktion när det brister i fullgörandet av en samhällstjänst- eller övervakningssanktion. Vidare är det Kriminalvården som har bäst kunskap om den dömden och om hans eller hennes aktuella förhållanden. Övervakningsnämnden ska senast dagen därpå pröva om beslutet ska fortsätta att gälla. Om nämnden inte fastställer beslutet inom den tiden, upphör det att gälla. Att prövningen ska göras *dagen därpå* innebär att nämnden har det kommande dygnet på sig att fatta beslut. Även om fristen för övervakningsnämndens prövning går ut en söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton, ska prövningen göras den dagen (se 2 § andra stycket 3 lagen [1930:173] om beräkning av lagstadgad tid). I 4 kap. 5 § lagen om villkorligt fängelse föreskrivs att Kriminalvårdens beslut om tillfälligt omhändertagande omedelbart ska underställas övervakningsnämnden.

I *tredje stycket* anges att ett omhändertagande inte får pågå längre än en vecka. Om det finns synnerliga skäl får dock ett nytt beslut fattas om att den dömden ska vara omhändertagen ytterligare högst en vecka. Synnerliga skäl kan föreligga exempelvis om den dömden har återfallit i missbruk. Tidsfristen börjar när beslutet om omhändertagande verkställs. Om inte beslut om upphävande av villkorligheten har meddelats inom den tid som anges i bestämmelsen ska den dömden frigges (jfr fjärde stycket).

Av *fjärde stycket* följer att om den dömden är omhändertagen när domstolen upphäver beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, får domstolen besluta att den dömden ska vara omhändertagen till dess beslutet får laga kraft. Ett sådant beslut bör meddelas om det kan antas att den dömden annars kommer att undandra sig verkställig-

heten av fängelsestraffet eller om det av annat skäl, t.ex. på grund av risk för fortsatt brottslighet, bedöms som angeläget att den dömda inte försätts på fri fot före det att verkställigheten påbörjas.

Enligt *femte stycket* får ett omhändertagande inte pågå efter prövotidens utgång.

28 kap. Om bestämmande av straff

Kapitlet, som är nytt, ersätter hittillsvarande 29 och 30 kap. Till skillnad från dessa kapitel görs i det nya 28 kap. inte någon uppdelning mellan straffmätning och påföljdsval. Om ett fängelsestraff mätts ut ska rätten i stället ta ställning till om straffet ska vara villkorligt och, i så fall, vilken tilläggsstraff straffet ska förenas med. När det gäller lagöverträdare med en allvarlig psykisk störning och unga lagöverträdare kan dock en annan påföljd än böter eller fängelse komma i fråga. Bestämmelser om detta finns i 31 respektive 32 kap.

Kapitlets innehåll

1 §

I paragrafen beskrivs kapitlets innehåll. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

Allmänna bestämmelser

2 §

Av paragrafen framgår att straff ska bestämmas till böter eller fängelse enligt vad som följer av bestämmelserna i detta kapitel. I paragrafen finns också en upplysning om att förutsättningarna för att välja en annan påföljd framgår av 31 och 32 kap. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.1 och 6.5.1.

3 §

Enligt paragrafen får ingen dömas till flera påföljder för samma brott, om inte något annat är föreskrivet. Bestämmelsen motsvarar hittillsvarande 30 kap. 2 §. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1.

4 §

I paragrafen, som motsvarar hittillsvarande 30 kap. 3 §, anges huvudregeln att det för flera brott ska dömas till en gemensam påföljd samt i vilka fall huvudregeln kan frångås. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1 och 10.8.3.

Första och tredje styckena är oförändrade.

Andra stycket ändras på så sätt att bestämmelsen i andra meningen, som gav rätten möjlighet att döma till fängelse för ett eller flera brott och samtidigt döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottsligheten i övrigt, utgår. Ändringen är en följd av att de nuvarande icke frihetsberövande alternativen till fängelse ersätts av ett system med villkorligt fängelse. I det nya systemet finns i de fall som tidigare kunde föranleda en tillämpning av bestämmelsen i andra meningen en möjlighet att i stället besluta att endast en del av ett fängelsestraff ska vara villkorlig (se 17 § första stycket 2).

Straffmätningen

Utgångspunkter för straffmätningen

5 §

I paragrafen anges utgångspunkterna för straffmätningen. Den motsvarar i huvudsak hittillsvarande 29 kap. 1 § första stycket (jfr prop. 1987/88:120 s. 77 ff.). Övervägandena finns i avsnitt 9.8.

Av paragrafen följer att straffvärdet bildar utgångspunkten för straffmätningen. Bestämmelsen ger uttryck för principerna om proportionalitet och ekvivalens, alltså att lika svåra brott ska ges lika stränga straff och svårare brott straffas strängare än lindrigare brott.

Jämfört med hittillsvarande 29 kap. 1 § första stycket förtydligas det att straffet ska ”mätas ut” med ”utgångspunkt” i straffvärdet. Med det uttryckssättet, i förening med rubrikerna som föregår bestäm-

melsen, markeras att paragrafen reglerar utgångspunkterna för straffmätningen. Utöver reglerna i 28 kap., som specifikt avser bedömningen av straffvärdet (5–10 §§), innehåller kapitlet även bestämmelser med stöd av vilka ett annat straff än det som följer av brottets straffvärde kan mätas ut (11–14 §§). I förening särskilt med utformningen av den nästföljande paragrafen (28 kap. 6 §) är regleringen avsedd att innebära att straff ska mätas ut med användning av hela den tillämpliga straffskalan. Tillsammans innebär bestämmelserna en uttömmande reglering av straffmätningen.

Grunderna för bedömningen av straffvärdet

6 §

Paragrafen reglerar grunderna för bedömningen av straffvärdet. Övervägandena finns i avsnitt 9.8. I delar motsvarar paragrafen hittillsvarande 29 kap. 1 § andra stycket (jfr prop. 1987/88:120 s. 77 ff. och prop. 2009/10:147 s. 40 ff.).

Jämfört med den hittillsvarande regleringen anges i *första stycket första meningen* att bedömningen avser straffvärdet för ”ett” brott. Av det följer att bedömningen tar sin utgångspunkt i den situationen att gärningspersonen ska dömas för ett enstaka brott (s.k. enkel brottslighet). Den har dock även betydelse i en situation där någon ska dömas för flera brott. I 28 kap. 10 § finns emellertid särskilda regler för bedömningen av straffvärdet för flera brott.

I förhållande till den hittillsvarande regleringen läggs det till en upplysning om att den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit för brottsoffret eller de andra intressen som straffbestämelsen ska skydda, ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet. Med begreppet brottsoffer avses den som har utsatts för ett brott. Ett brottsoffer kan exempelvis vara en målsägande vid ett vålds-, sexual- eller förmögenhetsbrott. Avsikten är att särskilt lyfta fram kopplingen till brottsoffer och de andra intressen som en viss straffbestämmelse skyddar, men upplysningen innebär inte i sig en förändring i sak i förhållande till den hittillsvarande regleringen. Andra skyddsvärda intressen än brottsoffers aktualiseras vid brott där det inte finns ett brottsoffer i en mer direkt mening, t.ex. vid narkotikabrott, skattebrott eller rattfylleri. I vissa fall är det inte heller möjligt att peka ut endast ett skyddsvärt intresse. Ett sådant exempel är våld mot tjänste-

man. Det brottet har både den enskilda personen och det allmänna som skyddsobjekt.

Första stycket andra meningen avser den tilltalades insikter, avsikter och motiv. Bestämmelsen motsvarar den hittillsvarande avslutande delen av 29 kap. 1 § andra stycket första meningen. Med uttrycks-sättet att vad den tilltalade insett eller borde ha insett ska beaktas avses alltså att det endast är sådana omständigheter som täcks av gärningspersonens uppsåt eller, om det rör sig om ett oaktsamhetsbrott, oaktsamhet som får beaktas. När det gäller gärningspersonens avsikter eller motiv medför bestämmelsens utformning fortfarande att s.k. subjektiva överskott ska beaktas. Det kan t.ex. vara fråga om att gärningspersonen avsåg att en misshandel skulle få allvarigare effekter än vad som blev fallet.

I *andra stycket* anges att de omständigheter vid brottet som går utöver förutsättningarna för att den aktuella straffskalan ska vara tillämplig ska ges ett tydligt genomslag vid straffvärdebedömningen, vilket ska göras med beaktande av intresset av att hela straffskalan kommer till användning. Bestämmelsen, som inte har någon direkt tidigare motsvarighet, innebär en vidareutveckling av metoden för att bedöma det konkreta straffvärdet med beaktande av omständigheterna vid brottet.

Av att de i bestämmelsen angivna omständigheterna ska ges ett ”tydligt” genomslag följer att minimistraflet endast ska komma till användning när det inte finns några omständigheter som går utöver förutsättningarna för att en viss straffskala ska vara tillämplig. Finns det tillkommande försvårande inslag, ska straffet bestämmas högre upp i straffskalan. Uttryckssättet medför vidare att den övre delen av straffskalan inte är reserverad för exceptionella fall, utan ska tillämpas när omständigheterna är påtagligt försvårande (jfr prop. 1987/88:120 s. 78 f.).

Brottet rån kan tjäna som ett exempel på ett brott där det kan förväntas i förhållandevis stor utsträckning finnas omständigheter som går utöver förutsättningarna för att straffskalan ska vara tillämplig och som medför att straffvärdet bör ligga högre upp i straffskalan. Sådana moment kan bestå i att ett rån har utförts av flera personer med användande av en kniv eller att det har förekommit någon form av förnedrande inslag. I jämförelse med den lindrigast tänkbara formen av rån har en gärning som innefattar förhållanden av den nu angivna typen ett betydligt högre straffvärde. Ett annat exempel kan

vara en vid misshandel mer omfattande våldsutövning som har medfört jämförelsevis mer allvarliga skador än vad som krävs för att rubricera gärningen som misshandel. Även ett beaktansvärt högre belopp vid någon form av förmögenhetsbrott är avsett att ha samma påverkan på straffvärdet som i de i övrigt angivna exemplen.

Med ”hela straffskalan” avses den praktiskt tillämpbara straffskalan i den meningen att den del av en straffskala som överlappar en allvarligare svårhetsgrad av brottet i fråga normalt inte behöver användas. I stället rubriceras gärningen som utgångspunkt som den allvarligare graden om straffvärdet är så högt att det motsvarar eller överstiger minimistraffet för den allvarligare graden. Gradindelningen är inte avsedd att direkt påverkas av bestämmelsen. Det kan dock inte uteslutas att regleringen leder till en viss förskjutning mellan de olika graderna av brott, så att något fler fall än tidigare kommer att bedömas som grova brott.

Om en viss gärning ligger nära att rubriceras som en allvarligare grad av brottet i fråga, ska maximistraffet eller ett straff endast strax därunder användas. Finns det inte någon allvarligare grad ska maximistraffet eller ett straff som bara är något lägre komma till användning när de omständigheter som går utöver förutsättningarna för att den aktuella straffskalan ska vara tillämplig är påtagliga. Så är fallet även om gärningspersonen i teorin exempelvis hade kunnat utöva ännu mer våld eller tillgodogöra sig ännu mer egendom. Regleringen innebär att kvalitativa skillnader mellan olika gärningar ska återspeglas på ett påtagligt sätt i straffvärdet. Det gäller vid såväl uppsåtliga gärningar som gärningar där det för ansvar är tillräckligt med oaktsamhet.

Paragrafen innehåller ingen motsvarande reglering som den i hittillsvarande 29 kap. 1 § andra stycket andra meningen om att det vid bedömningen av straffvärdet särskilt ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Paragrafen avser dock att genom sin utformning omfatta dessa förhållanden. Någon ändring i sak är därför inte i den delen avsedd med anledning av den annorlunda utformningen i förhållande till den hittillsvarande.

Försvårande och förmildrande omständigheter

7 §

Paragrafen innehåller en exemplifierande uppräkningslista av omständigheter som, vid sidan av vad som i övrigt gäller för varje brottstyp, särskilt ska beaktas som försvårande. Den motsvarar i huvudsak regleringen i hittillsvarande 29 kap. 2 §. Övervägandena finns i avsnitt 9.8.3.

I *sjätte punkten* tas i förhållande till den motsvarande punkten i hittillsvarande 29 kap. 2 § det förhållandet att brottsligheten utövats i ”organiserad form” bort. Sådana förhållanden beaktas i stället inom ramen för 28 kap. 8 §. I övrigt görs ändringar av språklig och redaktionell natur, som inte avser att ändra något i sak.

8 §

Paragrafen innehåller en uttömmande uppräkningslista av omständigheter som, vid sidan av vad som i övrigt gäller för varje brottstyp, ska beaktas som synnerligen försvårande vid bedömningen av straffvärdet. Regleringen ersätter hittillsvarande 29 kap. 2 a § och 29 kap. 2 § 6 i den del som avser brott som utgjort ett led i en brottslighet som utövats i organiserad form. Övervägandena finns i avsnitt 11.6.

Första stycket tar sikte på brott som har samband med kriminella nätverk eller i övrigt utgör led i organiserad brottslighet. För att det stycket ska bli tillämpligt krävs att det aktuella brottet har ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet. Däremot krävs det inte att brottet i sig är av någon särskild svårhet. Även ett brott som kan framstå som bagatellartat omfattas alltså, om det ingått som ett led i verksamheten inom en sådan grupp av personer som avses i bestämmelsen. Begreppet *grupp av personer* omfattar alla kriminella grupperingar, även sådana som är löst sammansatta men innefattar minst två personer. Att det inom en sådan grupp ska förekomma en *verksamhet* förutsätter inte att personerna i gruppen är yrkeskriminella, utan det räcker att det inom gruppen förekommer brottslig aktivitet av allvarligt slag. Även planerade brott, som nått den punkt där gärningen är straffbar, kan ingå i verksamheten. Det behöver inte anges exakt vilket eller vilka brott som det rör sig om. Kravet på att brottsligheten som utövas inom gruppen ska vara *allvarlig* medför dock att viss konkretion krävs.

Kravet tar sikte både på brottslighetens karaktär och hur den utförs. Brottsligheten kan t.ex. omfatta våldsbrott, narkotikabrott, vapenbrott, tillgreppsbrott, välfärdsbrott, bedrägerier och annan ekonomisk brottslighet. Det uppskattade straffvärdet får stor betydelse vid bedömningen av brottslighetens allvar. Som utgångspunkt bör det anses vara fråga om allvarlig brottslighet om ett samlat straffvärde kan bedömas nå upp till eller överstiga två år. I det ligger att de isolerade straffvärdena för flera brott kan understiga två år. Om en grupp av personer utövar brottslighet som avser t.ex. grova bedrägerier eller grova penningtvättsbrott kan alltså detta omfattas, även om brotten sedda var för sig skulle bedömas ha straffvärden som ligger nära eller motsvarar minimistraflet för sådana brott. Eftersom det inte behöver anges exakt vilket eller vilka brott det rör sig om kan det inte krävas att domstolens bedömning i nämnda avseenden ska baseras på annat än uppskattningar. Det uppskattade straffvärdet är dessutom bara ett exempel på vad som kan tillmätas betydelse vid bedömningen av om det inom gruppen utövas allvarlig brottslighet. En samlad bedömning får göras utifrån vad som i det enskilda fallet är känt om den brottslighet som kan knytas till gruppen. Huruvida det aktuella brottet har *ingått som ett led* i sådan verksamhet som avses i bestämmelsen får bedömas utifrån vad som är känt om det sammanhang i vilket brottet begåtts. Det krävs inte att den som utfört eller annars medverkat till brottet har en viss gruppstillhörighet. Också gärningar utförda av någon utomstående för en grupps räkning omfattas. Även om den tilltalades eventuella tillhörighet till en viss grupp inte är avgörande för tillämpningen av straffskärpningsbestämmelsen kan sådana förhållanden ha betydelse ur bevissynpunkt. Således kan det i bevissammanhang bli aktuellt att beakta faktorer som gärningspersonens tidigare brottslighet, anknytning till kriminella nätverk eller tillhörighet till den kriminella miljön. Även ett brottsoffers tidigare agerande och anknytning till kriminella nätverk kan vara av relevans. Åklagaren har bevisbördan såväl för de faktiska förhållanden som ligger till grund för bedömningen att brottet ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet, som för att de nämnda förhållandena täcks av gärningspersonens uppsåt. För att åklagaren ska anses ha uppfyllt sin bevisbörda krävs det att han eller hon presenterar en utredning som uppfyller det krav på bevisningens styrka som i allmänhet gäller i brottmål. Det ska alltså vara ställt utom rimligt tvivel att omständigheterna, både i

objektivt och subjektivt hänseende, är sådana att bestämmelsen är tillämplig. Om så är fallet ska straffvärdet höjas med upp till det dubbla. Vad det sistnämnda innebär behandlas närmare nedan.

Andra stycket omfattar vissa brott som avser skjutningar och sprängningar på allmän plats eller liknande platser, oavsett samband med kriminella nätverk. En första förutsättning för att det stycket ska bli tillämpligt är att brottet innefattat, eller skulle ha innefattat, användning av skjutvapen eller sprängämne eller annat liknande ämne på allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats. Innebörden av begreppet *skjutvapen* är densamma som i 1 kap. 2 § vapenlagen (1996:67). Begreppet *sprängämne* har samma betydelse som det har där det förekommer i kvalifikationsgrunder för grova brott i brottsbalken, såsom de grova formerna av olaga tvång, olaga hot och utpressning. Således omfattas t.ex. handgranater och andra föremål som innehåller sprängämnen. Det som brukar avses med begreppet sprängningar kan även utföras genom något som i egentlig mening inte är att betrakta som ett sprängämne (t.ex. kraftig pyroteknik). Detta fångas upp genom begreppet *annat liknande ämne*, vilket som utgångspunkt i vart fall omfattar explosiva varor enligt 4 § lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor. Begreppet *användning* av skjutvapen och sprängämnen m.m. innebär att brottet måste avse ett faktiskt bruk som medför att skjutvapnet avlossats eller sprängämnet exploderat eller att gärningspersonen försökt avlossa skjutvapnet eller få sprängämnet att explodera. Eftersom bestämmelsen även är tillämplig i fråga om brott som *skulle ha innefattat* en sådan användning omfattas emellertid inte endast fullbordade brott och försöksbrott, utan även förberedelse och stämpling till brott av det aktuella slaget. Att skjutvapen eller sprängämne på annat sätt än genom användning förekommer vid ett brott, t.ex. genom att visas upp eller omnämnas för att hota eller förstärka ett hot, omfattas däremot inte. Även rena innehav av skjutvapen och sprängämnen faller utanför regleringen i andra stycket. De platser som omfattas är allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats, med samma innebörd som dessa begrepp har i 9 kap. 1 a § 1 vapenlagen. Med *allmän plats* avses alltså plats, inom- eller utomhus, som är upplåten till eller frekventeras av allmänheten, t.ex. gata, torg, tunnelbanestation eller järnvägsstation. Om allmänheten har tillträde endast under vissa tider, är platsen allmän under denna tid men inte i övrigt. Även tåg, båt, hotell, restau-

ranger, affärslokaler, teatrar, biografer och liknande utgör allmänna platser i den mån och under den tid allmänheten har tillträde till dem. Med begreppet *en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats* avses en plats som inte utgör allmän plats men som regelmässigt fungerar som samlingsplats eller där det vid tillfället för brottet finns en folksamling. En annan plats där människor brukar samlas kan t.ex. vara en myndighets-, företags- eller föreningslokal eller ett skol- eller universitetsområde dit allmänheten inte har tillträde. Det krävs inte att människor är samlade på platsen vid tillfället för brottet, utan endast att människor regelmässigt samlas där. Om en plats normalt inte utgör en samlingsplats men det finns en folksamling där när brottet begås, är det i stället fråga om en annan plats där människor har samlats. Det kan i princip vara fråga om vilken plats som helst som inte är allmän, t.ex. en skogsdunge som fungerar som tillfällig festplats. Brottet ska ha avsett användning *på* en plats av det angivna slaget. Det omfattar även t.ex. en skjutning från en sådan plats mot någon på en annan plats. Likaså inryms en skjutning från någon annan plats mot en person på en sådan plats som anges i bestämmelsen. Den som skjuter någon eller kastar en handgranat mot denne omfattas alltså, oavsett om det sker på, från eller mot t.ex. ett torg. På samma sätt omfattas gärningar som innefattat användning av skjutvapen eller sprängämnen och som utförts från, i eller mot fordon på sådana platser som avses i bestämmelsen. Tillämpningsområdet för det andra stycket är avgränsat till de brottstyper som räknas upp i punkterna 1 och 2.

Första punkten avser brott som inneburit, eller skulle ha inneburit, ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Det handlar alltså om brott där gärningen har bestått i eller innefattat uppsåtlig allvarligare våldsanvändning, uppsåtligt allvarligare hot, eller med sådant våld eller hot jämställbart handlande, som är direkt riktat mot en annan person. Också medhjälp och anstiftan samt försök och andra osjälvständiga brottsformer omfattas. Det gäller även förberedelse och stämpling, vilket framgår av att punkten också anges omfatta brott som *skulle ha inneburit* ett angrepp av det aktuella slaget. Med *allvarligt* angrepp avses att brottets straffvärde motsvarar fängelse i sex månader eller mer. Exempel på sådana angrepp av särskild relevans i sammanhanget är mord och misshandel av allvarligare slag. Att begreppet allvarligt angrepp förutsätter ett uppsåtligt agerande utesluter inte att bestämmelsen kan tillämpas när

ett uppsåtligt brott begåtts tillsammans med ett brott där oaktsamhet är tillräckligt för straffansvar. Det innebär att brott som vållande till annans död eller vållande till kroppskada kan omfattas, om döden eller skadan har orsakats genom uppsåtlig våldsanvändning.

Andra punkten avser brott som inneburit, eller skulle ha inneburit, en fara, som framkallats uppsåtligen, för annans liv eller hälsa eller för omfattande förstörelse av annans egendom. Det innebär att brotten mordbrand och allmänfarlig ödeläggelse kan omfattas av det andra stycket om förutsättningarna i övrigt är uppfyllda, men däremot inte t.ex. allmänfarlig vårdslöshet eller framkallande av fara för annan, om inte faran framkallats uppsåtligen. Bestämmelsen kan vara av särskild betydelse när det gäller allmänfarlig ödeläggelse genom sprängning. Även i det avseendet krävs det emellertid att brottet begåtts på allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats. En plats som bara är tillgänglig för en sluten krets av personer och som inte brukar användas som samlingsplats, t.ex. ett trapphus, utgör inte en sådan plats som avses, såvida inte människor har samlats där vid det aktuella tillfället. En sprängning i ett trapphus kan dock ändå omfattas om detonationen får effekter på allmän plats eller en annan plats där människor brukar samlas eller har samlats, t.ex. genom att glas eller annat splitter slungas ut på gatan, om detta täcks av gärningspersonens uppsåt. När det däremot gäller sprängningar i rent privata miljöer får det i stället bedömas om paragrafen är tillämplig på grund av att brottet ingått som ett led i verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet (första stycket). Eftersom den andra punkten även omfattar brott som *skulle ha inneburit* en fara av det aktuella slaget omfattas även försök, förberedelse och stämpling till sådana brott som avses där.

Följden av att någon sådan synnerligen försvårande omständighet som avses i första eller andra stycket bedöms föreligga är att straffvärdet ska *höjas med upp till det dubbla*. Härigenom markeras att tillämpningen av paragrafen ska medföra att straffvärdet höjs på ett markant sätt och ofta leda till en fördubbling av straffvärdet i förhållande till vad som kan uppskattas om straffvärdet för ett motsvarande brott som inte träffas av den aktuella regleringen. Vad straffvärdet för ett sådant motsvarande brott skulle ha varit kan i och för sig vara svårt att avgöra, eftersom det i en annan situation än den som domstolen har att bedöma kan föreligga försvårande omständigheter av helt annat slag. Exempelvis kan en misshandel i nära rela-

tion inte användas som jämförelseunderlag vid en misshandel i gängmiljö, eftersom en misshandel av det förstnämnda slaget kan ha ett mycket högt straffvärde av helt andra skäl än som avses i den här aktuella regleringen. Vidare måste beaktas att den straffrättsliga principen om att s.k. dubbelräkning, eller dubbelbeaktande, inte ska ske – dvs. att försvårande omständigheter ska ges genomslag vid straffvärdebedömningen endast när dessa inte tillräckligt har beaktats genom rubriceringen av brottet, inklusive kvalificeringen av brottet till en viss grad – är tillämplig även i förhållande till den aktuella straffskärpningsbestämmelsen. Om exempelvis ett vapenbrott bedöms som grovt på grund av att vapnet har innehafts i en kriminell miljö och därför typiskt sett kunnat befaras komma till brottslig användning måste därför, för att inte dubbelbeaktande ska ske, jämförelsen i princip göras i förhållande till ett brott där vapnet inte har innehafts i en sådan miljö. Genom att höjningen ska göras med *upp till* det dubbla markeras att domstolen ska göra en bedömning i det enskilda fallet av hur allvarligt det specifika brottet är. Vid den bedömningen kan de straffskärpande omständigheter som paragrafen avser ges varierande genomslag beroende på situationen. Som exempel kan nämnas att det finns skäl att se särskilt allvarligt på en gärning som begåtts av någon som befunnit sig högt upp i den kriminella hierarkin. Då ska straffvärdet som utgångspunkt fördubblas jämfört med vad som annars hade varit fallet. Detsamma gäller om gärningen, på grund av det sammanhang i vilket den begåtts, haft påtagligt hänsynslösa eller samhällsfarliga inslag eller annars varit av systemhotande natur. Det kan t.ex. handla om att gärningen har utförts för att underlätta utförandet av något annat allvarligt brott eller att den på grund av gärningspersonernas organisationsgrad genomförs på ett skickligare sätt och med större resurser än annars. Om ett brott har begåtts med en sådan tydlig koppling till verksamheten inom en grupp av personer som utövar allvarlig brottslighet, utan att det har kunnat beaktas vid rubriceringen av brottet, förtjänar det brottet att åsättas ett högre straffvärde än om motsvarande gärning visserligen utgjort ett led i verksamheten men varit av underordnad betydelse för denna. Således ska exempelvis straffvärdet för ett olaga tvång som utgångspunkt höjas till det dubbla om det handlat om att tvinga någon att begå brott för gruppens räkning, medan straffvärdet för ett olaga tvång där det inte funnits något särskilt syfte kopplat till verksamheten kan höjas med en lägre andel. Som exempel på ett fall av det sistnämnda

slaget kan nämnas att det olaga tvånget begåtts i en hastigt uppkommen dispyt mellan två personer som tillhör olika kriminella grupperingar. Utöver fall där brottets koppling till verksamheten är svag kan det finnas anledning att höja straffvärdet med en lägre andel än det dubbla om gärningspersonen befunnit sig lågt ner i den kriminella hierarkin och haft en perifer roll eller utnyttjats av andra med större makt. En samlad bedömning måste dock göras även i en sådan situation. Gärningar som både ingått som ett led i en kriminell grupperings verksamhet (första stycket) och innefattat skjutning eller sprängning på allmän plats eller liknande (andra stycket) bör betraktas som särskilt allvarliga. Om exempelvis en grov misshandel i gängmiljö begås genom skottlossning på allmän plats, med den fara för allmänheten som detta typiskt sett är förenat med, ska därför straffvärdet som utgångspunkt höjas till det dubbla även om brottet endast haft en svag koppling till verksamheten eller gärningspersonen befunnit sig lågt ner i den kriminella hierarkin. Om en motsvarande grov misshandel genom skottlossning på allmän plats i stället helt saknar koppling till en kriminell grupperings verksamhet, och det första stycket därmed inte är tillämpligt, bör höjningen som utgångspunkt bli lägre. Samtidigt kan även i den situationen gärningens allmänna farlighet, sett till risken för att utomstående ska komma till skada, tala för en strängare bedömning. Hur välbesökt den aktuella platsen varit vid brottstillfället och andra förhållanden som inverkar på faran för tredje man kan därför vara av särskilt stor betydelse vid tillämpningen av det andra stycket.

Om ett gemensamt straff ska mätas ut för flera brott som träffas av paragrafen tillämpas bestämmelsen med avseende på det samlade straffvärdet för dessa brott (jfr 10 §).

9 §

I paragrafen finns en exemplifierande uppräkningslista av omständigheter som, vid sidan av vad som i övrigt gäller för varje brottstyp, särskilt ska beaktas som förmildrande. Utöver ändringar av redaktionell och språklig natur, som inte är avsedda att ändra något i sak, motsvarar den vad som hittills har gällt enligt 29 kap. 3 §. Övervägandena finns i avsnitt 9.8.3.

Bedömningen av straffvärdet för flera brott

10 §

Paragrafen, som saknar motsvarighet i det nuvarande regelverket, reglerar bedömningen av straffvärdet vid flerfaldig brottslighet. Övervägandena finns i avsnitt 10.8.7 och 10.8.8.

När ett gemensamt straff för flera brott mäts ut ska, enligt *första meningen*, den samlade brottslighetens straffvärde bedömas så att det svarar mot brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar. Av bestämmelsen följer att straffvärdet ska återspegla allvaret i brottsligheten sedd som helhet. Bestämmelsen ger följaktligen uttryck för principerna om proportionalitet och ekvivalens och de särskilda överväganden dessa kräver vid bedömningen av straffvärdet för flerfaldig brottslighet. Bestämmelsen ska tillämpas i ljuset av de skärpningar som samtidigt görs av den gemensamma straffskalan (se 26 kap. 2 §). Tillsammans är dessa ändringar avsedda att leda till en skärpt straffmätning av flerfaldig brottslighet.

På liknande sätt som hittills ska de omständigheter som framgår av 6 § första stycket, satt i relation till hela det brottsliga förfarandet, ligga till grund för bedömningen. Utgångspunkten blir därmed den sammantagna skada, kränkning eller fara som gärningarna inneburit. Därutöver måste vad den tiltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft vägas in. Dessa faktorer kan ibland vara oberoende av antalet brott och bör då kunna beaktas gemensamt för dessa. I förekommande fall ska även sådana straffskärpnings- respektive straffflindringsgrunder som anges i 7–9 §§ beaktas. Även dessa har ibland bäring på samtliga brott och kan då tillämpas i relation till hela det brottsliga förfarandet.

Hur bedömningen rent praktiskt bör gå till är i viss mån beroende av brottslighetens karaktär i det enskilda fallet. Vid värderingen av sådan brottslighet som kännetecknas av att det finns något tydligt mätbart som indikerar hur skadlig eller farlig brottsligheten är – såsom vid narkotikabrottslighet, ekonomisk brottslighet eller vissa typer av förmögenhetsbrott – måste beaktas att den kvantifierbara skadan eller faran normalt sett ges en avtagande betydelse vid bedömningen av straffvärdet för ett enskilt brott. Motsvarande bör gälla även vid flerfaldig brottslighet. Därmed bör det praktiska tillvägagångssättet inte på något avgörande sätt skilja sig från det som används vid värderingen av enkel brottslighet. Om bedömningen t.ex. avser upp-

repad narkotikabrottslighet av allvarligt slag blir omständigheter såsom narkotikans sammantagna mängd och farlighet, vilken omfattning den brottsliga verksamheten haft och i vilken utsträckning denna varit planlagd eller organiserad samt den tilltalades roll i verksamheten ofta styrande för straffvärdet. Med beaktande av samtliga relevanta straffvärdeomständigheter får domstolen således bedöma var på den tillämpliga straffskalan brottsligheten bör placeras utifrån hur denna som helhet förhåller sig till andra, mer eller mindre straffvärda, fall.

När det inte finns någon tydligt kvantifierbar faktor som kan beaktas gemensamt för brotten är det svårare att finna objektiva hållpunkter för en samlad bedömning av det slag som nyss beskrivits. För att även i sådana fall komma fram till ett straffvärde som svarar mot brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar kan det i stället vara mer ändamålsenligt att utgå från straffvärdena för de enskilda brotten. Det gäller inte minst när prövningen avser flera brott av skilda slag, såsom när det rör sig om en kombination av olika narkotika-, trafik och förmögenhetsbrott. Men också i vissa fall när brottsligheten är av likartat slag, såsom vid återkommande trafikbrottslighet eller upprepade stölder mot olika målsägande, kan en sådan metod ibland vara den lämpligaste. På liknande sätt som enligt nuvarande praxis kan det då finnas skäl att utgå från straffvärdet för det allvarligaste brottet och till det lägga en andel av straffvärdet för vart och ett av de tillkommande brotten. Till skillnad från i dag bör andelen dock normalt inte avta. Som en allmän tumregel bör kunna gälla att det till straffvärdet för det allvarligaste brottet ska läggas hälften av det isolerade straffvärdet för varje tillkommande brott.

Viktigt att understryka är att en tumregel av detta slag inte kan tjäna som annat än en utgångspunkt för bedömningen. Tillämpningen måste således alltid anpassas efter den aktuella situationen, varvid bl.a. brottslighetens skyddsintressen och karaktär samt brottens relativa svårhet och inbördes samband kan få betydelse. Beroende på situationen kan ett samband mellan brotten tala för att den samlade brottslighetens straffvärde bör vara högre eller lägre än annars. Om brottsligheten har utövats systematiskt bör detta som regel beaktas i skärpande riktning, ibland så att straffvärdet höjs på ett mycket påtagligt sätt (jfr 7 § 6). En situation då sambandet tvärtom kan ge skäl för en mildare bedömning är när ett eller flera brott ingått som ett led i ett annat,

eller olika straffbud annars har överträtts inom ramen för ett och samma händelseförlopp.

På liknande sätt som i dag måste domstolen också alltid försäkra sig om att slutresultatet står i rimlig proportion, inte bara till den brottslighet som är aktuell, utan också till straffnivåerna för andra typer av brott eller kombinationer av brott. Vid denna kontroll kan t.ex. de normala straffnivåerna för ett brott av högre grad eller ett närliggande brott av allvarligare slag användas som hållpunkter. Andra hållpunkter kan vara maximistraffet för det allvarligaste brottet eller maximistraffet för den i brottskombinationen mest frekvent förekommande brottstypen. En jämförelse av det sistnämnda slaget kan vara nödvändig när någon har begått ett enstaka brott med en sträng straffskala och ett stort antal brott med en betydligt lindrigare skala. Har någon exempelvis gjort sig skyldig till ett grovt narkotikabrott, med ett straffvärde på två års fängelse, och därutöver ett stort antal stölder av normalgraden, skulle – om de senare brotten vore tillräckligt många – formellt sett ett 14 år långt fängelsestraff kunna dömas ut till följd av den stränga straffskalan för narkotikabrottet. Eftersom stölderna i sig aldrig skulle ha kunnat föranleda ett strängare straff än fyra års fängelse bör det emellertid inte komma i fråga att döma ut ett strängare straff än fängelse i sex år i en sådan situation.

Enligt *andra meningen* ska sådana brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person som utgångspunkt ges fullt genomslag vid bedömningen. Med detta avses att varje sådant brott ska beaktas med det straffvärde som brottet skulle ha åsatts om det bedömts oberoende av övriga brott. Att brottet ska ha inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person ska förstås på samma sätt som motsvarande formulering i hittillsvarande 29 kap. 1 § andra stycket *andra meningen*, med den skillnaden att det här inte krävs att angreppet ska ha varit allvarligt. Bortsett från att även brott med låga straffvärden – inbegripet sådana på bötesnivå – därmed kan träffas av bestämmelsen, är de brottstyper som omfattas väsentligen desamma. Sammanfattningsvis kan sägas att merparten av de uppsåtliga brotten i 3, 4 och 6 kap. brottsbalken inryms, liksom de brottstyper i andra kapitel som innefattar sådana brott. Således handlar det i huvudsak om brott där gärningen består i eller innefattar uppsåtlig våldsanvändning eller uppsåtligt hot eller med sådant våld eller hot jämställbart handlande, direkt riktat mot en annan person. Brott som typiskt sett riktar sig mot en mer obestämd krets av

människor och där det för straffansvar för fullbordat brott är tillräckligt med en fara för denna krets omfattas däremot inte. Det samma gäller brott med det primära skyddsintresset att värna rikets styrelseskick och oberoende. Exempel på brott som träffas av bestämmelsen är misshandel, människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, de flesta sexualbrott, rån, utpressning, våld eller hot mot tjänsteman och övergrepp i rättssak. Också medhjälp och anstiftan samt försök och andra osjälvständiga brottsformer omfattas (jfr prop. 2009/10:147 s. 14 f.). Ytterst blir det dock en fråga för domstolen att i det enskilda fallet avgöra om en konkret gärning är sådan att den inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person.

Bestämmelsen kan sägas ställa upp en presumtion för att brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar i dessa fall svarar mot ett kumulerat värde. Det är alltså inte fråga om någon särbehandling i den bemärkelsen att grunderna för bedömningen skiljer sig från andra fall. Den klara utgångspunkten är dock att ett resultat som återspeglar brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar uppnås om varje brott som omfattas av bestämmelsen ges fullt genomslag.

Det är emellertid inte alltid så att ett tillkommande brott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person kan sägas tillföra en kvalitativ skillnad i svårhet som svarar mot det straffvärde som brottet skulle ha åsatts om det bedömts för sig. När så inte är fallet kan presumtionen följaktligen frångås med stöd av grundregeln i första meningen. Företrädesvis bör det kunna bli aktuellt i vissa fall när det finns ett samband mellan brotten, särskilt när ett eller flera av brotten ingått som ett led i ett annat eller brotten annars begåtts inom ramen för samma händelseförlopp.

Vidare måste man även när brotten inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person förhålla sig till det tak för straffmätningen som den tillämpliga straffskalan sätter, liksom till straffnivåerna för andra typer av brott. Därför kan ett visst mått av asperation vara nödvändig även när brotten inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa eller trygghet till person. Det gäller i första hand när det är fråga om brott med mycket höga straffvärden, men även i andra fall kan presumtionen undantagsvis behöva frångås för att undvika påtagliga missförhållanden mellan straffnivåerna för olika typer av brott. Asperationen bör dock inte vara större än att varje brott

beaktas med en substantiell del av sitt isolerade straffvärde fram till dess att straffmaximum har uppnåtts.

Ytterligare ett fall då det kan finnas skäl att avvika från presumptionen är när någon vid samma tillfälle döms dels för ett bötesbrott som inneburit ett angrepp mot någons liv, hälsa, eller trygghet till person, t.ex. en ringa misshandel, dels för brott på fängelsenivå, exempelvis ett antal stölder. En tillämpning av presumptionsregeln skulle då i princip kräva att separata straff dömdes ut, ett bötesstraff för den ringa misshandeln och ett fängelsestraff för stölderna. Ett sådant avsteg från principen om gemensamt straff är emellertid knappast motiverat. I stället bör brottslighetens sammantagna innebörd och verkningar anses komma till uttryck på ett adekvat sätt redan genom det utmätta fängelsestraffet.

Presumptionsregeln ska inte tolkas motsatsvis på så sätt att kumulation ska anses uteslutet när brotten faller utanför regelns tillämpningsområde. Tvärtom bör regeln kunna ”spilla över” på andra brott som innefattat ett kännbart intrång i någons personliga integritet och således motivera att även sådana brott ges ett större genomslag än annars, i vissa fall i sådan utsträckning att de beaktas fullt ut. Exempelvis bör en sådan skärpning kunna bli aktuell när bedömningen avser upprepade förmögenhetsbrott som innefattat ett utnyttjande av någons utsatta ställning eller svårigheter att värna sin integritet, såsom bedrägerier eller stölder i hemmet riktade mot äldre.

Enligt 26 kap. 2 § fjärde stycket kan *fängelse på livstid* dömas ut som gemensamt straff om flera av brotten har ett maximistraff som uppgår till fängelse i tolv år. Som framgår av kommentaren till den paragrafen ska detta förstås så att det i allmänhet bör krävas att minst tre av brotten har ett sådant maximistraff, men att det inte bör vara uteslutet att tillämpa bestämmelsen när detta endast gäller två av brotten. Följaktligen kan exempelvis två fall av grov våldtäkt mot barn eller ett fall av synnerligen grov misshandel och ett fall av grov våldtäkt, om brotten är särskilt allvarliga i sitt slag, bestraffas med fängelse på livstid. Normalt bör det dock krävas att betydligt fler brott har ett maximistraff på tolv års fängelse, eller att i vart fall ett par sådana brott föreligger till bedömning tillsammans med ett stort antal andra brott av allvarligt slag, för att livstids fängelse ska anses motiverat. Ett exempel på när så skulle kunna vara fallet är när någon, utöver två grova våldtäkter, har gjort sig skyldig till en mängd andra allvarliga sexualbrott. Fängelse på livstid bör följaktligen inte utan

vidare dömas ut så fort straffvärdet (i vart fall teoretiskt sett) passerar taket för den tidsbestämda delen av straffskalan, dvs. fängelse i 18 år. Först om brottsligheten, med hänsyn till dess sammantagna innebörd och verkningar, kan anses lika allvarlig som annan brottslighet där straffvärdet motsvarar fängelse på livstid, kan ett sådant straff komma i fråga.

Paragrafen är, som redan framgått, tillämplig även när brottsligheten ligger på *bötesnivå*. Nuvarande riktlinjer, enligt vilka antalet dagsböter för det allvarligaste brottet ökas med 50 procent av det sammanlagda antalet dagsböter för övriga brott, bör även fortsättningsvis kunna användas som utgångspunkt för bedömningen. Om ett sådant brott har inneburit ett angrepp mot någons hälsa eller trygghet till person ska det dock ges fullt genomslag i enlighet med presumptionsregeln. Om minst ett av brotten också har fängelse i straffskalan, kan ett fängelsestraff dömas ut om brottsligheten med hänsyn till dess sammantagna innebörd och verkningar är jämförbar i svårhet med sådan brottslighet som normalt ligger på fängelsenivå. Liksom i andra fall får domstolen sedan pröva om straffet ska vara villkorligt eller inte.

Straffskärpning om den tilltalade tidigare har gjort sig skyldig till brott

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om betydelsen av tidigare brottslighet vid straffmätningen. Paragrafen motsvarar i stor utsträckning hittillsvarande 29 kap. 4 §, men har strukturerats om och anpassats till systemet med villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.3.

Av *första stycket* framgår att rätten ska beakta den tilltalades tidigare brottslighet i skärpande riktning vid straffmätningen, dvs. mäta ut ett längre fängelsestraff eller ett kraftigare bötesstraff, utom i vissa fall.

Enligt *första punkten* ska någon sådan straffskärpning inte ske om den tidigare brottsligheten kan beaktas vid val av tilläggssanktion till villkorligt fängelse. Av bestämmelsen följer att så länge återfallet inte är mer flagrant än att det kan beaktas inom ramen för ett villkorligt fängelsestraff, kan det inte inverka på straffets längd.

Enligt *andra punkten* ska tidigare brottslighet inte heller inverka på straffmätningen om den i tillräcklig utsträckning kan beaktas vid

bedömningen av om ett fängelsestraff ska vara villkorligt. Detsamma gäller om den i tillräcklig utsträckning kan beaktas genom att villkorligt medgiven frihet förklaras förverkad eller att ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt upphävs.

Av bestämmelsen följer att straffskärpning vid återfall blir aktuellt främst i vissa typsituationer. En sådan är när det varken kan beslutas om förverkande av villkorligt medgiven frihet eller om upphävande av ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt. Om den tidigare brottsligheten då inte heller är avgörande för att straffet ska dömas ut ovillkorligt, t.ex. därför att straffvärdet är så högt att villkorligt fängelse är uteslutet redan av den anledningen, kan den beaktas i skärpande riktning vid straffmätningen. Men även när det är den tidigare brottsligheten som föranleder att ett ovillkorligt fängelsestraff ska dömas ut, kan straffskärpning ske om förhållandet inte i tillräcklig utsträckning kan beaktas på detta sätt. Exempelvis i det fallet att någon vid upprepade tillfällen döms till korta ovillkorliga fängelsestraff på grund av återfall i brott, men villkorlig frigivning inte sker, kan det framstå som rimligt att mäta ut ett längre straff än vad brottets straffvärde motiverar.

En annan situation då bestämmelsen blir tillämplig är när ett förverkande av villkorligt medgiven frihet visserligen kan ske, men inte i sådan utsträckning att intresset av ett skärpt straff tillgodoses. Detta kan särskilt vara fallet vid återfall i allvarlig våldsbrottslighet. Att förverkandet inte anses som en tillräcklig reaktion på återfallet kan t.ex. bero på att den strafftid som återstår att förverka framstår som alltför kort.

Om ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt upphävs på grund av att den dömda återfallit i brott bör det ganska sällan bli aktuellt att mäta ut ett längre fängelsestraff med anledning av den tidigare brottsligheten. I det fallet har nämligen den tilltalade normalt inte tidigare dömts till en strängare påföljd än just villkorligt fängelse. Därför bör det förhållandet att det döms till ovillkorligt fängelse för den nya brottsligheten, i förening med att det tidigare beslutet om villkorlighet upphävs, vanligen innebära att den tidigare brottsligheten får anses tillräckligt beaktad. Ett mycket flagrant återfall bör dock, om den tid som med anledning av upphävandet ska avtjänas ovillkorligt samtidigt är kort, kunna medföra att den tidigare brottsligheten också beaktas i skärpande riktning vid straffmätningen.

I *andra stycket* anges de omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av den tidigare brottslighetens betydelse för straffmätningen. I förhållande till hittillsvarande 29 kap. 4 § ändras regleringen endast på så sätt att omständigheterna delas upp på fyra punkter och förtydligas i vissa avseenden. Någon ändring i sak är inte avsedd. Tidigare uttalanden i förarbeten och praxis är därför fortfarande giltiga.

Omständigheter som kan medföra att den tilltalade får ett lägre straff än vad brottets straffvärde motiverar

12 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om billighetsskäl och motsvarar delvis hittillsvarande 29 kap. 5 §. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.

Uppräkningen av billighetsskälen i *första stycket* är uttömmande. De omständigheter som räknas upp i första och andra punkten grundar sig på att gärningspersonen genom någon form av frivilligt handlande efter brottet har gett uttryck för ett avståndstagande från den brottsliga handlingen och därför framstår som mindre klandervärd. Tredje punkten tar sikte på vissa fall av sanktionskumulation där gärningspersonen till följd av brottet åläggs andra rättsliga sanktioner än själva straffet och det därför framstår som oproportionerligt strängt att mäta ut ett straff efter brottets straffvärde. Stycket avslutas med en mer öppet formulerad punkt som ger domstolen möjlighet att ta hänsyn även till andra omständigheter, som med samma tyngd som de förhållanden som anges i paragrafens första tre punkter, påkallar straffflindring.

Liksom tidigare är bestämmelserna avsedda att tillämpas med restriktivitet. Det krävs alltså att billighetsskälens är av viss tyngd för att de med stöd av regleringen ska inverka på straffmätningen. När det väl konstaterats föreligga billighetsskäl som ska beaktas vid straffmätningen måste de dock tillåtas få ett tydligt genomslag. Reduceringen av straffet bör liksom enligt nuvarande praxis rent allmänt vara beroende av den straffvärdenivå som det aktuella brottet eller brottsligheten ligger på och av billighetsskälens styrka och art. Rör det sig om mycket höga straffvärden kan det bli aktuellt att mer påtagligt reducera fängelsestraffets längd. Vid kortare fängelsestraff bör reduktionen begränsas till en eller annan månad.

Ett billighetsskäl ska som utgångspunkt inverka enbart på straffmätningen och ska normalt inte dubbelbeaktas på det viset att det mer direkt vägs in både som ett skäl för att reducera fängelsestraffets längd och som ett skäl för att fängelsestraffet ska vara villkorligt. En annan sak är att omständigheten indirekt kan få betydelse vid den senare bedömningen, nämligen om den medfört att straffet inte blivit längre än att villkorligt fängelse redan av det skälet kan komma i fråga (jfr 15 §).

Första stycket ändras i flera avseenden. Den hittillsvarande första punkten, andra punkten, tredje punkten och sjätte punkten tas bort. Det innebär att de förhållanden som tidigare omfattades av dessa punkter inte längre ska beaktas vid straffmätningen. Vad gäller den tilltalades höga ålder eller hälsotillstånd och den tid som förflutit mellan brottet och lagföringen, kan det emellertid undantagsvis finnas skäl att ta hänsyn till förhållanden av den typen med stöd av fjärde punkten (se nedan).

Första och andra punkten motsvarar hittillsvarande 29 kap. 5 § första stycket 4 och 5 (jfr prop. 1987/88:120 s. 91 f.). Någon förändring av vilka förhållanden som kan omfattas av bestämmelserna är inte avsedd.

Tredje punkten motsvarar hittillsvarande 29 kap. 5 § första stycket 7. Att sanktionen ska vara rättslig innebär att den är reglerad i en författning. Vidare krävs att sanktionen är en följd av brottet, dvs. att det är fråga om någon form av reaktion på det rättsstridiga beteendet. Sanktionen ska grundas på huvudsakligen samma faktiska omständigheter som den brottsliga gärningen. För att ett straff utmätt efter brottets straffvärde ska framstå som oproportionerligt strängt krävs vidare att den andra sanktionen har en inte obetydlig eller helt kortvarig negativ effekt för den enskilde. (Jfr prop. 2014/15:37 s. 28 och 40.) I kravet på att ett straff utmätt efter brottets straffvärde ska framstå som oproportionerligt strängt ligger också att den tilltalade inte ska bli överkompenserad. Har sanktionen anpassats efter påföljden finns det inte anledning att ta hänsyn till sanktionen även vid straffmätningen. Ett exempel på en rättslig sanktion som därför inte bör beaktas är företagsbot (jfr 36 kap. 26 § första stycket 2 brottsbalken).

Av betydelse är också sanktionens ändamål. För att straffflintring ska komma i fråga bör det handla om en sanktion med samma ändamål som straffet. Har sanktionen i stället ett utpräglat reparativt,

vinningsneutraliserande eller farereducerande syfte ska den som utgångspunkt inte inverka på straffmätningen. Det nu anförda innebär att det främst är olika sanktioner av offentligrättslig natur – exempelvis skattetillägg, viten och sanktionsavgifter – som kan aktualisera en tillämpning av bestämmelsen. Eftersom den strafflindringsgrund som tar sikte på arbetsrättsliga följder m.m. tas bort, ska sådana förhållanden eller andra liknande arbetsrättsliga sanktioner inte beaktas enligt den nu aktuella bestämmelsen. Således ska omständigheter som exempelvis att den tilltalade blivit uppsagd, avskedad, meddelats näringsförbud till följd av brottet eller skiljts från sitt uppdraget med stöd av 20 kap. 4 § brottsbalken inte medföra strafflindring.

Fjärde punkten motsvarar delvis hittillsvarande 29 kap. 5 § första stycket 8. Bestämmelsen ändras så att det anges att enbart omständigheter *av samma tyngd* som de billighetsskäl som räknas upp i styckets övriga punkter ska kunna beaktas i lindrande riktning vid straffmätningen. För att strafflindring ska komma i fråga ska det alltså som utgångspunkt handla om omständigheter som innebär att den tilltalade på något vis har agerat ansvarsfullt i tiden efter brottet eller i anledning av brottet drabbas orimligt hårt av något annat än själva straffet. Det kan exempelvis handla om att den tilltalade har varit häktad med restriktioner under mycket lång tid eller att häktningstiden av något annat skäl har drabbat den tilltalade oskäligt hårt. Långvariga reseförbud är ett annat förhållande som kan aktualisera en tillämpning av bestämmelsen. Även det förhållandet att den tilltalade till följd av mindre allvarlig brottslighet har förpliktats att betala ett högt skadestånd ska i undantagsfall kunna beaktas. Risken för att bli utsatt för allvarliga repressalier till följd av uppgiftslämnande om annans brottslighet ska också kunna medföra strafflindring i vissa fall. Att mer allmänt väga in olika negativa konsekvenser av brottet, t.ex. omgivningens ogillande, bör givetvis inte komma i fråga. Vid tillämpningen av bestämmelsen ska det även övervägas om förhållandet i stället bör beaktas vid prövningen av om fängelsestraffet ska vara villkorligt. Förhållanden som anknyter till hur hårt ett fängelsestraff i anstalt kan komma att drabba den tilltalade ska som utgångspunkt få betydelse som skäl för villkorligt fängelse och ska då inte leda till en reduktion av straffvärdet. Exempel på förhållanden som i första hand ska inverka på frågan om fängelsestraffet ska vara villkorligt är olika typer av tredjemanshänsyn samt omständigheter som har att göra med den tilltalades hälsotillstånd eller livssituation i övrigt vid

tidpunkten då fängelsestraffet ska verkställas. Vid allvarligare brottslighet, där någon annan påföljd än ett längre fängelsestraff i anstalt inte kan komma i fråga, kan det emellertid finnas skäl att göra avsteg från nu nämnda utgångspunkter och låta förhållandet inverka på straffmätningen. Så kan exempelvis vara fallet när det rör sig om ett långt fängelsestraff och den tilltalades höga ålder eller dåliga hälsa skulle göra anstaltsvistelsen särskilt svår, t.ex. därför att den dömda med hög grad av sannolikhet kommer att avlida under tiden i anstalt om det inte döms ut ett kortare fängelsestraff än vad brottets straffvärde motiverar. Även det förhållandet att ett längre fängelsestraff i anstalt riskerar att försämra den tilltalades hälsotillstånd avsevärt bör i vissa särpräglade fall kunna beaktas vid straffmätningen. Däremot kan det som utgångspunkt inte anses motiverat att vid lägre straffvärden reducera fängelsestraffets längd med en eller några månader. Den tilltalades höga ålder eller dåliga hälsa bör då få betydelse endast på så vis att dessa förhållanden kan tala för att fängelsestraffet ska vara villkorligt eller delvis villkorligt.

Eftersom den strafflindringsgrund som avser arbetsrättsliga följder m.m. tas bort ska sådana förhållanden eller andra typer av arbetsrättsliga sanktioner såsom omplacering, avstängning, varning eller löneavdrag inte beaktas enligt tredje punkten eller den nu aktuella bestämmelsen. Den strafflindringsgrund som avser sen lagföring tas också bort, varför inte heller det förhållandet ska beaktas enligt den nu aktuella bestämmelsen. Det sistnämnda utesluter dock inte att en lagföring som äger rum först en längre tid efter brottet och som då riskerar att omkullkasta en för den tilltalade ordnad tillvaro, undantagsvis kan utgöra skäl för att bestämma ett lägre straff än vad brottets straffvärde motiverar. Förhållanden av den typen ska emellertid i första hand vägas in som ett skäl för att döma till villkorligt eller delvis villkorligt fängelse (jfr 16 och 17 §§).

Förändringarna i regleringen påverkar även förutsättningarna för att meddela påföljdseftergift genom den hänvisning till paragrafen som görs i 28 kap. 22 §. Övriga ändringar i paragrafens första stycke är av språklig och redaktionell natur, som inte avser att ändra något i sak.

Andra stycket motsvarar hittillsvarande 29 kap. 5 § andra stycket (jfr prop. 1987/88:120 s. 97 och prop. 2014/15:37 s. 33 ff.).

13 §

Paragrafen behandlar strafflindring vid medverkan i utredningen av brott och motsvarar, med undantag för vissa språkliga justeringar, hittillsvarande 29 kap. 5 a § (jfr prop. 2014/15:37 s. 38 f. och prop. 2021/22:186 s. 118 ff.). Övervägandena finns i avsnitt 12.4.1–12.4.3, 12.4.11 och 12.4.12. Någon ändring i sak görs inte. Nuvarande praxis kan därför alltjämt tjäna till ledning vid bedömningen av vilka förhållanden som ska beaktas enligt bestämmelserna och hur stor reduktionen av straffvärdet bör vara (se ”Glassplittret i väskan” NJA 2023 s. 265, ”De två narkotikadistributörerna” NJA 2022 s. 1094 och ”Narkotikadistributören” NJA 2021 s. 525).

Strafflindringsgrunderna ska, liksom billighetsskälerna i 12 §, som utgångspunkt inverka enbart på straffmätningen och ska normalt inte dubbelbeaktas på det viset att de mer direkt vägs in både som ett skäl för att reducera fängelsestraffets längd och som ett skäl för att fängelsestraffet ska vara villkorligt. En annan sak är att omständigheten indirekt kan få betydelse vid den senare bedömningen, nämligen om den medfört att straffet inte blivit längre än att villkorligt fängelse redan av det skälet kan komma i fråga (jfr 15 §).

Den tilltalades utredningsmedverkan kan dock i vissa undantagsfall mer direkt inverka på bedömningen av om fängelsestraffet ska vara villkorligt eller delvis villkorligt (jfr kommentaren till 16 och 17 §§).

Beaktande av den tilltalades ungdom

14 §

Paragrafen behandlar den s.k. ungdomsreduktionen och motsvarar hittillsvarande 29 kap. 7 §. Övervägandena finns i avsnitt 6.5.1 och 7.8.

Förutsättningar för villkorligt fängelse

15 §

Paragrafen innehåller de grundläggande förutsättningarna för villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.1–6.6.3.

Enligt *första stycket* får rätten besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt om straffet ändå kan anses tillräckligt ingripande

med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. Paragrafen ger uttryck för att ett villkorligt fängelsestraff utgör en privilegiering av den tilltalade i förhållande till det fängelsestraff i anstalt (det ovillkorliga fängelsestraff) som annars skulle ha utdömts. Endast om ett villkorligt fängelsestraff kan anses som en tillräckligt ingripande reaktion på den brottslighet som är aktuell, med beaktande även av den tilltalades tidigare brottslighet, får straffet dömas ut i sådan form.

Med *straffets längd* avses längden av det fängelsestraff som mätts ut med tillämpning av föregående paragrafer i detta kapitel. Det innebär att det är brottslighetens straffvärde, i förekommande fall reducerat med hänsyn till sådana omständigheter som avses i 12 och 13 §§, som ska ligga till grund för bedömningen. Någon gräns för när villkorligt fängelse inte längre kan komma i fråga har inte angetts i lagtexten. Som en allmän riktlinje bör dock kunna gälla att ett villkorligt fängelsestraff kan anses tillräckligt ingripande om straffets längd understiger ett år, förutsatt att varken brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet minskar utrymmet för en sådan privilegiering.

Brottslighetens art kan alltså medföra att ett villkorligt fängelsestraff får anses uteslutet även om straffet är kortare än ett år. Inte heller här har någon uttrycklig gräns angetts i lagtexten, men på motsvarande sätt bör riktlinjen kunna vara att ett villkorligt fängelsestraff får anses tillräckligt ingripande om straffet är kortare än sex månader. Brottslighetens art kan då i stället beaktas genom valet av en strängare tilläggssanktion (se 19 §). Är straffet sex månader eller längre bör däremot ett ovillkorligt fängelsestraff normalt dömas ut.

I vissa fall kan det utmätta straffet omfatta såväl brottslighet av sådan art att det minskar utrymmet för privilegiering som brottslighet av annat slag. Den angivna sexmånadersgränsen bör då tillämpas i relation endast till artbrottsligheten. Om exempelvis ett åtta månader långt fängelsestraff har mätts ut, varav två månader hänför sig till artbrottsligheten och sex månader till de övriga brotten, bör således ett villkorligt fängelsestraff anses tillräckligt ingripande.

När det gäller frågan om vilka brott som bör anses vara av sådan art att det minskar utrymmet för privilegiering bör nuvarande praxis även fortsättningsvis vara vägledande (se bl.a. rättsfallet ”De kinesiska kullagren” NJA 2014 s. 559). På liknande sätt som hittills bör frågan besvaras med utgångspunkt i den aktuella brottstypen, men slutligt avgöras efter en bedömning av den aktuella gärningens karaktär.

Enligt nuvarande praxis anses vissa gärningar, som i och för sig tillhör en sådan brottstyp som normalt brukar hänföras till artbrotten, ha ett så lågt s.k. artvärde att de inte bryter presumptionen mot fängelse. Som exempel kan nämnas sådana narkotikabrott som består av innehav av en liten mängd narkotika för eget bruk eller de lindrigaste formerna av normalgradsmisshandel. I dessa fall anses villkorlig dom och böter alternativt en ren skyddstillsyn i allmänhet som en tillräckligt ingripande påföljd. I det nu införda systemet bör sådana gärningar överhuvudtaget inte betraktas som brott av sådan art att det talar för en minskad privilegiering. I dessa fall bör påföljden således kunna stanna vid villkorligt fängelse med böter. Därmed kommer utfallet i det närmaste att motsvara det som följer av dagens mer artvärdeorienterade synsätt.

Även den *tilltalades tidigare brottslighet* ska beaktas vid bedömningen av om ett fängelsestraff ska vara villkorligt. I likhet med brottslighetens art kan tidigare brottslighet också beaktas inom ramen för ett villkorligt fängelsestraff genom valet av en strängare tilläggssanktion. Om, och i så fall på vilket sätt, den tidigare brottsligheten ska beaktas bör i huvudsak avgöras med hänsyn till tiden mellan brotten, den tidigare och den nya brottslighetens allvar samt likheten mellan brotten (jfr 11 §). Ju snabbare någon återfaller i brott och ju allvarigare och mer likartade brotten är, desto större relevans får den tidigare brottsligheten när straffet för det nya brottet bestäms. Liksom i dag bör det normalt vara tiden mellan det nya brottet och den tidigare domen som beaktas i detta sammanhang. Om ett inte helt kortvarigt fängelsestraff har avtjänats med anledning av den tidigare domen bör dock tiden för frigivningen vara avgörande. I vissa fall, t.ex. när lång tid har förflutit mellan brott och lagföring, kan bedömningen i stället utgå från brottsdatum.

Vid återfall under prøvotiden för villkorligt fängelse bör den tidigare brottsligheten i princip alltid anses relevant när straffet för den nya brottsligheten bestäms, såvida denna inte ligger på bötesnivå. Avgörande för om ett villkorligt fängelsestraff då kan anses tillräckligt ingripande bör normalt sett vara huruvida det finns någon möjlighet att trappa upp ingripandegraden i det villkorliga fängelsestraffet genom att förena detta med en mer ingripande tilläggssanktion än den som skulle ha valts om brottet inte utgjort ett återfall. Om någon mer ingripande tilläggssanktion i den bemärkelsen inte finns att tillgå bör påföljden följaktligen bestämmas till ovillkorligt fängelse.

Det anförda betyder att den som tidigare dömts till villkorligt fängelse med böter, t.ex. för en stöld, och under prøvotiden återfaller i brott på samma sanktionsnivå, såsom ännu en stöld, bör kunna dömas till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning. Men även den som redan för det första brottet dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning bör på nytt kunna dömas till villkorligt fängelse med en sådan sanktion om det nya brottet i sig endast skulle ha föranlett villkorligt fängelse med böter. Däremot bör den som tidigare dömts till villkorligt fängelse med övervakning eller samhällstjänst, t.ex. för grovt rattfylleri, som regel dömas till ett ovillkorligt fängelsestraff om han eller hon under prøvotiden på nytt gör sig skyldig till ett sådant brott. Likaså bör ett ovillkorligt fängelsestraff ofta anses påkallat när någon som tidigare dömts till villkorligt fängelse och böter under prøvotiden gör sig skyldig till ett brott som i sig ger skäl för en strängare sanktion.

I det sistnämnda fallet kommer utdömandet av ett ovillkorligt fängelsestraff innebära att man ”hoppas över ett steg i påföljstrappan”, eftersom man då går direkt från villkorligt fängelse med böter till ovillkorligt fängelse. Om återfallet i en sådan situation har jämförelsevis låg relevans med hänsyn till de kriterier som angetts ovan bör det därför finnas ett visst utrymme för att ändå besluta att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Som framgår av 19 § kan ingripandegraden då skärpas genom att straffet förenas med mer än en tilläggssanktion.

I andra fall bör ett återfall tvärtom kunna anses så flagrant att ett ovillkorligt fängelsestraff bör dömas ut även om det i och för sig vore möjligt att trappa upp ingripandegraden i ett villkorligt fängelsestraff genom valet av en strängare tilläggssanktion. Som exempel kan nämnas det fallet att någon först har dömts för bedrägeribrottslighet till villkorligt fängelse i nio månader med böter och kort därefter gör sig skyldig till brottslighet av liknande slag och svårhet. Med hänsyn till den korta tid som förflutit mellan brotten, brottsligheten och brottslighetens allvar bör här inte enbart valet av övervakning eller samhällstjänst som tilläggssanktion till ett nytt villkorligt fängelsestraff anses som en tillräcklig reaktion på återfallet. Att det finns en strängare tilläggssanktion att tillgå kan alltså inte utan vidare medföra att den tilltalades tidigare brottslighet kan beaktas genom denna. Även i dessa fall måste domstolen således göra en bedömning av återfallets relevans utifrån nyss nämnda kriterier för att därefter ta ställning till om ett villkorligt fängelsestraff kan anses tillräckligt ingripande.

Vad som angetts ovan om brott begångna under provotiden för villkorligt fängelse bör gälla även när någon har begått ett nytt brott efter att ha dömts till villkorligt fängelse men innan provotiden har börjat löpa.

Även relevanta återfall som ägt rum efter det att provotiden för ett tidigare utdömt villkorligt fängelsestraff har löpt ut bör föranleda ett strängare ingripande. Precis som vid återfall före utgången av provotiden bör den tidigare brottsligheten då kunna beaktas genom att det döms ut ett nytt villkorligt fängelsestraff med en mer ingripande tilläggssanktion än vad som hade blivit aktuellt om den tilltalade tidigare varit ostraffad. Är det inte möjligt bör ett ovillkorligt fängelsestraff dömas ut. Även här bör dock möjligheten att i stället förena ett villkorligt fängelsestraff med mer än en sanktion ibland kunna aktualiseras.

Om den tilltalade redan förut har dömts till villkorligt fängelse som förenats med en strängare tilläggssanktion med anledning av tidigare brottslighet, får möjligheterna att beakta detta förhållande inom ramen för ett villkorligt fängelsestraff i princip anses uttömda. Därför bör det inte annat än i mycket speciella undantagsfall komma i fråga att döma till villkorligt fängelse mer än två gånger i följd. Det bör gälla oavsett om den nya brottsligheten har begåtts under provotiden för det senaste straffet eller först därefter, men ändå bedöms som ett relevant återfall.

Om den tilltalade återfaller i brott efter att tidigare ha dömts till ovillkorligt fängelse och återfallet äger rum inom provotiden för villkorligt medgiven frihet, bör möjligheterna att döma ut ett villkorligt fängelsestraff för den nya brottsligheten vara tämligen begränsade. Detsamma gäller om det nya brottet begåtts efter att en sådan provotid löpt ut, men den tidigare brottsligheten ändå bedöms som relevant med hänsyn till de kriterier som angetts ovan. Om det nya brottet är av mindre allvarligt slag och har begåtts förhållandevis lång tid efter domen respektive frigivningen bör det dock finnas ett visst utrymme för villkorligt fängelse. Liksom i andra fall bör den tidigare brottsligheten då beaktas genom att straffet förenas med en strängare tilläggssanktion än vad brottet i sig motiverar eller med mer än en sanktion.

Bestämmelsen är fakultativ till sin utformning, men utrymmet för att avstå från att besluta att straffet ska vara villkorligt när förutsättningarna för det är uppfyllda måste ses som tämligen begränsat.

I princip är det uteslutande avsett för sådana fall där det redan på förhand kan konstateras att någon tillräckligt ingripande tilläggs-sanktion inte lär kunna verkställas. Så kan exempelvis vara fallet om den tilltalade utvisas genom domen eller om han eller hon endast tillfälligt vistas i Sverige och tilläggsstraffet inte kan stanna vid böter. Om det bedöms att det finns förutsättningar att överföra verkställigheten av ett villkorligt fängelsestraff med övervakning eller samhällstjänst enligt lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europiska unionen, bör ett villkorligt fängelsestraff dock kunna komma i fråga även i sådana fall. Att det råder en viss osäkerhet om saken bör inte utesluta att straffet görs villkorligt. Skulle det senare visa sig att bedömningen var felaktig kan beslutet om villkorlighet upphävas i en efterföljande process (se 27 kap. 6 § tredje stycket). När en överflyttning av verkställigheten kan bli aktuell bör möjligheterna till detta belysas redan under personutredningen (jfr prop. 2014/15:138 s. 63).

Ytterligare en situation då rätten bör kunna avstå från att besluta att ett fängelsestraff ska vara villkorligt även om ett sådant straff i och för sig kan anses tillräckligt ingripande, är om den tilltalade förklarar sig helt ovillig att medverka till verkställigheten av en övervaknings- eller samhällstjänstsanktion, trots att en sådan sanktion är påkallad.

I paragrafens *andra stycke* finns en upplysning om att det finns särskilda regler i 31 kap. för den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning och i 32 kap. för unga lagöverträdare.

16 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse som ger möjlighet att besluta att ett fängelsestraff ska vara villkorligt om det finns synnerliga skäl. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.4.

Enligt *första stycket* får rätten besluta att ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorligt även om inte förutsättningarna enligt 15 § är uppfyllda. Kravet är att det finns synnerliga skäl. Bestämmelsen innebär att villkorligt fängelse kan komma i fråga om skälen för ett sådant straff – eller mot ett ovillkorligt fängelsestraff – är påfallande starka, även om straffet då i och för sig inte kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet.

Kravet på synnerliga skäl tar i första hand sikte på sådana personliga förhållanden som medför att den tilltalade skulle drabbas oskäligt hårt av att avtjäna straffet i anstalt eller att en sådan verkställighet skulle vara tydligt kontraproduktiv. Det handlar alltså primärt om omständigheter som har att göra med den tilltalades hälsotillstånd eller livssituation i övrigt vid tidpunkten då fängelsestraffet ska verkställas. Omständigheter som hänför sig till den tilltalades klandervärldhet eller hur sträng den samlade reaktionen blir med hänsyn även till andra rättsliga sanktioner till följd av brottet beaktas i stället vid straffmätningen i första hand. En annan sak är att en sådan omständighet indirekt kan få betydelse vid bedömningen av om straffet ska vara villkorligt, nämligen om den medfört att straffet inte blivit längre än att ett villkorligt fängelsestraff kan dömas ut redan med stöd av 15 §. Bestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Det kan alltså inte bli fråga om att beakta sådana omständigheter som mer regelmässigt drabbar den som får avtjäna ett fängelsestraff i anstalt som skäl för villkorligt fängelse.

I andra meningen räknas vissa omständigheter upp som ska beaktas särskilt vid bedömningen. Förekomsten av en sådan omständighet medför dock inte utan vidare att kravet på synnerliga skäl är uppfyllt. I vilken mån det finns utrymme för ett villkorligt fängelsestraff måste i stället alltid avgöras efter en avvägning mellan de skäl som talar för respektive mot ett sådant straff i det enskilda fallet. I undantagsfall kan villkorligt fängelse komma i fråga även vid strafflängder som uppgår till eller – när omständigheterna är synnerligen ömmande – överstiger den gängse prøvotiden för ett sådant straff.

I *första punkten* anges som en omständighet som särskilt ska beaktas att den tilltalade på grund av hög ålder eller dålig hälsa skulle drabbas oskäligt hårt av att avtjäna straffet i kriminalvårdsanstalt. Bestämmelsen motsvarar i huvudsak hittillsvarande 29 kap. 5 § första stycket 2, men måste tillämpas med beaktande av att delvis andra överväganden gör sig gällande när de angivna förhållandena återopas som skäl för villkorligt fängelse än när de beaktas vid straffmätningen. Enbart *den tilltalades höga ålder* bör endast sällan motivera ett villkorligt fängelsestraff när den tilltalade är under 70 år. Vidare bör det företrädesvis vara vid jämförelsevis korta eller medellånga fängelsestraff som hög ålder ensamt kan föranleda att ett fängelsestraff görs villkorligt. Ju längre straffet är desto mindre blir utrymmet för villkorligt fängelse, och det utrymmet minskar om också brottslig-

hetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet talar för ett ovillkorligt fängelsestraff. Om straffets längd mycket påtagligt överstiger den gräns efter vilken straffet normalt bör dömas ut ovillkorligt, kan villkorligt fängelse endast i sällsynta undantagsfall komma i fråga, t.ex. när det rör sig om en mycket gammal person eller när också andra skäl, såsom sviktande hälsa eller att lång tid förflutit sedan brottet, talar för ett villkorligt fängelsestraff.

För att *dålig hälsa* ska beaktas som skäl för villkorligt fängelse bör det, likt vad som förutsätts för straffflindring enligt nuvarande praxis, krävas att det kan förutses att hälsotillståndet skulle medföra någon särskilt allvarlig olägenhet vid verkställigheten och därför drabba den tilltalade oskäligt hårt, t.ex. på det sättet att funktionsnedsättningen eller sjukdomen skulle göra verkställigheten särskilt plågsam eller att verkställigheten skulle försämra hälsotillståndet allvarligt. Motsatsvis bör den tilltalades dåliga hälsa inte beaktas om dennes behov av behandling kan tillgodoses under verkställigheten av ett fängelsestraff eller om en fängelsevistelse annars inte kan förväntas leda till någon allvarlig försämring av den tilltalades hälsotillstånd. Också i dessa fall måste skälen för villkorligt fängelse vägas mot de skäl som talar i motsatt riktning. I sådana fall där den tilltalades hälsotillstånd är mycket allvarligt bör villkorligt fängelse kunna komma i fråga även på straffnivåer som i sammanhanget måste betraktas som höga.

Andra punkten avser det fallet att en påtaglig förbättring skett av den tilltalades personliga eller sociala situation i något hänseende som kan antas ha haft samband med hans eller hennes brottslighet. Bestämmelsen ersätter hittillsvarande 30 kap. 9 § andra stycket 1, enligt vilken en förbättring av det angivna slaget kunde beaktas som ett särskilt skäl för skyddstillsyn i stället för fängelse.

Inte varje förbättring i den tilltalades situation är tillräcklig för att motivera ett villkorligt fängelsestraff. Liksom enligt bestämmelsen i hittillsvarande 30 kap. 9 § andra stycket 1 krävs att förbättringen är påtaglig och avser sådana förhållanden som kan antas ha haft samband med hans eller hennes brottslighet. Med att förbättringen är påtaglig avses att den framstår som stabil och tar sig konkreta uttryck i form av förändrade förhållanden vad gäller t.ex. missbruk, sysselsättning, bostad eller umgänge. Om den positiva utvecklingen pågått under lång tid, talar det med större styrka för ett villkorligt fängelsestraff än i de fall då förbättringen beror på förändringar som har inträffat ganska nyligen. Beträffande yngre lagöverträdare bör utrymmet

för att beakta mer närliggande förändringar av naturliga skäl vara något större än för äldre lagöverträdare i motsvarande situation. Ett typfall då bestämmelsen kan bli tillämplig är när en person med mångårigt missbruk har begått brott för att finansiera sitt missbruk och därefter, på eget initiativ eller av annat skäl, genomgått en behandling med lyckat resultat. Som framgått kan även förändringar när det gäller exempelvis arbete eller bostad beaktas om de kan antas ha haft samband med brottsligheten. Likaså kan det förhållandet att den tilltalade har lämnat ett kriminellt umgänge vägas in i bedömningen.

Tredje punkten, som ersätter hittillsvarande 30 kap. 9 § andra stycket 2, avser den situationen att den tilltalade genomgår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan antas ha samband med hans eller hennes brottslighet. Bestämmelsen knyter ganska nära an till den nyss behandlade andra punkten, men skiljer sig från denna dels på det sättet att den endast avser fall då den tilltalade vid domstillfället är föremål för behandling, dels genom att den inte kräver att förbättringen redan ska ha skett. Det bakomliggande syftet är emellertid detsamma, dvs. att påföljden inte ska spolia en rehabilitering som är önskvärd, också från samhällssynpunkt.

Utrymmet för villkorligt fängelse med stöd av denna punkt bör i hög grad påverkas av behandlingens omfattning och ingripandegrad. Vid bedömningen bör domstolen sätta dessa förhållanden i relation till längden av det fängelsestraff som mätts ut och – med beaktande även av brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet – ta ställning till om behandlingen är sådan att den medger ett villkorligt fängelsestraff. Om behandlingen innefattar en längre tids vistelse på behandlingshem är utrymmet för villkorligt fängelse större än om den sker i mindre ingripande former. Andra förhållanden som bör vägas in är hur länge behandling har pågått och hur den tilltalade så långt har genomfört den. Om en stor del av behandlingen har fullgjorts och dessutom utan några mer nämnvärda anmärkningar talar det starkare för villkorligt fängelse än om behandlingen nyligen påbörjats eller ett framgångsrikt genomförande av den framstår som mera tveksamt.

I sammanhanget måste också beaktas att behovet av vård eller behandling ofta kan tillgodoses inom ramen för ett ovillkorligt fängelsestraff genom att den dömda beviljas vårdvistelse (jfr kommentaren till 11 kap. 3 § fängelselagen). För att den tilltalade ska undgå ett i och för sig påkallat ovillkorligt fängelsestraff kan kraven när det gäller

behandlingens innehåll, genomförande och relevans därför inte ställas alltför lågt. Av samma skäl kan villkorligt fängelse knappast komma i fråga på denna grund i sådana fall då skälen mot en sådan påföljd är särskilt starka.

Som framgått är uppräknningen av vilka omständigheter som kan medföra att kravet på synnerliga skäl är uppfyllt inte uttömmande. Även andra omständigheter kan således beaktas, förutsatt att de väger lika tungt som de som anges särskilt i bestämmelsen. Det kan t.ex. förekomma fall där ett s.k. billighetsskäl, eller det förhållandet att den tilltalade har medverkat till utredningen av brott, inte kan beaktas i tillräcklig utsträckning vid straffmätningen (jfr kommentaren till 12 och 13 §§). Omständigheten bör då även – eller i stället – kunna åberopas som ett skäl för villkorligt fängelse. I särpräglade undantagsfall bör även vissa tungt vägande tredjemanshänsyn kunna motivera ett villkorligt fängelsestraff. Ibland bör det också kunna vara fråga om flera omständigheter som inte var för sig, men tillsammans, har sådan tyngd att kravet på synnerliga skäl är uppfyllt. Så skulle exempelvis kunna vara fallet när lång tid har förflutit sedan brottet i förening med att det föreligger tredjemanshänsyn av inte obetydlig styrka.

I paragrafens *andra stycke* finns en upplysning om att det finns en särskild bestämmelse om att rätten, när den beslutar att ett fängelsestraff ska vara villkorligt med stöd av denna paragraf, får förena straffet med mer än en tilläggsstrafk.

17 §

Paragrafen innehåller en bestämmelse om delvis villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.6.5.

Av *första stycket* framgår att rätten får besluta att en del av ett fängelsestraff på viss tid ska vara villkorlig i två huvudfall.

Punkten 1 tar sikte på de s.k. intresseavvägningsfallen. Bestämmelsen är tillämplig när det i och för sig föreligger sådana omständigheter som avses i 16 §, men ett i sin helhet villkorligt fängelsestraff är uteslutet med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet. Då kan det med stöd av denna punkt i vissa fall vara möjligt att i stället besluta att en del av straffet ska vara villkorlig. Med hänsyn till den ytterligare skärpa som till-

kommer genom den ovillkorliga delen av straffet, sträcker sig tillämpningsområdet för delvis villkorligt fängelse alltså längre än för villkorligt fängelse med stöd av 16 §. De omständigheter som kan beaktas i de båda fallen är emellertid desamma. För en närmare beskrivning av dessa omständigheter hänvisas till kommentaren till 16 §.

Bestämmelsen kan också tillämpas när andra särskilda förhållanden talar för ett villkorligt fängelsestraff, men det med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet krävs att en del av straffet avtjänas i ovillkorlig form. Här handlar det alltså om omständigheter som visserligen talar särskilt för villkorligt fängelse, men som inte är fullt så kvalificerade att de kan uppfylla kravet på synnerliga skäl. Även här krävs dock att skälen är sådana att de går utöver de som vanligen kan anföras mot ett ovillkorligt fängelsestraff. Bestämmelsen är i denna del framför allt avsedd att fånga upp vissa av de fall med yngre lagöverträdare som tidigare kunde bli föremål för skyddstillsyn i kombination med fängelse enligt hittillsvarande 28 kap. 3 §. Således bör den tilltalades låga ålder – i förening med andra omständigheter som talar särskilt mot ett långvarigt frihetsberövande – kunna läggas till grund för ett beslut om att en del av ett fängelsestraff ska vara villkorlig. Sådana omständigheter skulle exempelvis kunna vara att den unge är en förstagångsförbrytare för vilken ett ovillkorligt fängelsestraff motsvarande hela strafflängden riskerar att radera en i huvudsak ordnad tillvaro. Tidigare brottslighet, i synnerhet om den begåtts före 18-årsdagen, bör dock inte utesluta delvis villkorligt fängelse om den tilltalades personliga förhållanden i övrigt talar starkt mot ett frihetsberövande. Har den tilltalade tidigare dömts till en ungdomspåföljd av mer ingripande slag bör delvis villkorligt fängelse däremot sällan komma i fråga.

Att den sist behandlade möjligheten att döma till delvis villkorligt fängelse framför allt tar sikte på yngre lagöverträdare utesluter inte att den används också i andra fall. Om den tilltalade tidigare är ostraffad, och hans eller hennes personliga eller andra förhållanden med särskild styrka talar för ett villkorligt (eller mot ett ovillkorligt) fängelsestraff, samtidigt som brottsligheten ligger nära den gräns som normalt utesluter ett villkorligt fängelsestraff och inte präglas av någon särskild förslagenhet eller hänsynslöshet, bör det således finnas utrymme för delvis villkorligt fängelse även om personen i fråga är äldre.

Liksom 28:3-fängelset bör delvis villkorligt fängelse med stöd av denna punkt kunna tillgripas när alternativet är ett inte helt kort ovillkorligt fängelsestraff. När det gäller de övre gränserna bör detta ytterst vara en fråga för rättstillämpningen. Som konstaterats ovan bör delvis villkorligt fängelse dock kunna användas vid längre strafftider än vad 16 § medger under motsvarande omständigheter. Även här bör utrymmet påverkas av brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet.

I *punkten 2* regleras de s.k. flerbrottsfallen. Enligt denna punkt kan rätten besluta att en del av ett fängelsestraff ska vara villkorlig om det är fråga om ett gemensamt straff för flera brott och endast något eller några av brotten påkallar ett straff som inte är villkorligt. Bestämmelsen är avsedd att ersätta hittillsvarande 30 kap. 3 § andra stycket, men de praktiska tillämpningsområdena skiljer sig i viss mån åt. Möjligheten enligt 30 kap. 3 § andra stycket att döma till fängelse för ett eller flera brott och samtidigt döma till villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottsligheten i övrigt var framför allt avsedd för den situationen att den tilltalade skulle dömas dels för ett brott som med hänsyn till dess art påkallade ett kortare fängelsestraff, dels för annan brottslighet som inte gav skäl för en mer ingripande påföljd än villkorlig dom eller skyddstillsyn, men där straffvärdet var högre. Med hänsyn till att brottslighetens art numera bör kunna beaktas inom ramen för ett villkorligt fängelsestraff (genom valet av en strängare tilläggssanktion) om straffet är kortare än sex månader, torde motsvarande situation sällan uppstå. I stället bör bestämmelsen ha sitt främsta tillämpningsområde i den situationen att den tilltalade har gjort sig skyldig dels till brottslighet som med hänsyn till att det rör sig om ett återfall påkallar ett kortare ovillkorligt fängelsestraff, dels till annan brottslighet för vilken påföljden kan stanna vid villkorligt fängelse. Även i en sådan situation bör bestämmelsen dock endast tillämpas i sådana undantagsfall där det är fråga om en tydlig diskrepans mellan straffvärdet för den brottslighet som påkallar ett ovillkorligt fängelsestraff och den övriga brottsligheten.

Enligt *andra stycket* får den del av straffet som inte är villkorlig vara lägst en månad och inte överstiga vare sig sex månader eller en tredjedel av straffets längd. Om det utmätta straffet uppgår till exempelvis ett år kan rätten således besluta att som högst fyra månader av straffet ska vara villkorligt. Uppgår det utmätta straffet i stället till ett år och sex månader kan den villkorliga delen som högst bli sex

månader. Till följd av den allmänna sexmånadersbegränsningen gäller detsamma om ett längre straff än ett år och sex månader har mätts ut.

När rätten bestämmer hur stor del av straffet som ska vara villkorlig bör den i flerbrotsfallen ta skälig hänsyn till att någon villkorlig frigivning inte sker från den ovillkorliga delen av straffet. Som exempel kan tas det fallet att ett nio månader långt straff har mätts ut, varav tre månader belöper på den brottslighet som påkallar ett ovillkorligt fängelsestraff. Med beaktande av att personen i fråga skulle ha frigetts villkorligt efter två månader om straffet endast omfattat denna brottslighet, bör den villkorliga delen i detta fall bestämmas till sju månader, dvs. så att två månader får avtjänas i ovillkorlig form.

Av lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll framgår att den ovillkorliga delen av straffet kan verkställas med s.k. fotboja om förutsättningarna enligt den lagen är uppfyllda.

Valet av tilläggssanktion till villkorligt fängelse

18 §

I paragrafen slås som huvudregel fast att ett villkorligt fängelsestraff ska förenas med någon av de tilläggssanktioner som anges i 27 kap. 1–3 §§, dvs. med dagsböter, samhällstjänst eller övervakning. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.1.

19 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om valet av tilläggssanktion till villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.8.1 och 6.8.2.

Av *första stycket* framgår att valet mellan å ena sidan böter och å andra sidan samhällstjänst eller övervakning som tilläggssanktion görs på grundval av samma kriterier som bedömningen av om straffet ska vara villkorligt, dvs. utifrån straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. Således får dagsböter väljas som tilläggssanktion om en sådan sanktion kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till nyss nämnda förhållanden. Om dagsböter inte kan anses tillräckligt ingripande ska straffet förenas med samhällstjänst eller övervakning. Av bestämmelsen följer att dagsböter är att anse som en mindre ingripande sanktion än samhällstjänst och

övervakning samt att de båda sistnämnda sanktionerna är att betrakta som likställda i ingripandegrad.

Om varken brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet talar för ett strängare ingripande bör dagsböter anses som en tillräckligt ingripande tilläggssanktion ända upp till den gräns efter vilken villkorligt fängelse normalt inte längre kan komma i fråga, dvs. på strafflängder uppemot ett år. Är straffet ett år eller längre bör böter däremot inte anses tillräckligt ingripande. Då bör utgångspunkten i stället vara att övervakning eller samhällstjänst ska väljas. Det sagda innebär att straffets längd i princip inte får någon betydelse för valet av tilläggssanktion annat än när straffet gjorts villkorligt med stöd av 16 § eller 17 § första stycket 1. Däremot bör antalet dagsböter (liksom antalet timmar samhällstjänst) alltid bestämmas med straffets längd som utgångspunkt.

Är det fråga om ett brott vars art talar för ett strängare ingripande eller ett relevant återfall i brott, bör dagsböter inte anses tillräckligt ingripande även om straffet är kort. Då står valet i stället mellan övervakning och samhällstjänst. Som framgår av 15 § kan brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet också medföra att ett ovillkorligt fängelsestraff ska dömas ut. I artbrottsfallen gäller det när straffets längd uppgår till minst sex månader. Handlar det om återfall kan ett ovillkorligt fängelsestraff anses påkallat vid upprepade eller annars särskilt flagranta återfall.

Valet av tilläggssanktion och bedömningen av om straffet överhuvudtaget kan göras villkorligt är således nära sammankopplade. Exempelvis bör den som gör sig skyldig till en butiksstöld – som inte brukar hänföras till artbrotten – vid ett första tillfälle kunna dömas till villkorligt fängelse med böter. Gör sig personen i fråga skyldig till ytterligare en sådan stöld kan ingripandegraden skärpas genom att ett nytt villkorligt fängelsestraff förenas med exempelvis övervakning. Vid ett andra återfall i brottslighet av detta slag bör toleransen med personens brottslighet däremot normalt anses uttömd och ett ovillkorligt fängelsestraff ska då dömas ut.

Ett annat exempel som kan nämnas är det fallet att en tidigare ostraffad person ska dömas för ett artbrott, t.ex. en misshandel, till fängelse i tre månader. Straffet bör då kunna göras villkorligt och förenas med exempelvis samhällstjänst. Om personen därefter gör sig skyldig till en skadegörelse – som inte är av sådan art att det ger skäl för en strängare sanktion än böter – bör påföljden kunna bestämmas

till villkorligt fängelse med övervakning eller ännu en samhällstjänst. Den tidigare brottsligheten beaktas då genom valet av en strängare tilläggssanktion än vad brottet i sig motiverar. Skulle det andra brottet i stället ha varit en ny misshandel av ungefär samma svårhet som den tidigare, finns däremot inte någon strängare tilläggssanktion att tillgripa med anledning av återfallet än vad som redan är påkallat med hänsyn till brottets art. Straffet bör då bestämmas till ovillkorligt fängelse.

Att det i vissa fall kan finnas anledning att avstå från att förena ett villkorligt fängelsestraff med en tilläggssanktion, eller att välja en mindre ingripande sanktion än vad som följer av bestämmelserna i detta stycke, framgår av 21 §.

Av *andra stycket* framgår att straffet i vissa fall får förenas med mer än en tilläggssanktion. Det gäller för det första om det behövs för att skärpa ingripandegraden med anledning av den tilltalades tidigare brottslighet. I ett sådant fall kan det vara motiverat att förena straffet med mer än en tilläggssanktion när relevansen av den tidigare brottsligheten bedöms som låg och alternativet vore ett ovillkorligt fängelsestraff. Företrädesvis är möjligheten avsedd för den situationen att den tilltalade tidigare dömts till villkorligt fängelse med böter och därefter gör sig skyldig till ett brott som i sig föranleder en strängare sanktion. Som exempel kan nämnas att någon tidigare har dömts till ett kortare villkorligt fängelsestraff med böter för ett oaktsamt bokföringsbrott och därefter, under prövotiden, gör sig skyldig till ett grovt rattfylleri på ungefär samma straffnivå. Det senare brottet ger i sig skäl för villkorligt fängelse med övervakning eller samhällstjänst, varför ingripandegraden inte kan skärpas med anledning av återfallet genom valet av en strängare tilläggssanktion. Samtidigt har återfallet, med hänsyn till det svaga sambandet mellan brotten och det låga straffvärdet, en så låg grad av relevans att ett villkorligt fängelsestraff framstår som en tillräcklig reaktion, förutsatt att ett sådant straff kan ges erforderlig skärpa.

Som framgår av det ovan angivna exemplet bör möjligheten att förena straffet med mer än en sanktion kunna användas även om det nya brottet har begåtts under prövotiden för ett tidigare utdömt villkorligt fängelsestraff. Har brottet begåtts efter prövotiden sjunker relevansen av den tidigare brottsligheten, varför utrymmet att döma till ett med flera tilläggssanktioner förstärkt villkorligt fängelsestraff ökar. I dessa fall bör således ett villkorligt fängelsestraff kunna komma

i fråga även vid något allvarigare, och inte fullt så olikartad, brottslighet. Om återfallet inte längre bedöms ha någon relevans för påföljdsbestämningen av det nya brottet kan ett nytt villkorligt fängelsestraff med endast en sanktion utdömas.

Den andra situationen där straffet får förenas med mer än en tillläggssanktion är när det har gjorts villkorligt med stöd av 16 §. I dessa fall får frågan om ytterligare en – eller undantagsvis två – sanktioner bör väljas, avgöras med beaktande av styrkan i de skäl som talar för ett skärpt ingripande i det aktuella fallet, dvs. med utgångspunkt i straffets längd, brottslighetens art och den tilltalades tidigare brottslighet. Om varken brottets art eller den tilltalades tidigare brottslighet talar för ett strängare ingripande bör det kunna räcka med endast en tillläggssanktion, så länge straffet inte mera påtagligt överstiger den längd som normalt utesluter ett villkorligt fängelsestraff. Likaså bör en enda sanktion som regel anses tillräcklig om straffets längd understiger denna gräns. Är det fråga om ett i sammanhanget långt fängelsestraff – eller om flera omständigheter samtidigt talar för en strängare reaktion – kan däremot ytterligare en tillläggssanktion vara nödvändig. Ju starkare skälen för ett strängare ingripande är, desto mer talar det för att förena straffet med dubbla sanktioner. I ytterlighetsfall kan tre sanktioner tänkas bli nödvändiga.

Vid bedömningen bör även de skäl som ligger till grund för att straffet gjorts villkorligt ibland kunna få betydelse. Om beslutet om villkorlighet exempelvis grundar sig på att den tilltalade genomgår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan antas ha samband med hans eller hennes brottslighet bör behandlingens innehåll och utformning kunna beaktas. I synnerhet om denna innebär att den tilltalade under en tid är intagen på behandlingshem bör det kunna medföra att endast en sanktion är tillräcklig, trots att de skäl som talar i motsatt riktning i och för sig är starka. Även det förhållandet att den tilltalade har varit häktad, i synnerhet om han eller hon meddelats restriktioner, bör kunna beaktas i detta sammanhang och således tala för att straffet förenas med endast en sanktion.

20 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om valet mellan samhällstjänst och övervakning och om valet av mer än en tilläggs sanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.8.1 och 6.8.2.

När böter inte kan anses som en tillräckligt ingripande tilläggs sanktion står valet, som framgår av 19 §, mellan samhällstjänst och övervakning. Eftersom dessa sanktioner anses likställda i strängthets-hänseende styrs valet mellan dem inte av sådana omständigheter som har bäring på hur ingripande straffet bör vara. Enligt första meningen i förevarande paragraf ska valet mellan samhällstjänst och övervakning i stället göras med beaktande av behovet av stöd eller kontroll och övriga omständigheter. Det blir således fråga om en helhetsbedömning där domstolen, med beaktande av samtliga relevanta omständigheter, kan välja den sanktion som framstår som bäst avpassad och ändamålsenlig i det enskilda fallet.

För att samhällstjänst ska få väljas som tilläggs sanktion krävs dock att en sådan sanktion inte är olämplig för den tilltalade. Frågan får avgöras efter en samlad bedömning av den tilltalades förutsättningar och inställning till att utföra samhällstjänstarbete. Ett exempel på en situation där det bör anses olämpligt med samhällstjänst är om den tilltalade saknar förmåga att arbeta t.ex. till följd av sjukdom eller kroppsskada. Att den tilltalade är sjukskriven eller får aktivitets- eller sjukersättning bör dock inte i sig anses utgöra ett hinder mot att genomföra samhällstjänst. Ett annat exempel på en situation där samhällstjänst kan vara olämpligt är om den tilltalade har allvarliga missbruksproblem och detta särskilt om missbruket är pågående. Att den tilltalade har ett missbruk bör dock inte utgöra ett generellt hinder mot samhällstjänst, utan den avgörande frågan blir även i de fallen om den tilltalade kan anses ha förutsättningar att utföra samhällstjänsten.

Ytterligare en omständighet som kan innebära att en samhällstjänstsanktion är olämplig för den tilltalade är om det kan antas att en samhällstjänstplacering skulle innebära betydande säkerhetsrisker. Så kan vara fallet om den tilltalade är våldsbenägen och det kan befaras att han eller hon kommer att uppträda aggressivt på arbetsplatsen. Säkerhetsrisker kan också föreligga om den tilltalade har kopplingar till organiserad brottslighet eller våldsbejakande extremistiska miljöer.

Vidare kan det förhållandet att den tilltalade aktivt motsätter sig samhällstjänst medföra att en sådan sanktion anses olämplig. Under alla förhållanden bör en ovilja att genomföra samhällstjänst i många fall kunna tala för att övervakning hellre bör väljas.

Om samhällstjänst bedöms som en olämplig sanktion för den tilltalade kommer valet med nödvändighet att falla på övervakning. Till skillnad från dagens skyddstillsyn förutsätter en övervaknings-sanktion således inte att den kan antas bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet. Inte heller krävs det att den tilltalade har ett övervakningsbehov. Däremot kan ett sådant behov tala för att övervakning är den lämpligaste sanktionen, även om den dömde i och för sig har förutsättningar att genomföra samhällstjänst. Behovet kan ha sin grund i att den dömde har ett missbruk som kräver behandlingsinsatser eller att denne uppvisar någon annan problematik som kan antas ha samband med den begångna brottsligheten och som adresseras i något av de påverkansprogram som Kriminalvården tillhandahåller. Även det förhållandet att den tilltalade är föremål för vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) kan tala för att övervakning bör väljas. Detsamma gäller om den tilltalade i annan form genomgår vård eller behandling för något brottsrelaterat förhållande, i synnerhet om insatsen bidragit till att straffet gjorts villkorligt. Också det förhållandet att den tilltalade har återfallit i brott kan ge vid handen att denne bör underkastas den kontroll och de stödåtgärder som en övervakning innebär.

När rätten har beslutat att endast en del av straffet ska vara villkorlig bör den vid valet av tilläggssanktion beakta att någon villkorlig frigivning då inte sker från den ovillkorliga delen av straffet. Detta förhållande talar starkt för att övervakning bör väljas, så att den dömde – sedan han eller hon avtjänat den ovillkorliga delen av straffet – får det stöd och underställs den kontroll som i andra fall kan ske under provotiden för villkorlig frigivning. Det bör dock inte vara uteslutet att välja samhällstjänst som tilläggssanktion i dessa fall. Ibland kan behovet av de åtgärder som en övervakning inbegriper nämligen vara så begränsat att en sådan sanktion inte framstår som särskilt meningsfull. I ett sådant fall kan samhällstjänst vara ett lämpligare val.

Om den tilltalade har ett utpräglat behov av stöd och kontroll bör övervakning normalt ha företräde framför samhällstjänst, i vart fall så länge den dömde bedöms som mottaglig för de insatser som en övervakning kan aktualisera. Ibland kan omständigheterna emeller-

tid vara sådana att det visserligen finns ett övervakningsbehov, men som är ganska begränsat, samtidigt som den tilltalade har förutsättningar att genomföra samhällstjänst. I dessa fall kan ofta den senare sanktionen vara den lämpligaste.

Även behovet hos den som har drabbats av brottet av att den tilltalade underställs övervakning bör i vissa fall kunna beaktas. Beroende på brottslighetens karaktär samt på relationen mellan målsäganden och den tilltalade kan de kontrollåtgärder som en övervakning innefattar och sådana föreskrifter som då kan meddelas, t.ex. gällande var den tilltalade får eller inte får vistas, många gånger vara ägnade att bidra till målsägandens trygghet. När så är fallet kan det tala för att övervakning ska väljas som tilläggssanktion.

En sådan övrig omständighet som kan ha betydelse vid valet av tilläggssanktion kan exempelvis vara att den tilltalade tidigare har dömts till – eller vid domstillfället alltså verkställer – ett villkorligt fängelsestraff med en viss tilläggssanktion. Särskilt i det sistnämnda fallet kan det vara lämpligare att ett nytt villkorligt fängelsestraff förenas med en annan sanktion. Det förhållandet att den tilltalade redan är underställd övervakning kan således tala för att det nya straffet om möjligt bör förenas med samhällstjänst. I annat fall är risken att det sist utdömda straffet inte får någon – eller i vart fall inte en tillräcklig – praktisk betydelse. Eller omvänt så kan det ofta vara lämpligare att tilläggssanktionen bestäms till övervakning om personen i fråga återfallit i brott efter att tidigare ha dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst. Några begränsningar av domstolens valmöjlighet i de nu diskuterade situationerna finns dock inte. Också i dessa fall är domstolen således fri att välja den sanktion som vid en helhetsbedömning framstår som den lämpligaste, även om det kan innebära att sanktionen blir densamma som tidigare.

Även när rätten, med tillämpning av 19 § andra stycket, förenar straffet med ytterligare en sanktion ska den vid valet beakta behovet av stöd eller kontroll och övriga omständigheter. För att samhällstjänst ska kunna väljas krävs givetvis även i dessa fall att det grundläggande lämplighetskravet för en sådan sanktion är uppfyllt. Om samhällstjänst är olämpligt kan således inte annat än övervakning och böter komma i fråga. Finns det däremot förutsättningar för samhällstjänst kan en sådan sanktion vid sidan av en övervakning ofta vara den lämpligaste valet.

Om det finns ett tydligt behov av det stöd och den kontroll som en övervakning innebär bör som en stark utgångspunkt gälla att en av sanktionerna ska vara övervakning. Liksom i andra fall är ett övervakningsbehov dock inte någon absolut förutsättning för en sådan sanktion, men om det behovet helt saknas kan samhällstjänst och böter ibland vara ett bättre val. Eftersom övervakning är en strängare sanktion än böter kan dock en sådan sanktion i kombination med samhällstjänst i vissa fall krävas för att straffet ska få erforderlig skärpa, trots att något övervakningsbehov inte kan konstateras eller att det behovet framstår som begränsat.

21 §

Paragrafen reglerar möjligheten att avstå från att förena ett villkorligt fängelsestraff med en tilläggssanktion eller att välja en mindre ingripande sanktion än vad som följer av 19 § första stycket. Övervägandena finns i avsnitt 6.8.3.

Av paragrafen framgår att domstolen kan avstå från att förena ett villkorligt fängelsestraff med en tilläggssanktion, eller välja en mindre ingripande sanktion – dvs. förena straffet med böter i stället för med övervakning eller samhällstjänst – i två fall.

Enligt *första punkten* gäller detta när den tilltalade med anledning av brott som prövats i målet eller som påföljden avser har varit berövad friheten på sätt som enligt 2 § lagen (2018:1250) om tillgodosräknande av tid för frihetsberövande ska tillgodosräknas som verkställighet av påföljd. Det innebär bl.a. att frihetsberövandet, vanligen i form av ett gripande, anhållande eller en häktning, ska ha pågått under en sammanhängande tid av minst 24 timmar för att det ska kunna ge skäl för att avstå från att förena straffet med en tilläggssanktion eller att välja en mindre ingripande sanktion. Inte varje frihetsberövande som pågått under sådan tid måste emellertid föranleda att bestämmelsen tillämpas. I första hand bör ett frihetsberövande – såvida det inte redan har åberopats som skäl för att helt eller delvis göra straffet villkorligt – i stället inverka på ingripandegraden i den sanktion som är påtänkt. Om dagsböter övervägs som tilläggssanktion bör utgångspunkten således vara att frihetsberövandet beaktas genom att antalet dagsböter sätts lägre än vad som är motiverat med hänsyn till straffets längd. För det fall det är en samhällstjänstsanktion som är aktuell

bör ett frihetsberövande på motsvarande sätt i första hand beaktas genom att antalet timmar samhällstjänst sätts ned. Att helt avstå från att förena straffet med en tilläggssanktion bör i dessa fall övervägas först om endast en liten del av sanktionen skulle kvarstå att fullgöra efter att frihetsberövandet beaktats genom en sådan nedsättning (jfr kommentarerna till 27 kap. 1 och 2 §§). Om det återstående antalet dagsböter eller timmar samhällstjänst då klart skulle understiga det lägsta antal som kan dömas ut bör rätten avstå från att förena straffet med en tilläggssanktion.

I fråga om övervakning kan ett frihetsberövande inverka på ingripandegraden i sanktionen på så sätt att det är den tid som kvarstår efter avräkning som läggs till grund för om, och i så fall under vilken tid, den dömda ska vara föremål för helghemarrest (se 3 kap. 4 § fjärde stycket lagen [2028:000] om villkorligt fängelse). När det utmätta straffets längd endast i liten utsträckning överstiger frihetsberövandet kan det dock, även när en övervakningssanktion är påtänkt, finnas anledning att avstå från att förena straffet med en tilläggssanktion. En utgångspunkt bör därvid kunna vara att en tilläggssanktion kan underlåtas om rätten i motsvarande situation skulle ha avstått från att förena straffet med samhällstjänst.

Det bör mer sällan bli aktuellt att förena straffet med en lindrigare sanktion, dvs. att välja böter i stället för samhällstjänst eller övervakning, på grund av ett frihetsberövande. I vissa fall kan en sådan sanktionslindring dock vara motiverad, t.ex. när ett frihetsberövande i och för sig ger skäl för en så kraftig nedsättning av antalet timmar samhällstjänst att det framstår som tveksamt att förena straffet med en sådan sanktion samtidigt som det ändå skulle återstå så mycket att fullgöra att ett villkorligt fängelsestraff utan tilläggssanktion ter sig alltför generöst. Då kan en lösning vara att i stället förena straffet med ett skäligt antal dagsböter.

Det ovan sagda ska inte förstås så att ett frihetsberövande som föregått domen alltid – om förutsättningarna för det är uppfyllda – måste beaktas i valet av tilläggssanktion, såvida det inte kan inverka på den påtänkta sanktionens ingripandegrad eller har beaktats vid prövningen av om straffet ska vara villkorligt. I stället bör frågan avgöras efter en skälighetsbedömning i det enskilda fallet. Exempelvis bör kortvariga frihetsberövanden, även om de i och för sig överstiger 24 timmar, många gånger inte få någon betydelse alls i nyss nämnda avseenden. Det kan i sammanhanget framhållas att för den händelse

beslutet om villkorlighet senare skulle komma att upphävas, kommer frihetsberövandet under alla förhållanden att avräknas från den straff-tid som då ska avtjänas ovillkorligt.

Enligt *andra punkten* kan rätten också avstå från att förena det villkorliga fängelsestraffet med en tilläggssanktion, eller välja en mindre ingripande sanktion, om det annars finns särskilda skäl. Sådana skäl kan föreligga när det förekommer sådana omständigheter som avses i 12, 13 och 16 §§. Som ett exempel kan nämnas det fallet att den tilltalades hälsotillstånd är så dåligt att denne varken kan utföra samhällstjänstarbete eller fullgöra en övervakningssanktion på ett sätt som är meningsfullt. Då bör domstolen i stället kunna förena straffet med böter eller ytterst avstå från att förena straffet med en tilläggssanktion. Det bör dock beaktas att om en viss omständighet har föranlett att ett kortare straff mätts ut kan det i sin tur ha blivit avgörande för att straffet gjorts villkorligt. Som regel medför ett kortare straff också att ingripandegraden i den påtänkta sanktionen blir lägre, t.ex. genom att ett färre antal timmar samhällstjänst bestäms. Därför bör det endast sällan finnas anledning att beakta omständigheten också i valet av tilläggssanktion. Detsamma gäller om omständigheten, utan att ha inverkat på straffets längd, har legat till grund för beslutet om villkorlighet.

Ett annat särskilt skäl mot att förena straffet med en tilläggssanktion kan, i vart fall när det är dagsböter som övervägs, vara att den tilltalade samtidigt åläggs att betala skadestånd med anledning av brottet. I likhet med vad som gäller vid tillämpningen av hittillsvarande 30 kap. 8 § brottsbalken bör domstolen här dock iaktta stor restriktivitet. Endast när det rör sig om ett kraftigt skadestånd – som inte innebär att den tilltalade får betala tillbaka en vinst av brottet eller liknande – och det vid en helhetsbedömning framstår som skäligt, bör det komma i fråga att avstå från att förena straffet med en tilläggssanktion av detta skäl.

Påföljdseftergift

22 §

Paragrafen anger att rätten ska meddela påföljdseftergift i vissa fall och motsvarar delvis hittillsvarande 29 kap. 6 § (jfr prop. 1987/88:120 s. 97, prop. 2014/15:37 s. 35 och prop. 2021/22:186 s. 120). Övervägandena finns i avsnitt 12.4.13.

Bestämmelsen ändras så att det framgår att rätten i vissa fall ska meddela påföljdseftergift med hänsyn till sådana omständigheter som avses i 12 och 13 §§. Det innebär att möjligheten att meddela påföljdseftergift inskränks. Övriga förutsättningar för att meddela påföljdseftergift ändras inte. Liksom i dag krävs alltså för påföljdseftergift att det är uppenbart oskäligt att döma till påföljd. Bestämmelsen ska tillämpas med stor restriktivitet. Påföljdseftergift ska komma i fråga främst vid mindre allvarlig brottslighet. Brottslighetens svårhet utgör således en gräns för när det finns förutsättningar att efterge den påföljd som annars skulle ha dömts ut.

31 kap.

Kapitlet ändras på så sätt att bestämmelsen i hittillsvarande 2 § om överlämnande till vård enligt lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) upphävs, samtidigt som fyra nya paragrafer införs som alla behandlar påföljdsvalet för den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning. Liksom hittills innehåller kapitlet även en bestämmelse om överlämnande till rättspsykiatrisk vård. Det innebär att alla bestämmelser som reglerar påföljdsvalet för den som lider, eller vid gärningstillfället led, av en allvarlig psykisk störning numera finns samlade i detta kapitel. Kapitelrubriken ändras därför till ”Om påföljdsvalet för lagöverträdare med en allvarlig psykisk störning”.

3 §

I paragrafen anges förutsättningarna för överlämnande till rättspsykiatrisk vård och för att besluta om särskild utskrivningsprövning. Den innehåller också en bestämmelse om möjligheten att kombinera

rättsspsykiatrisk vård med annan påföljd. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.2.

Ändringarna i *första* och *andra styckena* är endast språkliga.

Enligt *tredje stycket* får rätten i samband med överlämnande till rättsspsykiatrisk vård under vissa förutsättningar döma till annan påföljd. Tidigare har fängelse och överlämnande till annan särskild vård varit undantagna som sådana kombinationspåföljder. Till följd av att villkorligt fängelse införs i påföljdssystemet och att överlämnande till vård enligt LVM utgår som påföljd, ändras bestämmelsen så att undantaget numera gäller fängelse som inte är villkorligt och de särskilda ungdomspåföljder som anges i 32 kap. Det innebär att rättsspsykiatrisk vård fortsättningsvis kan kombineras med böter och villkorligt fängelse. När det gäller i vilka fall det kan finnas skäl att döma till villkorligt fängelse vid sidan av rättsspsykiatrisk vård kan tidigare förarbetsuttalanden och praxis i fråga om att kombinera sådan vård med skyddstillsyn eller villkorlig dom tjäna som vägledning.

4 §

Paragrafen, som är ny, innehåller särskilda bestämmelser om möjligheten att döma den som begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning till ovillkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.2.

Första stycket ersätter hittillsvarande 30 kap. 6 § första stycket. På motsvarande sätt som enligt den bestämmelsen uppställs här ett krav på synnerliga skäl för att döma den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning till ovillkorligt fängelse. Av det följer att påföljden, likt vad som gällt hittills, i första hand bör bestämmas på annat sätt i dessa fall, vanligen till rättsspsykiatrisk vård om förutsättningarna för det är uppfyllda. De omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om synnerliga skäl föreligger är desamma som enligt den nyss nämnda bestämmelsen. Tidigare förarbeten och praxis kan även fortsättningsvis tjäna som vägledning.

Andra stycket motsvarar hittillsvarande 30 kap. 6 § andra stycket. I likhet med vad som gällt enligt denna bestämmelse råder således ett förbud mot ovillkorligt fängelse om den tilltalade till följd av den psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, såvida inte den

tilltalade i anslutning till brottet själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller liknande. Även här är tidigare förarbeten och praxis fortsatt vägledande.

Av *tredje stycket* framgår att kravet på synnerliga skäl för ovillkorligt fängelse respektive förbudet mot en sådan påföljd gäller även när det är fråga om att upphäva ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt. Om den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning döms till villkorligt fängelse och sedan missköter eller på annat sätt brister i fullgörandet av tilläggs-sanktionen, eller om han eller hon återfaller i brott under prøvotiden, ska frågan om upphävande således prövas både enligt de vanliga reglerna och förevarande paragraf. Detsamma gäller om någon som dömts till villkorligt fängelse återfaller i brott under prøvotiden, om det nya brottet begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

I *misskötsamhetsfallen* kommer ett upphävande därmed att förutsätta dels att den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av tilläggs-sanktionen (se 27 kap. 7 §), dels att det föreligger synnerliga skäl. Av det senare kravet följer att ett upphävande på grund av brister i fullgörandet av tilläggs-sanktionen endast bör komma i fråga i sällsynta undantagsfall. Vid bedömningen kan av förklarliga skäl den tilltalades vårdbehov inte få samma betydelse som vid den initiala prøvningen av om ovillkorligt fängelse kan komma i fråga, men i övrigt kan de omständigheter som ska beaktas enligt bestämmelsen få betydelse även i dessa fall. Således kan ett högt straffvärde tala för ett upphävande, liksom det förhållandet att den dömde själv har vållat sitt tillstånd genom rus eller på något annat liknande sätt. Bland de övriga omständigheter som ska beaktas enligt första styckets fjärde punkt kan graden av misskötsamhet vägas in. Hänsyn bör också tas till den dömdes psykiska tillstånd under verkställigheten och sambandet mellan detta och bristerna i fullgörandet av tilläggs-sanktion.

När upphävandefrågan aktualiseras med anledning av att *den dömde under prøvotiden återfallit i brott* får domstolen på motsvarande sätt först pröva om det finns förutsättningar för upphävande enligt 34 kap. brottsbalken, därefter om kravet på synnerliga skäl enligt förevarande paragraf är uppfyllt. Även här bör ett upphävande endast komma i fråga i sällsynta undantagsfall, i synnerhet om grunden skulle vara att den tidigare brottsligheten annars inte kan anses tillräckligt beaktad. Företrädesvis är det således när det nya straffet hindrar fullgörandet

av tilläggsanktionen – eller när båda dessa grunder föreligger – som ett upphävande kan övervägas, men även då är stor återhållsamhet påkallad. Ett exempel på när synnerliga skäl för upphävande kan tänkas föreligga skulle kunna vara när den tidigare, men inte den nya, brottsligheten begicks under påverkan av en allvarlig psykisk störning och en betydande del av tilläggsanktionen hindras på grund av det nya, ovillkorliga, fängelsestraffet.

Om den dömda till följd av den allvarliga psykiska störningen har saknat förmåga att inse gärningens innebörd eller att anpassa sitt handlande efter en sådan insikt, följer av förbudet i andra stycket att ett upphävande överhuvudtaget inte får ske, såvida inte den dömda i anslutning till brottet själv har vållat sin bristande förmåga genom rus eller på något annat liknande sätt. Det gäller oavsett om det är bestämmelserna i 27 eller 34 kap. som aktualiserar frågan om upphävande och i det senare fallet oavsett om det är den tidigare eller nya brottsligheten som begåtts i ett sådant tillstånd.

Om beslutet om villkorlighet upphävs ska rätten på vanligt sätt fastställa vad som ska tillgodoräknas den dömda med anledning av vad han eller hon har fullgjort av tilläggsanktionen (se 27 kap. 8 § och 34 kap. 4 d §).

5 §

Paragrafen, som är ny, innehåller en särskild bestämmelse om möjligheten att döma den som begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning till villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.2.

Bestämmelsen medger att ett villkorligt fängelsestraff döms ut även om förutsättningarna enligt 28 kap. 15 § inte är uppfyllda, om ovillkorligt fängelse är uteslutet till följd av kravet på synnerliga skäl eller förbudet mot ett sådant straff i 4 §. Bestämmelsen har företrädesvis tillkommit för att det alltid ska vara möjligt att döma den som har begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning till villkorligt fängelse när det varken finns förutsättningar för ett ovillkorligt fängelsestraff eller för att överlämna honom eller henne till rättspsykiatrisk vård. Men även när det i och för sig finns förutsättningar för ett sådant överlämnande kan ett villkorligt fängelsestraff dömas ut med stöd av denna bestämmelse om en sådan påföljd bör

ges företräde. Det kan i vissa fall vara motiverat när brottet har ett lågt straffvärde (jfr NJA 2013 s. 1090).

Eftersom bestämmelsen innebär att villkorligt fängelse alltid kan utdömas i angivna fall får bestämmelserna i 28 kap. 15 och 16 §§ då inte någon praktisk betydelse. Däremot finns det inget som hindrar att ett delvis villkorligt fängelsestraff döms ut med stöd av 17 § i samma kapitel, under förutsättning att kravet på synnerliga skäl för ovillkorligt fängelse är uppfyllt. I praktiken torde en sådan påföljdsbestämning dock sällan bli aktuell.

Om ett villkorligt fängelsestraff döms ut ska det som huvudregel förenas med en tillägssanktion enligt de vanliga reglerna. Om böter inte kan anses tillräckligt ingripande bör i de allra flesta fall övervakning väljas, eftersom den tilltalade som regel får antas ha ett behov av det stöd och den kontroll som en sådan sanktion innebär.

6 §

Paragrafen, som är ny, ger rätten möjlighet att låta den som begått brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning vara fri från påföljd. Paragrafen motsvarar hittillsvarande 30 kap. 6 § tredje stycket. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.2.

32 kap.

I kapitlet finns numera samtliga bestämmelser som gäller valet av påföljd för unga lagöverträdare samlade. Kapitelrubriken har därför ändrats till ”Om påföljdsvalet för unga lagöverträdare”.

5 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om valet av fängelse som påföljd för unga lagöverträdare och om sluten ungdomsvård. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.1.

Första stycket, som är nytt, ersätter hittillsvarande 30 kap. 5 §. Enligt *första meningen* får den som har begått brott innan han eller hon fyllt 18 år endast dömas till fängelse om inte en särskild ungdomspåföljd enligt 1–3 a §§ bör väljas eller påföljden kan stanna vid böter. Av be-

stämmelsen följer att påföljden – om inte ett bötesstraff är tillräckligt – i första hand ska bestämmas till ungdomsvård, ungdomstjänst eller ungdomsövervakning. Frågan om det finns förutsättningar för en sådan påföljd avgörs med tillämpning av bestämmelserna i 1–3 a §§. Först om en sådan påföljd inte kan komma i fråga får ett fängelsestraff dömas ut.

Om påföljden bestäms till fängelse ska rätten, enligt vad som framgår av *andra meningen*, besluta att straffet ska vara villkorligt om inte straffet då blir uppenbart otillräckligt med hänsyn till straffets längd, brottslighetens art eller den unges tidigare brottslighet. Bestämmelsen är avsedd att motsvara kravet på synnerliga skäl för fängelse i hittillsvarande 30 kap. 5 §. Det innebär bl.a. att för den som är under 18 år vid tidpunkten för domen kommer valet, såvida påföljden inte kan stanna vid böter, i praktiken nästan alltid att stå mellan en särskild ungdomspåföljd och ovillkorligt fängelse. Det är alltså inte avsett att finnas något glapp mellan de mest ingripande ungdomspåföljderna och ovillkorligt fängelse. Om det med hänsyn till brottslighetens straffmättningsvärde och art eller den unges tidigare brottslighet inte finns utrymme för en ungdomspåföljd bör således ett villkorligt fängelsestraff anses uppenbart otillräckligt. I dessa fall ska därmed ett ovillkorligt fängelsestraff dömas ut.

Om den tilltalade har fyllt 18 år vid tidpunkten för domen är situationen en annan. Med hänsyn till att det i dessa fall krävs särskilda skäl för att välja en ungdomspåföljd, kommer påföljden för en sådan person – även när brottsligheten inte är särskilt allvarlig – normalt att bestämmas till fängelse. En tillämpning av bestämmelsen i andra meningen bör därmed inte sällan leda till att straffet blir villkorligt. Endast om ett villkorligt fängelsestraff kan anses uppenbart otillräckligt får domstolen avstå från att besluta att straffet ska vara villkorligt. På liknande sätt som vid tillämpningen av hittillsvarande 30 kap. 5 § brottsbalken bör så ofta anses vara fallet när straffets längd uppgår till fängelse i ett år eller mer, eller när straffet är kortare, men även brottslighetens art eller den tilltalades tidigare brottslighet talar för ett skärpt ingripande. Av kravet på att ett villkorligt fängelsestraff ska vara uppenbart otillräckligt följer dock att utrymmet för villkorligt fängelse vid artbrottslighet och återfall i brott här är större än i andra fall. Nuvarande praxis bör i hög grad kunna tjäna som vägledning.

Bestämmelsen i första stycket andra meningen ska tillämpas i stället för bestämmelsen i 28 kap. 15 § som anger de grundläggande förut-

sättningar som annars gäller för villkorligt fängelse. I övrigt gäller samma regler som i andra fall. Det betyder att bestämmelsen som ger möjlighet att besluta om villkorligt fängelse när det finns synnerliga skäl, liksom bestämmelsen om delvis villkorligt fängelse, kan aktualiseras även beträffande den som begått brott före 18-årsdagen (se 28 kap. 16 och 17 §§). Att ett i sin helhet villkorligt fängelsestraff anses uppenbart otillräckligt utesluter alltså inte att ett delvis villkorligt fängelsestraff döms ut. I praktiken lär detta påföljdsalternativ dock sällan komma i fråga för den som är under 18 år vid tidpunkten för domen, eftersom det i berörda fall då som regel torde finnas utrymme för en särskild ungdomspåföljd. Även bestämmelsen om synnerliga skäl torde främst aktualiseras för lagöverträdare som fyllt 18 år vid tidpunkten för domen.

Bestämmelsen i *andra stycket*, som tidigare utgjorde paragrafens första stycke, ändras på så sätt att det förtydligas att huvudregeln om att sluten ungdomsvård ska väljas i stället för fängelse gäller fängelsestraff som inte är villkorliga. Övriga ändringar är endast redaktionella.

Bestämmelserna i *tredje och fjärde styckena*, som tidigare var placerade i andra och tredje styckena, är oförändrade.

34 kap.

Kapitlet ändras i flera avseenden till följd av att villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras ur påföljdssystemet och ersätts av ett system med villkorligt fängelse. Dels anpassas vissa befintliga paragrafer till det nya systemet, dels införs nya bestämmelser om upphävande av ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt. Kapitlet förses också med nya underrubriker. Under rubriken ”Grundläggande bestämmelser” samlas 1–4 §§, som i huvudsak anger förutsättningarna för att bestämma en ny påföljd, meddela en s.k. konsumtionsdom respektive att undanröja den tidigare utdömda påföljden och bestämma en gemensam påföljd för den samlade brottsligheten. Därefter följer fem nya paragrafer, 4 a–4 e §§, som samlas under rubriken ”Upphävande av beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt”. Under rubriken ”Förverkande av villkorligt medgiven frihet” placeras 5 § och under rubriken ”Övriga bestämmelser” placeras 6 och 8 §§. Den hittillsvarande 7 §, som innehöll en bestämmelse om skyddstillsyn i förening med fängelse, upphävs.

Grundläggande bestämmelser

1 §

Paragrafen innehåller grundläggande bestämmelser om ny påföljdsbestämning efter tidigare dom. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.1 och 6.11.2.

Första stycket ändras på så sätt att villkorlig dom och skyddstillsyn, till följd av att dessa påföljder utmönstras, utgår ur uppräkningsmeningen i den första meningen av vilka påföljder som kan aktualisera en tillämpning av bestämmelsen (och därmed även av de övriga bestämmelserna i kapitlet). Vidare ersätts uppräkningsmeningen av de olika ungdomspåföljderna i samma mening med uttrycket ”en särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.”. Någon ändring i sak är i denna del inte avsedd. Förändringarna innebär att bestämmelserna i kapitlet numera endast är tillämpliga om den tidigare påföljden är fängelse, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller slutna ungdomsvård. Med fängelse avses även villkorliga fängelsestraff. Liksom hittills krävs dessutom att brottet har begåtts antingen före den tidigare domen eller efter denna, men innan påföljden helt har verkställts eller annars upphört. Ett villkorligt fängelsestraff anses som utgångspunkt helt verkställt vid prövotidens utgång (se 26 kap. 5 d §).

Andra och tredje styckena är oförändrade.

3 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om under vilka förutsättningar rätten får besluta att en tidigare utdömd påföljd får omfatta även tillkommande brottslighet, s.k. konsumtionsdom. Paragrafen ändras endast på så sätt att uppräkningsmeningen i andra stycket av de olika ungdomspåföljderna ersätts med uttrycket ”en särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.”. Någon ändring i sak är inte avsedd. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.1 och 6.11.3.

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om under vilka förutsättningar rätten får undanröja en tidigare utdömd påföljd och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.4.

Första stycket ändras på så sätt att det i första meningen tydliggörs att rätten får undanröja en tidigare utdömd påföljd och döma till gemensam påföljd för den samlade brottsligheten om inte annat följer av tredje stycket. Någon ändring av förutsättningarna för undanröjande i de fall som faller utanför tredje stycket har inte gjorts. Även fortsättningsvis krävs alltså, förutom att den tidigare domen har fått laga kraft och dom meddelas innan den tidigare påföljden helt har verkställts, att det finns särskilda skäl. Som framgår av tidigare förarbeten avser särskilda skäl i första hand situationer när den senare domen innebär att påföljden i den första domen inte kan verkställas (se prop. 2015/16:151 s. 90). När det gäller villkorliga fängelsestraff kan särskilda skäl för undanröjande således föreligga när ett nytt ovillkorligt fängelsestraff hindrar fullgörandet av en tilläggsstraffsanktion som det villkorliga straffet förenats med. Även i andra fall kan ett undanröjande av ett tidigare utdömt villkorligt fängelsestraff undantagsvis vara motiverat för att uppnå ett rimligt och ändamålsenligt resultat.

Andra stycket är oförändrat. Rätten ska således även fortsättningsvis ta skälig hänsyn till vad den dömde har undergått till följd av den tidigare domen när påföljden för den samlade brottsligheten bestäms. Var den tidigare påföljden villkorligt fängelse, innebär det att i den mån den tilltalade har fullgjort delar av tilläggsstraffsanktionen ska det räknas av från det gemensamma straffets längd, med följderna att ett kortare straff döms ut. Samma principer för avräkning av utförd samhällstjänst respektive övervakning vid upphävande av ett beslut om villkorlighet på grund av brister i fullgörandet av straffsanktionen bör här kunna användas (se kommentaren till 27 kap. 8 §).

Tredje stycket innehöll tidigare en bestämmelse om att rätten, när längden av ett nytt gemensamt fängelsestraff bestäms, ska beakta en uppgift om ett sådant s.k. alternativstraff som angetts när den tidigare påföljden var villkorlig dom med en föreskrift om samhällstjänst respektive skyddstillsyn med en föreskrift om kontraktsvård eller samhällstjänst. Till följd av att villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras tas denna bestämmelse bort.

I tredje stycket införs i stället en ny bestämmelse som undantar villkorliga fängelsestraff från undanröjandemöjligheten när det finns förutsättningar för att upphäva beslutet om villkorlighet med stöd av 4 a §. Ett upphävande enligt den senare paragrafen förutsätter bl.a. att det döms till ett i sin helhet ovillkorligt fängelsestraff för ett brott som har begåtts efter en tidigare dom på villkorligt fängelse men före prövotidens utgång, dvs. för ny brottslighet. Grundtanken är att återfall under prövotiden för ett tidigare utdömt villkorligt fängelsestraff – som alltså utgör en överträdelse av villkoren för straffet – ska hanteras genom upphävande av beslutet om villkorlighet, medan nyupptäckt brottslighet kan föranleda att det villkorliga straffet undanröjs, förutsatt att det finns särskilda skäl. Sådana skäl kan, som angetts ovan, föreligga när ett nytt ovillkorligt fängelsestraff hindrar fullgörandet av en tilläggssanktion som det villkorliga straffet förenats med. Som framgår av 4 a § första stycket 2 kan detta förhållande också utgöra en grund för att upphäva beslutet om villkorlighet. Det innebär att hinder mot fullgörandet av tilläggssanktionen hanteras genom undanröjande vid nyupptäckt brottslighet och genom upphävande av beslutet om villkorlighet vid ny brottslighet. I det förra fallet ska det vidare göras en gemensam straffmätning av brottsligheten i de båda domarna enligt de regler som gäller vid flerfaldig brottslighet, medan straffet för den nya brottsligheten i det senare fallet ska mätas ut oberoende av brottsligheten i den tidigare domen.

Ibland kan det emellertid hända att någon som tidigare dömts till villkorligt fängelse ska dömas till ett ovillkorligt fängelsestraff för såväl ny som nyupptäckt brottslighet. I ett sådant fall får rätten fråga sig om straffet, även utan den nyupptäckta brottsligheten, skulle ha bestämts till ovillkorligt fängelse. Är svaret på frågan ja, är undantaget från undanröjande i tredje stycket tillämpligt. Då får eventuella hinder att fullgöra den tilläggssanktion som det tidigare villkorliga straffet förenats med hanteras genom att beslutet om villkorlighet upphävs. Är svaret nej, kan däremot ett undanröjande ske med stöd av första stycket. När det gemensamma straffet då bestäms får rätten göra en gemensam straffmätning av den nyupptäckta och den tidigare brottsligheten och till detta lägga straffvärdet av den nya brottsligheten. I förekommande fall ska även en skälig avräkning göras för vad den dömden har fullgjort av tilläggssanktionen.

Som redan framgått är ett upphävande av ett beslut om villkorlighet endast tillåtet om den nya påföljden bestäms till ovillkorligt fäng-

else. Undantaget från undanröjande gäller alltså bara i sådana fall. Ska det dömas till någon annan påföljd finns det således inget hinder mot undanröjande, även om det rör sig om ny brottslighet.

Upphävande av beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt

4 a §

I paragrafen, som är ny, anges förutsättningarna för att upphäva ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt. Att beslutet om villkorlighet upphävs får till följd att straffet ska avtjänas i anstalt eller enligt vad som annars gäller för ovillkorliga fängelsestraff. Rätten ska således inte göra någon gemensam straffmätning för brottsligheten i de båda domarna eller på annat sätt bestämma en ny strafftid för brottsligheten i den tidigare domen. Däremot ska den fastställa eventuell tid som ska avräknas med anledning av vad den dömde har fullgjort av en sådan tilläggssanktion som det tidigare villkorliga straffet förenats med. Paragrafen innehåller även en bestämmelse om sådan avräkning. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.5.

Av *första stycket* framgår att ett upphävande av ett tidigare beslut om villkorlighet till en början förutsätter

- att brottet har begåtts efter en tidigare dom på villkorligt fängelse men före provotidens utgång, dvs. att det är fråga om ny brottslighet,
- att det bestäms en ny påföljd i form av ett i sin helhet ovillkorligt fängelsestraff, och
- att det ovillkorliga fängelsestraffet döms ut *med anledning av* den nya brottsligheten.

Att brottet ska vara begånget efter en tidigare dom på villkorligt fängelse men före provotidens utgång innebär att beslutet om villkorlighet inte kan upphävas om brottet har begåtts efter det att provotiden för det villkorliga fängelsestraffet har löpt ut. Däremot kan ett upphävande ske om brottet begåtts efter domen på villkorligt fängelse men innan provotiden börjat löpa, förutsatt att domen fått laga kraft när den nya domen meddelas.

Av kravet på att det ska dömas till ovillkorligt fängelse för den nya brottsligheten följer att det inte är möjligt att upphäva ett tidigare beslut om villkorlighet om rätten, vid tillämpning av bestämmelserna i 28 kap., finner att även det nya straffet ska vara villkorligt. I ett

sådant fall ska alltså det tidigare utdömda villkorliga fängelsestraffet stå kvar. Detsamma gäller om rätten väljer en annan påföljd. Inte heller om ett delvis villkorligt fängelsestraff döms ut för den nya brottsligheten är ett upphävande möjligt. Däremot finns det i en sådan situation inget som hindrar att det tidigare villkorliga fängelsestraffet undanröjs om förutsättningarna enligt 4 § är uppfyllda.

Som angetts ovan ska det ovillkorliga fängelsestraffet dömas ut *med anledning av* den nya brottsligheten. Om straffet även avser nyupptäckt brottslighet krävs följaktligen att den nya brottsligheten ensam föranleder ett ovillkorligt fängelsestraff. Rätten bör alltså fråga sig om straffet även utan den nyupptäckta brottsligheten skulle ha blivit ovillkorligt. Är svaret ja, kan ett upphävande komma i fråga. Om inte, kan ett undanröjande i stället bli aktuellt (jfr kommentaren till 4 §).

Utöver de nyss angivna förutsättningarna krävs dessutom att ytterligare en av två grunder föreligger för att beslutet om villkorlighet ska upphävas.

Första punkten avser det fallet att den tidigare brottsligheten inte kan anses tillräckligt beaktad genom att det döms ut ett ovillkorligt fängelsestraff för den nya brottsligheten. Varje återfall under prövotiden för ett villkorligt fängelsestraff måste således inte leda till att beslutet om villkorlighet upphävs. Om möjligt ska den tidigare brottsligheten i stället beaktas genom att ett nytt villkorligt fängelsestraff förenas med en strängare tilläggssanktion och i annat fall genom att ett ovillkorligt fängelsestraff döms ut för den nya brottsligheten. Först om den tidigare brottsligheten inte kan anses tillräckligt beaktad på detta sätt ska ett upphävande ske. Prövningen bör göras utifrån de omständigheter som generellt sett beaktas när relevansen av tidigare brottslighet bedöms, dvs. utifrån tiden mellan brotten, hur allvarlig brottsligheten är samt likheten mellan brotten (jfr kommentaren till 28 kap. 15 §). Ett brott som begåtts mycket kort tid efter den tidigare domen talar således starkare för ett upphävande än ett återfall som ägt rum under slutet av prövotiden. Likaså bör återfall i mer allvarlig eller i likartad brottslighet oftare ge skäl för ett upphävande än återfall i brottslighet som är lindrigare eller av helt annat slag än den tidigare. Även återfallens frekvens bör tillmätas betydelse. Särskilt när det rör sig om upprepade återfall under en och samma prövotid kan det tala starkt för ett upphävande.

Någon enkel formel för när ett beslut om villkorlighet ska upphävas på denna grund kan alltså inte ställas upp, utan frågan måste alltid avgöras efter en samlad bedömning av omständigheterna i det enskilda fallet. Som en utgångspunkt bör dock gälla att ett upphävande ska ske när det nya brottet i sig ger skäl för ett ovillkorligt fängelsestraff. Domstolen måste dock även i dessa fall göra en bedömning av den tidigare brottslighetens relevans, med beaktande av tidsfaktorn, brottslighetens allvar och likhet samt återfallens frekvens. Som exempel kan nämnas det fallet att någon som tidigare dömts för olaga hot till villkorligt fängelse i fyra månader med samhällstjänst under prøvotiden gör sig skyldig till en misshandel med ett straffvärde motsvarande åtta månaders fängelse. Med hänsyn till brottets art och straffets längd ger det nya brottet i sig skäl för ett ovillkorligt fängelsestraff. Utgångspunkten blir då att det tidigare beslutet om villkorlighet ska upphävas. Det nya brottet är dessutom allvarligare än det tidigare, och brotten är likartade såtillvida att båda innefattat ett angrepp mot offrets hälsa eller trygghet till person. Någon anledning att frånga utgångspunkten finns därmed inte. Beslutet om villkorlighet ska alltså upphävas.

Om brottet i sig inte påkallar ett ovillkorligt fängelsestraff – men ett sådant straff döms ut just på grund av att brottet utgör ett återfall – bör utrymmet för att avstå från ett upphävande vara större. Om straffvärdet för misshandeln i exemplet ovan i stället hade varit låt säga tre månaders fängelse skulle brottet i sig inte ha föranlett ovillkorligt fängelse, men väl det förhållandet att brottet utgjort ett återfall. Den tidigare brottsligheten bör därmed kunna anses tillräckligt beaktad på detta sätt.

Även när brottet i sig inte påkallar ett ovillkorligt fängelsestraff måste domstolen dock bedöma den tidigare brottslighetens relevans utifrån ovan angivna omständigheter. Mer flagranta återfall bör då kunna motivera att beslutet om villkorlighet upphävs trots att den tidigare brottsligheten medför att ett ovillkorligt fängelsestraff ska dömas ut.

Andra punkten tar sikte på det fallet att det med hänsyn till verkställigheten av det nya, ovillkorliga, fängelsestraffet kan antas att den tilltalade inte inom föreskriven prøvotid kommer att fullgöra en samhällstjänst- eller övervakningssanktion som det villkorliga fängelsestraffet har förenats med. Om det villkorliga straffet i en sådan situation får ligga kvar oförändrat kommer den tilltalade i praktiken att

undgå straff för den brottslighet som omfattades av den tidigare domen eller i vart fall bli föremål för en obefogad straffflintring. Därför kan ett upphävande av ett beslut om villkorlighet ske även på denna grund.

Huruvida det ovillkorliga straffet kan antas hindra fullgörandet av sanktionen får bedömas med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet. Av betydelse är bl.a. det nya straffets längd, vilken tilläggssanktion det rör sig om och i vilken utsträckning denna har fullgjorts vid tidpunkten för domen. Är straffet långt kan det ofta antas hindra fullgörandet av sanktionen. Så behöver dock inte vara fallet om prövningen sker i slutet av provotiden, eftersom den dömde då kan tänkas hinna fullgöra sanktionen innan verkställigheten av det ovillkorliga straffet påbörjas. Är straffet kort kan utrymmet för att låta det tidigare villkorliga straffet ligga kvar oförändrat bli större. En samhällstjänstsanktion bör i ett sådant fall inte sällan kunna fullgöras även om frågan aktualiseras i ett tidigare skede, i vart fall om endast en mindre del kvarstår att utföra. Fullgörandet kan då nämligen återupptas efter det att den dömde har frigetts från det ovillkorliga straffet. Med övervakningssanktionen förhåller det sig något annorlunda. Eftersom denna som utgångspunkt pågår under hela provotiden skulle det kunna hävdas att ett ovillkorligt straff som kan verkställas innan provotidens utgång i princip alltid hindrar fullgörandet av en sådan sanktion. Kortare avbrott som endast inkräktar på den tilltalades kontaktskyldighet med övervakaren bör dock kunna godtas. Om verkställigheten av det nya straffet skulle hindra mer substantiella delar av övervakningen, såsom ett behandlings- eller påverkansprogram eller en helghemarrest, eller innebära ett längre avbrott, bör det däremot anses utgöra ett sådant hinder mot fullgörandet som avses i denna punkt.

Bestämmelsen är obligatorisk till sin utformning. Ett upphävande ska således ske om de ovan angivna förutsättningarna är uppfyllda. Av *andra stycket* framgår dock att detta endast gäller om den tidigare domen fått laga kraft och upphävande frågan tas upp i ett mål där den tilltalade häktats eller fått del av åtal inom ett år från provotidens utgång. Efter denna tidpunkt kan ett upphävande alltså inte ske även om brottet i och för sig har begåtts under provotiden. Vidare finns i 4 e § ett undantag från huvudregeln att upphävande ska ske, som gör det möjligt att avstå från ett sådant beslut om det finns särskilda skäl.

När domstolen dömer till ett nytt ovillkorligt fängelsestraff, samtidigt som den upphäver ett beslut om att ett tidigare utdömt straff

ska vara villkorligt, kommer det nya straffet normalt endast avse ny brottslighet. Straffets längd ska då bestämmas oberoende av den tidigare brottsligheten. Som redan framgått kan ett upphävande emellertid komma i fråga även när den tilltalade, utöver den nya brottsligheten, ska dömas för ett nyupptäckt brott. I ett sådant fall ska den nyupptäckta brottsligheten, liksom i andra fall, straffmätas gemensamt med brottsligheten i den tidigare domen enligt reglerna för flerfaldig brottslighet. Därefter bör längden av det villkorliga straffet dras av och restvärdet läggas samman med straffvärdet för den nya brottsligheten.

Av 4 d § framgår att avräkning ska ske för vad som skäligen bör tillgodoräknas den dömde med anledning av vad han eller hon har fullgjort av en tilläggssanktion som det villkorliga fängelsestraffet varit förenat med.

I *tredje stycket* finns en upplysning om att särskilda bestämmelser finns i 31 kap. avseende brott som har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning.

4 b §

Paragrafen, som är ny, innehåller bestämmelser om upphävande av flera beslut om villkorlighet. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.5.

Som följer av regleringen i 28 kap. är det inte uteslutet att döma den som återfaller i brott under prøvotiden för villkorligt fängelse till ett nytt sådant straff. Därför kan i vissa fall två – eller undantagsvis fler – prøvotider löpa parallellt. Om den som är föremål för sådana parallella prøvotider begår nya brott under dessa, och då ska dömas till ovillkorligt fängelse, kan frågan om upphävande av beslutet om villkorlighet aktualiseras i förhållande till båda de tidigare straffen. Beroende på vilken grund för upphävande som är aktuell kan det finnas skäl att upphäva bara det ena beslutet eller båda besluten.

Första stycket reglerar upphävanden på den grunden att den tidigare brottsligheten inte kan anses tillräckligt beaktad genom att det döms ut ett ovillkorligt fängelsestraff för den nya brottsligheten. Av första meningen framgår att det då är beslutet om villkorlighet i den senaste domen som ska upphävas i första hand. Oftast bör ett sådant upphävande, i förening med att det döms ut ett ovillkorligt fängelse-

straff för den nya brottsligheten, vara en tillräcklig reaktion på återfallet.

Detta gäller dock inte undantagslöst. Om den tidigare brottsligheten inte kan anses tillräckligt beaktad enbart genom att beslutet om villkorlighet i den senaste domen upphävs ska, enligt andra meningen, även beslutet om villkorlighet i föregående dom upphävas. Det kan exempelvis vara motiverat när det senast utdömda villkorliga fängelsestraffet är kort, medan det straff som dömts ut dessförinnan var betydligt längre. Även när det rör sig om mycket täta återfall kan ett dubbelt upphävande ibland vara påkallat.

I *andra stycket* behandlas upphävanden på den grunden att det nya, ovillkorliga, straffet hindrar fullgörandet av en tilläggssanktion som det tidigare utdömda villkorliga fängelsestraffet förenats med. I ett sådant fall bör varje straff som inte till fullo kan verkställas i frihet på det sätt som förutsattes vid domstillfället i stället avtjänas i anstalt eller enligt vad som annars gäller för ovillkorliga straff. Om det nya straffet hindrar fullgörandet av tilläggssanktionen till flera villkorliga straff ska således vart och ett av besluten om villkorlighet upphävas.

Oavsett vilken grund för upphävande som tillämpas ska avräkning för vad den tilltalade har fullgjort av en tilläggssanktion göras enligt 4 d §.

4 c §

Paragrafen, som är ny, reglerar upphävande av beslut om villkorlighet när den tidigare påföljden var delvis villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.5.

Av paragrafen framgår att bestämmelserna i 4 a och 4 b §§ är tillämpliga även när endast en del av ett tidigare fängelsestraff är villkorlig. Om den dömde i ett sådant fall har återfallit i brott efter domen men före prövotidens utgång ska rätten således, om övriga förutsättningar i 4 a § är uppfyllda, upphäva beslutet om villkorlighet i berörd del. Även reglerna i 4 b § om upphävande av flera beslut om villkorlighet ska tillämpas på motsvarande sätt när något (eller hypotetiskt sett flera) av de tidigare straffen var delvis villkorligt.

Vid ett upphävande av ett beslut om att en del av straffet ska vara villkorlig kommer den dömde att få avtjäna även denna del i ovill-

korlig form. Avräkning för vad den dömden har fullgjort i form av tilläggssanktion ska göras på samma sätt som i andra fall (se 4 d §).

4 d §

Paragrafen, som är ny, innehåller en bestämmelse om tillgodoräkande med anledning av vad som fullgjorts av en tilläggssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.5.

I paragrafen anges att om den dömden helt eller delvis har fullgjort en tilläggssanktion, och detta skäligen bör tillgodoräknas honom eller henne, ska rätten i ett beslut om upphävande fastställa den tid, räknad i månader, som ska avräknas från fängelsestraffet med anledning av fullgörandet. Precis som vid upphävande på grund av brister i fullgörandet ska domstolen alltså inte bestämma en kortare strafftid, utan endast fastställa den tid som ska avräknas från fängelsestraffet med anledning av fullgörandet.

Frågan om ett tillgodoräkande skäligen bör ske, och hur lång tid som i så fall ska avräknas, bör avgöras efter i huvudsak samma principer som vid upphävande av ett beslut om villkorlighet på grund av brister i fullgörandet av tilläggssanktionen. För en närmare beskrivning av dessa principer hänvisas till kommentaren till 27 kap. 8 §.

En särskild problematik som kan uppstå när det gäller övervaknings-sanktionen hänger samman med att övervakningen som utgångspunkt pågår under hela prövotiden och normalt sett under en tid som överstiger straffets längd. Detta kan medföra att sanktionen inte är helt slutförd när upphävandefrågan prövas, men ändå har fullgjorts till en sådan grad att straffet – vid en tillämpning av de vanliga avräkningsprinciperna – skulle reduceras till noll. Icke desto mindre kan ett upphävande vara påkallat med hänsyn till att det fortsatta fullgörandet av sanktionen hindras av att det ska dömas ut ett ovillkorligt fängelsestraff för den nya brottsligheten. För att undvika att det villkorliga fängelsestraffet delvis efterges i en sådan situation bör domstolen här inte göra en mer omfattande avräkning än att ett fängelsestraff på minst en månad kvarstår.

Motsvarande bör gälla när hela tilläggssanktionen – oberoende av om denna är övervakning eller samhällstjänst – har fullgjorts och ett upphävande är motiverat av det skälet att den tidigare brottsligheten annars inte kan anses tillräckligt beaktad. Annars skulle den dömden,

så fort han eller hon fullgjort tilläggsstraffet, kunna begå nya brott under prövotiden utan att riskera att få avtjäna en minsta del av straffet i anstalt. Även i ett sådant fall bör domstolen därför kunna frångå de vanliga modellerna för avräkning och fastställa avräkningstiden så att det i vart fall kommer att återstå en månad att avtjäna i anstalt eller enligt vad som annars gäller för ovillkorliga fängelsestraff.

4 e §

Paragrafen innehåller en undantagsbestämmelse från reglerna om upphävande av beslut om villkorlighet i föregående paragrafer. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.5.

Av bestämmelsen framgår att rätten har möjlighet att avstå från att upphäva ett beslut om att straffet ska vara villkorligt även om förutsättningarna för upphävande är uppfyllda. Kravet är att det finns särskilda skäl.

En situation då sådana skäl kan föreligga är när brottet har begåtts under prövotiden såväl för villkorligt fängelse som efter villkorlig frigivning. Om upphävandefrågan då aktualiseras med anledning av att den tidigare brottsligheten inte kan anses tillräckligt beaktad enbart genom att det döms ut ett ovillkorligt fängelsestraff för den nya brottsligheten bör ett upphävande många gånger ändå kunna underlätas om den villkorligt medgivna friheten förverkas. Ofta bör den tidigare brottsligheten nämligen kunna anses tillräckligt beaktad på detta sätt. Det gäller särskilt om förverkandetiden överstiger den tid som, efter avräkning, skulle få avtjänas ovillkorligt vid ett upphävande.

En annan situation då det kan finnas särskilda skäl för att avstå från upphävande kan vara när en stor del av den tilläggsstraff som det villkorliga straffet förenats med har fullgjorts. Så kan exempelvis vara fallet när det nya, ovillkorliga, straffet kan antas hindra fullgörandet av en samhällstjänstsanktion, om det bara är några enstaka timmar av arbetet som kvarstår att utföra.

När det gäller övervakningssanktionen kan frågan vara mer svårbedömd, eftersom ingripandegraden i en sådan sanktion inte är helt given på förhand och har en svagare koppling till straffets längd än samhällstjänstsanktionen. Saken får avgöras genom en sammantagen bedömning där det särskilt bör beaktas i vilken utsträckning sanktionen har fullgjorts, hur den har skötts och hur långt det villkorliga

fängelsestraffet är. Om övervakningen har fullgjorts i sina mer substantiella delar, har pågått (eller utan hinder av verkställigheten av det nya straffet kan antas komma att pågå) under minst ett år och i huvudsak har skötts väl bör undantaget ofta kunna tillämpas om inte det villkorliga straffets längd talar däremot. Straffets längd kan lämpligen beaktas på det sättet att domstolen gör en provisorisk avräkning för vad som fullgjorts av sanktionen med tillämpning av gängse principer. Om detta ger en avräkning på strafftiden ner till noll bör straffets längd inte anses hindra att undantaget tillämpas. Det sagda gäller under förutsättning att inte också återfallet i sig kräver ett upphävande för att den tidigare brottsligheten annars inte kan anses tillräckligt beaktad. Mer flagranta återfall bör således föranleda att beslutet om villkorlighet upphävs även under nyss nämnda omständigheter.

Också sådana förhållanden, hänförliga till framför allt den tilltalades livssituation, som kan vägas in i bedömningen av om straffet överhuvudtaget ska vara villkorligt kan i undantagsfall beaktas i detta sammanhang. Även om dessa omständigheter inte varit tillräckliga för att motivera ett helt eller delvis villkorligt fängelsestraff, kan de alltså utgöra särskilda skäl för att avstå från att upphäva ett tidigare beslut om villkorlighet. Likaså kan sådana omständigheter som kan beaktas i lindrande riktning vid straffmätningen, såsom att den tilltalade frivilligt har angett sig eller har medverkat till utredningen av brott, beaktas. Även det förhållandet att den dömda var under 18 år vid det brott som föranledde det villkorliga fängelsestraffet bör, tillsammans med andra omständigheter som talar i samma riktning, någon gång kunna motivera att ett upphävande underlåts.

Övriga bestämmelser

6 §

I paragrafen finns bestämmelser om ändrade förhållanden. Övervägandena finns i avsnitt 6.11.6.

Första stycket ändras på så sätt att villkorlig dom och skyddstillsyn, till följd av att dessa påföljder utmönstras, utgår ur uppräkningsmeningen i den första meningen av vilka tidigare påföljder som kan aktualisera en sådan omprövning som avses i bestämmelsen. Vidare ersätts uppräkningsmeningen av de olika ungdomspåföljderna i samma mening med uttrycket ”en särskild ungdomspåföljd enligt 32 kap.”. Någon ändring

i sak är i denna del inte avsedd. Förändringarna innebär att omprövning i angivna fall ska ske när påföljden enligt den ursprungliga domen var fängelse, ungdomsvård, ungdomstjänst, ungdomsövervakning eller sluten ungdomsvård. Med fängelse avses även villkorliga fängelsestraff.

Även andra meningen i första stycket ändras på så sätt att villkorlig dom och skyddstillsyn utgår ur uppräkningslistan av vilka påföljder som kan aktualisera en sådan omprövning som avses där. Omprövning ska i angivna fall således fortsättningsvis ske när den berörda påföljden är fängelse, oavsett om straffet är villkorligt eller ovillkorligt, eller sluten ungdomsvård.

Andra stycket ändras endast på så sätt att det förtydligas att det som avses är fängelsestraff på viss tid som inte är villkorliga. Bestämmelsen får därmed samma innebörd som hittills.

35 kap.

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om preskription av bötesstraff och vite som har dömts ut. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.3 och frågan berörs även i avsnitt 6.10.1.

Första och andra styckena är oförändrade.

I *tredje stycket* görs ett tillägg om att första och andra styckena även gäller sådana böter som avses i 27 kap. 1 §. Genom tillägget framgår alltså att den femåriga preskriptionstiden för böter även omfattar sådana böter som dömts ut som tilläggssanktion till villkorligt fängelse. Om sådana böter inte undanröjs och ersätts av en annan tilläggssanktion kan således indrivningsåtgärder fortgå som längst till dess att fem år har förflutit sedan det villkorliga fängelsestraffet fick laga kraft.

37 kap.**7 §**

I paragrafen anges vilka av Kriminalvårdens beslut som får överklagas till övervakningsnämnden. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.2.

Paragrafen ändras på så sätt att hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 7 § avseende åtgärder i fråga om skyddstillsynsdömda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 5 §. Det innebär att Kriminalvårdens beslut om varning eller föreskrifter, med anledning av att den som dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning inte fullgjort sina skyldigheter till följd av tilläggssanktionen, får överklagas till övervakningsnämnd. När det gäller Kriminalvårdens beslut avseende villkorligt frigivna är paragrafen oförändrad.

11 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om överklagande av en övervakningsnämnds beslut. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.2.

Första stycket ändras på så sätt att hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 7 § avseende åtgärder i fråga om skyddstillsynsdömda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 5 §. Det innebär att en övervakningsnämnds beslut om varning eller föreskrifter, med anledning av att den som dömts till villkorligt fängelse med samhällstjänst eller övervakning inte fullgjort sina skyldigheter till följd av tilläggssanktionen, får överklagas till tingsrätten i den ort där övervakningsnämnden ligger. Här görs också ett förtydligande när det gäller Kriminalvårdens rätt att vid sidan av den enskilde överklaga övervakningsnämndens beslut. Förtydligandet, som innebär att ordet "även" läggs till i lagtexten, avser inte att ändra något i sak. Första stycket ändras också på så sätt att hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 11 § om omhändertagande av skyddstillsynsdömda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § som avser omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse.

Andra stycket är oförändrat.

38 kap.**3 §**

Paragrafen innehåller forumregler för vissa fall. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.1 och 6.10.3.

I *första stycket* utgår den hittillsvarande första meningen om åtgärder avseende den som dömts till villkorlig dom.

Andra stycket ändras så att bestämmelsen, i stället för att avse talan om undanröjande av skyddstillsyn enligt hittillsvarande 28 kap. 8 §, avser talan enligt 27 kap. 4 § om undanröjande av böter som tilläggs-sanktion till villkorligt fängelse och talan enligt 27 kap. 6 § om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt. Enligt bestämmelsen ska talan i båda dessa fall väckas vid den tingsrätt, inom vars område det frivårdskontor ligger där den dömde är inskriven, eller vid den rätt som först avgjort det mål där dom på villkorligt fängelse meddelats.

Tredje stycket är oförändrat.

5 §

I paragrafen regleras anhängiggörande av viss typ av talan. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.3.

Paragrafen ändras så att den i stället för att gälla talan som avses i hittillsvarande 27 kap. 6 § respektive 28 kap. 8 § gäller talan som avses i 27 kap. 6 §. Det innebär att en talan om upphävande av beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt, vilken talan ska anhängiggöras före provotidens utgång (se 27 kap. 6 § andra stycket), anses anhängiggjord när ansökan om målets upptagande delgavs den dömde. Det görs också en ändring av språklig natur, som inte avser att ändra något i sak.

6 §

I paragrafen finns bestämmelser om domförhet för vissa fall. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.4, 6.10.7 och 6.11.5.

Första stycket, som anger att nämndemän ska delta vid en tingsrätts avgörande i vissa frågor som avser en tidigare utdömd påföljd, anpassas till det nya systemet. Hänvisningarna till hittillsvarande

2 och 2 a §§ tas således bort och hänvisningarna till hittillsvarande 27 kap. 6 § och 28 kap. 9 § ändras till att i stället avse 27 kap. 4 § om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse och 27 kap. 7 § om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt. Det görs också ett tillägg som anger att nämndemän även ska delta när en tingsrätt avgör en fråga om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 34 kap. 4 a §.

Också *andra stycket*, som anger vissa fall där en tingsrätt är domför med en lagfaren domare, anpassas till det nya systemet. Detta genom att samtliga hänvisningar till hittillsvarande bestämmelser ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § första och tredje styckena. Genom den hänvisningen framgår således att en lagfaren domare vid den domstol där det förs en talan om upphävande av beslutet om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt är behörig att besluta om omhändertagande av den dömd samt om förlängning av ett sådant beslut.

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet vid åtgärder med avseende på en tidigare utdömd påföljd. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.4 och 6.10.7.

I *första stycket* ändras hänvisningarna till hittillsvarande 2 och 2 a §§, 27 kap. 2 a § tredje stycket, 5 § tredje stycket och 6 § samt 28 kap. 9 § till att i stället avse 27 kap. 4 § om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse och 27 kap. 7 § om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt.

I *andra stycket* ersätts hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 11 § första och tredje styckena av en hänvisning till 27 kap. 9 § första och tredje styckena. Genom den hänvisningen framgår således att om rätten, sedan talan väckts om upphävande av beslutet om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt, finner att den dömd ska omhändertas, eller att ett tidigare beslutat omhändertagande ska förlängas, får beslut om det meddelas utan att den dömd ges tillfälle att yttra sig.

9 §

I de fall som behandlas i paragrafen ska rättsens beslut om åtgärd gälla omedelbart om inte något annat beslutas. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Paragrafen ändras så att hänvisningarna till hittillsvarande 27 kap. 2 a § tredje stycket och 5 § tredje stycket samt 28 kap. 11 § första och tredje styckena ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § första och tredje styckena som avser rättsens beslut om omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse respektive förlängning av ett sådant beslut. Utgångspunkten är alltså att beslut av det angivna slaget gäller omedelbart. Vidare utgår hänvisningarna till hittillsvarande 27 kap. 6 § och 28 kap. 9 § avseende föreskrifter, övervakning och provotid vid misskötsamhet efter villkorlig dom eller dom på skyddstillsyn.

12 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om polishandräckning. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Paragrafen ändras så att hänvisningarna till hittillsvarande 28 kap. 6 c och 11 §§ om omhändertagande av skyddstillsynsdomda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § om omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse. Genom hänvisningen framgår alltså att domstolar, övervakningsnämnder och Kriminalvården har rätt att få handräckning av Polismyndigheten när den som dömts till villkorligt fängelse ska omhändertas.

19 §

I paragrafen anges att mål om uppskjuten villkorlig frigivning ska handläggas skyndsamt av domstolen. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.1 och 6.10.3.

Paragrafen ändras genom att det läggs till en *andra mening*, enligt vilken det införs ett skyndsamhetskrav också för mål om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse enligt 27 kap. 4 § samt mål om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 27 kap. 7 §. Av 4 kap. 3 § lagen (2028:000) om

villkorligt fängelse följer att motsvarande gäller för Kriminalvårdens handläggning av ärenden om varning enligt 27 kap. 5 § (jfr även 12 kap. 3 § fängelselagen [2010:610]).

20 §

Paragrafen innehåller ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter om ersättning från staten för skador som orsakats av den som fullgör samhällstjänst eller ungdomstjänst. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.6.

Paragrafen ändras så att hänvisningarna till hittillsvarande 27 kap. 2 a § första stycket och 28 kap. 2 a § första stycket om föreskrift om samhällstjänst vid villkorlig dom respektive skyddstillsyn ersätts av en hänvisning till 27 kap. 2 § om samhällstjänst som tilläggssanktion till villkorligt fängelse.

2.3 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

20 kap.

7 §

I paragrafen regleras förutsättningar för åklagare att besluta om åtalsunderlåtelse. Övervägandena finns i avsnitt 14.4.2.

Första stycket andra punkten ändras för att anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Ändringen innebär att åklagare får besluta om åtalsunderlåtelse om det, efter åtal och fällande dom, kan antas att det skulle dömas ut ett villkorligt fängelsestraff utan tilläggssanktion eller med dagsböter som tilläggssanktion. Syftet med ändringen är att åtalsunderlåtelse ska kunna beslutas i motsvarande situationer där det i dag är möjligt när påföljden kan antas bli villkorlig dom. Liksom hittills har gällt förutsätter åtalsunderlåtelse enligt denna punkt dels att inte något väsentligt allmänt eller enskilt intresse åsidosätts, dels att det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse. Ledning i dessa bedömningar kan hämtas ur nuvarande praxis.

21 kap.

3 a §

I paragrafen regleras förutsättningarna för förordnande av offentlig försvarare. Övervägandena finns i avsnitt 14.6.2.

Andra stycket andra punkten ändras för att anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Ändringen innebär att offentlig försvarare ska förordnas även om inte förutsättningarna i första stycket är uppfyllda, om det behövs med hänsyn till att det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas och det finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorligt fängelse utan tilläggssanktion eller med dagsböter som tilläggssanktion.

Liksom i dag ska utgångspunkten enligt bestämmelsen vara att en offentlig försvarare ska förordnas på begäran av den misstänkte om det är tveksamt vilken påföljd som ska väljas vid en eventuell fällande dom för brottet. Enligt den hittills gällande regleringen ska en offentlig försvarare dock inte förordnas om den enda tveksamheten är valet mellan böter och villkorlig dom. Förändringen innebär att detsamma ska gälla i systemet med villkorligt fängelse, om den enda tveksamhet som råder är om den misstänkte kan förväntas dömas till dagsböter eller villkorligt fängelse med dagsböter som tilläggssanktion, dvs. den minst ingripande tilläggssanktionen, eller utan tilläggssanktion.

Förändringen innebär att en offentlig försvarare ska förordnas om det råder osäkerhet vid påföljdsvalet, inklusive valet av tilläggssanktion. Om det inte råder någon tvekan om påföljdsvalet, ska offentlig försvarare inte förordnas med stöd av denna punkt. I systemet med villkorligt fängelse ska straffets längd mätas ut även när påföljden ska bestämmas till villkorligt fängelse. Mindre tveksamheter i bedömningen av straffets längd, exempelvis om straffet ska fastställas till en eller två månader, bör inte anses utgöra en sådan tveksamhet som innebär att en offentlig försvarare ska förordnas, så länge det framstår som klart vilken påföljd, inklusive tilläggssanktion till villkorligt fängelse, som kommer att väljas. Utöver detta kan ledning för tillämpningen hämtas ur nuvarande praxis.

23 kap.**10 §**

I paragrafen regleras vem som får närvara vid ett förhör under förundersökningen. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.11.

Paragrafen ändras endast på så sätt att det i *femte stycket* hänvisas till ett annat lagrum. Ändringen föranleds av att bestämmelserna om strafflindring vid utredningsmedverkan flyttas från 29 kap. 5 a § brottsbalken till 28 kap. 13 § samma balk.

24 kap.**1 §**

I paragrafen regleras de grundläggande förutsättningarna för häktning. Övervägandena finns i avsnitt 13.3.

Tillämpningsområdet för den s.k. häktningspresumtionen vid allvarliga brott i *andra stycket* utvidgas till att vara tillämplig vid försök, förberedelse eller stämpling till ett brott för vilket det inte är föreskrivet ett lindrigare straff än fängelse i fyra år. Presumtionens tillämplighet är alltså vid dessa osjälvständiga brottsformer beroende av straffskalans utformning för ett fullbordat brott. Bedömningen av straffvärdet i det enskilda fallet är inte avgörande för om presumtionen är tillämplig.

Häktningspresumtionen utvidgas även på så sätt att den omfattar de specifika brotten grov fridskränkning, grov kvinnofridskränkning och hedersförtryck enligt 4 kap. 4 a och 4 e §§ brottsbalken. För dessa brott är minimistraffet fängelse i ett år. Presumtionen för häktning är därför inte tillämplig på dessa brott på någon av de andra grunderna som regleras i paragrafen.

Paragrafen ändras också språkligt.

27 kap.*18 a §*

I paragrafen regleras i vilka fall hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får användas om någon är skäligen misstänkt för brott. Övervägandena finns i avsnitt 14.3.2.

Andra stycket ändras i två hänseenden. Förbehållet i *fjärde punkten*, om det kan antas att brottet inte leder endast till böter, utgår eftersom böter inte längre ska ingå i straffskalan för brottet kontakt för att träffa ett barn i sexuellt syfte. En liknande ändring görs i *nionde punkten*, som avser brottet mened, där begränsningen till fall där brottets straffvärde kan antas överstiga fängelse i tre månader utgår. Detta eftersom minimistraffet för mened höjs till fängelse i sex månader.

18 b §

I paragrafen regleras i vilka fall hemlig avlyssning av elektronisk kommunikation får användas i syfte att utreda vem som skäligen kan misstänkas för brott. Övervägandena finns i avsnitt 14.3.2.

Med hänsyn till att minimistraffet för grovt dataintrång, grovt bedrägeri, grovt penningtvättsbrott och näringspenningtvätt, grovt brott, skärps till fängelse i ett år utgår straffvärdebegränsningen i *andra stycket andra*, *fjärde*, och nuvarande *trettonde punkten*. Därutöver stryks hittillsvarande *tionde* och *tolfte punkten* eftersom grovt vapenbrott och grovt brott enligt 29 a § första stycket lagen (2010:1011) om brandfarliga och explosiva varor numera har ett minimistraff på fyra års fängelse, vilket innebär att de omfattas av den första punkten. Av samma skäl utgår också grov vapensmuggling och grov smuggling av explosiv vara ur *elfte punkten*. Eftersom vissa punkter utgår justeras också punktnumreringen.

29 kap.

2 §

Paragrafen reglerar vilka frågor som ska vara föremål för särskild omröstning i brottmål. Övervägandena finns i avsnitt 14.10.2.

I första stycket görs endast språkliga ändringar.

Andra stycket ändras i sak i två avseenden. För det första ändras tredje punkten så att det där anges att det ska röstas särskilt rörande val av påföljd, där påföljdsvalet även innefattar frågan om ett fängelsestraff ska dömas ut villkorligt. För det andra införs en ny fjärde punkt, enligt vilken frågan om valet av tilläggssanktion till villkorligt fängelse ska bli föremål för en särskild omröstning.

Regleringen innebär att det först ska röstas i ett sammanhang om brottslighetens straffmättningsvärde uttryckt i böter eller fängelse samt – för det fall att straffmättningsvärdet motsvarar ett fängelsestraff – om det finns förutsättningar att besluta att fängelsestraffet ska vara helt eller delvis villkorligt (omröstning om val av påföljd enligt punkten 3). I omröstning om val av påföljd ingår även frågan om att låta bli att döma till påföljd, dvs. förklara den tilltalade fri från påföljd på grund av allvarlig psykisk störning enligt 31 kap. 6 § brottsbalken (hittillsvarande 30 kap. 6 §) eller meddela påföljdseftergift enligt 28 kap. 22 § brottsbalken (hittillsvarande 29 kap. 6 §).

Om omröstningen enligt punkten 3 resulterar i att det ska dömas ut ett villkorligt fängelsestraff, ska det därefter röstas särskilt i frågan om valet av tilläggssanktion till det villkorliga fängelsestraffet (omröstning enligt punkten 4). Den omröstningen ska avse både vilken eller vilka tilläggssanktioner det villkorliga fängelsestraffet ska förenas med och hur omfattande dessa ska vara, dvs. antalet dagsböter och antalet timmar samhällstjänst.

I den tredje punkten har hittills angetts att det ska röstas särskilt angående frågan om påföljd, utom såvitt gäller storleken av dagsbot, föreskrifter, varning, övervakning, förlängning av provotid eller verkställighet av påföljd. Dessa frågor, i den mån de aktualiseras i det nya systemet, ska i stället bli föremål för särskild omröstning enligt punkten 4 (som enligt vårt förslag motsvaras av punkten 5).

I tredje stycket görs endast språkliga ändringar. Liksom i dag ska enligt tredje stycket före omröstning enligt andra stycket 3 särskild omröstning ske om någon ledamot anser att det bör bli fråga om att

överlämna den tilltalade till rättspsykiatrisk vård eller att döma ut en ungdomspåföljd av annat slag än sluten ungdomsvård.

30 kap.

6 §

Paragrafen reglerar förutsättningarna för att utfärda dom i förenklad form. Övervägandena finns i avsnitt 14.9.2.

Ändringarna i *första stycket* innebär att dom i förenklad form får utfärdas i tre situationer; om påföljden bestäms till annat än fängelse eller sluten ungdomsvård (punkten 1), om påföljden bestäms till ovillkorligt fängelse i högst sex månader (del av punkten 2) och om påföljden bestäms till fängelse och det beslutas att fängelsestraffet ska vara villkorligt (del av punkten 2). I samtliga situationer krävs enligt vad som anges inledningsvis i stycket att den tilltalade har erkänt gärningen.

Regleringen i *punkten 1* innebär att domen får utfärdas i förenklad form om påföljden bestäms till böter eller till en annan ungdomspåföljd än sluten ungdomsvård. Regleringen i *punkten 2* innebär för det första att domen får utfärdas i förenklad form om det döms ut ett ovillkorligt fängelsestraff som uppgår till högst sex månader. Den delen av bestämmelsen motsvarar vad som hittills gällt såvitt avser möjligheten att utfärda dom i förenklad form när det döms ut ett fängelsestraff. Punkten 2 ger också möjlighet att utfärda domen i förenklad form om det döms ut ett helt eller delvis villkorligt fängelsestraff. Det görs inte någon begränsning såvitt avser det villkorliga fängelsestraffets längd eller valet av tilläggssanktion. Oavsett hur långt det villkorliga fängelsestraffet är och vilken tilläggssanktion det förenas med får alltså domen utfärdas i förenklad form, om övriga förutsättningar som anges i paragrafen är uppfyllda.

Andra stycket motsvarar utan ändring i sak vad som hittills föreskrivits i slutet av första stycket. *Tredje stycket* motsvarar hittillsvarande andra stycket. Hänvisningen till första stycket första meningen ändras till första stycket, som en följd av att styckesindelningen i paragrafen ändras. Någon ändring i sak är inte avsedd.

33 kap.

6 a §

Paragrafen innehåller bestämmelser om förenklad delgivning. Övervägandena finns i avsnitt 14.12.

Paragrafen ändras med anledning av att villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras och ersätts av ett system med villkorligt fängelse. Av ändringen följer att det är möjligt att använda förenklad delgivning i mål om upphävande av ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt, på motsvarande sätt som delgivningsformen hittills har fått användas i mål om undanröjande av villkorlig dom eller skyddstillsyn.

6 b §

Paragrafen anger i vilka fall tillgänglighetsdelgivning får användas. Övervägandena finns i avsnitt 14.12.

Första stycket tredje punkten ändras med anledning av att villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras och ersätts av ett system med villkorligt fängelse. Av ändringen följer att det är möjligt att använda tillgänglighetsdelgivning i mål om upphävande av ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt, på motsvarande sätt som delgivningsformen hittills har fått användas i mål om undanröjande av villkorlig dom eller skyddstillsyn. I övrigt är första stycket oförändrat.

Andra stycket ändras så att det, i stället för att avse Kriminalvårdens beslut att anmäla till åklagare, eller begära att åklagare för talan om, att en villkorlig dom eller skyddstillsyn ska undanröjas, avser myndighetens beslut att begära att åklagare för talan om att upphäva ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt.

45 kap.**4 §**

I paragrafen regleras vad åklagaren ska uppge i stämningsansökan. Övervägandena finns i avsnitt 12.4.11.

Paragrafen ändras endast på så sätt att det i *andra stycket* hänvisas till ett annat lagrum. Ändringen föranleds av att bestämmelserna om straff lindring vid utredningsmedverkan flyttas från 29 kap. 5 a § brottsbalken till 28 kap. 13 § samma balk.

10 a §

I paragrafen regleras förutsättningarna för tingsrätt att avgöra ett brottmål utan huvudförhandling. Övervägandena finns i avsnitt 14.8.2.

Första stycket tredje punkten ändras för att anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Hittills har tingsrätt kunnat avgöra mål utan huvudförhandling enligt punkten när det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening, om huvudförhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen i målet. Genom ändringen får tingsrätten möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling om det inte finns anledning att döma till annan påföljd än böter eller villkorligt fängelse utan tilläggssanktion eller med dagsböter som tilläggssanktion, under i övrigt samma förutsättningar som gäller i dag.

Andra stycket ändras endast på så sätt att sista meningen utgår, vilket är en följd av att villkorlig dom utmönstras. Att tingsrätten inte utan huvudförhandling får döma till villkorligt fängelse med samhällstjänst som tilläggssanktion följer av första stycket.

46 kap.**15 a §**

I paragrafen regleras förutsättningarna för att avgöra ett brottmål efter huvudförhandling i den tilltalades utevaro. Övervägandena finns i avsnitt 14.7.2.

I *första stycket* ändras *första punkten*. Ändringen innebär att villkorliga fängelsestraff får dömas ut efter huvudförhandling i den tilltalades utevaro, oberoende av fängelsestraffets längd och oavsett vilken tilläggssanktion straffet förenas med. Också straff som är delvis villkorliga får dömas ut i den tilltalades utevaro.

Enligt *andra stycket* är det möjligt att avgöra målet i den tilltalades utevaro även i fall då det finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet, förutsatt att den sammanlagda strafftiden som döms ut inte överstiger sex månader. I stycket läggs till att detta också ska gälla för strafftid som ska avtjänas i anledning av att domstolen upphäver ett beslut om att ett tidigare utdömt straff ska vara villkorligt.

48 kap.

2 §

I paragrafen beskrivs innebörden av strafföreläggande och vad ett sådant kan innehålla. Övervägandena finns i avsnitt 14.5.2.

Första stycket ändras endast på det sättet att det klargörs att strafföreläggande får avse villkorligt fängelse under de förutsättningar som anges i 4 § andra stycket.

4 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för att åklagare ska få besluta om strafföreläggande. Övervägandena finns i avsnitt 14.5.2.

Andra stycket anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Ändringen innebär att strafföreläggande kan inkludera villkorligt fängelse utan tilläggssanktion eller med dagsböter som tilläggssanktion om det är sannolikt att rätten skulle döma till en sådan påföljd. Strafföreläggande kan utfärdas när det finns andra tänkbara påföljdsalternativ men där villkorligt fängelse utan tilläggssanktion eller med dagsböter som tilläggssanktion framstår som det mest sannolika. Det handlar om fall där påföljden inte kan stanna vid böter, men det samtidigt är tydligt att brottsligheten inte är allvarligare än att det blir fråga om ett villkorligt fängelsestraff, som inte är förenat med en mer ingripande tilläggssanktion än dagsböter. Viss ledning för tillämpningen kan även

hämtas ur nuvarande praxis och tidigare förarbetsuttalanden avseende villkorlig dom (prop. 2021/22:279).

10 §

Paragrafen innehåller regler om godkännande av strafföreläggande på förhand. Övervägandena finns i avsnitt 14.5.2.

Första stycket anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Ett strafföreläggande som avser villkorligt fängelse får inte godkännas på förhand. Detta överensstämmer med vad som hittills gällt för strafförelägganden som avser villkorlig dom.

49 kap.

5 §

I paragrafen regleras vilka av tingsrättens beslut som får överklagas särskilt. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Bestämmelsen i *sjätte punkten* anpassas till systemet med villkorligt fängelse genom att hänvisningen till brottsbalken ändras från 28 kap. till 27 kap. Det som hittills har avsetts är att beslut om omhändertagande av den som dömts till skyddstillsyn kan överklagas särskilt. Ändringen innebär att möjligheten att överklaga särskilt i stället gäller för beslut om omhändertagande enligt bestämmelserna i 27 kap. 9 § brottsbalken av den som dömts till villkorligt fängelse.

51 kap.

8 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om kommunikering när en tingsrätts avgörande av saken i ett brottmål överklagas till hovrätt. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Bestämmelsen i *tredje stycket tredje meningen* anpassas till systemet med villkorligt fängelse genom att hänvisningen till brottsbalken ändras från 28 kap. till 27 kap. Det som hittills har avsetts är att hovrätten i fråga om beslut om omhändertagande av den som dömts till skyddstillsyn får ändra tingsrättens beslut, innan hovrätten dömer i

målet, även om motparten inte hörts. Ändringen innebär att hovrätten ges motsvarande möjlighet att omedelbart ändra beslut om omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse.

13 §

Paragrafen reglerar förutsättningarna för hovrätt att avgöra brottmål utan huvudförhandling. Övervägandena finns i avsnitt 14.8.2.

Andra stycket tredje punkten ändras med anledning av införandet av systemet med villkorligt fängelse. Hovrätt får i likhet med vad som gällt hittills enligt bestämmelsen utan huvudförhandling meddela dom om det inte finns anledning att döma den tilltalade till ansvar eller till påföljd. Genom ändringen får hovrätt utan huvudförhandling också döma den tilltalade till böter eller fängelse, där fängelsestraffet uppgår till högst sex månader eller döms ut villkorligt. Detta är en utvidgning gentemot vad som gällt hittills, där hovrätten endast har haft möjlighet att döma till böter eller villkorlig dom eller sådana påföljder i förening, om inte parterna begärt att hovrätten ska avgöra målet utan huvudförhandling eller inte invänt mot det sedan fråga om detta väckts då inga formella begränsningar i fråga om påföljd föreskrivs.

I och med ändringen ges hovrätten alltså möjlighet att meddela dom på handlingarna om påföljden bestäms till böter, till ett ovillkorligt fängelsestraff om högst sex månader eller till ett villkorligt fängelsestraff, oberoende av längd och oavsett tilläggssanktion. Avgränsningen är densamma som numera ska gälla för avgörande efter huvudförhandling i den tilltalades utelämnade (46 kap. 15 a §).

Även *fjärde stycket* ändras. På motsvarande sätt som vid avgörande efter huvudförhandling i den tilltalades utelämnade ska hovrätten ha möjlighet att avgöra mål utan huvudförhandling även i fall då det finns anledning att förverka villkorligt medgiven frihet, förutsatt att den sammanlagda strafftiden som döms ut inte överstiger sex månader. Detsamma ska gälla för strafftid som ska avtjänas i anledning av att domstolen upphäver ett beslut om att ett tidigare utdömt straff ska vara villkorligt.

25 §

Paragrafen reglerar förbudet mot reformatio in pejus. Övervägandena finns i avsnitt 14.11.2.

Andra stycket ändras endast på så sätt att det förtydligas att sluten ungdomsvård ska jämföras med fängelse som inte är villkorligt. Motsatsvis gäller därmed att sluten ungdomsvård ska anses mer ingripande än villkorligt fängelse, oavsett vilken tilläggssanktion det villkorliga fängelsestraffet förenas med.

I *tredje stycket* finns undantag från förbudet mot reformatio in pejus. Införandet av systemet med villkorligt fängelse innebär att undantagen knutna till villkorlig dom och skyddstillsyn inte längre behövs. Detta eftersom samhällstjänst inte längre ska kräva den dömdes samtycke och att möjligheten att döma till s.k. kontraktsvård utgår.

59 kap.

7 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om klagan på strafföreläggande. Övervägandena finns i avsnitt 14.5.2.

I *första stycket* görs endast språkliga ändringar.

Andra stycket ändras med anledning av införandet av systemet med villkorligt fängelse. Ändringen innebär att klagan på strafföreläggande som avser böter eller villkorligt fängelse med dagsböter som tilläggssanktion ska ha kommit in till tingsrätten inom ett år från det att åtgärd för verkställighet av föreläggandet, i praktiken av böterna, företogs hos den misstänkte. Tidsfristen för klagan på strafföreläggande avseende villkorligt fängelse utan tilläggssanktion börjar löpa vid den tidpunkt då prövotiden för det villkorliga fängelsestraffet inleds.

2.4 Förslaget till lag om ändring i socialförsäkringsbalken

7 kap.

2 §

I paragrafen anges vilka som omfattas av det statliga personskadeskyddet. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.4.

Enligt *första stycket fjärde punkten* omfattas den som utför samhällstjänst av det statliga personskadeskyddet. Paragrafen ändras för att anpassas till systemet med villkorligt fängelse, där samhällstjänst ska vara en tilläggsstraffsanktion till villkorligt fängelse.

102 kap.

20 §

Enligt paragrafen ska den handläggande myndigheten vid beräkningen av den bidragsgrundande inkomsten och reduceringsinkomsten i vissa fall bortse från utbetalningar av vissa typer av ersättningar och förmåner. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.4.

Med hänsyn till att det inte längre kommer vara möjligt att döma till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan utgår *sista strecksatsen* i paragrafen.

106 kap.

19 §

Paragrafen innehåller regler om att en försäkrad som får sjukersättning eller aktivitetsersättning och befinner sig på familjehem, stödboende, eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten i vissa fall ska betala för sitt uppehälle. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.4.

Paragrafen ändras med hänsyn till att det inte längre kommer vara möjligt att döma till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan. Regleringen kvarstår i förhållande till vårdvistelse enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).

27 §

Paragrafen innehåller regler om att en försäkrad som är häktad, intagen i anstalt eller vistas i familjehem m.m. ska betala för sitt uppehälle. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.4.

Med hänsyn till att det inte längre kommer vara möjligt att döma till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan utgår *första stycket andra punkten* och *andra stycket*.

31 §

Paragrafen innehåller regler om att den som får omställningspension, garantipension till omställningspension eller änkepension och vistas i ett familjehem, stödboende eller hem för vård eller boende inom socialtjänsten i vissa fall ska betala för sitt uppehälle. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.4.

Paragrafen ändras med hänsyn till att det inte längre kommer vara möjligt att döma till skyddstillsyn med särskild behandlingsplan. Regleringen kvarstår i förhållande vårdvistelse enligt 11 kap. 3 § fängelselagen (2010:610).

2.5 Förslaget till lag om ändring i lagen (1930:173) om beräkning av lagstadgad tid

2 §

Paragrafen reglerar den s.k. söndagsregeln. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Av paragrafens *första stycke*, som är oförändrat, framgår att utgångspunkten är att om den tid då enligt lag eller annan författning en åtgärd ska vidtas infaller på en söndag, annan allmän helgdag, lördag, midsommarafton, julafton eller nyårsafton, får åtgärden vidtas nästa vardag.

I *andra stycket* görs undantag från den angivna utgångspunkten beträffande fall som anges i tre olika punkter. De *första* och *andra punkterna* är oförändrade. Den *tredje punkten*, som avser fristen för övervakningsnämndens prövning av Kriminalvårdens beslut om tillfälligt omhändertagande, ändras så att hänvisningen till hittillsvarande

28 kap. 11 § om omhändertagande av skyddstillsynsdömda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § om omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse.

2.6 Förslaget till lag om ändring i lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken

19 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en dömd person i vissa fall av omedelbar straffverkställighet ska anses som häktad vid ett överklagande och om att det som i rättegångsbalken är föreskrivet för brottmål ska gälla även i mål som avser åtgärd i fråga om en tidigare utdömd påföljd, om inget annat är föreskrivet. Därtill innehåller paragrafen bestämmelser om kostnadsansvar för offentlig försvarare. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.4 och 6.10.7.

Första stycket ändras så att hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 11 § om omhändertagande av skyddstillsynsdömda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § om omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse. Genom hänvisningen framgår alltså att om den som har dömts till villkorligt fängelse är omhändertagen och domen överklagas anses den dömda som häktad för brottet. Detta får betydelse för tillämpningen av bl.a. regler om förordnande av offentlig försvarare (21 kap. 3 a § rättegångsbalken).

I *andra stycket* görs ett tillägg som innebär att det som i rättegångsbalken föreskrivs för brottmål, om inget annat är föreskrivet, ska gälla även i mål om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse eller upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt. Bestämmelser som innebär en särreglering i förhållande till rättegångsbalkens regler i detta avseende finns framför allt i 38 kap. 8 § brottsbalken.

Tredje stycket ändras så att den *första meningen* i stället för att avse mål om undanröjande av villkorlig dom respektive skyddstillsyn enligt hittillsvarande 27 kap. 6 § och 28 kap. 8 § brottsbalken, avser mål om undanröjande av böter som tilläggssanktion till villkorligt fängelse enligt 27 kap. 4 § brottsbalken samt mål om upphävande av beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt enligt 27 kap. 7 § samma balk. Om en offentlig försvarare har förordnats för den dömda i mål av det angivna slaget ska alltså 31 kap. rättegångsbalken om

ersättningsskyldighet för den tilltalade tillämpas. I den första meningen görs också en mindre språklig ändring. Den *andra meningen* är oförändrad.

2.7 Förslaget till lag om ändring i lagen (1957:668) om utlämning för brott

11 §

Paragrafen innehåller regler om hinder mot utlämning på grund av åtgärder som föranletts av annat brott än det som utlämningsframställningen avser. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.8.

Enligt *första stycket* föreligger hinder mot utlämning bl.a. om den som utlämningsframställer avser är dömd till fängelse i Sverige. Regleringen ändras på det sättet att det förtydligas att det som avses är fängelsestraff som inte är villkorliga. I paragrafen görs också vissa språkliga ändringar.

2.8 Förslaget till lag om ändring i lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m.

6 §

Om en framställning om verkställighet i Sverige bifalls, ska det utdömda straffet enligt paragrafen omvandlas till fängelse på lika lång tid. Paragrafen ändras med anledning av införandet av villkorligt fängelse. Ändringen innebär att när straffet omvandlas till fängelse får det inte beslutas att fängelsestraffet ska vara villkorligt. Därutöver görs vissa språkliga ändringar. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

8 §

I paragrafen regleras när en dom på fängelse får verkställas i de övriga nordiska länderna. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

Första stycket ändras endast på så sätt att det förtydligas att det som avses är fängelsestraff som inte är villkorliga.

9 §

I paragrafen anges att vissa villkor ska uppställas när någon som har dömts till fängelse överförs för verkställighet av domen i de övriga nordiska länderna. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

På motsvarande sätt som 8 § förtydligas i *första stycket* att det som avses är fängelsestraff som inte är villkorliga. Paragrafen ändras också språkligt.

12 §

I paragrafen regleras vad som ska gälla för övervakningen när det begärs att övervakning av någon som blivit villkorligt dömd med föreskrift om övervakning i ett annat nordiskt land ska anordnas i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

Enligt den hittillsvarande regleringen i *första stycket* ska det som bestämts om prøvotid och övervakningstid i den andra staten gälla. Detsamma gäller för de föreskrifter som meddelats i anslutning till domen, om inte Kriminalvården beslutar något annat. I övrigt ska det som gäller enligt svensk lag om skyddstillsyn tillämpas. Med anledning av att skyddstillsyn som påföljd utmönstras ändras detta till att avse villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion.

14 §

Enligt paragrafen kan en villkorlig påföljd som meddelats i ett annat nordiskt land undanröjas i Sverige, även om övervakning inte har anordnats här. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

Om den dömda ska dömas för annat brott i Sverige får den tidigare utdömda påföljden undanröjas och för brotten dömas till en gemensam påföljd. Enligt den hittillsvarande regleringen ska den tidigare domen i sådana fall anses som en dom på skyddstillsyn. Detta ändras till att domen ska anses som en dom på villkorligt fängelse. Därutöver görs vissa språkliga ändringar.

15 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för överflyttning till ett annat nordiskt land av övervakning av den som dömts till villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

Första stycket ändras på så sätt att det i stället för övervakning till följd av skyddstillsyn anges att det är övervakning av den som dömts till villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion som kan överflyttas.

Till följd av ändringen i första stycket ändras i *andra stycket* ordet "skyddstillsynen" till "övervakningen". Det som åsyftas är övervakningen till följd av domen på villkorligt fängelse med övervakning som tilläggssanktion. På motsvarande sätt görs i *tredje stycket* en ändring där ordet "skyddstillsynen" ersätts med "det villkorliga fängelsestraffet".

16 §

Av paragrafen framgår att vissa beslut som meddelats i ett annat nordiskt land ska gälla även i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.5.

Paragrafen, som hittills har avsett beslut om undanröjande av en villkorlig dom eller skyddstillsyn som utdömts i Sverige, ändras för att anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Härefter ska ett beslut i ett annat nordiskt land, som innebär att ett i Sverige utdömt villkorligt fängelsestraff inte längre ska vara villkorligt, gälla även här. Eftersom det kan finnas skillnader i staternas regelverk för sådana beslut anges i paragrafen att det kan vara fråga om såväl beslut om att straffet inte längre ska vara villkorligt som att det ska undanröjas eller annars verkställas i anstalt. Syftet är att paragrafen ska träffa alla fall där beslutet innebär att påföljden inte längre ska vara villkorligt fängelse.

2.9 Förslaget till lag om ändring i skattebrottslagen (1971:69)

4 §

I paragrafen straffbeläggs grovt skattebrott. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I övrigt görs vissa språkliga ändringar i *andra stycket*. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.2.

Höjningen av minimistrafvet för grovt skattebrott är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och skattebrott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt skattebrott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för skattebrott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

2.10 Förslaget till lag om ändring i passlagen (1978:302)

19 §

I paragrafen regleras i vilka fall passtillstånd fordras. Övervägandena finns i avsnitt 7.7.1 och 14.14.6.

I *första punkten* förtydligas att det som avses är fängelsestraff som inte är villkorliga. Det görs också en justering med anledning av att fängelse på kortare tid än en månad inte längre ska kunna dömas ut.

I *andra punkten* ändras skyddstillsyn till villkorligt fängelse.

2.11 Förslaget till lag om ändring i lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet

2 §

I paragrafen anges vad samarbetet enligt lagen avser. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.7.

I *första stycket punkten 2 a)* ändras skyddstillsyn till villkorligt fängelse. Samarbetet enligt lagen ska således, på motsvarande sätt som hittills har gällt för skyddstillsyn, i fortsättningen gälla villkorligt fängelse.

13 §

Paragrafen anger vilka svenska regler om kriminalvård i frihet som ska tillämpas. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.7.

Paragrafen anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Hänvisningen till paragraferna i brottsbalken kvarstår eftersom de är relevanta även fortsättningsvis i förhållande till villkorlig frigivning. Det läggs till en hänvisning till relevanta paragrafer i lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

20 §

Paragrafen innehåller regler om tillgodoräknande av tid som frihetsberövad i den andra staten när en påföljd som dömts ut enligt 18 § undanröjas. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.7.

Paragrafen anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Enligt 18 § får rätten om det föreligger hinder mot verkställighet i Sverige bestämma en ny påföljd enligt svensk lag för brott som avses i framställningen. I de fall det döms ut ett villkorligt fängelsestraff med stöd av 18 § ska, i likhet med vad som gäller i dag för villkorlig dom och skyddstillsyn, om domstol senare upphäver beslutet om att straffet ska vara villkorligt den dömde i skäligen mån tillgodoräknas tid som frihetsberövad i den andra staten till följd av den utländska domen eller inom ramen för rättsprocessen där.

2.12 Förslaget till lag om ändring i bötesverkställighetslagen (1979:189)

15 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för att förvandla böter till fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.3 och 7.8.

I *första stycket* förtydligas att det som avses är förvandling till fängelse som inte är villkorligt.

Andra stycket är oförändrat.

Tredje stycket ändras genom att den lägsta tid som förvandlingsstraffet ska bestämmas till höjs från 14 dagar till en månad. Därmed överensstämmer den lägsta tiden även fortsättningsvis med den som gäller som allmänt fängelseminimum enligt 26 kap. 1 § brottsbalken.

22 §

Paragrafen anger fall där förvandling av böter inte får ske. Övervägandena finns i avsnitt 6.7.3.

Första stycket ändras genom att det i uppräkningslistan av fall där bötesförvandling inte får ske läggs till en ny andra punkt som avser böter som utgör tilläggssanktion till villkorligt fängelse. I övrigt görs ändringar av språklig och redaktionell natur, som inte avser att ändra något i sak.

Andra stycket är oförändrat.

2.13 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning

1 §

Paragrafen reglerar när rätten får besluta om en rättspsykiatrisk undersökning. Paragrafen ändras på så sätt att hänvisningen i första stycket andra punkten till 30 kap. 6 § brottsbalken ersätts med en hänvisning till 31 kap. 4–6 §§ brottsbalken. Övervägandena finns i avsnitt 6.13.2.

2.14 Förslaget till lag om ändring i lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.

1 §

Paragrafen, som reglerar när rätten ska inhämta ett yttrande från Kriminalvården, förtydligas och ändras med anledning av införandet av villkorligt fängelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.14.

Av *första stycket* framgår att ett yttrande från Kriminalvården ska inhämtas om det behövs för att avgöra påföljdsfrågan eller någon annan fråga som prövas i målet. Det sistnämnda kan t.ex. avse frågor om förverkande av egendom eller utvisning på grund av brott.

Vidare ska behovet av särskild utredning avse den misstänktes personliga förhållanden eller verkställigheten av en påföljd som den misstänkte kan komma att dömas till eller tidigare har dömts till. När villkorligt fängelse kan bli aktuellt behöver domstolen, om det finns anledning att anta att tilläggssanktionen inte kan stanna vid böter, regelmässigt utredning om den misstänktes personliga förhållanden som underlag för valet mellan övervakning och samhällstjänst. Således krävs i allmänhet underlag för bedömningen av om samhällstjänst är en olämplig sanktion för den tilltalade, inbegripet hans eller hennes inställning till en sådan sanktion, liksom upplysningar om behovet av stöd eller kontroll och övriga omständigheter av betydelse för sanktionsvalet.

Om det i princip står klart att annat än ovillkorligt fängelse inte kan komma i fråga behöver det som utgångspunkt inte inhämtas någon särskild personutredning. I vissa fall kan emellertid den tilltalades personliga förhållanden läggas till grund för ett beslut att straffet helt eller delvis ska vara villkorligt, trots att ett ovillkorligt fängelsestraff normalt skulle dömas ut för den aktuella brottsligheten. Sådana förhållanden kan också utgöra skäl för att avstå från att förena ett villkorligt fängelsestraff med en tilläggssanktion eller inverka på straffets längd. Finns det anledning att anta att den tilltalades personliga förhållanden kan få en sådan betydelse, bör följaktligen ett yttrande inhämtas.

Som framgått kan behovet av utredning också avse verkställigheten av en påföljd som den misstänkte kan komma att dömas till eller tidigare har dömts till. Exempelvis kan det, om den misstänkte saknar

hemvist i Sverige, behövas upplysningar om förutsättningarna för att överföra verkställigheten av ett villkorligt fängelsestraff (tilläggsstraffet) enligt lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europiska unionen. Rätten kan även vara be-
tjänat av uppgifter om det tilltänkta verkställighetsinnehållet i ett visst straff, t.ex. vilka föreskrifter om deltagande i programverksamhet eller annat som den misstänkte kan bli föremål för om övervakning väljs som tilläggsstraff. Om den misstänkte tidigare har dömts till villkorligt fängelse kan vidare uppgifter om verkställigheten av det straffet ofta vara nödvändiga, företrädesvis för att kunna ta ställning till om beslutet om villkorlighet ska upphävas och hur lång tid som i så fall ska avräknas med anledning av vad som fullgjorts av tilläggsstraffet.

Bestämmelsen innebär inte att ett yttrande från Kriminalvården utgör ett formkrav för att kunna döma till villkorligt fängelse med en strängare sanktion än böter. Det är rätten som avgör huruvida en särskild personutredning behövs och under alla förhållanden medger *andra stycket*, som är oförändrat, att rätten avstår från att inhämta ett yttrande om den utredning som behövs ändå finns tillgänglig eller om den inhämtas på annat sätt.

4 §

I paragrafen regleras förutsättningarna för att förordna och entlediga en förtroendeman samt när uppdraget annars upphör. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.1.

I *andra stycket fjärde punkten* utgår villkorlig dom, eftersom påföljden utmönstras. Någon motsvarande reglering införs inte för villkorligt fängelse.

2.15 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll

1 §

Paragrafen beskriver lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.2 och 6.6.5.

I paragrafen förtydligas att det som avses med fängelse är fängelsestraff som inte är villkorliga. Vidare utgår den delen av bestämmelsen som avser fängelse som dömts ut i samband med dom på skyddstillsyn eftersom den påföljden utmönstras. Paragrafen ändras dessutom genom att det läggs till en andra mening där det framgår att lagen också är tillämplig när det gäller den ovillkorliga delen av straffet vid delvis villkorligt fängelse. I övrigt görs en ändring av språklig natur, som inte avser att ändra något i sak.

2.16 Förslaget till lag om ändring i lagen (1998:620) om belastningsregister

3 §

I paragrafen regleras vilka uppgifter belastningsregistret ska innehålla. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.7.

Hänvisningen till brottsbalken i *tredje punkten* ändras med anledning av att bestämmelserna i 30 kap. 6 § flyttas till 31 kap. 6 §.

Bestämmelsen i *fjärde punkten* ändras på så sätt att registret inte längre ska innehålla uppgifter om den som på grund av åklagarens beslut enligt 46 § lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) inte har åtalats för brott. Ändringen är föranledd av att det inte längre ska finnas någon möjlighet till särskild åtalsprövning när någon som har beretts vård med stöd av LVM misstänks för brott.

17 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om när uppgifter i belastningsregistret ska gallras. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.7.

Första punkten avser gallring av uppgifter om fängelse och förvandlingsstraff för böter. Punkten ändras för att förtydliga att den endast omfattar fängelsestraff som inte är villkorliga.

I *fjärde punkten* har hittills reglerats när uppgifter om skyddstillsyn och villkorlig dom ska gallras. Med anledning av att påföljderna utmönstras behövs inte längre denna reglering. Den ersätts i stället med en motsvarande reglering för gallring av uppgifter om villkorligt fängelse.

Sjunde punkten utgår, eftersom det inte längre ska finnas någon möjlighet att som påföljd överlämna den dömda till vård enligt LVM. Till följd av att *sjunde punkten* utgår ändras numreringen av de efterföljande punkterna. I *tionde punkten* ändras också hänvisningen till brottsbalken med anledning av att bestämmelserna i 30 kap. 6 § flyttas till 31 kap. 6 §.

2.17 Förslaget till lag om ändring i lagen (2000:1225) om straff för smuggling

5 §

I paragrafen straffbeläggs grov smuggling. *Första stycket* ändras så att minimistraftet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I *andra stycket* görs en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.3.

Höjningen av minimistraftet för grov smuggling är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och smuggling av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grov smuggling. Samtidigt medför höjningen av minimistraftet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för brott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

10 §

I paragrafen straffbeläggs grovt tullbrott. *Första stycket* ändras så att minimistraftet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I *andra stycket* görs en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.3.

Höjningen av minimistraftet för grovt tullbrott är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och tullbrott av

normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt tullbrott. Samtidigt medför höjningen av minimistraflet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för brott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

13 §

I paragrafen straffbeläggs grov olovlig befattning med smuggelgoods. *Första stycket* ändras så att minimistraflet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I *andra stycket* görs en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.3.

Höjningen av minimistraflet för grov olovlig befattning med smuggelgoods är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och smuggling av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistraflet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för brott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

2.18 Förslaget till lag om ändring i utlänningslagen (2005:716)

8 a kap.

1 §

Paragrafen innehåller de grundläggande förutsättningarna för utvisning på grund av brott. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.2.

Första stycket ändras på det sättet att möjligheten att besluta om utvisning när en domstol undanröjer en villkorlig dom eller skyddstillsyn utgår, eftersom påföljderna utmönstras. Någon motsvarighet till denna reglering införs inte för situationen där en domstol upphäver ett beslut om att ett tidigare utdömt fängelsestraff ska vara villkorligt.

2.19 Förslaget till lag om ändring i bidragsbrottslagen (2007:612)

3 §

I paragrafen straffbeläggs grovt bidragsbrott. *Första stycket* ändras så att minimistrafvet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I *andra stycket* görs vissa redaktionella ändringar. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.4.

Höjningen av minimistrafvet för grovt bidragsbrott är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och bidragsbrott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt bidragsbrott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för det grova brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för bidragsbrott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

2.20 Förslaget till lag om ändring i fängelselagen (2010:610)

11 kap.

3 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om den särskilda utslussningsåtgärden vårdvistelse. Övervägandena finns i avsnitt 6.4.4.

Första och andra styckena är oförändrade.

Paragrafen ändras genom att det läggs till ett *tredje stycke* där det anges att om missbruk av beroendeframkallande medel eller något annat särskilt förhållande som kräver vård eller annan behandling i väsentlig grad har bidragit till att brottet har begåtts talar detta särskilt för att vårdvistelse ska beviljas. Ändringen är föranledd av att s.k. kontraktsvård inte längre ska vara en del av påföljdssystemet, vilket innebär att personer som enligt den hittillsvarande regleringen hade varit aktuella för en sådan påföljd i stället kommer att dömas till fängelse som inte är villkorligt. Tillägget syftar till att tydliggöra att avsikten är att paragrafen ska fånga upp de fall där domstolen tidigare hade kunnat besluta om kontraktsvård, så att vård- eller behand-

lingsmöjligheten inte försämrats för den aktuella målgruppen. I fall av det angivna slaget bör det ofta vara möjligt för Kriminalvården att redan under arbetet med personutredningen i brottmålet identifiera ett eventuellt behov av vårdvistelse och göra en riskbedömning. Det kan då oftare än vad som hittills varit fallet redan i ett tidigt skede stå klart att en vårdvistelse är lämplig och då bör den dömda kunna påbörja vistelsen direkt.

2.21 Förslaget till lag om ändring i häkteslagen (2010:611)

1 kap.

2 §

I paragrafen regleras lagens tillämpningsområde. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.8.

Första stycket femte punkten ändras till följd av att skyddstillsyn utmönstras ur påföljdssystemet. I systemet med villkorligt fängelse kommer det att finnas en möjlighet att besluta om omhändertagande i ärenden om upphävande av ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt. Detta motsvarar den hittillsvarande möjligheten att besluta om omhändertagande i ärende om undanröjande av skyddstillsyn. De ändringar som görs syftar till att häkteslagen även fortsättningsvis ska tillämpas på den här typen av omhändertaganden.

2.22 Förslaget till lag om ändring i lagen (2014:307) om straff för penningtvättsbrott

5 §

I paragrafen straffbeläggs grovt penningtvättsbrott. *Första stycket* ändras så att minimistraftet för brottstypen höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. I *andra stycket* görs en språklig ändring. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.5.

Höjningen av minimistraftet för grovt penningtvättsbrott är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och penningtvättsbrott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt penningtvättsbrott.

Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grovt penningtvättsbrott att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för penningtvättsbrott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

7 §

I paragrafen straffbeläggs näringspenningtvätt. *Andra stycket* ändras så att minimistrafvet för näringspenningtvätt, grovt brott, höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.5.

Höjningen av minimistrafvet för näringspenningtvätt, grovt brott, är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan det grova brottet och näringspenningtvätt av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som näringspenningtvätt, grovt brott. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för den grova svårhetsgraden av brottet att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för näringspenningtvätt av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

2.23 Förslaget till lag om ändring i lagen (2015:96) om erkännande och verkställighet av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen

1 kap.

4 §

I paragrafen regleras vad som enligt lagen avses med en svensk dom på frihetsberövande påföljd. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.3.

Andra punkten ändras endast på så sätt att det förtydligas att det som avses är fängelsestraff som inte är villkorliga.

3 kap.

12 §

I paragrafen regleras vad som gäller om en utländsk frihetsberövande påföljd behöver anpassas för att kunna verkställas i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.3.

Tredje stycket ändras genom att det förtydligas att anpassning till fängelse endast får göras i förhållande till vad som gäller för fängelsestraff som inte är villkorliga.

21 §

I paragrafen anges vilka regler som ska tillämpas vid verkställighet i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.3.

Första stycket ändras genom att det förtydligas att verkställighet ska ske enligt svenska regler för verkställighet av fängelsestraff som inte är villkorliga.

2.24 Förslaget till lag om ändring i lagen (2015:650) om erkännande och verkställighet av frivårdspåföljder inom Europeiska unionen

1 kap.

4 §

I paragrafen regleras vad som enligt lagen avses med en svensk dom på frivårdspåföljd. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.2.

Första stycket andra punkten anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Eftersom villkorlig dom och skyddstillsyn utmönstras omfattas dessa påföljder inte längre av regleringen. Dessa ersätts i paragrafen i stället med villkorligt fängelse, som således enligt lagens terminologi ska betraktas som en frivårdspåföljd som omfattas av lagens tillämpningsområde.

Även *andra stycket andra punkten* anpassas till systemet med villkorligt fängelse. Enligt denna bestämmelse har hittills gällt att även beslut som meddelas med stöd av brottsbalken under verkställigheten av en villkorlig dom eller skyddstillsyn ska omfattas av lagens

tillämpningsområde. Paragrafen ändras för att i stället ta sikte på beslut som meddelas under verkställigheten av ett villkorligt fängelsestraff. Beslut som är relevanta kan meddelas både enligt bestämmelser i brottsbalken och lagen (2028:000) om villkorligt fängelse. Det kan exempelvis handla om beslut om föreskrifter som fattas med stöd av 3 kap. 8 § lagen om villkorligt fängelse. Liksom hittills har gällt för undanröjande av villkorlig dom eller skyddstillsyn omfattas inte beslut om att upphäva ett beslut om att ett villkorligt fängelsestraff ska vara villkorligt.

Hänvisningen till brottsbalken är alltså relevant också i förhållande till beslut som meddelas inom ramen för verkställighet efter villkorlig frigivning.

2 kap.

5 §

Paragrafen innehåller regler om när och hur följdbeslut avseende en dom på frivårdspåföljd som erkänts i en annan medlemsstat får meddelas i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.2.

Andra stycket andra punkten ändras endast på så sätt att ärenden om följdbeslut, som Kriminalvården inte är behörig att besluta om, ska överlämnas till åklagare i de fall de avser villkorligt fängelse. Detta är i likhet med vad som hittills har gällt för villkorlig dom och skyddstillsyn.

3 kap.

12 §

Paragrafen innehåller regler om anpassning av skyldigheter i utländska domar till svenska förhållanden. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.2.

Ändringar görs i *första stycket* för att anpassa paragrafen till systemet med villkorligt fängelse. Hänvisningen till 28 kap. 2 a § utgår eftersom samhällstjänst inte längre är en föreskrift till skyddstillsyn utan en tilläggssanktion till villkorligt fängelse. Hänvisningen till övriga paragrafer i brottsbalken kvarstår eftersom de är relevanta i förhållande till villkorlig frigivning. Det läggs till en hänvisning till

27 kap. 2 § brottsbalken och relevanta paragrafer i lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

13 §

I paragrafen anges vilka regler som ska tillämpas för verkställigheten i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.2.

I likhet med 12 § görs ändringar i *andra stycket* för att anpassa paragrafen till systemet med villkorligt fängelse. Hänvisningen till paragraferna i 28 kap. brottsbalken utgår och i stället läggs det in hänvisningar till 27 kap. 5 § brottsbalken samt till lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

2.25 Förslaget till lag om ändring i lagen (2016:1307) om straff för marknadsmissbruk på värdepappersmarknaden

2 kap.

1 §

I paragrafen straffbeläggs insiderbrott och grovt insiderbrott. *Tredje stycket* ändras så att minimistraftet för grovt insiderbrott höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.6.

Höjningen av minimistraftet för grovt insiderbrott är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och insiderbrott av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grovt insiderbrott. Samtidigt medför höjningen av minimistraftet för grovt insiderbrott att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för insiderbrott av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

4 §

I paragrafen straffbeläggs marknadsmanipulation och grov marknadsmanipulation. *Tredje stycket* ändras så att minimistrafvet för grov marknadsmanipulation höjs från fängelse i sex månader till fängelse i ett år. Övervägandena finns i avsnitt 8.16.6.

Höjningen av minimistrafvet för grov marknadsmanipulation är inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan den brottstypen och marknadsmanipulation av normalgraden, utan syftar till att generellt höja straffnivån för gärningar som är att bedöma som grov marknadsmanipulation. Samtidigt medför höjningen av minimistrafvet för grov marknadsmanipulation att den del av straffskalan som överlappar straffskalan för marknadsmanipulation av normalgraden blir mindre. Därmed utvidgas i praktiken det tillgängliga utrymmet för straffmätning för normalgradsbrottet.

2.26 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1250) om tillgodoräknande av tid för frihetsberövande

2 §

Paragrafen anger förutsättningarna för att ett frihetsberövande ska få tillgodoräknas som verkställighet av påföljd. Övervägandena finns i avsnitt 6.12.1.

I första stycket förtydligas att det som avses med fängelse är fängelsestraff som inte är villkorliga. Vidare görs ett tillägg som innebär att vad som anges i bestämmelsen också gäller om rätten har upphävt ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt.

Andra stycket är oförändrat.

3 §

I paragrafen anges förutsättningarna för när ett frihetsberövande kan leda till att en påföljd förklaras helt eller delvis verkställd. Övervägandena finns i avsnitt 6.12.1.

I första stycket förtydligas att det som avses med fängelse är fängelsestraff som inte är villkorliga.

Andra stycket är oförändrat.

2.27 Förslaget till lag om ändring i strafftidslagen (2018:1251)

1 §

Paragrafen upplyser om att lagen innehåller bestämmelser om när fängelsestraff får verkställas och hur strafftid ska beräknas. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Paragrafen ändras genom att det förs in ett nytt *andra stycke* som förtydligar att det som avses med fängelsestraff är fängelsestraff som inte är villkorliga.

8 §

Paragrafen behandlar frågan om hur verkställigheten ska påbörjas om den dömda är frihetsberövad när ett fängelsestraff är verkställbart. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Första stycket ändras på så sätt att hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 11 § brottsbalken om omhändertagande av skyddstillsynsdömda ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § samma balk som avser omhändertagande av den som dömts till villkorligt fängelse. Genom hänvisningen framgår alltså att om den som dömts till villkorligt fängelse är omhändertagen enligt den sistnämnda paragrafen när fängelsestraffet är verkställbart, ska verkställigheten påbörjas omedelbart där han eller hon förvaras. För att detta ska bli aktuellt krävs att beslutet om att fängelsestraffet ska vara villkorligt har upphävts, eller att en del av straffet ska avtjänas enligt vad som gäller för fängelsestraff som inte är villkorliga (delvis villkorligt fängelse).

Också *andra stycket*, som avser överförande till kriminalvårdsanstalt, ändras genom att hänvisningen till hittillsvarande 28 kap. 11 § brottsbalken ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § samma balk.

17 §

I paragrafen behandlas tidpunkten för strafftidens början. Övervägandena finns i avsnitt 6.10.7.

Första stycket ändras genom att hänvisningen i *andra punkten* till hittillsvarande 28 kap. 11 § brottsbalken ersätts av en hänvisning till 27 kap. 9 § samma balk.

Andra och tredje styckena är oförändrade.

18 §

I paragrafen anges grunderna för strafftidsberäkningen. Övervägandena finns i avsnitt 6.12.2.

Paragrafen ändras genom att det förs in ett nytt *andra stycke*, av vilket det framgår att om rätten har upphävt ett beslut om att ett fängelsestraff ska vara villkorligt och fastställt en tid som ska avräknas från straffet med anledning av vad den dömde har fullgjort av en tilläggsstraff, ska strafftidsberäkningen enligt paragrafen utgå från den tid som återstår efter sådan avräkning.

2.28 Förslaget till lag om ändring i lagen (2018:1693) om polisens behandling av personuppgifter inom brottsdatalogens område

5 kap.

2 §

I paragrafen regleras vilka uppgifter dna-registret får innehålla. Övervägandena finns i avsnitt 14.14.5.

I *andra punkten* ändras villkorlig dom till villkorligt fängelse.

2.29 Förslaget till lag om ändring i lagen (2020:616) om verkställighet av ungdomsövervakning

4 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om nöjdförklaring avseende en dom eller ett beslut som gäller ungdomsövervakning. Övervägandena finns i avsnitt 6.9.2.

Tredje stycket ändras genom att det läggs till en mening om att något vittne inte behövs om nöjdförklaringen lämnas vid huvudförhandling i brottmålet. Ändringen är en följd av att motsvarande ska gälla vid nöjdförklaring enligt 1 kap. 3 § lagen (2028:000) om villkorligt fängelse.

I övrigt är paragrafen oförändrad.

2.30 Förslaget till lag om ändring i lagen (2025:000) om internationell verkställighet i brottmål

1 kap.

4 §

Paragrafen innehåller definitioner av olika uttryck i lagen. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.6.

Första stycket första punkten ändras endast på så sätt att det förtydligas att det som avses är fängelsestraff som inte är villkorliga.

3 kap.

11 §

I paragrafen regleras vad som gäller om en utländsk frihetsberövande påföljd behöver anpassas för att kunna verkställas i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.6.

Andra stycket ändras genom att det förtydligas att anpassning till fängelse endast får göras i förhållande till vad som gäller för fängelsestraff som inte är villkorliga.

20 §

I paragrafen anges vilka regler som ska tillämpas vid verkställighet i Sverige. Övervägandena finns i avsnitt 14.13.6.

Första stycket ändras genom att det förtydligas att verkställighet ska ske enligt svenska regler för verkställighet av fängelsestraff som inte är villkorliga.

DEL 2

Uppdragets genomförande och inriktning

3 Vårt uppdrag och arbete

3.1 Inledning

I detta kapitel redovisas det huvudsakliga innehållet i våra direktiv och hur utredningsarbetet har bedrivits.

Som anføres i avsnitt 3.2 har vårt uppdrag varit brett. I någon mån har uppdraget begränsats, dels av direktiven, dels av andra utredningars arbete. I avsnitt 3.4 redogör vi för dessa avgränsningar.

3.2 Utredningens uppdrag

Våra direktiv beslutades av regeringen den 20 juli 2023. Direktiven i dess helhet finns fogade till betänkandet som bilaga 1. Vi har haft ett mycket brett uppdrag.

Den övergripande uppgiften har varit att göra en översyn av straffskalorna samt föreslå ett reformerat och mer rättvist påföljdssystem. Inom ramen för denna översyn har vi bl.a. haft i uppdrag att

- genomföra en översyn av straffskalorna för de enskilda brotten och föreslå ändringar av de yttre begränsningarna för straffskalorna,
- föreslå ändringar som säkerställer en nyanserad och differentierad straffmätning där försvårande omständigheter får större genomslag,
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå en modell för straffmätning av flerfaldig brottslighet som innebär att de tre allvarligaste brotten räknas fullt ut och att det först därefter blir aktuellt med straffreduktion,
- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå en straffskärpningsbestämmelse som tar sikte på alla brott som har samband med kriminella nätverk,

- överväga och, oavsett ställningstagande i sak, föreslå ändringar som innebär att billighetsskäl (29 kap. 5 § brottsbalken) utmönstras eller i vart fall ges en mer begränsad betydelse för påföljdsbestämningen,
- föreslå ändringar av påföljderna och reglerna om val av påföljd,
- föreslå ändringar som innebär att presumtionen för häktning vid allvarlig brottslighet ska gälla i fler fall, och
- lämna nödvändiga författningsförslag.

3.3 Uppdragets genomförande

Utredningens arbete inleddes i augusti 2023. Vi har under utredningsarbetet haft omfattande kontakter med ett antal myndigheter samt deltagit i olika möten och genomfört flera studiebesök.

Under våren 2024 anordnade utredningen tillsammans med Sveriges hovrättspresidenter hearings för tings- och hovrättsrättsdomare från hela landet angående straffmätning. Under hösten 2024 anordnade utredningen hearings på Åklagarmyndigheten, Ekobrottsmyndigheten och Advokatsamfundet angående straffmätningen avseende flerfaldig brottslighet och brott som har samband med kriminella nätverk samt häktningspresumtionen.

Med anledning av uppdraget deltog utredningen under hösten 2024 vid seminarier anordnade av de juridiska fakulteterna vid Lunds och Uppsala universitet.

Under utredningstiden har utredaren, kansliet och ett antal experter företagit en studieresa till Danmark.

Kansliet och ett antal experter har slutligen genomfört studiebesök vid anstalten Kumla samt häktet och frivården i Uppsala.

Utredningen har samrått med Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet (Ju 2022:10), Miljöstraffrättsutredningen (M 2022:04), 2023 års fri- och rättighetskommitté (Ju 2023:05), Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare (Ju 2023:13), Utredningen om straffrättsliga åtgärder mot korruption och tjänstefel (Ju 2024:02), Utredningen om skärpt regelverk om utvisning på grund av brott (Ju 2024:08) och Utredningen om förstärkta åtgärder mot hedersrelaterat våld och förtryck (Ju 2024:01).

Kriminalvården har den 15 december 2023 och den 11 mars 2025 redovisat kapacitetsrapporter för åren 2024–2033 respektive 2025–2034 som inkluderar beräknat kapacitetsbehov med anledning av förslagen i det s.k. Tidöavtalet. Företrädare för sekretariatet har haft kontakter med Kriminalvårdens arbetsgrupp. Kriminalvården har därutöver bistått utredningen i arbetet med konsekvensutredningen.

Sekretariatet har under första kvartalet 2025 förstärkts av kansli-rådet – tillika sakkunnige i utredningen – Simon Rosdahl vid Justitiedepartementets straffrättsenhet, genom att denne skrivit kapitel 14, *Följdändringar i den straffprocessuella lagstiftningen m.m.*

Utredningen har haft tolv sammanträden med experterna, varav två tvådagarsammanträden i internatform.

3.4 Avgränsningar

Som framgår av våra direktiv har vårt uppdrag inte omfattat straffansvar och påföljdsbestämning för allvarligt psykiskt störda lagöverträdare.

Uppdraget omfattar inte heller de särskilda påföljdsreglerna för unga lagöverträdare, som setts över av utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare (Ju 2023:13) och som redovisats i betänkan-dena *Skärpta regler om ungdomsövervakning och straffreduktion för unga* (SOU 2024:39) och *Straffbarhetsåldern* (SOU 2025:11). Vidare omfattar uppdraget inte reglerna om villkorlig frigivning, straffskärpning för återfall eller de övriga frågor som setts över av Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet (Ju 2022:10) och som redo-visats i betänkandet *Ett ändamålsenligt samhällsskydd. Vissa reformer av straff- och straffverkställighetslagstiftningen* (SOU 2024:48).

3.5 Betänkandets disposition

Betänkandet är uppdelat på fyra volymer som i sin tur är indelade i åtta delar.

Volym 1 inleds med en sammanfattning av våra förslag. I be-tänkandets första del redovisas våra författningsförslag i kapitel 1 och, i kapitel 2, en kommentar till författningsförslagen. I betänkan-dets andra del beskriver vi uppdragets genomförande och inriktning. I detta kapitel behandlas vårt uppdrag och arbete och i kapitel 4

redogörs för hur påföljdssystemet kan förändras så att brottsofferperspektivet stärks och behovet av samhällsskydd tillgodoses, med beaktande även av de övriga utgångspunkter som direktiven ställer upp.

Volym 2 innehåller del tre i vilken vi behandlar påföljderna. Kapitel 5 innehåller en allmän beskrivning av det nuvarande påföljdssystemet. Våra överväganden och förslag i fråga om ett påföljdssystem med villkorligt fängelse finns i kapitel 6.

Volym 3 inleds med del fyra som innehåller överväganden och förslag såvitt avser straffskalorna. I kapitel 7 behandlas våra inledande överväganden till en översyn av straffskalorna. Där beskrivs bl.a. vilka principer som ligger bakom den nuvarande ordningen och våra utgångspunkter för översynen av densamma. I kapitel 8 redogörs för de nya straffskalor vi föreslår. I betänkandets femte del behandlas straffmätningen. Kapitel 9 innehåller överväganden och förslag till hur hela straffskalan ska komma till användning. I kapitel 10 behandlas skärpta straff för flerfaldig brottslighet och i kapitel 11 behandlas skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk. Kapitel 12 innehåller våra överväganden och förslag till hur billighetsskäl ska ges minskad betydelse.

Volym 4 inleds med del sex som behandlar straffprocessuella frågor och följdändringar. I kapitel 13 redogörs för våra förslag som syftar till att häktningspresumtionen ska gälla i flera fall och kapitel 14 innehåller de straffprocessuella och andra ändringar som är nödvändiga med anledning av införandet av villkorligt fängelse. Betänkandets sjunde del innehåller frågor om ikraftträdande och övergångsbestämmelser, i kapitel 15, samt, i kapitel 16, en redovisning av förslagens konsekvenser. I betänkandets åttonde och sista del behandlas i kapitel 17 de förslag som inte följer av utredningens ställningstaganden samt, i kapitel 18, konsekvenserna av dessa.

4 Ett stärkt brottsofferperspektiv och samhällsskydd

4.1 Inriktningen av vårt uppdrag

Vårt uppdrag är att göra en översyn av straffskalorna och reformera påföljdssystemet med syftet att straffskalorna på ett bättre sätt än i dag ska återspegla brottens allvar och att de påföljder som döms ut ska framstå som rimliga och rättvisa. Uppdraget innefattar en rad utpekade frågor gällande framför allt straffmätningen och påföljdsvalet, men aktualiserar också den mer övergripande frågan om straffsystemets och straffens ändamål eller funktion. Likaså väcker det frågan om hur de olika principer eller intressen som straffsystemet ska tillgodose bör balanseras mot varandra. Såsom framgår av direktiven är en förändrad prioritering i det avseendet angelägen, inte minst till följd av de senaste decenniernas brottsutveckling och samhällsförändringar i stort.

Direktiven pekar särskilt ut två funktioner eller intressen som måste beaktas i större utsträckning än i dag, nämligen samhällets behov av skydd och brottsoffers berättigade förväntningar på upprättelse. Samtidigt framhålls att ett av kriminalpolitikens främsta syften är att förebygga brott och att det straffrättsliga regelverket därför bör vara utformat på det sätt som bäst tillgodoser detta syfte. Därtill betonar direktiven att principerna om proportionalitet och ekvivalens även fortsättningsvis bör vara grundläggande för det straffrättsliga systemet. Slutligen framgår att humanitetsprincipen ska vara närvarande också i ett reformerat påföljdssystem, men på ett rimligt sätt vägas mot andra intressen.

I detta kapitel redogör vi för vår syn på brottsofferperspektiv och samhällsskydd samt tar på ett övergripande plan ställning till hur påföljdssystemet kan förändras så att brottsofferperspektivet stärks (avsnitt 4.4) och behovet av samhällsskydd bättre tillgodoses (avsnitt 4.6),

med beaktande även av de övriga utgångspunkter som direktiven ställer upp. Dessa ställningstaganden kommer sedan att ligga till grund för våra fortsatta överväganden och förslag. Som en bakgrund till våra resonemang och ställningstaganden i nyss nämnda delar redogör vi inledningsvis för de teorier och principer om varför och hur bestraffning bör ske som dagens påföljdssystem är uppbyggt kring (avsnitt 4.2 och 4.3 respektive 4.5).

4.2 Straffteoretisk bakgrund

4.2.1 Inledning

Liksom i andra länder vilar det svenska påföljdssystemet på en rad olika teorier och principer gällande varför och hur oönskade handlingar ska bestraffas. Vilket synsätt som dominerat har varierat över tid, och det nuvarande systemet utgör således en produkt av olika teoretiska utgångspunkter som härrör från olika tidsepoker. Påföljdssystemet och de straffrättsliga ingripandena kan därmed inte sägas ha ett enda ändamål, utan är avsedda att fylla flera funktioner och tillgodose ett antal olika, ibland motstående, intressen.¹

I det följande redogörs för de teorier eller principer om varför och hur bestraffning bör ske som i huvudsak har lett fram till dagens påföljdssystem och som ännu har en mer eller mindre framträdande plats i systemet. I avsnitt 4.2.2 behandlas de teorier som tar sikte på straffets ändamål, och som alltså tar sikte på frågan ”*varför straff?*”. De olika principer som söker ge svar på frågan *hur bestraffning bör ske* redovisas i avsnitt 4.2.3 och vilken plats respektive synsätt har i dagens påföljdssystem beskrivs slutligen i avsnitt 4.2.4.

4.2.2 Straffets ändamål

Absoluta ändamål

Traditionellt har man inom straffrättsvetenskapen gjort en distinktion mellan absoluta och relativa straffteorier. De absoluta straffteorierna kännetecknas av att straffet ses som en nödvändig rättsföljd av det begångna brottet och stipuleras av ett givet etiskt krav

¹ Se SOU 2023:1 s. 34.

av något slag, företrädesvis på *rättvisa och vedergällning*. Det innebär att de absoluta straffteorierna är bakåtblickande och anser att straffet har ett värde i sig, till skillnad från de relativa teorierna som är framåtblickande och motiverar straffet med att det utgör ett medel för att uppnå ett praktiskt mål, typiskt sett att förebygga brott.²

Den absoluta och relativa synen på straff har av förklarliga skäl ofta ställts mot varandra; antingen berättigas straffet av att ett brott har begåtts eller så motiveras det av att brott inte ska begås. Som fristående grunder för bestraffningen är emellertid inget av dessa synsätt invändningsfritt. Medan den absoluta synen kan kritiseras för att den till synes legitimerar bestraffning även om det är meningslöst, kan de relativa tankegångarna anklagas för att de, draga till sin spets, ger stöd för att straffa personer som inte förtjänar det, så länge det främjar ändamålet att förebygga brott. Dagens påföljdssystem präglas därför av ett ”både och-tänkande”, där vart och ett av synsätten har sin givna plats i systemet. Medan prevention anses som det övergripande syftet med kriminalisering och påföljdssystemet i stort styrs påföljdsbestämningen i det enskilda fallet i huvudsak av en vedergällnings- eller rättvisetanke (se vidare avsnitt 4.2.4).³ I linje med det har det hävdats att rättvis vedergällning av brottet snarare ska ses som straffets moraliska rättsgrund – dess berättigande – som sätter vissa gränser för dess användande, än som dess ändamål.⁴

Preventiva ändamål

Enligt de preventiva teorierna anses syftet med att straffbelägga och bestraffa vissa handlingar vara att människor ska avhålla sig från det ifrågavarande beteendet. Man brukar här göra en åtskillnad mellan allmänpreventiva och individualpreventiva ändamål.

Med *allmänprevention* som syfte med straff avses att påföljdssystemet och de straffrättsliga ingripandena ska ha en brottsförebyggande verkan på människor i allmänhet. Detta syfte anses företrädesvis kunna realiseras på två sätt. För det första kan risken att drabbas av straff utgöra ett skäl för att avstå från det straffsanktionerade

² Se bl.a. Ågren, *Straffansvar* (2023, version 11, JUNO), s. 19, Borgeke & Forsgren, *Att bestämma påföljd för brott* (2025, version 5, JUNO), s. 39 och Holmgren, *Straffvärde som rättslig konstruktion*, 2021, s. 55 f. och 82.

³ Se Ågren, a.a., s. 20, Holmgren, a.a., s. 57 och Asp m.fl., *Kriminalrättens grunder* (2012, version 2, JUNO), s. 30 ff.

⁴ Se Ågren, a.a., s. 20 f. samt jfr Asp m.fl., a.a., s. 31.

beteendet, dvs. verka avskräckande. I vad mån en sådan avskräcknings-effekt kan uppnås är sannolikt beroende av bl.a. vilket brott det är fråga om och hur stor risken är för att bli upptäckt och lagförd. Att föreskriva straff för vissa handlingar kan, för det andra, ha en moral-bildande eller moralförstärkande effekt. Det är då inte själva straff-hotet, utan snarare de normer som kriminaliseringen inpräglar, som avhåller människor från det oönskade beteendet.⁵

Individualprevention talar man om när påförandet av straff syftar till att avhålla den enskilde brottslingen från att begå nya brott. Även det individualpreventiva syftet har enligt olika teoribildningar ansetts kunna uppfyllas på olika sätt: genom att den repression som straffet innebär avskräcker den enskilde brottslingen från fortsatt kriminalitet (individuell avskräckning), genom att det straffrättsliga ingripandet är utformat på sådant sätt att den dömda – tillfälligt eller permanent – förhindras att begå ytterligare brott (inkapacitering) eller genom att påföljden är inriktad mot individuell vård eller behandling för att lagbrytaren ska återanpassas i samhället (behandlings-tanken).⁶

Samhällsbevarande ändamål

Grunden för straffet – eller rättare för straffsystemet som helhet – kan också vara att det är nödvändigt för att bevara samhällsordningen. I den moderna rättsstaten har staten såväl ett vålds- som ett slags straffrättsskipningsmonopol, och det allmänna har därmed tagit över vissa konflikter som samhällsmedlemmarna, i avsaknad av en rättsordning, skulle behöva hantera själva. Skulle det allmänna då inte bemöta våld och andra kränkningar på ett sätt som tillfredsställer människors rättvisekrav, finns det risk för att utvecklingen skulle leda till privatjustis, hämndaktioner och upptrappade våldsamma konflikter som i förlängningen skulle hota samhällsordningen. Det innebär att straffsystemet, även helt oberoende av dess brottsförebyggande effekter, fyller en viktig samhällsbevarande funktion.⁷

⁵ Se bl.a. SOU 2023:1 s. 35, Asp m.fl., a.a., s. 30 ff., Borgeke & Forsgren, a.a., s. 39 ff., Jareborg & Zila, Straffrättens påföljdslära (2020, version 7, JUNO), s. 76 ff., och Ågren, a.a., s. 19 ff.

⁶ Ibid.

⁷ Se bl.a. Holmgren, a.a., s. 95 och 100 f., Asp m.fl., a.a., s. 36 och SOU 1986:14 s. 63 f.

Kommunikativa ändamål

Användandet av straff kan också motiveras av dess kommunikativa förmåga (eller symboliska funktion). Genom att en viss handling kriminaliseras utpekas den som socialt förkastlig och således som icke önskvärd. Att föreskriva och döma ut straff för olika gärningar utgör samhällets yttersta maktmedel mot medborgarna och är därmed det mest kraftfulla sättet på vilket samhället kan markera sitt avståndstagande. Hur allvarligt samhället ser på den kriminaliserade handlingen kommuniceras på ett generellt plan genom den straffskala som det aktuella straffbudet tilldelas och på ett konkret plan genom den påföljd som döms ut när straffbudet överträds. Genom att föreskriva och döma ut straff kan alltså skillnader i svårhet mellan olika brott och gärningar uttryckas.⁸

När bestraffningen motiveras av dess kommunikativa funktion görs denna expressiva aspekt av straffet till dess ändamål.⁹ Men ofta ses den kommunikativa funktionen framför allt som ett medel för att realisera straffsystemets övriga syften och principer. Merparten av de ändamål som berörts i det föregående hänger nämligen samman med straffets kommunikativa potential.

4.2.3 Bestraffningsprinciper

Proportionalitet och ekvivalens

Proportionalitetsprincipen innebär att den som har gjort sig skyldig till brott ska få en påföljd som står i proportion till den brottsliga gärningens allvar. Nära förbunden med denna princip är den s.k. ekvivalensprincipen, som ställer upp ett krav på likabehandling. Av principerna följer att påföljden ska spegla brottets allvar så att svårare brott bestraffas strängare än lindrigare (proportionalitet) och att lika allvarliga brott bestraffas likvärdigt (ekvivalens).¹⁰

Principerna om proportionalitet och ekvivalens är centrala inom dagens påföljdssystem. Både utformningen av straffskalorna för de olika brottstyperna och den konkreta påföljdsbestämningen görs med dessa som utgångspunkt. Till skillnad från preventionsteorierna ger dessa principer dock inte svar på frågan om varför en gärning ska

⁸ Se bl.a. Asp m.fl., a.a., s. 35 och Holmgren, a.a., s. 96 ff.

⁹ Se Holmgren, a.a., s. 96.

¹⁰ Se bl.a. prop. 1987/88:120 s. 77 f., SOU 2023:1 s. 37 och Borgeke & Forsgren, a.a., s. 45 f.

straffbeläggas. I stället behandlar de frågan om hur bestraffning ska ske, och innebär att straff ska bestämmas efter förtjänst. Principerna om proportionalitet och ekvivalens bygger således ytterst på ett veder-
gällnings- och rättvisetänkande (jfr ovan under rubriken ”Absoluta ändamål”). Genom principerna främjas att straffen blir rättvisa i relativ mening. Däremot följer det inte av proportionalitets- eller ekvivalensprincipen på vilken exakt nivå som straffen ska ligga.¹¹

Humanitet

Det straffrättsliga systemet bygger också på en humanitetsprincip, som i korthet innebär att samhällets ingripande med straff mot den enskilde ska ske med måttlighet och försiktighet. Till grund för principen ligger bl.a. en respekt för varje människas värdighet, en tolerans för det mänskliga i att fela, en idé om att människor förr eller senare ska kunna sona sina brott och en medvetenhet om den nedbrytande effekt och andra negativa konsekvenser som straffet – i vart fall om det innefattar ett frihetsberövande – kan få för den enskilde.¹²

Humanitetsprincipen sätter således gränser för vilka straffformer som kan användas och för omfattningen av bestraffningen. I likhet med proportionalitets- och ekvivalensprincipen säger den dock inget om ingripandenivån i absoluta tal. Den kan alltså endast ligga till grund för ganska grova uppskattningar av vad som är en acceptabel repres-
sionsnivå.¹³

Legalitet, förutsebarhet och enhetlighet

En grundläggande ram för hur kriminalisering bör ske sätts av legalitetsprincipen. Denna princip, som är fastlagd bl.a. i 1 kap. 1 § brottsbalken, innebär primärt att ingen kan straffas för en gärning som inte var straffbelagd när den begicks. Man brukar tala om att legalitetsprincipen innehåller ett föreskriftskrav, ett analogiförbud och ett förbud mot retroaktiv lagstiftning. Legalitetsprincipen fungerar som en garanti för rättssäkerheten genom att den ställer krav på lagstift-

¹¹ Se SOU 2023:1 s. 37 f. och jfr bl.a. Borgeke & Forsgren, a.a., s. 45 f., Asp m.fl., a.a., s. 31 och Ågren, a.a., s. 19 ff.

¹² Se bl.a. Ulväng, Påföljdskonkurrens – problem och principer, 2005, s. 102 ff., och Borgeke & Forsgren, a.a., s. 46 f.

¹³ Se SOU 2023:1 s. 38.

ningen som innebär att den enskilde ska kunna förutse när och – i viss mån – hur han eller hon kan bli föremål för straffrättsligt ingripande. I detta ligger också ett s.k. obestämdhetsförbud, som innebär att ett straffbud måste vara i rimlig utsträckning bestämt till sin utformning. Straffbestämmelser måste vara begripliga och i tillräcklig grad tydliga.¹⁴

Principen har sin största betydelse för frågan, om någon överhuvudtaget kan dömas till straffrättsligt ansvar. Den saknar emellertid inte betydelse på påföljdsområdet. Legalitetsprincipen förutsätter nämligen bl.a. att det finns straffskalor för de olika brotten och att det ges regler för påföljdsbestämningen som domstolarna ska följa. Det ska för den enskilde vara möjligt att med ledning av lagstiftningen i förväg med rimlig säkerhet bedöma vilken påföljd som han eller hon riskerar. I detta ligger också att regleringen måste vara utformad på ett sådant sätt att den leder till att lika fall behandlas lika av domstolarna.¹⁵

4.2.4 Straffteoriernas betydelse i dagens påföljdssystem

Som framgår av det föregående kan frågorna om varför och hur bestraffning ska ske inte besvaras på ett enda sätt, utan kräver att flera aspekter beaktas och tillmäts olika betydelse beroende på vilken fråga det är som ställts och till vilken del av påföljdssystemet den hänförs sig. Till grund för dagens påföljdssystem ligger därför en tanke om systemet som uppdelat på i huvudsak tre olika nivåer. Medan vissa aspekter är avgörande för varför vi överhuvudtaget kriminaliserar en gärning (kriminaliseringsnivån), är andra principer styrande för domstolens utdömande av påföljd i det konkreta fallet (domsnivån) och hur verkställigheten av en utdömd påföljd lämpligen bör utformas (verkställighetsnivån).¹⁶

När den straffrättsliga reaktionen i det enskilda fallet bestäms, på *domsnivån*, är det i huvudsak principerna om proportionalitet och ekvivalens som styr. Straffets stränghet ska alltså bestämmas så att det svarar mot brottets svårhet, och domstolen behöver i princip inte fundera över om straffet befordrar dess brottsförebyggande ändamål. Sådana överväganden har i stället hänskjutits till de två andra nivåerna.

¹⁴ Se SOU 2023:1 s. 39 f. och "Mordstraffskalan" NJA 2016 s. 3.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Se bl.a. Ågren, a.a., s. 22 f., Borgeke & Forsgren, a.a., s. 44 f. och Asp m.fl., a.a., s. 30 ff.

Således är de allmänpreventiva aspekterna avgörande på *kriminaliseringsnivån* medan de individualpreventiva intressena framför allt beaktas på *verkställighetsnivån*, på det sättet att individens behov av behandling eller annan hjälp kan påverka innehållet i den påföljd som dömts ut. Andra bärande principer, både på kriminaliserings- och domsnivån, är de om legalitet, förutsebarhet och enhetlighet. Vidare genomsyras samtliga nivåer av humanitetssträvanden.¹⁷

Så renodlat som den nu gjorda beskrivningen ger sken av är emellertid inte systemet. Särskilt kan det uppmärksammas att vissa av de regler som berör domstolens val av påföljd innehåller inslag av preventiva tankegångar. Här märks företrädesvis konstruktionen med artbrott, som har allmänpreventiva förtecken,¹⁸ och regleringen av valet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn, som bygger på en prognos av påföljdens individualpreventiva verkan. Därtill bör i vart fall ytterligare en nivå läggas till den ovan gjorda indelningen, nämligen påföljds-systemet som helhet. När det gäller frågan om varför ett påföljds-system alls är påkallat har sådana skäl som ovan sammanfattas under rubriken ”samhällsbevarande ändamål” en särskild betydelse.¹⁹

I det följande ska vi belysa straffsystemets utveckling från ett brottsofferperspektiv för att därefter överväga hur systemet kan reformeras så att det perspektivet stärks. I det sammanhanget kommer vi också att analysera hur brottsoffrets upprättelse som funktion av eller syfte med straff kan förstås utifrån de straffteorier som berörts i det föregående.

4.3 Påföljdssystemet från ett brottsofferperspektiv

4.3.1 En historisk tillbakablick – från självhämnd till behandling

Brottsoffrets ställning och betydelse i straffrätten och straffprocessen har – liksom synen på straffets ändamål eller funktion – förändrats över tid. För mycket länge sedan sågs våld och andra kränkningar som en konflikt mellan enskilda och rätten att vedergälla – att hämnas – brottet tillkom den kränkte och dennes anförvanter. Självhämnden kom emellertid tidigt att ersättas av mer ordnade tvistlös-

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Se prop. 1987/88:120 s. 100.

¹⁹ Jfr Asp m.fl., a.a., s. 36 och Holmgren, a.a., s. 95.

ningsformer, men även därefter sågs brott primärt som en enskild angelägenhet och den brottsutsattes ställning i straffprocessen var länge mycket stark. Det ankom således på målsäganden att initiera och driva processen, och denne kunde ibland också utöva ett reellt inflytande över straffmätningen.²⁰

I takt med att statsmakternas inblandning i straffskipningen ökade och rätten professionaliserades, försvagades målsägandens ställning i straffprocessen. På motsvarande sätt kom den brottsliga gärningen alltmer att betraktas som ett brott mot rikets eller Guds lagar, och synen på straffets syfte gick successivt från personlig hämnd och upprättelse eller ekonomisk gottgörelse till teokratisk vedergällning och allmän avskräckning.²¹

Med upplysningen förändrades synen på straff och värden som proportionalitet, legalitet och förutsebarhet kom nu att betonas. Dessa tankegångar låg sedan till grund för den s.k. klassiska straffrätts-skolan som kom att bli förhärskande under 1800-talet. Enligt denna skulle straffen således vara lagligt grundade, förutsebara och stå i proportion till brottens svårhet. Straffens huvudsakliga uppgift var dels att upprätthålla allmän laglydnad, dels att rättvist vedergälla brotten och ge upprättelse för de rättskränkningar som därigenom förorsakats. I Sverige fick denna teoribildning sitt praktiska genomslag främst i och med 1864 års strafflag.²²

Trots brottsoffrets successivt försvagade ställning i straffprocessen hade åtalsrätten fram till 1864 års strafflag primärt tillkommit målsäganden. Genom den lagen blev emellertid det offentliga åtalet jämställt med det enskilda. Under decennierna som följde förlorade det enskilda åtalet alltmer i betydelse; fler brottstyper kom efter hand att falla under allmänt åtal och straffrätten komplicerades och professionaliserades ytterligare. Med rättegångsbalkens ikraftträdande 1948 gjordes så slutligen det enskilda åtalet subsidiärt till det allmänna.²³

Vid denna tid hade den individualpreventiva riktning som kommit att kallas för behandlingstanken fått ett starkt fäste inom straffrättsvetenskapen. Denna tanke byggde på föreställningen att lagbrytaren kan förbättras genom vård eller behandling och att straffets

²⁰ Jfr Cronberg, *Från målsägande till brottsoffer – Milstolpar och kursändringar längs med vägen*, i Lernestedt & Tham (red.) *Brottsoffret och kriminalpolitiken*, 2011, s. 53 ff., Blixt, *Fördel brottsoffret?*, SvJT 100 år (festskrift) s. 237–244, på s. 237 f. och Aspelin, *Straffets grunder – en historisk bakgrund*, SvJT 1999 s. 108–131, på s. 108 ff.

²¹ Ibid.

²² Se SOU 2008 s. 48 f. och SOU 2012:34, band 2, s. 20 f., samt jfr Aspelin, a.a., s. 112 ff.

²³ Se Cronberg, a.a., s. 57 f. och Blixt, a.a., s. 238.

syfte är att återanpassa den kriminelle i samhället. Straff skulle därför utmätas och anpassas efter gärningspersonens individuella förutsättningar och behov, varvid den påföljd skulle väljas som framstod som lämpligast från preventionssynpunkt.²⁴

När brottsbalken infördes 1965 kvarstod mycket av den klassiska straffrättsskolans idéer om rättvisa och proportionalitet. Samtidigt var den nya lagen influerad av behandlingstanken, och resultatet blev en kompromiss mellan de allmänpreventiva och individualpreventiva tankegångarna, med en viss tyngdpunkt vid de senare. Detta kom tydligt till uttryck i dåvarande 1 kap. 7 § brottsbalken, som föreskrev att rätten vid val av påföljd, med iakttagande av vad som krävs för att upprätthålla allmän laglydnad, skulle fästa särskilt avseende vid att påföljden var särskilt ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället.²⁵

Med synen på brott som i första hand en kränkning av samhällets rättsnormer, den behandlingsinriktade inställningen till straff och med sin försvagade processuella ställning kom brottsoffret under en stor del av 1900-talet att bli en tämligen undanskymd figur i den svenska straffskipningen. Under 1970-talet började emellertid brottsoffrets situation att uppmärksammas, och en allmän diskussion om hur brottsoffers behov och intressen kan tillgodoses och deras rättigheter stärkas tog därmed sin början. Brottsofferdiskursen – som i högsta grad ännu är pågående – har bl.a. lett till att rätten till målsägandebiträde införts och utvidgats, att Brottsoffermyndigheten och Brottsofferfonden inrättats, att kontaktförbudsinstitutet införts (tidigare besöksförbud) och att målsägandens rätt till information i olika hänseenden stärkts.²⁶

Parallellt med brottsofferdiskursens framväxt hade en tilltagande kritik kommit att riktas mot behandlingstanken. Den individanpassade påföljdsbestämningen ansågs både orättvis och oförutsägbart samtidigt som den kriminologiska forskningen visade att de tillämpade behandlingsformerna inte gav så goda resultat som man hade hoppats. Därtill riktades invändningar mot idén om att det skulle vara möjligt att med en tillräcklig grad av säkerhet ställa sådana prognoser om på-

²⁴ Se SOU 1986:14 s. 26 ff., SOU 2008:85 s. 49 f., SOU 2023:1 s. 35 och Borgeke & Forsgren, a.a., s. 41.

²⁵ Se Bäcklund m.fl., Brottsbalken – En kommentar (2024, version 25, JUNO), Tredje avdelningen – Om påföljderna, under rubriken Brottsbalkens tillkomst och SOU 2008:85 s. 50.

²⁶ Se Cronberg, a.a., s. 51 f. och 57 ff., Tham, Brottsoffrets uppkomst och utveckling som offentlig fråga i Sverige, i Lernstedt & Tham (red), s. 23 ff. och SOU 1998:40 s. 83 ff.

följdens preventiva verkningar som lagstiftningen förutsatte. Mot denna bakgrund övergavs preventionsteorierna som ideologisk grund för påföljdsbestämningen genom 1989 års påföljdsreform (prop. 1987/88:120). Sedan dess görs påföljdsbestämningen inte längre efter en avvägning mellan hänsynen till allmän laglydnad och intresset av att främja den dömdes anpassning i samhället. I stället ska påföljden numera bestämmas med utgångspunkt i brottets svårhet eller förkastlighet – dess straffvärde – och med beaktande av principerna om proportionalitet och ekvivalens (jfr ovan avsnitt 4.2.3 och 4.2.4).²⁷

Frågan är då om – och i så fall på vilket sätt – reformen innebar att brottsofferperspektivet i påföljdssystemet stärktes.

4.3.2 Brottsofferperspektivet i 1989 års påföljdsreform och i dag

Dagens påföljdssystem fick alltså i huvudsak sin nuvarande utformning genom 1989 års påföljdsreform. Genom reformen introducerades straffvärdet som rättslig konstruktion, och detta har därefter bildat utgångspunkten för domstolens straffmätning och påföljdval.

Straffvärdet är ett mått på brottets svårhet, och det som ska värderas är i första hand den skada, fara eller kränkning som gärningen inneburit. I de fall brottet riktat sig mot en fysisk person – ett brottsoffer – är det följaktligen den skada eller kränkning som denne åsamkats som ligger i fokus för straffvärdebedömningen. Därmed kan man säga att ett brottsofferperspektiv numera utgör en integrerad del av påföljdsbestämningen.²⁸ På det sättet kan dagens påföljdssystem betraktas som mer brottsofferorienterat än det tidigare preventionsbaserade systemet, som satte allmännyttan och gärningspersonens återanpassning i centrum för påföljdsbestämningen.

Emellertid kan det nog knappast påstås att brottsofferperspektivet var något framträdande inslag i 1989 års reform. Övergången till ett mer proportionalitetsbaserat system motiverades nämligen inte så mycket av att värna brottsoffers intressen, som att främja en

²⁷ Se bl.a. prop. 1987/88:120 s. 32, SOU 2008:85 s. 50 f. och SOU 2023:1 s. 36. Det kan dock noteras att 1989 års lagändringar i betydande utsträckning ansågs utgöra en kodifiering av tidigare praxis och att brottets svårhet även före reformen i praktiken varit en viktig utgångspunkt vid straffmätningen, se a. prop. s. 34, 38 och 40 ff. samt jfr NJA II 1962 s. 43 ff. Se även t.ex. Jareborg & Zila, a.a., s. 101 f.

²⁸ Jfr Asp, Straffrätten – i går, i dag och i morgon, SvJT 100 år (festskrift) s. 138–161, på s. 157.

förutsebar och enhetlig rättstillämpning.²⁹ Och även om det i lagstiftningsärendet fastslogs som en viktig uppgift för straffsystemet att också tillgodose målsägandens intressen, tillerkändes det inte någon direkt relevans vid påföljdsreglernas utformning. I stället framhölls behovet av att på andra sätt tillgodose målsägandens intressen, exempelvis genom att stärka rätten till ekonomisk gottgörelse eller vidga möjligheterna till kurativa och sociala hjälpinsatser.³⁰

I detta sammanhang bör man erinra sig att proportionalitetsprincipen endast tar sikte på förhållandet mellan olika brott och innebär att straffen ska vara proportionerliga i relativ mening. Däremot ger principen inget besked om vad som i sig utgör en tillräcklig reaktion på brott. När det gäller den senare frågan är det följaktligen andra överväganden som gör sig gällande. En grundsats i 1989 års påföljdsreform kan sägas ha varit att straff – i vart fall om de innefattar ett frihetsberövande – är något i grunden negativt. Den synen bottnade dels i en svag tilltro till fängelsestraffets allmänpreventiva förmåga, dels i en insikt om den menliga inverkan ett fängelsestraff kan ha på den intagnes sociala rehabilitering. Att man fjärmade sig från behandlingstanken var alltså på intet sätt ett uttryck för ett mer repressivt förhållningssätt. Tvärtom var det en uttalad ambition att även fortsättningsvis slå vakt om de humanitära värden som dittills präglat påföljdssystemet och att begränsa användningen av fängelsestraff.³¹ I lagstiftningen kom detta till uttryck i den s.k. presumptionen mot fängelse, som innebär att rätten ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd (se 30 kap. 4 § brottsbalken). Även de relativt långtgående möjligheterna att beakta den tilltalades personliga förhållanden i lindrande riktning vid straffmätningen, kan ses som ett uttryck för dessa humanitetssträvanden. Sammanfattningsvis kom alltså de skäl som talar för en lindrig påföljdsbestämning – och som företrädesvis hänför sig till gärningspersonen – att få en särställning i lagstiftningen. De allmänna eller enskilda intressen som kan ligga i andra vågskålen – såsom brottsoffrets behov av upprättelse – fick därmed en underordnad betydelse.

I sammanhanget ska också nämnas att grundtankarna bakom reformen inte fick fullt genomslag när det gäller de icke frihetsberövande påföljderna. Således har valet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn

²⁹ Jfr prop. 1987/88:120 s. 1 och 39 ff.

³⁰ Se SOU 1986:14 s. 81 f.

³¹ Se prop. 1987/88:120 s. 31.

även efter reformen kommit att styras av individualpreventiva hänsyn, och beträffande dessa påföljder är möjligheterna att differentiera ingripandegraden efter brottets svårhet begränsade. Med andra ord har proportionalitetstänkandet även i detta avseende fått ge vika till förmån för överväganden kopplade till förhållanden på gärningspersonens sida.

Det ovan anförda ska inte uppfattas så att ett mer brottsofferorienterat påföljdssystem med nödvändighet förutsätter hårdast möjliga straff eller utesluter att vissa individualpreventiva hänsyn tillåts inverka på påföljdsbestämningen. Vi har med detta endast velat belysa att brottsoffers upprättelse inte sågs som en prioriterad funktion av straff i 1989 års reform och att det har kommit att återspeglas i hur påföljdsreglerna utformades.

Efter 1989 års reform har brottsofferdiskursen fått en mer framträdande plats i den allmänna debatten. Detta har lett till en rad lagstiftningsåtgärder inom olika områden, varav några nämnts i det föregående (se avsnitt 4.3.1). I detta sammanhang kan tilläggas att vissa brottstyper tillkommit just för att straffet på ett bättre sätt ska återspegla det brottsliga förfarandets allvar med hänsyn till dess sammantagna inverkan på brottsoffret. Hit hör inte minst fridskränkningens brotten grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning som har införts i 4 kap. brottsbalken om brott mot frihet och frid. Därtill har brott som innefattar ett allvarligt angrepp mot någons liv eller hälsa eller trygghet till person generellt uppvärderats i straffvärdehänseende³² och flertalet skärpningar av enskilda straffskalor som avser vålds- och sexualbrott och andra brott med integritetskränkande inslag genomförts.³³ Däremot har det inte gjorts några genomgripande förändringar av påföljdssystemet som sådant. Alltså ligger det system som tillkom genom 1989 års reform i allt väsentligt fast.

³² Se prop. 2009/10:147.

³³ Se bl.a. prop. 2016/17:108, prop. 2020/21:52, prop. 2021/22:231 och prop. 2022/23:53.

4.4 Brottsofferperspektivet i ett reformerat påföljdssystem

4.4.1 Det finns goda skäl att stärka brottsofferperspektivet

Enligt vad som framgår av våra direktiv ska brottsofferperspektivet alltså få ett större inflytande över påföljdsbestämningen än tidigare. I direktiven framhålls att straffen och påföljderna på ett rimligt sätt måste svara mot brottsoffers berättigade förväntningar på upprättelse. Det som efterfrågas är således att straffets funktion eller syfte att ge brottsoffret upprättelse på ett tydligare sätt erkänns och beaktas vid påföljdsreglernas utformning.

Enligt vår uppfattning har en sådan förändring också goda skäl för sig. Ett brottsoffer har i sig både ett rättmätigt och skyddsvärt intresse av att rättsordningen på ett adekvat sätt reagerar på och tar avstånd från den kränkning som brottet inneburit. Att kränkningar av enskilda intressen möts av reaktioner som uppfattas som tillräckligt ingripande är därtill avgörande för straffsystemets trovärdighet och legitimitet och – i förlängningen – för samhällsordningens bestånd (jfr avsnitt 4.2.2 under rubriken ”Samhällsbevarande ändamål”). Ett mer brottsofferinriktat påföljdssystem kan således även motiveras av samhällsnyttiga skäl. Också från demokratisk synpunkt är det väsentligt att påföljdssystemet är utformat på ett sätt som har förankring hos medborgarna.

I det följande ska vi diskutera på vilket sätt påföljdssystemet kan förändras för att brottsofferperspektivet ska få ett större genomslag. Innan vi går vidare till den frågan finns det dock anledning att något uppehålla sig vid vad som närmare avses med ett sådant perspektiv i detta sammanhang. Vem kan betraktas som brottsoffer och vilka är brottsoffers intressen och behov? Vad innebär det egentligen att få upprättelse och vilka förväntningar har brottsoffer i det avseendet?

4.4.2 Vem är brottsoffer?

Ordet brottsoffer är ett relativt nytt begrepp. Det var först under 1970-talet, i samband med brottsofferdiskursens framväxt, som begreppet introducerades och började få allmän spridning (jfr ovan avsnitt 4.3.1). Begreppet har sedan dess getts lite olika räckvidd i olika sammanhang, men kan i korthet definieras som en person som blivit

utsatt för ett brott. Mer utförliga definitioner står att finna i sådana internationella instrument som behandlar brottsoffers rättigheter och ställning, bl.a. i EU:s brottsofferdirektiv³⁴. Där definieras begreppet i artikel 2.1 som i) en fysisk person som lidit fysisk, psykisk eller emotionell skada eller ekonomisk förlust som en direkt följd av ett brott, ii) familjemedlemmar till en person vars död var en direkt följd av ett brott och som har lidit skada av den personens död. Denna definition torde svara relativt väl mot hur begreppet rent allmänt uppfattas och det är närmast så det bör förstås i det sammanhang som nu diskuteras. Av det följer bl.a. att juridiska personer, såsom företag och föreningar, inte kan vara brottsoffer i nu aktuell mening. Detta är för övrigt en skillnad i förhållande till målsägandebegreppet som även omfattar nyss nämnda skyddsobjekt (jfr 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken). Denna begränsning ska dock inte uppfattas så att den skada som kan drabba företag eller näringsidkare till följd av brott mot deras verksamhet ska värderas lägre än tidigare, endast att dessa inte är den primära målgruppen för en påföljdsreform som syftar till att stärka brottsofferperspektivet.

Av det anförda följer också att det i första hand är brotten mot person som hamnar i blickfånget för en reform med den angivna inriktningen. Det rör sig med andra ord om brott vars skyddsintresse är den enskildes psykiska eller fysiska integritet, huvudsakligen våldsoch sexualbrott och olika typer av brott mot frihet och frid. Det bör dock uppmärksammas att många av de brott som sorterar under andra kategorier också kan utgöra angrepp mot enskilda brottsoffer och innefatta utpräglat integritetskränkande inslag. Ett uppenbart exempel är rånbrott, men även t.ex. bedrägerier – inte minst när de riktar sig mot äldre eller andra personer som har svårt att värna sin integritet – kan upplevas som en kännbar kränkning för den utsatte. Även sådana brott är således av särskilt intresse för denna reform.

Något man också bör ha med sig när brottsofferbegreppet diskuteras är att motsatsförhållandet mellan brottsoffer och förövare långt ifrån alltid framträder så tydligt som i det sistnämnda exemplet med äldrebedrägerier. Brottsofferrollen är inte statisk, och den som i ett fall är offer kan mycket väl vara förövare i ett annat fall. De personer som begår brott och de som utsätts för brott tillhör alltså

³⁴ Europaparlamentets och rådets direktiv 2012/29/EU av den 25 oktober 2012 om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem samt om ersättande av rådets rambeslut 2001/220/RIF.

inte sällan samma krets. Detta visar bl.a. på att brottsoffer inte är någon homogen grupp och att deras intressen och behov kan vara mycket olikartade. Diskussionen som följer på detta tema måste dock med nödvändighet föras på en generell nivå, med utgångspunkt i de förväntningar som brottsoffer typiskt sett ger uttryck för.

4.4.3 Brottsoffers intressen och behov sträcker sig bortom det straffrättsliga ingripandet

Brottsoffers intressen och behov kan, som nyss framhållits, vara av skiftande slag och spänner över en rad olika områden, såväl inom som utanför straffrätten och straffprocessen. Det kan handla om att brottet blir utrett och lagfört, bemötandet från rättsväsendet och möjligheterna att delta i och påverka rättsprocessen, liksom om tillgången till information om densamma. Det kan också handla om rätten och möjligheten att få skadestånd eller annan ersättning med anledning av brottet och om tillgången till sociala stöd- och hjälpinsatser för att bearbeta det inträffade.³⁵ Det är för övrigt i första hand med frågor av dessa slag som de internationella instrument som behandlar brottsoffers rättigheter sysselsätter sig.³⁶ Sådana frågor ligger emellertid utanför vårt uppdrag. För att fullt ut tillgodose brottsoffers intressen och behov krävs alltså ett bredare anslag än det som vårt uppdrag inrymmer. I enlighet med vad som följer av våra direktiv kommer vi dock endast att fokusera på hur brottsofferperspektivet kan stärkas inom ramen för påföljdssystemet. Våra ställningstaganden och förslag i denna del ska alltså inte uppfattas så att vi ser på de straffrättsliga ingripandena som det enda – eller ens det huvudsakliga – medlet för att tillvarata brottsoffers intressen. I stället ska de ses som ett bland många verktyg, vilka tillsammans kan leda till att det ändamålet tillgodoses, däribland att brottsoffers berättigade förväntningar på upprättelse infrias. Man skulle med andra ord kunna beskriva brottsoffrets upprättelse som en process eller en händelsekedja, där det straffrättsliga ingripandet kan utgöra ett av flera led.

Här finns också anledning att understryka att inget modernt samhälle torde ha kunnat frambringa resurser för att beivra alla i och för

³⁵ Se bl.a. Granström & Mannelqvist (red.), *Brottsoffer – rättsliga perspektiv*, 2021, s. 22 ff.

³⁶ Se bl.a. EU:s brottsofferdirektiv och FN:s deklaration om grundläggande rättsprinciper för offer för brott och maktmissbruk, 1985 (FN:s brottsofferdeklaration). För en översiktlig redogörelse för relevanta internationella instrument inom området kan hänvisas till SOU 2024:48 s. 201 ff.

sig straffbelagda beteenden som invånarna gör sig skyldiga till. Även om rättsväsendet tillförs betydande resurser är det således inte realistiskt att tro att varje brott som anmäls ska kunna utredas och lagföras. Därför är det väsentligt att det också finns andra vägar för brottsoffer att få upprättelse än den som de straffrättsliga ingripandena kan erbjuda.

4.4.4 Upprättelse som syfte med straff

Den centrala uppgiften för påföljdssystemet och de straffrättsliga ingripandena bör från ett brottsofferperspektiv alltså vara att erbjuda upprättelse. I vissa fall – främst när det finns någon form av relation mellan offer och förövare – kan straffet emellertid också tillgodose ett mer direkt behov av skydd för brottsoffret. I det avseendet knyter brottsofferperspektivet an till straffets skyddande funktion. I det följande kommer vi dock att fokusera på den förstnämnda funktionen, dvs. den att ge – eller rättare att bidra till – brottsoffrets upprättelse. Skyddsfunktionen av straff diskuteras närmare i avsnitt 4.6.

Upprättelse är ett svårfångat begrepp som kan ges olika innebörd beroende på i vilket sammanhang det diskuteras. Ibland kan upprättelse beskrivas i termer av att återställa någons anseende eller värdighet, och inte sällan anses det förutsätta ett offentligt erkännande, en bekräftelse eller en ursäkt i någon form.

I en straffrättslig kontext förknippas upprättelsen också ofta med ett krav på vedergällning och rättvisa. Att sådana aspekter av de straffrättsliga ingripandena får ta plats i påföljdssystemet är i sig inget nytt. De för påföljdsbestämningen centrala principerna om proportionalitet och ekvivalens bygger nämligen ytterst på ett vedergällnings- och rättvisetänkande, och dessa principer kan därmed sägas ligga i linje med synen på upprättelse som ett syfte med straff (jfr avsnitt 4.2.3). Det som möjligen kan sägas vara nytt med ett sådant synsätt – i vart fall i förhållande till det som låg till grund för 1989 års påföljdsreform – är snarare att etiska föreställningar om bl.a. rättvisa betraktas som element i (ett av) straffets ändamål, i stället för att enbart kopplas samman med dess rättfärdigande (jfr ovan avsnitt 4.2.2 under rubriken ”Absoluta ändamål”). Betydelsen av denna skillnad ska dock inte överdrivas. Oavsett vilket synsätt man anlägger måste dessa föreställningar rimligtvis påverka hur reglerna för påföljdsbestämningen

utformas, och i båda fallen är det – som vi utvecklar i det följande – brottets klandervärdhet som hamnar i centrum.

Upprättelse likställs ibland även med gottgörelse. Till skillnad från skadeståndet är straffet emellertid inte något som kommer brottsoffret till godo. Straffet fyller alltså ingen reparativ funktion i egentlig mening. I stället är det genom vad straffet *förmedlar* som det kan bidra till att ge brottsoffret upprättelse. Upprättelse som syfte med straff hänför sig alltså till straffets *kommunikativa eller symboliska funktion* (jfr ovan avsnitt 4.2.2). Genom straffet tilldelar, värderar och kommunicerar domstolen klander. På det sättet blir straffet ett erkännande av att brottsoffret utsatts för en kränkning och ett uttryck för samhällets avståndstagande från denna. Straffet kan därmed motverka den kvardröjande upplevelse av förnedring och ringaktning som ett brott många gånger kan framkalla hos den drabbade.³⁷ En utebliven eller otillräcklig bestraffning kan å andra sidan uppfattas som att brottet bagatelliseras, att offret har sig själv att skylla eller inte förtjänar att tas på allvar.³⁸

Frågan är då vad brottsoffer har för uppfattningar om vad som bör krävas av ett straff för att det ska fylla funktionen att ge upprättelse. Vad är – från brottsoffersynpunkt – ett tillräckligt ingripande straff? Något entydigt svar på den frågan finns inte och forskningen på området, särskilt i en svensk kontext, är begränsad. Det går utifrån tillgänglig forskning varken att säga att brottsoffer önskar strängare straff än i dag eller att de är nöjda med rådande straffnivåer. Majoriteten brottsoffer tycks dock prioritera straffets effektivitet, i bemärkelsen att det resulterar i att förövaren inte begår nya brott, framför straffets stränghet.³⁹ Hur som helst finns det inte något stöd för att brottsoffer har en mer repressiv inställning till straff än människor utan erfarenhet av viktimisering, dvs. än människor i allmänhet.⁴⁰ Man skulle därför kunna tänka sig att man sökte svaret i det som brukar kallas för det allmänna rättsmedvetandet, men även då är det

³⁷ Se SOU 2021:68 s. 128.

³⁸ Se Holmgren, a.a., s. 100 med hänvisningar.

³⁹ Se t.ex. Victim support, Victims' justice? What victims and witnesses really want from sentencing, 2010, s. 9 f.

⁴⁰ Se Burman, Brottsoffer i straffrätten, i Lernestedt & Tham (red.), s. 287 och van Dijk, Free the Victim: A Critique och the Western Conception of Victimhood, International Review of Victimology, 2009, Vol. 16 s. 20 f.

svårt att få en sammanhållen och uppdaterad bild.⁴¹ Den säkraste slutsatsen är alltså att det finns en stor variation i hur brottsoffer – liksom människor i allmänhet – ser på vad som i ingripandegrad krävs av ett straff för att det ska erbjuda upprättelse.

Vissa, mer allmänt hållna, önskemål eller gemensamma nämnare finns dock att ta fasta på. Först och främst finns det ett tydligt stöd för att möjligheten till upprättelse faktiskt är ett centralt behov hos brottsoffer och att det i det ligger att förövaren straffas på något sätt. Straffet med dess starka symbolvärde tycks alltså inte helt kunna ersättas av reparativa rättsmedel såsom skadestånd eller av utomrättsliga åtgärder. Vidare är ett erkännande från straffsystemet en central aspekt av upprättelsen, liksom en upplevelse av att ha fått rättvisa.⁴² Dessa tämligen abstrakta koncept kan svårligen ligga till grund för några mer exakta ställningstaganden om den allmänna repressionsnivån eller vad som i absoluta tal utgör en rimlig påföljd i konkreta fall, men de ger viss ledning om hur straffet bör utformas för att det ska fylla funktionen att bidra till brottsoffrets upprättelse.

Således bör krävas att kränkningen erkänns och värderas på ett rättvist sätt, dvs. med anläggande även av ett brottsofferperspektiv på kränkningen, och att straffet tydligt markerar att gärningspersonen klandras för brottet.⁴³ Detta torde i sin tur förutsätta att straffet är av en viss ingripandegrad och att straffmätningen alltid är synbar och får ett genomslag i praktiken. Detta utesluter inte att en frivårdande påföljd med inriktning mot gärningspersonens återanpassning väljs, eller att vissa omständigheter på gärningspersonens sida beaktas vid straffmätningen, men påföljden måste samtidigt vara sådan att den möter de nyss uppställda kraven. Slutresultatet måste med andra ord alltid vara en reaktion på brottet som kan anses ägnad att bidra till brottsoffrets upprättelse.

⁴¹ En svensk studie som genomförts på området färdigställdes 2010 och indikerade att kraven på strängare straff minskade eller upphörde ju mer frågan konkretiserades och information om olika fall tillfördes, se Jerre och Tham, Svenskarnas syn på straff, rapport 2010:1, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

⁴² Se t.ex. Granström och Mannelqvist, a.a., s. 22 ff., Burman, a.a., s. 287 och van Dijk, a.a., s. 23.

⁴³ Jfr Burman, a.a., s. 289 f.

4.4.5 Hur kan brottsofferperspektivet stärkas?

På systemnivå eller som särskild bedömningsgrund?

Frågan är då hur påföljdssystemet kan utformas så att brottsofferperspektivet får ett större genomslag än i dag. Ska brottsoffrets upprättelse vara en faktor vid påföljdsbestämningen i det enskilda fallet eller ska systemet som helhet utformas så att brottsofferperspektivet tillgodoses?

Så mycket står till en början klart att det faktiska brottsoffret inte kan ges något inflytande över påföljden för det brott som han eller hon har utsatts för. Med den godtycklighet som därmed skulle komma att införas i straffskipningen, skulle det strida mot grundläggande rättsstatliga krav på bl.a. legalitet, rättslig likabehandling och proportionalitet.

Det är däremot inte otänkbart att ålägga domstolen att i varje enskilt fall beakta om den påföljd som övervägs – i någon mer objektiv mening – är ägnad att bidra till brottsoffrets upprättelse. Man skulle alltså kunna tänka sig en ordning lik den som gällde före 1989 års reform, där påföljden bestämdes efter en avvägning av de olika ändamål som straffet är avsett att uppfylla. Den åtskillnad som i dag görs mellan *varför* vi straffar och *hur* vi straffar skulle i ett sådant system luckras upp; de båda frågorna skulle med andra ord besvaras på i princip samma sätt. Domstolarna skulle därmed göras mer direkt involverade i att realisera straffsystemets syften. Ett exempel på en sådan ordning hittar vi i engelsk rätt, där domstolen vid påföljdsbestämningen är skyldig att ta hänsyn till vissa särskilt angivna ändamål med utdömandet av straff (se § 57 i the Sentencing Code).

En ordning av det nu beskrivna slaget kan tyckas tilltalande, men är samtidigt förenad med flera nackdelar. För det första är upprättelse, som redan framgått, ett vagt koncept som är svårt att översätta till en viss ingripandegrad. Även om brottsoffrets upprättelse på ett mer övergripande plan kan ligga till grund för överväganden om hur straffsystemet och straffskalorna bör utformas, lämpar det sig därför mindre väl som ett kriterium för påföljdsbestämningen i det konkreta fallet. Till detta kommer, för det andra, att en sådan avvägning skulle behöva innefatta även de andra syften som straffsystemet ska tillgodose, företrädesvis de av preventivt slag. Detta skulle leda tillbaka till det prognostänkande som var styrande för påföljdsvalet före 1989 års reform och – följaktligen – till de svårigheter och nackdelar

som den sortens prognoser och avvägningar är förenade med (jfr avsnitt 4.3.2). I detta fall skulle dessutom brottsoffrets behov av upprättelse tillkomma som ytterligare en parameter, vilket knappast skulle göra avvägningen enklare. Domstolen skulle alltså ställas inför den vanskliga uppgiften att försöka jämka samman bakåtblickande proportionalitetsresonemang och brottsofferhänsyn med framåtblickande bedömningar med inriktning mot prevention och samhällsskydd. Av samma skäl skulle en sådan ordning – för det tredje och slutligen – riskera att komma i konflikt med principerna om proportionalitet och ekvivalens. Sammantaget innebär dessa förhållanden att systemet skulle bli svårtillämpat och inkonsekvent, med risk för en oförutsägbart och oenhetlig rättstillämpning som följd.

Mot denna bakgrund är det vår uppfattning att brottsofferperspektivet i stället bör omhändertas på så sätt att det beaktas vid utformningen av påföljdssystemet som helhet. Även vid utformningen av straffskalorna bör brottsofferperspektivet vara närvarande. Tanken är alltså att påföljdsreglerna i vid bemärkelse ska vara konstruerade så att en tillämpning av dem leder till resultat som från brottsoffersynpunkt framstår som rättvisa och rimliga, även om brottsoffrets upprättelse inte görs till en uttrycklig bedömningsgrund. Det innebär inte på något sätt att brottsoffret lyfts ut ur bilden vid påföljdsbestämningen i det enskilda fallet. Liksom i dag skulle straffvärdebedömningen – som i förekommande fall sätter kränkningen av brottsoffret i fokus – ligga till grund för domstolarnas straffmätning och påföljdsväl. Straffvärdebedömningen skulle således kunna beskrivas som en objektiverad värdering av den skada, kränkning eller fara som brottsoffret utsatts för. Ett system som är uppbyggt kring straffvärdekonstruktionen har därmed goda förutsättningar att infria brottsoffrets berättigade förväntan på upprättelse, förutsatt att brottsofferperspektivet även beaktas vid utformningen av systemet i övrigt. Samtidigt kan påföljdsbestämningen därigenom ske inom mer fasta ramar och följaktligen också på ett mer enhetligt och förutsägbart sätt.

Något om inriktningen av våra fortsatta överväganden

Brottsofferperspektivet bör alltså stärkas genom att det beaktas vid utformningen av påföljdssystemet som helhet. Vilka konkreta förändringar av regleringen som därmed är påkallade behandlas i våra fortsatta överväganden om påföljderna (kapitel 6), straffskalorna (kapitel 7 och 8) och den konkreta straffmätningen (kapitel 9–12). Här ska endast något övergripande sägas om inriktningen av övervägandena i dessa delar. Närmare utgångspunkter för våra överväganden och förslag anges i anslutning till respektive delfråga.

Redan det förhållandet att gärningspersonen tillskrivs ansvar och döms för brottet innebär ett erkännande av den kränkning som brottsoffret har utsatts för och att samhället ger uttryck för sitt avståndstagande från denna.⁴⁴ För att påföljden ska ha förmåga att bidra till brottsoffrets upprättelse torde det dock, som konstaterats ovan, även krävas att kränkningen värderas på ett rättvist sätt. Domstolen måste således göra en omsorgsfull värdering av kränkningens innebörd och verkningar för brottsoffret, med beaktande av sådana omständigheter som i vilken kontext brottet begåtts, om det rört sig om ett utdraget förlopp eller återkommande kränkningar, om offret har befunnit sig i en särskilt utsatt situation eller om gärningspersonen på annat sätt utnyttjat offrets svårigheter att värna sin integritet. Sådana omständigheter utgör redan i dag en integrerad och given del av straffvärdebedömningen, men som vi utvecklar i kapitel 9 är den inverkan dessa får på straffvärdet inte alltid särskilt framträdande. Regleringen bör således vara utformad så att försvårande inslag, såvitt här är av intresse i form av omständigheter som innebär ett större intrång i brottsoffrets integritet, får ett tydligt genomslag vid straffvärdebedömningen. Det förutsätter i sin tur att straffskalorna har en tillräcklig spännvidd. Det sagda gäller oberoende av vilken typ av brott det rör sig om och oavsett om bedömningen avser endast ett brott eller flera. En central uppgift för oss blir därmed att utforma straffskalorna och reglerna för straffvärdebedömningen på ett sådant sätt att de möjliggör och inbjuder till värderingar av detta slag.

Ett system som på detta sätt sätter kränkningen av brottsoffret i centrum för påföljdsbestämningen bör, som konstaterats ovan, ha goda förutsättningar att infria brottsoffrets berättigade förväntan på upprättelse, förutsatt att brottsofferperspektivet även beaktas vid

⁴⁴ Jfr Asp, *Straffrätten – i går, i dag och i morgon*, SvJT 100 år (festschrift) s. 138–161, på s. 154 ff.

utformningen av systemet i övrigt. I dag innehåller brottsbalken ett antal bestämmelser som innebär att straffmätningen eller påföljdsvalet (eller bådadera) påverkas i lindrande riktning med hänsyn till förhållanden på gärningspersonens sida eller andra omständigheter som saknar koppling till brottslighetens allvar. Dessa bestämmelser kan vara motiverade av både humanitära och individualpreventiva skäl eller i huvudsak av effektivitetsskäl. Att sådana skäl beaktas ska visserligen inte ses som att den kränkning brottsoffret utsatts för bagatelliseras eller nedvärderas. Icke desto mindre uppstår här en intressekonflikt, såtillvida att en påföljdsändring med hänsyn till sådana intressen innebär att straffets stränghet inte kommer att stå i proportion till allvaret av den kränkning som brottsoffret utsatts för. I ett påföljdssystem som vill slå vakt om brottsoffrets intressen, bör det krävas starka skäl för att ett sådant avsteg ska vara motiverat. Det betyder å andra sidan inte att brottsofferaspekterna alltid måste ges företräde när de kolliderar med andra intressen. Däremot måste de olika intressena genomgående beaktas, värderas och vägas mot varandra. Den ökade betoningen av brottsoffrets intressen i sammanhanget bör då leda till en ny balanspunkt mellan olika principer och intressen, där bl.a. kravet på humanitet alltså är centralt, men måste ställas i relation till att straffet i högre grad ska vara ägnat att bidra till brottsoffrets upprättelse.⁴⁵

Utöver en rättvisande värdering av kränkningen och en rimlig avvägning mellan olika intressen bör, som också berörts i det föregående, krävas att värderingen på ett tydligt sätt kommer till uttryck genom påföljden. Eller annorlunda uttryckt bör den straffrättsliga reaktionen klart förmedla att, och i vilken utsträckning, gärningspersonen klandras för brottet. När det gäller fängelse framgår graden av klander av straffets repressiva karaktär och genom längden på det straff som döms ut. Annorlunda förhåller det sig med de icke frihetsberövande påföljderna. Även om det också vid valet av en sådan påföljd finns vissa möjligheter att uttrycka skillnader i klandervärde är dessa klart mer begränsade. När påföljden stannar vid en ren skyddstillsyn återspeglas domstolens värdering av brottet överhuvudtaget inte i den utdömda påföljden. För att öka förutsättningarna för den straffrättsliga reaktionen att bidra till brottsoffrets upprättelse bör domstolens värdering av brottet genomgående göras synbar. Det är också centralt – även från allmän synpunkt – att de icke frihetsberöv-

⁴⁵ Ibid.

ande alternativen till fängelse har ett sådant innehåll att de framstår som trovärdiga alternativ till fängelse. Att utforma trovärdiga alternativ till fängelse som på ett tydligt sätt förmedlar klander står därför i särskilt fokus för vårt arbete.

4.5 Samhällsskyddets plats i påföljdssystemet – från 1900-talet till i dag

Ett annat syfte med hotet om eller påförandet av straff som direktiven särskilt lyfter fram är, som nämnts inledningsvis, att skydda samhället mot brott. Detta syfte är närmast liktydigt med, eller skulle kunna sägas utgöra grunden för, straffsystemets preventiva ändamål. Man skulle också kunna uttrycka det så att straffsystemet och de straffrättsliga ingripandena har till uppgift att skydda samhället och dess medlemmar mot den fara eller skada som brottslighet innebär genom att förebygga brott.

Samhällsskydd har, i linje med det nyss anförda, varit ett mer eller mindre uttalat intresse i de teoribildningar som motiverar bestraffning med dess preventiva förmåga. Inte minst i de individualpreventiva riktningar som började växa fram under den senare delen av 1800-talet – och som kom att prägla den svenska kriminalpolitiken under en stor del av 1900-talet – har intresset av samhällsskydd betonats. Enligt dessa riktningar var straffets yttersta uppgift således att skydda samhället mot brott, och detta skulle ske genom att den enskilde brottslingen dömdes till den påföljd som var bäst ägnad att minimera risken för återfall. En bärande tanke var att lagbrytare kan delas in i olika kategorier utifrån deras samhällsfarlighet och mottaglighet för behandling, och att det till dessa kategorier bör knytas en lämplig påföljdsform. Även om indelningen kunde skilja sig åt mellan de olika riktningarna gick den i grova drag ut på att de lagbrytare som ansågs förbättringsbara skulle få vård och behandling, medan de som ansågs kroniskt oförbätterliga eller särskilt farliga, skulle inkapaciteras. För de som inte behövde förbättras, s.k. tillfällighetsförbrytare, skulle påföljden i stället riktas in mot avskräckning.⁴⁶

Samhällsskydd ansågs enligt detta tankegodis alltså kunna upprätthållas genom både behandling, inkapacitering och individuell avskräck-

⁴⁶ Jfr bl.a. Thyrén, *Principerna för en strafflagsreform*, 1910 och SOU 1956:55 s. 28 ff. För en sammanfattning av dessa riktningar, se t.ex. Jareborg & Zila, a.a., s. 85 ff. och Aspelin, a.a., s. 117 ff.

ning, och under 1900-talet kom samtliga dessa element att ta plats i det svenska påföljdssystemet. Således infördes t.ex. den villkorliga domen och villkorlig frigivning 1906 och de två tidsobestämda påföljderna förvaring och internering – avsedda för farliga brottslingar – 1927.

Efter hand kom behandlingsinslagen i påföljdssystemet att bli allt fler, och med brottsbalkens införande 1965 togs ytterligare steg i den riktningen. Genom ett stort utbud av påföljder var tanken att påföljdssystemet skulle tillhandahålla den behandlingsform (i frihet eller på anstalt) som i det individuella fallet var bäst lämpad för att återanpassa lagbrytaren och skydda samhället. Det ansågs samtidigt angeläget att tillvarata straffets allmänpreventiva potential, liksom att under en längre tid kunna skydda samhället mot särskilt farliga brottslingar. Av det senare skälet skulle en tidsobestämd påföljd benämnd internering – som inte främst var påkallad av lagöverträdarens behandlingsbehov – även fortsättningsvis ingå i systemet. De interneringsdömda skulle dock underkastas resocialiserande behandling på samma sätt som fängelsedömda, och tiden för frigivning skulle vara beroende av risken för fortsatt brottslighet.⁴⁷

Som beskrivits i avsnitt 4.3.1 började alltmer kritiska röster att höjas mot behandlingstanken åren efter brottsbalkens ikraftträdande och då inte minst mot interneringspåföljden. Med hänvisning till de tillämpade behandlingsformernas bristande resultat och svårigheterna att ställa säkra prognoser om återfallsrisk, ansågs institutet varken kunna rättfärdigas av rehabiliteringsskäl eller dess inkapaciteringseffekter. Interneringspåföljden utmönstrades därför ur systemet 1981 (prop. 1980/81:76). För att det vid upprepade brott av samhällsfarlig karaktär skulle finnas möjlighet att döma till fängelse på längre tid än annars, infördes i stället en straffskärpningsregel för vissa särskilt allvarliga återfallssituationer.⁴⁸

Genom 1989 års påföljdsreform fjärmade man sig än mer från preventionstänkandet. Tilltron till påföljdssystemets och påföljdernas preventiva förmåga hade försvagats, och funktionen att tillhandahålla samhällsskydd betonades inte på samma sätt som tidigare. Att förebygga brott framhölls likväl som straffsystemets yttersta ändamål, men uppgiften att tillgodose det ändamålet skulle inte primärt

⁴⁷ Se Aspelin, a.a., s. 122 f. och prop. 1962:10 s. B 40 f. och C 323 f., NJA II 1962 s. 43 och prop. 1980/81:76 s. 38.

⁴⁸ Se prop. 1980/81:76 s. 50 ff.

ligga på domstolarna. Det omedelbara beaktandet av skyddsaspekterna kom alltså i huvudsak att läggas på lagstiftnings- och verkställighetsnivån. Följaktligen underkändes i princip såväl allmänpreventiva hänsyn som behandlingsaspekter och inkapacitering som självständiga grunder för påföljdsbestämningen i det enskilda fallet. Som beskrivits i avsnitt 4.3 skulle påföljden nu i stället bestämmas med ledning av proportionalitetsprincipen. Det betyder i och för sig inte att denna princip ansågs stå i motsats till preventionsintressena. Tvärtom framhölls värnandet om grundläggande principer såsom proportionalitet, legalitet och likhet inför lagen som nödvändigt för att straffsystemet i längden ska kunna bidra till att förebygga brottslighet. Det brottsförebyggande ändamålet skulle således främjas genom utdömandet av proportionella och förutsebara straff.⁴⁹

Vissa bestämmelser som innebär att skyddsaspekter och återfallsrisk ska beaktas vid bedömningen av påföljdsfrågor i enskilda fall har dock levt kvar och förts vidare till dagens påföljdssystem. Närmare bestämt gäller det vid påföljdsbestämningen för psykiskt störda lagöverträdare (se 31 kap. 3 § brottsbalken) och vid prövningen av om ett fängelsestraff på livstid ska omvandlas till fängelse på viss tid (se 4 § lagen [2006:45] om omvandling av fängelse på livstid). Återfallsrisk beaktas också vid valet mellan villkorlig dom och skyddstillsyn. I övrigt kan skyddsfunktionen sägas ligga inbyggd i påföljdssystemet som sådant. Såsom påtalades i propositionen till 1989 års reform kan exempelvis intresset av inkapacitering i viss mån tillgodoses genom återfallsregleringen.⁵⁰

Efter 1989 års reform har ett flertal förändringar inom påföljdsområdet skett och ett stort antal straffskärpningar genomförts (se ovan avsnitt 4.3.2). Över lag har skärpningarna motiverats med att synen på den aktuella brottsligheten har blivit strängare, snarare än av att behovet av skydd mot den har ökat (även om dessa förhållanden ofta går hand i hand). Under de senaste åren har samhällsskyddsaspekter dock framträtt som ett tydligare motiv för lagändringar. Här märks särskilt de skärpta straffen för brottslighet som har samband med kriminella nätverk (prop. 2022/23:53), och – inte minst – de förslag som Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet har lagt fram om bl.a. skärpta regler för villkorlig frigivning och en ny tidsobestämmd frihetsberövande påföljd avsedd för fall där brotts-

⁴⁹ Se prop. 1987/88:120 s. 32 ff.

⁵⁰ Se a. prop. s. 37.

ligheten är särskilt allvarlig och återfallsrisken påtaglig (SOU 2024:48). Förslagen bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

4.6 Samhällsskyddet i ett reformerat påföljdssystem

4.6.1 Ett effektivt samhällsskydd kräver ett pluralistiskt förhållningssätt

Som den ovan redovisade utvecklingen illustrerar har synen på hur straffsystemet bäst kan bidra till att skydda samhället mot brott varierat. Samhällsskydd har således ingen given koppling till den ena eller andra funktionen av straff (eller hot om straff). Vilken funktion som betonats har i stället huvudsakligen varit beroende av den rådande uppfattningen om dess brottsförebyggande verkan.

Dagens påföljdssystem är en produkt av olika tidsepoker och teorbildningar och innehåller således inslag av samtliga de funktioner och principer som nämnts i det föregående. Enligt vår uppfattning bör systemet även fortsättningsvis bygga på ett sådant pluralistiskt förhållningssätt. Det medel som är mest verksamt för att motverka eller bekämpa en viss typ av brottslighet behöver nämligen inte vara det mest ändamålsenliga i andra fall (se vidare avsnitt 4.6.2). De olika preventiva funktionerna kompletterar således varandra och torde i många fall även kunna verka parallellt. Även sett till de rena skyddsaspekterna av straff saknas det således skäl att ensidigt betona någon viss funktion framför alla andra. I stället bör strävan vara att söka tillvarata den preventiva potential som ligger i de olika funktioner som ett straff eller hot om straff kan fylla. Samtidigt måste systemet utformas så att det så långt som möjligt tillgodoser andra berörda intressen och grundläggande principer om bl.a. proportionalitet och ekvivalens (se vidare avsnitt 4.6.3 och 4.7). Det betyder att det också i ett reformerat påföljdssystem finns anledning att låta olika principer och intressen vara i huvudsak styrande på dess olika nivåer, men också att de olika aspekterna på ett rimligt sätt måste balanseras mot varandra inom samma nivå.

I detta sammanhang bör också framhållas att man inte enbart kan förlita sig till det straffrättsliga reaktionssystemet för att uppnå ett gott och effektivt skydd mot brottslighet för samhället och dess medlemmar. Straffsystemet har naturligtvis en central roll i det sammanhanget, men även andra institut och aktörer behöver involveras och

en bredd av åtgärder vidtas. Det kan exempelvis handla om insatser för att minska incitamenten att begå brott, t.ex. genom att intensifiera arbetet med att förverka brottsvinster, eller om tekniska och organisatoriska åtgärder för att minska tillfällena att begå brott eller försvåra utförandet av dem. Det kan också handla om förbättrade möjligheter att upptäcka och utreda brott genom bl.a. effektivare verktyg för polisen, en ökad samverkan mellan myndigheter och förbättrade förutsättningar för informationsutbyte. Därtill är mer socialt riktade insatser inom t.ex. skola och socialtjänst väl så betydelsefulla.

Såsom vi uppfattar våra direktiv ger dessa inte uttryck för några andra utgångspunkter än de ovan redovisade. Däremot pekar direktiven ut ett par presumtiva skyddsaspekter som vid påföljdssystemets utformning måste beaktas i större utsträckning än tidigare, nämligen avskräckning och inkapacitering.

För att vi ska kunna lämna ändamålsenliga förslag till ett reformerat påföljdssystem som bättre tillgodoser nyss nämnda aspekter är det av vikt att känna till vad den kriminologiska forskningen säger om de brottsförebyggande effekterna av dessa. I det följande ger vi därför en översiktlig redogörelse för forskningsläget avseende avskräckning och inkapacitering. Redogörelsen gör på intet sätt anspråk på att vara uttömmande, utan återger endast mycket kortfattat huvuddragen i forskningen, med ett visst fokus på studier som är av särskilt intresse i den svenska kontexten.

4.6.2 Närmare om avskräckning och inkapacitering

Avskräckning

Som framgår av avsnitt 4.2.2 brukar det i nu aktuellt sammanhang göras en åtskillnad mellan allmän och individuell avskräckning. Allmän avskräckning tar sikte på den brottsavhållande verkan som hotet om straff antas ha på människor i allmänhet. Individuell avskräckning talar man i stället om när den enskilde lagöverträdaren, till följd av den negativa erfarenheten av straff, avhåller sig från fortsatt brottslighet.

Huruvida hotet om straff har en *allmänt avskräckande effekt* är svårt att undersöka empiriskt. De flesta människor begår inte brott, och i vilken mån detta förklaras av avskräckning respektive av andra faktorer kan svårigen fastställas. Att straffhotet har någon form av avskräckande verkan ifrågasätts emellertid sällan. Mer omdebatterat

är huruvida straffnivån som sådan inverkar på människors benägenhet att begå brott. I det avseendet visar studier på varierande resultat. Över lag tyder de dock på att de avskräckande effekterna av straffskärpningar på den samhälleliga brottsnivån, om några, är begränsade. Särskilt synes det gälla vid skärpningar av redan långa fängelsestraff. Samtidigt indikerar vissa amerikanska studier att implementeringen av synnerligen långa straff kan avskräcka den grupp som direkt påverkas av straffskärpningen från att begå brott. Huruvida resultaten är överförbara till svenska förhållanden – och i vilken utsträckning en förlängning av korta eller måttliga fängelsestraff har en avskräckande effekt – är dock oklart.⁵¹

Vad forskningen däremot ger mer klara belägg för är att straffets stränghet är underordnat risken för upptäckt och lagföring som avskräckande mekanism.⁵² Av det kan slutsatsen dras att straffets avskräckande potential i hög grad är beroende av upptäcktsrisken och sanktionssannolikheten. Om risken för att straffhotet realiseras uppfattas som liten, lär således utsikterna för att skärpta straff ska få en avskräckande effekt under alla förhållanden vara små.

Även när det gäller frågan om brott kan förebyggas genom *individuellt avskräckning*, och betydelsen av straffets stränghet i det sammanhanget, ger forskningen en delad bild. Vissa studier – framför allt i den nordiska kontexten – indikerar att något längre fängelsestraff, eller ett kort fängelsestraff i stället för en frivårdspåföljd, kan minska återfall i brott. Många andra studier ger i stället vid handen att återfallsfrekvensen inte påverkas alls, eller till och med ökar något, av en förlängning eller utökad användning av fängelsestraff. Resultaten drar således åt olika håll, och tolkningen av dem försvåras bl.a. av att en eventuell avskräckningseffekt sällan kan särskiljas från andra variabler, såsom effekter av rehabilitering. I det sammanhanget kan uppmärksammas att faktorer av det senare slaget, liksom påföljdernas innehåll i övrigt, anstaltsförhållanden och individuella egenskaper hos de dömda,

⁵¹ Se Kriminalvården, Kort om straffskärpningar, 2021, s. 9 ff. och 19 f. med där angivna hänvisningar. Se även Gormley m.fl., *The Effectiveness of Sentencing Options on reoffending*, Sentencing Council, 2022, s. 22 ff. och National Research Council (NRC), *The Growth of Incarceration in the United States: Exploring Causes and Consequences*, 2014, s. 134 ff.

⁵² Se t.ex. Kriminalvården, a.a., s. 10 f. och Nagin, *Incarceration & public safety*, Arnorld Ventures, 2022.

synes ha en inverkan på utfallet. Effekterna torde också kunna skilja sig åt beroende på brottstyp och straffnivå.⁵³

Avslutningsvis kan nämnas att det finns studier som visar att en avskräckningseffekt uppstår när man inom ramen för en icke frihetsberövande påföljd riskerar att få ett fängelsestraff vid återfall eller misskötsamhet. Detta får också stöd av forskning om den återfallsreducerande effekten av möjligheten att avtjäna ett fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll (IÖV). Således finns det studier som visar att möjligheten att avtjäna ett fängelsestraff genom IÖV ger minskningar i återfall, jämfört med system som inte ger möjlighet till den formen av verkställighet.⁵⁴

Inkapacitering

När det gäller inkapacitering, dvs. att genom oskadliggörande – vanligen i form av ett frihetsberövande – förhindra personer från att begå brott, är belägen för att det ger effekter på den samhälleliga brottsnivån starkare. Forskningen ger således en sammanhållen bild av att brottsligheten minskar till följd av inkapacitering, men i fråga om storleken av denna minskning varierar resultaten. Studier har visat på allt från marginella effekter, till en mer påtaglig inverkan av en ökad inkapacitering. Störst effekter har påvisats när straffskärpningar riktats mot specifika förbrytare vars återfallsrisk bedöms vara hög. Sådan s.k. selektiv inkapacitering förefaller således vara ett mer effektivt medel för brottsprevention än den kollektiva inkapacitering som generella straffskärpningar innebär. Detta ligger i linje med det väl belagda faktumet att det är en liten del av brottslingarna som står för en övervägande del av brottsligheten.⁵⁵

De ovan angivna skillnaderna i utfall mellan olika studier vittnar om att effekten påverkas av vilka och hur många personer som fri-

⁵³ Se Kriminalvården, a.a., s. 13 ff. med där angivna hänvisningar. Se även Gormley m.fl., a.a., s. 25 ff., NRC, 2014, s. 150 ff., Al Wesawi m.fl., Does sentence length affect the risk for criminal recidivism? A quasi-experimental study of three policy reforms in Sweden, *Journal of Experimental Criminology*, 2022, Loeffler och Nagin, The Impact of Incarceration on Recidivism, *Annual Review of Criminology*, 2022, 5:133–52 och Petrich m.fl., Custodial Sanctions and Reoffending: A Meta-Analytic Review In Michael Tonry, ed., *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 2021, Chicago: University of Chicago Press.

⁵⁴ Se Brå, Rapport 2024:1, Forskning om ålder och brott samt dess betydelse för brottsprevention, s. 65 f. med där angivna hänvisningar.

⁵⁵ Se Kriminalvården, a.a., s. 11 ff. med där angivna hänvisningar. Se särskilt om selektiv inkapacitering i Vollard, 2012, Preventing Crime through Selective Incapacitation, *The Economic Journal* 123(567):262–284.

hetsberövas. Man brukar här tala om att det finns en avtagande marginalnytta, innebärande att den brottsreducerande effekten per frihetsberövad individ minskar i takt med att fängelsepopulationen ökar. Detta fenomen brukar i huvudsak tillskrivas två förhållanden. För det första är det långt ifrån alla fängelsedömda som återfaller i brott och endast en liten andel gör det i större skala. Ju bredare en inkapaciteringsstrategi slår, desto fler kommer alltså att träffas av den som inte alls eller i endast liten utsträckning skulle ha ägnat sig åt fortsatt brottslighet. För det andra avtar brottsbenägenheten generellt med stigande ålder. I normalfallet kommer därför den preventiva effekten bli mindre för varje år som en person över den mest brottsaktiva åldern hålls frihetsberövad. Sammantaget medför detta att straffskärpningar som ökar fängelsepopulationen från en viss nivå kan förväntas generera försumbara vinster i termer av minskad brottslighet, men stora kostnader i form av ytterligare anstaltsplatser.⁵⁶

Ett annat förhållande som ofta lyfts fram när nyttan av inkapacitering diskuteras är att avlägsnandet av en individ från den kriminella arenan kan, när det gäller vissa brottstyper, leda till att denne helt enkelt ersätts av någon annan, varvid den brottsförebyggande effekten uteblir. Typexemplet är när någon som deltar i organiserad narkotikaförsäljning frihetsberövas, med följderna att utrymme skapas för en annan aktör att ta dennes plats i verksamheten.⁵⁷

Av nu anförda skäl kan effektiviteten av inkapacitering, i vart fall som övergripande strategi för att förebygga brott, ifrågasättas. Samtidigt kan det inte bortses från att inkapacitering av allt att döma har en brottsreducerande effekt, i synnerhet om den riktas in mot de mest brottsaktiva eller annars särskilt farliga individerna. I sammanhanget måste också kostnaderna för de brott som förhindras genom inkapacitering beaktas. Här finns anledning att nämna att det finns exempel på utländska studier där man funnit att längre frihetsberövanden – i de specifika fallen – var eller skulle ha varit motiverade från ekonomisk synpunkt.⁵⁸ I en av studierna drogs därför slutsatsen att

⁵⁶ Se t.ex. Kriminalvården, a.a., s. 12 f. och 19 f. och Nagin, a.a.

⁵⁷ Se t.ex. NRC 2014, s. 146 och Nagin, a.a.

⁵⁸ Se Vollard, a.a., Buonanno & Raphael, 2013, Incarceration and Incapacitation: Evidence from the 2006 Italian Collective Pardon. *American Economic Review*, 103(6): 2437–2465, Owens, 2009, More Time, Less Crime? Estimating the Incapacitative Effect of Sentence Enhancements. *Journal of Law and Economics*, 52(3): 551–579 och Barbarino & Mastrobuoni, 2014, The Incapacitation Effect of Incarceration: Evidence from Several Italian Collective Pardons. *American Economic Journal: Economic Policy*, 6(1): 1–37.

fängelsepopulationen i landet (Italien) låg under sin optimala nivå.⁵⁹ Få svenska studier har genomförts, varför de preventiva och ekonomiska effekterna av en ökad inkapacitering i den svenska kontexten är oklara.

Till de rent ekonomiska kostnaderna kommer dessutom bl.a. kostnader i form av mänskligt lidande, i första hand för de som utsätts för eller annars drabbas av brotten, men också för de som blir föremål för eller påverkas av straffen. Dessa kostnader är svårare att värdera, men måste likväl beaktas när förändringar av påföljdssystemet och den allmänna repressionsnivån övervägs.

Slutsatser och betydelse för inriktningen av våra överväganden

Sammanfattningsvis är det svårt att utifrån tillgänglig forskning dra några entydiga och allmängiltiga slutsatser om de preventiva effekterna av avskräckning och inkapacitering och betydelsen av straffets stränghet i det sammanhanget. Även om de generella effekterna – framför allt när det gäller avskräckning – inte ska överskattas, pekar forskningen i delvis olika riktningar, och resultaten från internationella studier kan inte utan vidare överföras till svenska förhållanden. Man kan således inte kategoriskt vare sig avfärda eller utgå ifrån att straffskärpningar har en effekt på den samhälleliga brottsnivån, utan utfallet synes vara beroende av en mängd olika variabler. Det kan exempelvis handla om risken för upptäckt och lagföring, straffnivån, straffskärpningarnas inriktning, anstaltsförhållanden och straffens innehåll. Detta ger stöd för ett sådant pluralistiskt förhållningssätt till straff som vi förordat ovan, liksom för att ett effektivt samhällsskydd förutsätter att åtgärder vidtas på bred front.

Två variabler av särskilt intresse för vårt arbete – och som tycks ha bäring på både avskräckning och inkapacitering – är straffnivåerna och straffskärpningarnas inriktning. Många studier talar för att man kan förvänta sig större effekter av skärpta straff om nivåerna är låga i utgångsläget. De svenska straffnivåerna har förvisso höjts under senare år, men det kan i vart fall inte uteslutas att ytterligare repressionsökningar i någon mån kan få en dämpande inverkan på den samhälleliga brottsnivån. Även med utgångspunkten att så är fallet, måste man dock beakta att alltför breda och kraftiga straffskärpningar riskerar att bli ineffektiva som brottsförebyggande åtgärd, med hän-

⁵⁹ Se Barbarino & Mastrobuoni, a.a.

syn till de höga kostnaderna av fängelsestraff och vad som anförts ovan om den avtagande marginalnyttan. Förutom att detta förhållande är av betydelse vid överväganden om var den allmänna repressionsnivån bör ligga, leder det till slutsatsen att de skärpningar vi ska föreslå primärt bör rikta in sig mot de mest brottsaktiva individerna och de samhällsfarligaste eller allvarligaste brotten, såsom brott i kriminella nätverk och andra grova vålds- och sexualbrott. När det gäller dessa brott kan framhållas att kostnaderna i form av lidandet för brottsoffren och andra berörda här måste värderas särskilt högt, och att redan en liten minskning av fortsatt sådan brottslighet kan anses motivera en hög grad av repression.

Slutligen kan konstateras att även icke frihetsberövande påföljder – förutsatt att de utformas på ett ändamålsenligt sätt – liksom verkställighet med s.k. fotboja, kan verka avskräckande. Sådana påföljder eller verkställighetsformer kan dessutom förenas med återfallsförebyggande insatser och genomföras till lägre kostnader än fängelsestraff med verkställighet i anstalt, utan att ge upphov till de negativa effekter som ett fängelsestraff kan vara förenat med. Dessa förhållanden måste tas i beaktande när de icke frihetsberövande påföljderna och reglerna för påföljdsvalet utformas.

4.6.3 Hur kan samhällsskyddsaspekterna i påföljdssystemet stärkas?

Några utgångspunkter och begränsningar enligt våra direktiv

I våra direktiv anges, som nämnts inledningsvis, att ovan diskuterade skyddsaspekter behöver beaktas i större utsträckning vid utformningen av straffsystemet som helhet. Det som efterfrågas är således inte en renodlad selektiv inkapacitering baserad på individuella återfallsprognoser, eller att allmänpreventiva hänsyn görs till en grund för påföljdsbestämningen i det enskilda fallet, utan straffskärpningar av mer generell karaktär. Detta hindrar naturligtvis inte att skärpningarna riktas in mot vissa typer av brott eller brott som begåtts i en viss omfattning eller kontext i enlighet med vad som anförts i det föregående. Som redan framgått ger våra direktiv tvärtom uttryck för att en sådan inriktning är eftersträvad.

I detta sammanhang bör erinras om att direktiven ställer upp vissa begränsningar av vårt uppdrag som kan säga ha särskild bäring på

frågor om samhällsskydd. Således omfattar uppdraget inte påföljdsregleringen avseende allvarligt psykiskt störda lagöverträdare. Det omfattar inte heller de särskilda reglerna för unga lagöverträdare, som behandlats av Utredningen om skärpta regler för unga lagöverträdare (se SOU 2024:39 och SOU 2025:11) eller reglerna om villkorlig frigivning, straffskärpning för återfall eller de övriga frågor som setts över av Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet (se SOU 2024:48). Bland dessa frågor kan särskilt nämnas införandet av en tidsobestämd frihetsberövande påföljd avsedd för särskilt allvarliga fall där återfallsrisken är påtagligt hög.

En utgångspunkt som framgår av våra direktiv är vidare att principerna om proportionalitet och ekvivalens även fortsättningsvis ska vara grundläggande för det straffrättsliga systemets utformning. Som nämnts i avsnitt 4.5 framhölls det i förarbetena till 1989 års påföljdsreform som nödvändigt att slå vakt om grundläggande principer om bl.a. proportionalitet, legalitet och likhet inför lagen för att straffsystemet i längden verksamt ska kunna bidra till att förebygga brott. Därför ansågs en ökad betoning av dessa principer inte komma i konflikt med preventionsintressena. Detta resonemang ter sig onekligen riktigt, men den fråga som nu aktualiseras är om även det omvända gäller. Med andra ord, kan intresset av samhällsskydd och prevention stärkas utan att komma i konflikt med principerna om proportionalitet och ekvivalens? Motsvarande fråga inställer sig också i förhållande till brottsofferperspektivet.

Ett stärkt samhällsskydd inom ramen för proportionalitetsprincipens krav

Proportionalitet och prevention som grund för straff vilar på närmast motsatta synsätt. Medan proportionalitetsprincipen utgår ifrån ett tillbakablickande perspektiv där straff tilldelas efter förtjänst, bygger preventionstanken på en framåtblickande rationalitet enligt vilken straff bestäms utifrån behov, i detta sammanhang av samhällsskydd (jfr avsnitt 4.2.2). Denna motsättning gör sig framför allt gällande om skyddsaspekterna ges ett inflytande över straffmätningen i det enskilda fallet, i synnerhet om den utgår ifrån individuella återfallsprognoser. Då kommer straffets stränghet nämligen inte att basera sig på vad personen i fråga faktiskt har gjort, utan på antaganden om vad han eller hon kan tänkas göra i framtiden. Men också om straff-

skalornas utformning får styras av rena skyddsaspekter, t.ex. intresset av en ökad inkapacitering, skulle det innebära ett avsteg från grundtanken att straff ska bestämmas så att de står i proportion till brottslighetens allvar. Därtill skulle ett konkret straffvärde som återspeglar brottets allvar relativt andra brott svårligen kunna uppnås om en helt annan princip läggs till grund för utformningen av straffskalorna.

Samtidigt bör framhållas att den ovan beskrivna motsättningen i första hand är av principiell betydelse. Som konstaterats i avsnitt 4.6.2 finns det från ett skyddsperspektiv nämligen anledning att särskilt rikta in de skärpningar vi ska föreslå mot brott i kriminella nätverk och andra grova vålds- och sexualbrott. Detta är också de typer av brott som brukar betraktas som de allvarligaste. I praktiken går alltså behovet av skydd mot viss brottslighet och synen på allvaret i brottsligheten i fråga ofta hand i hand. Det innebär vidare att samhällsutvecklingen kan påverka hur allvarligt vi ser på olika typer av brott. Ett ökat behov av skydd mot viss brottslighet kan därmed komma att återspegla sig i hur vi värderar den samhällsfara eller samhällskada som brottsligheten innebär.

Av det anförda följer att önskemål om att uppnå inkapaciteringseffekter eller andra preventiva ändamål inte bör vara styrande vare sig för straffskalornas utformning eller reglerna för den konkreta straffmätningen. Däremot finns det, som vi återkommer till i kapitel 7–9 och 11, anledning att uppvärdera vissa typer av brottslighet med hänsyn till den fara eller skada för samhället som brottsligheten innebär. Det finns också anledning att se strängare på vissa allvarliga typer av vålds- och sexualbrott samt att generellt ge integritetskränkande inslag ett större genomslag, inte minst när det rör sig om flerfaldig brottslighet (se kapitel 10 angående det sistnämnda). På så sätt tillgodoses samtidigt indirekt intresset av att inkapacitera sådana personer som gör sig skyldiga till brottslighet av angivna slag.

Det bör sägas att vi med detta inte tar ställning emot införandet av en sådan särskild påföljd – baserad på en riskbedömning och intresset av att skydda samhället – som Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet har föreslagit (se SOU 2024:48). I mer ordinarie fall bör brottslighetens allvar och principerna om proportionalitet och ekvivalens under alla förhållanden bilda utgångspunkten för påföljdsbestämningen. Det finns här anledning att återigen understryka att vi förordar en pluralistisk syn på straff. Det innebär att systemet bör utformas utifrån att det ska uppfylla flera ändamål och med

beaktande av att olika – ibland motstående – principer och intressen kan göra sig gällande och då måste balanseras mot varandra. Att påföljden ska bestämmas med utgångspunkt i principerna om proportionalitet och ekvivalens ska alltså inte ses som annat än just en utgångspunkt. Särskilt vid påföljdsvalet kan det finnas anledning att också väga in andra omständigheter än sådana som är hänförliga till brottslighetens allvar.

Det tål också att upprepas att det i den pluralistiska synen på straff ligger att straffsystemet som helhet bör utformas efter ambitionen att samtliga potentiellt preventiva funktioner av straff eller hot om straff – inte bara inkapacitering eller avskräckning – ska tillvaratas. Av det följer bl.a. att fängelsestraffet bör vara förbehållet brottslighet av visst allvar och de som återkommande gör sig skyldiga till brott. För mindre allvarlig brottslighet bör det liksom i dag finnas icke frihetsberövande alternativ till fängelse, bl.a. med inriktning mot behandling eller andra åtgärder för att förebygga återfall. I vart fall i valet mellan likvärdiga påföljdsalternativ bör då ingenting hindra att den tilltalades behov av sådana åtgärder beaktas. Samtidigt bör de icke frihetsberövande påföljderna utformas så att de har potential att verka avskräckande, dvs. att de tydligt förmedlar vad den dömda riskerar vid återfall eller annan misskötsamhet.

Även verkställigheten av ett fängelsestraff bör utformas efter ambitionen att minska risken för återfall i brott, t.ex. genom att de intagna ges möjlighet att delta i behandlingsprogram. Därtill bör det även fortsättningsvis finnas goda förutsättningar att verkställa straffet med s.k. fotboja. Frågor om verkställighetsinnehållet i fängelsestraff ligger dock i huvudsak utanför vårt uppdrag.

Samhällsskydd och brottsofferperspektiv

Det ovan förda resonemanget om samhällsskyddsaspekternas förhållande till principerna om proportionalitet och ekvivalens är till stor del giltigt även när det gäller förhållandet till brottsofferperspektivet. Även om dessa båda intressen utgår från skilda infallsvinklar, torde de praktiska motsättningarna således ofta vara begränsade. Ett straff som förhindrar eller förebygger återfall i brott står naturligtvis inte i sig i något motsatsförhållande till brottsoffrets intressen. Som framgått ovan är det tvärtom många brottsoffer som framhåller vik-

ten av att straffet fungerar, i bemärkelsen att det resulterar i att den dömden inte begår nya brott. Detta innebär inte att brottsoffer är beredda att göra avkall på kravet på upprättelse och rättvisa, endast att de vanligen efterfrågar ”både och” samt att vägen till upprättelse kan se olika ut. Möjligen kan det också tas till intäkt för att ett effektivt straff, t.ex. i form av en framgångsrikt genomförd rehabilitering, kan vara en del av den process som leder till brottsoffrets upprättelse. I vissa fall, framför allt när det finns någon form av relation mellan brottsoffer och förövare, kan ett straff som ger omedelbart skydd och/eller resocialiserar den dömden också mer direkt komma brottsoffret till godo.

Det sagda ska inte förstås så att det aldrig kan uppstå intressekonflikter – det kan det naturligtvis. I den mån regler som grundar sig i samhällsskydd och prevention får ta plats i påföljdssystemet ställs av naturliga skäl gärningspersonen i fokus, vilket leder påföljdsbestämningen bort från själva gärningen och dess inverkan på brottsoffret. Om det fokuset drivs för långt är risken att brottsoffret känner sig osynliggjord och får uppfattningen att rättssystemet inte värnar hans eller hennes intressen. Sådana konflikter får – liksom i andra fall när olika intressen står emot varandra – emellertid hanteras vid systemets utformning, och i förekommande fall genom avvägningar i det enskilda fallet, så att en rimlig balans uppnås. Som framhållits ovan ska de praktiska motsättningarna mellan skydds- och brottsofferintressena inte heller överdrivas.

En betydelsefull aspekt av brottsofferperspektivet är dessutom vikten av att skydda potentiella framtida brottsoffer från våld och andra kränkningar. I det avseendet kan skyddsaspekterna av straff ses som en väsentlig del av ett brottsofferinriktat påföljdssystem. Det förtjänar här återigen att framhållas att ett gott och effektivt skydd för samhället och dess medlemmar främjas av att de olika preventiva funktionerna av straff tillvaratas. Genom längre anstaltstider kan som sagt vissa inkapaciteringseffekter uppstå, men det måste också beaktas att alla som döms till tidsbestämda fängelsestraff förr eller senare ska återvända till samhället. Som konstaterats i avsnitt 4.6.2 tycks återfallsfrekvensen hos dem som avtjänat ett fängelsestraff i anstalt påverkas bl.a. av förhållandena på anstalten och straffets innehåll. Därför är det centralt – också från ett brottsofferperspektiv – att Kriminalvården även fortsättningsvis ges förutsättningar att bedriva en

human kriminalvård och att arbeta återfallsförebyggande så länge verkställigheten av ett fängelsestraff pågår.